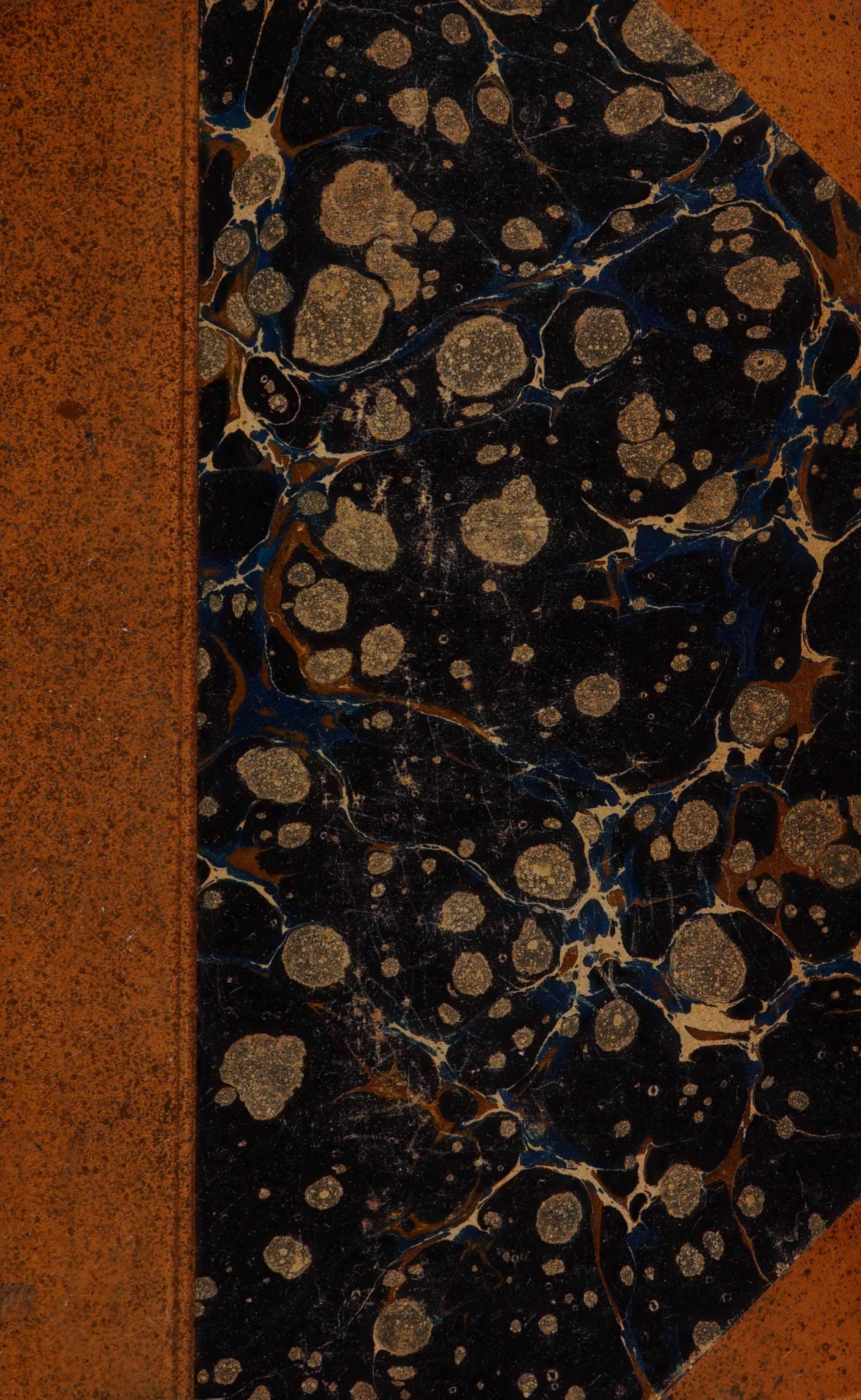

tot Leyden,
by ANDRIES DYKHUYSEN. 1707.

Het BEGIN en den INGANG
van alle Menschen in de Wereld,
OF
AANMERKINGEN.
OVER
d'Onvrugtbaarheit, Misvallen, Vrugtbaarheit, Kinderbaaren en Siekten der Vrouwen,
DOOR
LOUYSE BOURGEOISE
Vroed-vrouw van Maria de Medicis, Koningin van Vrankrijk.

Uyt het Frans Vertaalt,

En van oneindige Misslagen, by d'eerste Oversettinge ingekropen, gesuivert en verbetert.

Nog met een KORTBONDIG ONTWERP van de *Bevrugting* en *Verlossing*, nevens de *Hulp-middelen* die voor en na daar toe vereyst werden, tot nut der Oeffenaren van de Genees-en Heelkonst, als mede van de Vroed-en ook alle andere Vrouwen: Vermeerdert door

GERARD GORIS
Medicijne Doctor en Practizijn tot Leiden: als mede Ordinaris Examineerder vande Chirurgijns en Vroedvrouwen in Rhijnland.

Verciert met Kopere Platen.

Tot LEYDEN,
By ANDRIES DYCKHUYSEN, Boekverkoper in de Klock-steeg, 1707.

Aan den

Seer Vermaarden en Hoog-geleerden

HEER FREDERIK RUISCH,

M. D. en Ordinair Professor In d'Ontleed, Heel-konst en Kruid-kunde tot Amsterdam,

Als mede

Seer waardig en Aansienlijk Lit, van de Doorlugtige, Roem-waardige, en Natuur-na-speurende Keiserlijke Leopoldische Academie.

Voorbeeld van Bescheidentheit, Opregt-en Sedigheit; Getrouw en Gestadig Voorvegter vande Waarheit; Ligt inde Genees-en Heelkonst; Ontdekker der Verborgentheden in de Snykonst; En een Steun en Toevlugt van hare neerstigste Konst-Oeffenaars.

Gloria continuos nunquam moritura Labores Sequitur, virensque in ore vivit perpetim.

Elijk onder alle Dingen die den Mens in dit tijdlijke leven gelukkig maken, met regt de Gesontheyt den voorrang toekomt; So is onder de Middelen welke deselve bewaren, of de verloren herstellen,

het voornaamſte werktuig, een verſtandig en verſogt Genees-meeſter als een koſtelijken ſchat te achten. Sodanige is ſijn Land en Tijd tot cieraad, de Geletterde Wereld tot roem en ſijn Mede-mens een toevlugt in den nood. Die daarentegen van deſe hoedanigheden ſijn ontbloot, en met een weitſe vertoning van haar verſtand *& linguis Actii novacula acutioribus*, onder de Sin-ſpreuk: *Nequeo demonſtrare & ſentio tamen*, meer aan de oogen van haar inbeelding en verkeerde bevatting, als aan die in haar hooft ſtaan toegeven, zijn, *Qui abſentem votis interficiunt hoſtem*, brengende het Menſdom geen nut toe, en doen als blinde Leitſlieden ook hare Navolgers dolen. Nog erger doen die Roekeloſe, welke ſonder overleg des verſtands maar toegrijpende, haren Even naaſten in duiſent gevaren, en gevolglijk de heerlijke Genees-konſt in verachtinge brengen. Gelijk de eerſte, in navolging van die Oude Giſſers, die al over Eeuwen van 't Gemeen met een: *Nihil tam abſurdè dici poteſt, quod non dicatur ab aliquo Philoſophorum*, ſtaan gebrandmerkt, met haar vermeten, verwerde en verwaande Stok en Stel-regels, ſig als den vis *Sepia* in haar eigen inkt verlieſen, en darom haar Toehoorders een *Oedipus*, haar Leſers een *Ariſtarchus* van doen hebben: So ſijn de laatſte de gene, die *Mellitis verborum*

glo-

globulis auribus insidias faciunt, en ondertussen den Ellendigen *Inter sacrum & saxum ponunt*, en dus haren Medeburger met voorregt, en nog wel voor haar moeiten betaalt, gedienstelijk dooden.

Uit dit tegen malkander gestelde blijkt d'onvolmaaktheit vande dingen deser wereld, en dat het selden mist: *Ubi uber ibi tuber.* Hoe hoog derhalven, & quasi *Unico Phœnice rarior*, so een kostlijk kleinood, als daar is een verstandig, geleerd en ervaren Arts, is te eeren en te schatten, mag ider, so wel die hem heeft, als die hem mist, aan het voor-geseide toetsen. Hy is geensins van die Luyaards, *Qui melle gaudent aliena opera præparato;* maar stelt gedurig hand en verstand ten gemeenen nut, en tot opbouw en uitbreiding van sijn konst in 't werk, sig gants niet storende aan de ydele en belachlijke twisten over het sijn of niet sijn deser en gener dingen en delen in deselve, en in desselfs voorwerpen; maar veel liever met onvermoeiden yver en vlijt naspeurende, tot dat Hy se daar stelt, en aan yder voor 't gesigt brengt. *Ut sensit Hippocrat. L. i. de Dieta Præsag.* v. *Oculis magis autem credere oportet quam opinionibus: nam quod patet ad sensum omni ratione dignius est.*

So oyt imand hier in uitgemunt, en dit ons Afbeeldsel van een volmaakten Geneesheer

heer niet alleen heeft vertoont, maar ver overtroffen, ſo zijt gy het, Seer Vermaarde en Hoog-geleerde HEER PROFESSOR! wiens overvloedige en ſeer gelukkige Konſtoeffening onder de Sieken; wiens bondige, onfeilbare en ſchrandere Leſſen en Schriften inde Ontleed-Heelkonſt en Kruidkennis by de Leerlingen en Toehoorders; boven al wiens treflijke en noyt voor heen gehoorde of geſiene Bereidingen en Vertoningen der Lighamen, nevens ſo vele Nieuwe Ontdekkingen en Uitvindingen in het Μικρόκοσμ☉ de Geletterde en Ongeletterde Wereld doen verbaſen en verſtommen, met openbare en algemene belijdenis, dat nog al de voorgaande, of ook deſe tegenwoordige Eeuwe oyt diergelijks op het tooneel des Werelds hebben vertoont.

Sed quid ego parvo & opaco verborum fumo tantorum operum ſplendorem offuſco. Ut olim Roma ſub Conſulum imperio triumphans, delitias Orbis terrarum undique corraſas continebat, ibique Ægyptius Doctrinæ ſuæ myſteria in obeliſcis legebat: Græcus Phydiæ, & Apellis miracula ſpectabat: Gallus, Hiſpanus & extremus Britannus, trophæa de gente ſua in Capitolio repoſita ſinguli admirabundi contemplabantur: ita Excellentiſſime RUISCHI, *quæ longo ſæculorum tractu olim in medendi Arte cimelia Græci cum Ægyptiis cauta prudentia obſervarunt: Arabes ſingulari ſolertia colle-*

collegerunt: Latialis linguæ cultores ærumnabili diligentia notarunt, & a vestris immensis æternisque laboribus, tanquam ab uberrimis fæcundissimisque rivis, jam pridem, ad Artem Medicam nostram dimanarunt: hæc omnia in unico tuo universæ Medicinæ Sacrario (THESAURIS) *egregia industria simul congesta, eximia solertia enucleata, & adumbrata, hodie maximo cum oblectamento cernimus: summa cum utilitate præsens ævum leget videbitque & consequentium sæculorum omnium candidi Medicinæ Cultores grato animo amplectentur.*

Het is gewis, dat de konsten en wetenschappen met de eerste Menschen in het Oosten begonnen, en van daar sig Zuyd-West-en Noordwaarts over de gehele Wereld als een Zee hebben verspreid, terwijl d' eerste Bronnen daar van, het wijse Oosten en het konstrijk Egypten, sijn uitgedroogt, en al haar van outs vermaarde wijsheit thans in d'uiterste woest-en domheit legt begraven: so dat by omkeering het gene in 't Oost en Zuyden al lang is verloren, nu schier alleen in 't West-en Noorden is te vinden, en voor so veel de Genees-konst betreft, waar elders of beter als by UED. van wien men Orakelen kan hooren en Mirakelen sien, en uit wiens by sijn niemand, als wijser dan hy te voren was, vertrekt, met vrywillige bekentnis, dat hy noyt diergelijk had gesien of daar van gehoort.

Dit

Dit overwegende nevens de gedurige werkſaamheit, waar in Gy WYT VERMAARDE MAN! nog in ſo hoge jaren tot nog al meer bevordering en beveſtiging van de Genees-Sny-Heel-konſt, &c. onverdrietig voortgaat, en dat Gy darenboven nu al acht-en-dertig of veertig jaren niet alleen openbare Leſſen, maar ook manuale Oeffeningen voor de Vroed-vrouwen hebt gedaan, haar onderwijſende in de Lighamen der verſtorvene, 't zij ſwangere of pas verloſte Vrouwen, hoe ſy ſig omtrent de levende in alle voorvallende gelegentheit ſouden hebben te gedragen; zijnde veeltijds ſelf tegenwoordig geweeſt by de moejelijkſte Baringen, en in dagelijkſen omgang met de voornaamſte Vroed-vrouwen: dat meer is, hoe Gy ſelfs door eigen handen vele Kinderen hebt ter Wereld gehaalt, en als van de Dood gered; met een woord d'overvloedigſte occaſie en toegank van eenig menſch *ad Artem Obſtetriciam* hebt gehad, vond ik my kragtiglijk als met ſporen aangenoopt, om dit Werkje van *Louiſe Bourgeoiſe*, nu door my van ſijn plomſte, meeſt by de Overſetting ingeſlopen feilen en grove mis taſtingen geſuivert en gebetert, nevens een Kort Ontwerp van mijn maakſel over deſelve Stoffe onder UEDts. oogen te brengen, die ik hoope, dat daar over ſo gunſtig gaan mogen,

als

als het aan UED. ſo gering als 't is, met veel genegentheit werd opgedragen en toegewijt. Gy zijt het ſeer Vermaarde en wel Ervaren Man! die allerbeſt van deſſelfs inhoud kont oordelen, en ſo 't van eenige nuttigheit en waarde is ſult beſchermen, en dus mijn tot meerder aanmoedigen. Nog lange moet Gy het Gemene Beſt der Medicijnen tot Ligt, Cieraad en Stut, en inſonderheit in het verklaren ontdekken en opvijſelen der Anatomie, geſont en gelukkig leven en beſig weſen. Dit hoopt en wenſt, Seer vermaarde en Hoog-geleerde Heer,

UED. Onderdanigen
Dienaar
G. GORIS. M. D.

VOOR-REDEN
tot den
L E Z E R

'T *Yn omtrent dry jaren geleden, dat mijn ſeer toevallig dit Boekje (daar ik meer malen en op verſcheide tijden te vergeefs had nagevraagt) is ter hand gekomen: ſedert is mijn meer als eenmaal van die gene welke des ſelven groote nuttigheyt kenden, de vierdubbelde waarde daar voor geboden, of ben ik gebeden, het ſelve door den Druk weer aan al de Wereld, daar de Schrijfſter het eerſt aan had opgedragen, me te delen: dit overleggende, en met de ſchade die het Gemeen door het miſſen van dit Boekje quam te lijden, te ſamen parende, waar nog by quam, dat ook andere Genees-en-Heelmeeſteren, ſo voor als van mijnen tijd, het ſelve, als het uytmuntenſte onder alle die van deſe ſtoffe zijn handelende: als daar zijn* Guillemeau, vander Serre, Portaal, Mauriceau, van Solingen, Roonhuyſe, Janſſonius, Helvetius, *in hare Schriften roemen en aanprijſen; heb ik eindelijk darom meer malen aangeſogt my daar toe laten over reden, en menende hier in niet veel moeiten te ſteken, d'overſieninge des te ligter ter hand genomen: maar wel ras bevond ik, dat ik (na men ſegt) buyten de waard had gerekent, mitsdien dit ganſche Werk, wel eer door*

een

een Zeeuw, of liever Waal of Vlaming, of een diergelijken krom of halv-taal, na ik gisse, uyt het oorspronklijk Frans vertaalt, doorgaans in overtollige lett'ren so overvloedig, in enkele woorden als geheele stellingen en reden-voeringen so verwart, en beide in lesing en spelling so onverstaanlijk was, dat ik meer malen de pen heb neergeleyt, als willende liever meer als eens het geheele werk op nieuw schrijven, als het so eindeloos verbeteren, (corrigeren) *en een goeden sin geven; 't welk indien ik van eersten aan gedaan had, soud ik my seer veel moeiten bespaart hebben, maar zijnde met de correctie daar als ongevoelig te ver ingeseilt, most het daar me door.*

Lust uw daar van eenige Staaltjens te hooren, sie dese uyt duysenden diergelijke: mine, pine, side, wise, tongue, puntne, cheerken, Serugiens, nose, Savy, verdooft, soogh, seders, kinne, pappeken, daeromme, geneugten, archeyt, uydt, darm, ik winken, de binningen verspreydt: *voor mijn, pijn, sijde, wijse, tong, punt, schaartjen, Chirurgijns, neus, Saly, verwarmt, Sog, sedert, kind, pap, darom, vermaak, loosheyt, uyt, streng, sag door de vingeren, de banden uytrekt.*

Voor alle de Werkwoorden, of die daar van spruiten (Verba, Participia, Verbalia) ghe *in plaats van enkeld ge als:* gheven ghenesen ghebieden, ghewent, ghevonden, gheboren, ghehoor, ghesicht, gedarmte, ja vogheltjen

heltjen, swanghere, *en duysent diergelijke: oneindigmalen vond ik* ende, *en daar veeltijds dan nog eens* en *by, als het met eens en enkel* en *genoeg was. In een klein verhaal, of redeneringe van weinige regelen, quamen mijn niet selden twintig* Participien: *als* doende, willende, hebbende, sullende, *voor den boeg, sonder eenige afsonderingen door stippen of schrapjens (* Puncta, commata &c.) *of eenige andere gewoone tekenen; of so daar eenige waren, stonden deselve op gansch verkeerde plaatsen, 't gene den sin en saken te meer verwarde: het frans* il faut, on trouve, *was altijd na de letter* men moet, men vant, *in plaats van moetmen of vondmen overgeset: 't quam uyt, en van deselfde koker en schrijv-trant, dat* die *overal voor* het *was gestelt*; dat *in tegendeel voor* die *en* welk; door *voor* in; *en* sijn *voor* is. *&c. &c.*

De benamingen van de Medicinale gewigten: als Oncen, Dragmen, Scrupels, &c. *mitsgaders van de Deelen onses Lighaams, Siekten en Remedien, heb ik tot gemak van den Neerduitsen Leser vertaalt, nogtans met voorbehouding van onbedwongenheit in desen, en sonder met sommige hedensdaagse Neerlandse Schrijvers of Letter vitters my sodanig aan quanswijs plat Duitse, meest tijds nieuw gevonden, vergesogte, of liever geheel verdigte, ten minsten aan 't Gemeen onbekende Woorden te binden, datse den Leser veel onverstaanlijker vallen, als de door lang gebruik*

nu verouderde aangewende krom-woorden.

Hierom heb ik de woorden Medicijn, Doctor, Chirurgijn, Remedie, Clisterie, Compres &c. *liever willen behouden, als deselve in die van Arts, Genees-of Heel-meester, Hulp-middel, Aaars-spuiting, Wond-kussentje &c. veranderen.*

Aan des Schrijffsters Redeneringen, Stellingen, en sommige Verhalen woud' ik geensins tarnen, op dat niet het werk meer aan mijn verbetering of verand'ring, als aan sig selven soude gelijken.

't Is even darom, dat ik ook niet sliptelijk alle woorden heb konnen verbeteren, (corrigeren) *maar daar van ook wat voor de aandagt van den Leser heb overgelaten.*

Dat Sy nu na de gewoonte van haren tijd van de Nature, of werkingen in ons buiten ons toe doen sprekende, van deselve als ware het eenige Godheyt reden kavelt, is ligter in te schikken, en beter over te stappen, als het overtollige Bloed-laten na de Franse wijse, datmen in dese Landen en tijden niet moet navolgen.

De geheel duistere en overstaanlijke woorden en saken: als Oly van Wesen, van Jais, het vel van Occagne, Urie vel, Roode Balsem, Witte Balsem, Wortel Esquine, *en meer diergelijke, heb na veel nasoekens en moeyten ontdekt en verduitst.*

Ik heb ook tot gemak van de Lesers beide de Delen aan een getrokken, en een Register of Bladwijser van de voornaamste saken, die nog aan 't Werk ontbrak, daar by gevoegt, en den selven over 't Geheel, so van Louise als het Onse, uytgestrekt.

Van 't Boekje of 't Werk, dat is de Stoffe die daar in verhandelt word, sal ik swijgen, also het mijns bedunkens sig selven overvloedig prijst, en van algemeene nut en nootsaaklijkheyt voor 't geheele Mensdom is, nog geen Genees, of Heel of Vroed-meester, (Embryulcus) *of Vroed-vrouw, nog ook eenige verstandige Huys-moeder het selve mag of kan missen: zijnde de Waarnemingen so opmerkend, saaklijk en net, de Raadgevingen so trouw en opregt; de Hulp-middelen,* (Remedien) *so goet en versogt, en de Sugt en 't Geweten van de Schrijvster tot haren even mens so teeder en blank, dat dit alles te samen eens klaks en kragtig de genegentheyt des Lesers voor dese Vrouw, met eerbied voor haar verstand en seden, inneemt en vervoert.*

Of nu het vertaalde Werk van Mauriceau; *of dat van* Justina Dierichs, *onder 't Opschrift van* Spiegel der Vroed-vrouwen; *of wel* Portaals Onderwijs der Vroed-meesters, *mitsgaders het so genaamde* Verrekijkertje der Vroed-vrouwen, *en het* Nieuwe Ligt der Vroed-Meesters van Dr. van Deventer, *onse verbeterde en als op nieuw herboren* Louise *in dese Stof-*

fe

se konnen overhalen, en beter als sy hier in het regte wit hebben getroffen, sal d'onverschillige en bescheide Leser allerbest konnen oordelen: voornamentlijk wanneer hy in saaklijkheden en feiten, van een Konst of Werk, welk over duysenden jaren al dat was dat het nog is, en in d'uitvoering gene de minste verand'ring heeft geleden, nog ook kan lijden, meer behagen schept, als in een swier en Opschik van thans modense, vergesogte en overtollige woorden en redeneringen, en quanswijs nieuwe uitvindingen van al-oude saken.

Eindelijk so heb ik so kort en beknopt als doenlijk was, yets van 't mijne, over dese selve Stoffe hier achter aan by gevoegt, op dat daar uyt eensdeels soude mogen blijken, wat ik volgens Ampt en Plicht my opgelegt, de Vroed-vrouwen, de welke haar in of onder Rhijnland *komen neer te setten, in 't ondersoek na hare bequaamheden voor houde en aan prijs; en anderdeels op dat ik, en aan haar, en aan yder die daar in eenig belang heeft, dit mijn* KORBONDIG *en gering* ONTWERP *soude ten besten geven, ten einde niet alleen de kennisse mogt werden vermeerdert, maar ook hand en sinnen meer geoeffent, het onverstand en onwetenheyt verbannen, en alle die haar tot hulp en bystand van de Swangere, Barende als andere Vrouwen en Dogters laten gebruiken, ten minsten eenig Voorberigt en aanleiding wierd gegeven, om de Lijdsters ten besten, tot gerustheyt van haar gemoed, en met behoud van ha-*

ren goeden naam, haar Oeffening en Ampt te ſekerder te verrigten en uyt te voeren.

Gebruyikt dan dit Boekje tot uw en uwes Naſten voordeel, en denkt van die het tegendeel doen, en welke wel 't meeſt onder de Vroed-vrouwen ſouden te vinden ſijn: Quod quiſque perperam didicit, in ſenectute confiteri non vult: *dat is 't gene ymand qualijk heeft geleert, wil hy in ſijn ouderdom niet bekennen, en liever dom ſterven als ſijn quade gewente veranderen: dat ik niemand benijde, maar d'ellendige Vrouwen beklage, die onder de handen van ſulke onwetende, redeloſe, en ſtijvhoofdige, nogtans waanwijſe Menſchen vallen, van de welke* Seneka *al over lang geſegt heeft.* Multos ad veram ſapientiam & eruditionem pervenire potuiſſe, niſi ſe jam perveniſſe putaſſent. *Voor deſe moet men ſig wagten en mijden, en haar verre achter de verſtandige en ervaarne ſtellen: 't welk doende ſal den aanwas en behout van 't menſchelijk geſlagt in minder gevaar en meerder ſekerheyt ſijn geſtelt, mijn arbeyt wel beſteet, en ik hier mede mijn voornemen en oogmerk den Schepper ter eeren, en mijn Naaſten tot nut, hebben uytgevoert en bereikt.*

Nota leges quædam, ſed limâ raſa recenti
Pars nova major erit, Lector utriuſque Fave.

REGISTER
der HOOFD-DEELEN.

die

KORTBONDIG ONTWERP.

HET

HET BEGIN en den INGANG
Van alle Menſchen inde Wereld.
OF
AANMERKINGEN,
Over
d'Onvruchtbaarheyt, Miſvallen Vruchtbaarheyt, Kinderbaren, en Siecten der Vrouwen,

Door
LOUISE BOURGEOISE.

I. HOOFT-DEEL.
d'Oorſaak dat verſcheyde Vrouwen Onvruchtbaar ſijn.

HEt dunkt aan vele Vrouwen door miſverſtant/ dat het aan de Mans ſchort wanneer ſy niet bevrugt en werden/ egter / ſo ſchort het meer aan de Vrouwen/dan aan de Mannen; Maer daer zijn ook verſcheyden Vrouwen die wel bequaem zijn tot het Kinder teelen/ ende nochtans geen en krygen: 't belet is gemeender inde Vrouwen als in de Mannen. Jk ſal daar by ſeggen/ dat het belet van de Vrouwen geneeſelijker is als dat van de Mannen.

Jk heb ſoo veel daar op gelet als my mogelijk is geweeſt/ en d' oorſaak volgens de practyk die ik heb gehad aangemerkt; latende aan de

Mans t'uytvinden en 't bekennen van hun heymelick gebreck / dat sy aen malkanderen mogen biechten / gelijck het de Vrouwen best betaemt aen die van haren aart. D'oorsake van het eerste en gemeenste beletsel is dat den aert der Vrouwen is uyttermaten vogtig ende nochtans galachtich / ende dat de moeder is het vat het welcke deselve ontfangt / en aan de welke is toegeeygent den ontfang van het leven des bloeds en d' uytstortinge van dien.

Sodanige vrouwen die overbloediger zijn in galachtig /, dan in goet bloed / zijn de geene die naer 't gemeyn seggen wint Eijeren ofte suygers uytstorten / nademael dat de natuere hoe wijs die oock wesen mach van quade stoffe geen goede kleeren kan maaken: Echter soo konnen soodanige Vrouwen die wind-eyeren ofte suygers ontvallen / bequaam zijn tot den ontfank van een natuurlijke vrugt soo wanneer men die bloet laat en purgeert naer dat sy den man bekent hebben; En dat sy haar wachten van gramschap de welcke het bloet ontstelt. Soodanige Vrouwen hebben geen beletselen diemen van buyten kan voelen / al 't gebreck is van binnen / ende dat kan lichtelijk geholpen werden door den ervaren Geneesmeester.

Daer zijn ettelicke Vrouwen die seer kleyne beletselen hebben en die nogtans blyven sitten als inden druk / waar van d'onervarentheit van de vroedvrouwen d'oorsaak is / ende derhalven vande verachtinge haerder Mans / als mede dat de Vrouwen haar laaten dunken dat het hapert aen den Man.

Het gebeurt menichmael dat de moeder soo vervult is met vochticheden die uyt de Herssenen dalen langs het rugbeen / ende op de nieren / ende

komende te passeren door de moeder / de selve so-danig komen te vervogtigen ende te verkouwen dat den heeten aart ofte natuerlijke hitte niet en kan zijn krachtige werckinge voltrekken / om het Zaet tot het Schepsel van het Kint bij een te houden / en 't gaet dan gelijk met het zaet dat in de Aerde was geworpen waer op groote vlaagen vallende / wert gedreven inde slooten ende graften neffens het ge-ploegde ende besaeyde Land. Ik heb bevon-den dat middelen van erbare Geneesmeesters / ge-ordineert tot het opdroogen van den overvloet van vochticheit groot voordeel aen sodanige Vrouwen hebben gedaen / wanneer men die de maeg tragt te geneesen / ende die aanspreekt gelijk als eenen quaden kok die soodanige spijsen die hem goet en-de nuttich zijn niet en ghebruykt ende te recht te werck stelt: Wanneer (seg ik) sodanige mae-gen wel gesuyvert zijn met koeckxkens gemengt met Rabarbar. Ende andere dingen die versterc-ken ende openen: Afkooksel van den wortel China ofte Salseparilla ghemengt inden Wijn; Ende soo heb ick oock seer goet bevonden / voor sodani-ge Vrouwen dat sy op haere hooft dragen gesteken huyven gevoert met wel riekende ende drogende kruyden.

Andere Vrouwen zijn gequelt met de witte vloed / die verscheiden tragten te genesen van buyten meer dan van binnen; latende alsoo d'oorsake van het quaed vloeden op de gewoone plaets en door wee-ken al het Lichaem vande moeder die van kleyne aderen en slag-aderen bestaende is / als mede van zenuwen / die verhardende / en zijnde menichmael soo groot als een Kinder hooft / waer door het quaet welk in zijn begin te helpen was / by na buyten al-le hulpe wert: Ende dat wanneer aen soodanige

Vrouwen haere maenden komen te veragteren/ sy loopen groot gevaar van een seer boosen kancker te broeden.

Andere Vrouwen hebben een koude vogtigheyt/ de welke valt op den ingank vande lijf moeder die beschadigende meer door haar koude als over-vloet die de lijf moeder verhard en belet het ope-nen en toesluyten der selve in bequamen tijd. Ja vallende meer op d'eene dan op d' andere sij-de/ doet die scheef leggen (gelijk een sinking val-lende op een vande kakebenen den mont doet slim-staen) ende vout nu eens den ingang vande moe-der in de liesen/ en dringt dan weer deselve naar den entel darm/ eindelijk den vloet doende 't werck van een Sack op den stoel/ wendende den ingank naar het gemagt been. 't Welk aan som-mige Vroe-vrouwen segghen doet dat de Vrouwen geen Kinderen konnen hebben door dien dat de moeder niet wel gekeert is. Soodanige Vrouwen lyden pijne wanneer haer een man bekent; 'twelck seer gemackelijk om te helpen is wanneer men de eerste oorsaak herstelt door stovingen van kruyden/ dienende tot versagtinge/ egter 't zijn koude vogtigheden/ en daar zijn Vrouwen geweest die wel Kinderen hebben gehad/ en niet tegenstaande zijn onbequaem geworden van meerder kinderen te hebben/ om datmen haar in tijts niet en heeft wel genesen.

Andere hebben den hals ofte den ingank vande moeder so lank en verhart van sodanige vog-tigheyt dat in plaets van gelyk te wesen/ een ge-sloten beurs/ soo zijn die als een sluyt niet tene-maal in lengte maar in dikte/ soo dat al is dat het Maandstondig bloet zijn door-gank hebben kan soo en is het maar het wateragtigste dat van

een

een bleeke gedaante is/ ende het dikste gestut zijnde send vreemde dampen naar de herssenen ende verstoppingen aande moeder / die wonderlijk zijn / en groote spanning ende beroeringen inde selve veroorsaaken/ als of het rolde. Sodanige Vrouwen vermoedende bedrugt te wesen / slaan haar selven gade en schouwen al 't geene dat hun soude konnen eenige affettinge veroorsaaken. Maar in gevalle een erbaren Vroe-moeder (die haar stuk wel verstaat) soodanige Vrouwens besigtigde en gevoelde / sy soude haast oordeelen dat den hals vande moeder lank zijnde ende verhart / niet magtig is geweest om te ontfangen/ aangesien dat het belet dat inde moeder is/ anders niet en is dan het ophouden van het dikke stonde-bloet waar mede de natuer sig so belemmert vint/ dat hebbende gewelt gedaan om 't selve door den gemeynen weg te verdryven / kiest het beste ende send het naar de borsten. Ik kan dit met waarheyd verklaren/ hebbende gesien een Vrouw die tusschen d' agtenveertig en vijftig jaren out was/ noyt Kinderen gehad hebbende/ en soo veel melck had in haare Borsten dat sy die deden straalen en daar by soo danige miltheyt van lijv moer had datmen haar soude geoordeelt hebben met kind te wesen/ hebbende mede gehad qualickheden/ flauten/ willen tot braaken/ lust tot spysen/ ende innerlicke beweginge gevoelende. Maar sodanige bewegingen zijn seer kenbaar aan Vrouwen die Kinderkens hebben gedragen: Alsoo het Kint een bysonder slag ofte beweginge heeft/ gelyk den slag ofte stoot van het vleugeltjen van een kleyn Vogeltjen / ofte kleyne knipjens / die meer ende meer gevoelt werden met het groejen ende vermeerderinge van de kragten in het Kinde-

ken. Het ander in tegendeel verheft ende verhoocht sich gelijk een Kat / die voelende de hitte van 't vier / verheft den rugge / sich uytstrekkende: Sodanige Vrouwen zijn seer sieck gedurende den tijdt dat sy hare maenden hebben / door dien dat sy weynig hulp hebben tot hare siechte / de Natuur moet sich daer van ontlasten door verloop van tijd / en dat de dampen die de Moeder naer de Hersenen doet stygen weer op de gemelde Moeder moeten stoorten. Gelijk van een siedende pot den damp tegens het deksel slaet soo valt die weder neder / soo veroorsaken sodanige vochticheden een genegentheit tot het overgeven / overstelpen vande mage ende flauten; Ende ten tijde van hare maenden seker gedeelte van het geronne bloet geweikt wesende ende hare maenden daer van geverft zijnde ontloopen met de waterachtichept van het bloet / den bloet dewelke als dan valt op de moeder / is verselschapt met winden door oorsake vande koude / die menigmael so pijnelijk zijn / als of sy souden in barens noot wesen.

Ik heb bevonden dat om sodanige pyn te stillen de Clisteren / seer nuttelijk waren / te weten / sodanige als dienstig sijn om de winden te verdryven / daer toe een koek van Kruys-munt nat gemaekt met goede brandewijn / waar door de winden werden vermeestert en de moeder in zijn rechte plaets gestelt sonder dat sy die verlaet / ende ingevalle sodanige remedie gebruikt wierde aen bevruchte Vrouwen / het soude het Kintje versetten.

Sodanige Vrouwen als ik hebbe gemelt / en souden noyt geen Kinderen / Wint Eyeren, noch misvallen hebben. Ik hebbe een Vrouwe bijgestaen die met dese siekte gequelt was; Sy was dik even of sy op haren tijt van Baren waer gekomen; Ik was

was van gevoelen dat men de Doctoren soude halen/ ik seyde haar wat my van haar docht; Sy had verstoppinge inde moeder/ en soodanige/ dat sy alle uyren stuypen en krampen hadde/ sy lieden deden haer purgeren/ bloetlaten/ baden/ koppen op de voeten/ so wanneer sy merckte/ dat de siekte haer niet en verliet noch de pijn op een ogenblik haer afscheyt nam: So wilde sy geen remedie meer gebruyken in twee ofte drie dagen: Haer pyn quam weder/ en grooter dan te voren/ sy wilde niemant tot hulp roepen dan my; en seyde dat geene remedie haer eenig goet ter wereld dede: Ik rade dat sy soude sitten op sekeren rook/ waer van veel goets wierd geseyt/ dat het de Moeder na hem trekt wanneer die opwaerts stijgt; en die helpt tot het purgeren/ ende gelijk sy verscheyden male haer selven daer toe gestelt had/ sy gevoelde groote trekkinge nederwaerts ende wierd quyt een seker ding 't welk te same kleefde gelijk gesoden bloed/ half verrot/ so stinkende datmen inde selve kamer niet konde geduren/ ende daer naer soo gevoelde sy haer selven beter. Ik schryv dit wel ofte beter zijn niet alleenlijk aen dese remedie toe maer aende goede handelinge der Doctoren/ die Erbaren Mannen waren: En mach ook wel besluyten dat het altijd geluckige middelen zijn die ten eynde van de siekte gebruykt werden: t'eene ende het andere verloste haer van de pyn daer sy in was. Ik stelle het in schrift/ ten eynde dat sodanige dewelke haar selven also bevinden de gemelde middelen mogen gebruyken; Neemt Glas-kruyt, Kruys-wortel, Camillen, Meliloten, Kruys-munt, Kaasjens-blaen, Heemst, Beteunie, Marjolain Nip, Sali, Violen, Byvoet. Ende doet van d'eene so veel als

van d'ander, in een nieuwen pot klein gesneden die doende sieden in drie pinten goeden witten Wijn; Ende laat de Vrouw 2 ofte driemaal daags over den rook sitten: Het selve is mede seer goet voor de gene die gaerne Kinderen hadden / so sy het doen op het leste van hare Maenden / want 't selve suyvert de Moeder / maer het en dient niet aen de gene die eenige relaxatie hebben; Ik heb Vrouwen gesien die noyt hare Maanden hadden gehad, maar die alle maanden een Bloedigen vloet hadden door de Neus: Het is wel te oordelen dat de Nature niet konnende dit Maandstondig Bloed lossen door den gemeynen weg / belast ende belemmert wesende / aangewend heeft door desen voorseyden middel t' ontlasten. Sodanige Vrouwen zijn met groote pijn in 't Hooft belast door oorsake van dese te rug treckinge ende 't opstygen van het Bloed: En de dampen die daar in zijn / gestiert van alle de leden van het Lichaam: Sodanige Vrouwen moeten noyt hopen kinderen te krygen.

Ik sal seggen (naar dat ik sal verklaart hebben / hoe vele swakheden de vloeinge ende koude vogtigheden inde Moeder veroorsaken / datmen Vrouwen vint die door quade gewoonte al te sterken wijn overmatig drinken / die weynig eeten / ende heet gekruyde spysen beminnen / waar door sodanige haar bloet so verhitten dat 't selve als heel verbrant wert / schuymende in 't uytvloeyen / en dat seer hoge geverft / ja heel swart zijnde op hare gewonelijke tyden / so dat sylieden geen Kinderen en krygen / hoe matig dat sy in haar leven ende voedinge mogen wesen: Want het zaat wert verteert in plaats dat 't selve soude onderhouden werden / door een middelmatige warmte; Gelijk een broot wit ende teer

in

in een alte heten oven gedaan sijnde een uyterlijke gebrandheit vertoont/ aangesien het zaat van Bloet spruyt dat wit geworden is.

Sodanige Vrouwen zijn mede genegen tot sweeringe in hare Nieren/ ende inde Moeder/ ik segge het om dat ik verscheyde heb sien openen aande welke 't selfde daar door was veroorsaakt.

Ende op dat yder een aan haar selven rekenschap geven mag ende haar eygen natuer kennende/ tragte haer selven te verbeteren ende te matigen/ ofte sig biegten aen de Doctoren om haer voor te schryven noodige remedien/ tot wederhelpinge van t' gene bedorven is/ anders sins hare siekte bedeckende so verkorten sy hare dagen. De Lever sig verbrandende door verloop van tijt/ wort hard als of die gesoden ware ende van een zeemagtige kouleure/ niet dan water in plaats van bloet makende/ die de watersugt veroorsaakt ende een uyt teerend eynde tot de doot.

De andere/ verdroogen als hout/ en doot zijnde so vintmen haar lever sodanig/ dat die tot stof kan gebragt werden.

Andere zijn getroffen met de bleike siekte daer sy mede gaan treuren eer dat sy getrout zijn/ ende die sy niet ligtelijk quijt raken hoewel sy getrout zijn: Dese siekte is een verstopping van de Lever/ ende de Milt/ die eenmaal ingewortelt zijnde/ seer moeyelijk te genesen is. Also dese siekte haar soo melankolijk maekt dat sy mede geen vermaek en hebben dan in de eenigheyt/ genegen zijnde tot sitten/ ende tot weenen/ sonder dat sy mede de regte oorsake daer van konnen seggen/ Daer zijn vele menschen die sodanige Dogters

siende hun selven laten voorstaen dat sy met Mannen liefde bevangen zijn; Ik segge met waerheyt dat ik meer dan hondert Dogters gesien hebbe, die noyt op 't minnen gedagt hadden, wesende Dogters van 7. 8. 9. Ofte 10. jaren: nog hare Maenden niet hebbende, die de selve qualen hadden die groote Dogters ende getroude Vrouwen gewoon zijn, die hare maenden niet ten vollen en hadden Dese siekte belet de jonge Vrouwen seer van kinderen te hebben: Ende so sluyden mede ten eynde van de gemelte siekte swanger werden sonder dat sluyden wel gesuyvert zijn van hare vorige verstoppinge / selden so varen hare kinderen wel / zijn de selve siekte deelagtig ende seer moejelijk in 't opqueeken hebbende een daluwe verwe / met hartkloppinge / ende beswaernisse in 't hooft / ende van een seer droevige gesintheyt/ gelijk ik geseyt heb / dat de Dogters en Vrouwen zijn die pijn ende klopping in 't hooft hebben / pijn inde maag / klopping van 't herte / vermoeitheyt van beenen / Ende veranderlijkheyt: Ende 't schijnt dat die siekte verargert tegens de medecijnen die met den besten schijn vande werelt de patienten toegeschikt werden. Ik heb mijn selven seer verwondert dat ik vele gesien heb die met dese siekte besmet zijn geweest twee ofte drie jaren lang / niet tegenstaende datmen haer boven maten had waer genomen: Ik heb ook andere gesien diemen volkomen heeft genesen; den grooten lust die ik heb gehad ontallijke arme Dogters ende Dienst-boden die geen middelen hadden / te zien genesen / van dese siekte; heeft my beweegt de remedie daer van te ondecken ende die alhier te stellen / gelijk ik die verscheyden male goet bevonden hebbe 't welke ik nu doe met so-

danige genegentheyt van 't selve also gemeen te maken als die door verscheyde Personen geheym gehouden is geweest.

Men moet derhalven nemen vijlsel van stael, soo veel als men wil, ende doen 't selve in een Goutsmits Croes, stellen die in 't midde van bos-koolen, ende blasen so lange tot dat den Croes ende vijlsel van stael gloejende root sy, gelijk als de kolen, ende so root wesende, laten 't selve so koken ontrent een vierendeel uyrs, dan den Croes uyt nemen, ende 't vijlsel wel tot pulfer stampen, in een vysel, nemen daer van een loot, met een half loot Caneel heel fijn gestoten, en door een zift gedaen, mengen dat te samen met vier oncen Brood suyker; Daer toe doende seer weynig water, ende wanneer de suyker wel geschuymt sal zijn, moetmen de poejers daer by doen, en gestadiglijk mengen, also het stael anders op den gront soude blyven leggen. Men moet het minder koken als de Roos Suyker, daer van met een droppel de preuve nemende op de kant van een Tinnen Tailjoor om kout wesende te sien ofte het wel gekookt is. (matig gekookt zijnde) uyt gieten op een blat papier, kneden met de vingeren, ofte met een kleyn spatelken, door dien het anders hol soude blyven, so men 't kout liet werden sonder aen te raken, sommige voegen daer toe een half loot van poejer Diarodon, dat meer goet dan quaet doen kan; Maer ik hebber dat noyt by gedaen het is daer van, dat sommige Vrouwen haar poejer maken, haren Suyker pulveriserende met het Stael en Caneel, en het poejer Diarodon. Men moet sig wel wagten het stael te blussen met eenige andere dingen: Daer zijnder die seggen dat sy luyden het bereyden met Azijn, ofte Roosewater,

ter/ sodanige bedriegen haar selven/ ik heb het gesien ter preuve stellen: Het staal verliest zijne werkinge. Men kan achtentwintig Coexkens maken van 't gedeelte dat ik heb beschreven: Waar van men daags twe gebruyken mag; 't eene opstaande, 't ander drie uuren naar den eeten. Nuttende geen vrugten gedurende den tijt datmen dese koexkens gebruykt.

Ik heb alrede geseyt hoe datmen de koekjens en het poeyer maken kan; Ik sal nu seggen dat men het selve gedeelte van Staal ende Kneel: hebben moet om Pillen te maken/ met een vierendeel loots Aloë ende een vierendeel loots Poejer Diarodon, en alles te samen vergaderen/ met Siroop van Venus-haar; Waer van men gemeyne pillen maken sal/ ende die alleenig 's morgens gebruyken: het poejer en wert mede anders niet dan des 's morgens genuttigt een silver lepel vol/ maer twe maal daags etende en genuttende dese remedie op een van dese drie wysen.

Sodanige die het in Pillen maken/ sullen niet behoeven yets anders te gebruyken: Om dat den Aloë haar genoegsaam den buyk weeck maken sal/ maar de gene die de koekjens ofte het poejer sullen gebruyken/ en sullen sodanige opening van Lichaem niet hebben; Ende so 't selve hun moeyelijk valt sullen mogen alle twe ofte drie dagen een Clisterie laten setten/ ofte twee maal ter weke een Pille Rufy in nemen/ een half uur voor den eten/ ende het en sal niet beletten het nutten vande poejer ofte koexkens/ men moet sig niet verwonderen somen gedurende de eerste drie ofte vier dagen sig wat qualiker te pas vint/ dan te vooren/ dat is seer gemeen; Het is om dat dese remedie (eer dat die opent) nog meerder verstopt/ maar gedurende

de dien tijt / so bereyt het den weg door 't middel van het Staal: Het schijnt dat als men van Staal spreekt / dat het maar aanden Vogel Struys dient daar van te gebruyken: men moet aanmerken hoe dat het Stael bereyt is / ende dat het kleyne gedeelte gematigt is door het Suyker / ende den Caneel / om een geluckige werkinge te hebben van dese remedie; men moet die gebruyken den tijt van drie weken ofte een maend: Maer sonder twijfel so sullen alle die quellagien die de ziekte veroorsaekt hebben / binnen de veertien dagen weg genomen zijn: Ik sal u seggen dat ik dese remedie hebbe gegeven aen twe Edel Lieden / den enen 't mijnen Huyse zijnde viel in flaute / men most hem heel laag doen neder sitten / hem Wijn geven: 't slaep van zijn Hoofd met azijn vryven / ik gink hem sien wanneer hy weder tot zijn selven gekomen was / hy seyde my dat hy sederd sekeren tijt een groote quellinge had gehat: die hy gewoon was. Ik vraagden hem waar dat het hem schorte. Hy verhaelde my alle de selve toevallen die de Vrouwen en de Dogters overkomen / ik liet my voorstaan dat de selvige remedien hem souden helpen. Ik gaf hem daer van / ende hy genas volkomelik: Hy vertreyside naer Gascogne, van waer hy was: zijn siekte quam datmen hem een sekere Dogter die hy beminde niet en hadde willen laten volgen; Hy en koste die niet vergeten: Viel weder enigen tijt daer na in de selfde siekte hy bat my weder om de selvige remedie / ik sont het hem / ende hy genas: Ende kennende de oorsake van zijn ziekte / hy nam een starck voornemen sig selven met die Dogter niet meer te quellen; Ik gaf mede de selve remedie aen een Edelman van Normandie, die groote quellinge hadde gehat nopende sekere werelt-

reltsche saken; Ende dier daer door in soodanige siekte was vervallen; Hy genas op deselve wijse. In Italien wert het Stael gebruykt gelijk als het vande vijl komt / een vierendeel loots wert daer van gedaen in een vars ey en des 's morgens genuttigt, een maend lang, maer men moet exercitie doen, ende in dien tijd daer van gebruyken maer een once. Maar nog beter is 't so bereyt gelijk ik het heb beschreven, ende al is het sake datmen te bed bleef so soudemen evenwel genesen.

II. HOOFT-DEEL.

Waarom de Vrugt ontfangen sijnde, niet en wert bewaart tot den gemeynen vollen tijd.

NA dat ik heb gehandelt vande oorsaken dat de Vrouwen niet en konnen Kinderen dragen / is mijn begeerte te spreken vande reden waerom de Kinderen niet en werden bewaert naer den ontfank tot den gemenen vollen tijt van negen Maenden.

De gemeenste oorsake die de Vrouwen doet van kinde scheyden / is de gramschap / die menigmael aankomt op den tijt van het formerey des Kints: 't welk sodanige ontsteltenis veroorsaekt in het bloed dat alle de sinnen vertrecken tot haren oorspronk / latende also het werk onvolmaekt: So dat de natuer wederom tot sig selven komende en wert niet ontfangen tot voltreckinge van 't begonne werk / want het werk niet en wil zijn stant houden / ten sy de nature dat gestadig by woont / van het beginsel af tot den eynde / 't welke is den dag

dag van 't baren; Ende so is het dat ik een Vrouw heb gesien die van geboelen was dat sy den tijd van vier maenden en een half bevrugt had geweest ende verloste met pijne van een dick vlies, dicker aen een eynd dan aen d' ander, gelijk een Eenden ey vervult met een ros water, ende menigte van witte draetjens, met drie bobbeltjens, gelijk drie Cristalijne blaasjens de bovenste grooter dan de twe andere, die van verscheyde dickte waren: 't welke mijn dede vragen aende Vrouw ofte sy niet eenige verschriktheyt had gehad wanneer sy haer dagt bevrugt te wesen, sy seyde my dat sy een groote vergramtheyt hadde gehat, ende in groote quellagie hadde geweest, weynigen tijd daer naer dat sy hare maenden hadgehat; ende dat haer enige huyveringe waren overkomen, veranderinge ende pyne voor 't herte 't welcke my dede oordelen dat haer quellinge inden selven haer waren overgekomen, Volgens 't gene Paré aenmerkt in 't boek vande voortelinge/ wanneer hy spreekt Vande drie bobbelen waer van gemaekt werden 't Harte, de Lever, ende Harssenen.

Ik hebbe van een Vrouw (die drie Maenden en een half had bevrugt geweest) een kint ontfangen, dat hooft ende lighaem hadde van 't welke men volkomentlijk sag 't rug been de armen tot aende ellebogen, de eyndekens vande dyen sonder benen, zijnen navel vast zijnde aen de nageboorte, het quam aenden dag bewimpelt in alle zijn wateren hoewel het int geheel so lank niet en was als het laetste lit van mijn kleinste vinger. Daerom so vermane ik alle Vrouwen die sulkx onderworpen zijn/ dat zy lieden wel bedenken 't quaet waer van sy d' oorsaek zijn; Wanneer syluiden door hare

re gramschap beletten 't werk Gods. Dat een Ziel had ontfangen tot het verbreyden van zijnen grooten naem in der eeuwigheyt / wanneer het tot den Heyligen Doop soude gekomen zijn.

Daer zijn enige Vrouwen die al hoewel sy oorsaken van het quaet zijn evenwel weinig werks daer van maken / Seggen dat het Kint nog sonder leven zijnde, ook geen Ziel heeft ontfangen: Maer veroordelen niet de menschelijke wetten ymant ter doot / die moetwilliglijk enten afsnyden de welke maar dienen tot de nuttigheyt van den mensch / ende die maer een groeyent leven hebben? Wat straffe en verdient dan niet sodanigen Vrouw-mensch die 't leven belet aen een Kint dat een groejende, gevoelende, ende redelijke Ziel soude gehat hebben, geschapen naar het beeld Gods, ende dat soude konnen werden een spiegel vande Deugt, en een fackel om een gansch volk te ligten.

In gevalle een ellendige Vrouw haar selven so ver vergeet van een sodanige te vernielen: men doet haer sterven met regtvaardige oorsake, als een teeken van vermaninge aan al de Werelt: en die in dese Werelt al niet gestraft en werden, meynen sodanige dat sy de regtveerdigheyt Gods, sullen ontgaen? Neen! Neen! Sy lieden bedriegen haer selven, hy is regtvaardig ende straft gestrengelijk: God gave dat men hare straffe vermeerderde: En dat men seer nauwe ondersoekinge dede van sodanige die haer selven verhangen ende die de wanhopige daar toe raden, of haar middelen toereyken en remedien om haar te bevryden van de schande vande Werelt, en haar selven te verdoemen, Ik aenroepe van ganscher harten den grooten regtvaardigen God dat hy zijn wra-

wrake op sodanige vallen laet. Want gelijk men seyt waren der geen heelders daer waren geen steelders; Ik en spreke niet vande gene die hare Kinderen by ongeluk ofte geval komen te verliesen/ of als onwetende / door enige quetsinge/ doende alle remedien omme hare vrugt te bewaren/ gelovende dat God oordeelt / na d'opregtigheyt der Ziele: so moeten de Vrouwen haer dan wagten voor alle quetsing / prangıng / spyse te eten/ welke schadelijk is aen 't leven van het Kint; Ist dat sy haer gevoelen gequelt te zijn met vogtigheyt ofte ziekten / of overvloet van bloet; Zijn sy gehouden / een goeden Doctoor te roepen / ende hem alle hare ziekten te openbaren/ om also het quaet voor te komen / haer overgevende 't enemael aen hem / even als men zig openbaert aen den biegt Vader; Men seyt door een gemeen spreekwoort Voor den Priester, en den Medicijn, mag niet verswegen zijn, om also van God/ en de Menschen ongestraft te blyven / zy moeten haer ook wagten van dansen/ op wagens te ryden/ ofte op drabende paerden/ ende van alle saken die hier naer sullen gesegt worden.

Ik segge dan dat de bevrugtheyt aen de meeste part van Vrouwen nooit sonder eenige siekte en komt / want daer volgt/ afkeer van spyse/ slaute / begeerte tot ongewone spyse / welke sy van schaemte niet durven noemen / al ist dat zy het nopt doen moet/ want de gedagten zijn so sterk ontrent de zwangere Vrouwen / dat het Kint de tekenen van sodanige dingen draegt. Men heeft het door erbarentheyt / tot schade vande Vrouwen genoeg gesien/ om dat sy haer niet gewagt hadden. Daer zijn nog andere Vrouwen welke als sy bevrugt werden geloven dat het andere siek-

ten is/willen daarom met gewelt purgeren en bloet-laten/en sommige hebben dit gedaen sonder raet van den Doctor / Maer sy hebbent qualijk/ bebonden/ want also de vrugt ligt / ende haest bewegende is / hebbense also haer Kint uytgedreven.

Andere geen gedult hebbende so lange te wagten tot sy haer Kint voelen roeren/ ofte bewegen / laten haer aentasten vande Vroed-vrouw / die haer zweert de waerheyt te seggen / en dat sy de bequaemste zijn om daer van te oordelen / blamerende die gene dewelke in de waerheyt hadden gemist / so dat de Vroed-vrouw betovert / door dit prijsen / gewelt doet om te bekennen / en willende den vinger steeken tot in de Lyvmoer / also de aderen / of de slag aderen / inde mont ofte ingang van de selve opent ; waer op dan volgt so grooten vloet van bloet / dat het Kindeken sonder voetsel / droog blijft leggen / ende moeder en Kint 't samen sterven. De Vrouwen konnen haer wel doen voelen maer moeten wel zijn versekert / dat die gene die haer voelt / in sodanigen handeling / wel ervaren is.

Dog ik besluyte / dat het beter ware te wagten / als sig selven in sodanige handen te stellen / want 't is voorseker dat in twee maenden een Vroed-vrouw kan weten ofte een Vrouw bevrugt is / also dan de Moeder heel naau gesloten is ; Maer alst Kint groot wert / met de wateren die het op houden / maekt het somtijts sulk een zwaarte op de mont vande Moeder / datter dan geen sekerheyt meer en is ; So de Vroed-vrouw geen andere practijk ofte wetenschap meer heeft als alleenlijk het voelen / sal sy sommige Vrouwen vinden / dewelke d'ophouding van maendstonden / ende sulk een volheyt inde Moeder hebben / als die gene wel-

ke,

se swanger zijn: Haar borsten ook harder en verandert gelijk ik hier voor heb gesegt/ sprekende van de ophouding der maandstonden; so moet men dan de Vrouwen wel ondervragen aangaande de verandering haarer nature/ op dat men wel soude kunnen onderscheyden/ het regte swanger zijn/ van de enkele ophouding der stonden; want aangaande die Vrouwen/ die hebben wel minder hare zuyvering/ als na gewoonte/ en zyn bleeker/ hebbende eenige flauten/ begeerten/ dikte des buyks; maar van hondert geen een/ die swanger worden sal/ of ook datse eenige quade vervulling of suiger souden hebben: men sal wel eenige vinden/ die veel bloet hebben/ maar seer dik/ dat de natuur/ dapper belet en bekommert/ ter oorsaek/ het Kint weinig daar van tot zyn voersel neemt: hebbende egter in die gelegenheit/ het beste tot sijn noodruft genomen/ sent sy het andere (na haar vermogen) na de borsten/ en behout evenwel nog overvloet/ sulke vrouwen sijn gedwongen haar 't ontlasten/ of het uyt te jagen door den gewonen weg/ even als of sy niet swanger waren/ met de maandstonde/ of door andere groote vloeden/ de welke het kint na haar slepen.

Ik heb aan sodanige Vrouwen gesien dat het Bloetlaten seer profytelijk is geweest/ niet door eenmaal maar dikwils/ belettende door dat middel/ 't ontijdig kramen/ en daar naar groot verlies van bloet; Andere die niet te veel bloet hebben/ maar heel vlug en dun dat door de minste ontsteltenis/ of beweging/ buyten sijn palen vloeit/ dat veroorsaakt ook het ontijdig kramen: dese Vrouwen/ isset dat sy Wijn drinken/ moet het dikken of vetten Wijn zyn/ sy moeten eeten Ossen vlees/ Rijs/ Schapen vlees/ Rosijnen/ en al het geen dat het

bloet kan dik maken / en boven al sig selven gebieden / haar voorstellen dat die gene die geen magt over sig selven heeft / niet weerdig is een ander te gebieden / dragende in haar selven de ware Remedie.

Andere sijn so spijtig / swanger sijnde / dat sy om de minste oorsaak haar ontstellen / en in haar selven opswellen / drukkende door spijt de moeder / so dat sy haar opent en het Kint geheel uytjaagt.

Andere swaar sijnde / sijn weer het vallen onderworpen / dat kompt / dat de dikte des buyks haar belet op hare voeten te sien / en als sy van boven komen / dikwils twee trappen door een aftreen / dat een wonderbaarlijke sakking aan de banden van de moeder geeft: Andere vallen op de knien dat niet veel beter is / makende dat het Kint door dat vallen uyt sijn plaats schiet: gaande / of sittende / de moeder wert altijts 't enemaal op de banden opgehouden / sijnde gesakt van haar plaats / daarse te voren steunsel hadde / dan werden de banden al te seer geladen / en laten het schieten / waar op dan volgt het kramen.

Andere om dat sy haar armen hooger als haar hooft hebbe gereikt / gevoelen terstont yets dat haar in den buyk trekt: 't is een uitrekking van de banden / dat mede 't selvige accident veroorsaakt: Warom / so moeten Vrouwen van qualiteit (die ligt gequest konnen werden /) haar selven kennen / haar niet bemoejen sig selfs te hullen of palleren / en die minder sijn moeten haar wagten / van lijnwaat op te hangen / so lang als sy swanger sijn / om dat ik menigmaal / door sodanige saken / quade kramen gesien heb.

Ik ben daarentegen menigmaal verwondert ge-

weest te sien / dat Boerinnens / tot het uyterste van haar kramen / ja somtijts van twee Kinderen / selfs hele bondels gras / op haar hooft heffen sonder haar te quetsen: maar overdenkende de rede / van dat dit sonder haar te quetsen geschiet / is / om dat sy van jonks af dit werk altijt gepleegt hebben / en haar banden in haar kintsheit al gerekt sijn / so datse geen swaarte in de moeder en hebben / dit geeft haar sterkte en robustheit tot den arbeit / andere hebben aangemerkt dat Boerinnen / die in haar jonkheit / in de stad waren opgevoet / weder op 't land quamen wonen / en wilde werken als d' andere Boerinnen / haar terstont quetsten / so dat het my doet seggen / d'opvoeding, passeert de Natuur.

Sodanige rekking van banden van de moeder / sijn oorsaak dat de vrouwen na het kramen / swaarte van de moeder onderworpen sijn / en dat sy somtijts by sommige wel uitkomt: Dog ik hoop hier naar daar breder van te spreken: Daarom so moetmen 't ontijdig kramen sien voor te komen / om dat de natuur de gewoonte aan neemt / als een Vrouw eens qualijk heeft gekraamt / sy wil altijts 't selfde weder doen / sulkx men meder moeten heeft sig op een goeden weg te stellen / als men soude gehad hebben / sig selven van 't begin te bewaren.

Ik heb een Vrouw gesien die seven maanden had swanger geweest / en was gevallen van boven tot beneden van een trap / so dat sy wel een kan bloet verloor / sy wierd te bed geleit / twee dagen daar na als sy op stont / gevoelde sy sulk een pijn en swaarte / dat men meinde dat sy kramen soude / men riep my / en naar gehoort te hebben haar siekte / vond ik dat de swaarte de moeder had

geopent / de wijte van een dadel / sonder datter eenig water gebrooken was / warom ik haar terstont te bed dede leggen / en dewijl ik wist dat sy in lang niet gegeten had / so deed ik haar innemen het Saat, van seven of agt eyeren / in een vers ey / met roode Karmosijne sijde klein gekapt / ontrent een vierendeel van een vierendeel loots / daar naar deed ik haar een stoving maken van witte Cipres, Marjolain, en Rosmarein, so veel van d'een als van d'ander / geleit op een hete pan / besprengt met Wijn heel toegedekt / en tussen doeken gewonden / op den buyk onder den nabel geleit / en twee of drie maals daags verwarmt: Ik verseker u dat sy haar kint nog twee maanden langer droeg / tot de negende maand toe / ik en heb geen beter ding sien doen so haast als een Vrouw gelooft dat sy gequest is / ik hebber meer als twee honderd aldus geholpen.

Het Schaarlaake saat of grana Kermes gestamt tot poejer / is beter als de sijde / vermits men om 't saat / de sijde gebruikt.

Voor ymand die den steen / van een Arent kan krygen of een hasen-sprong of een beeren-klaauw en die onder den slinker oxel geleit / ook een Diamant steen / of een riem van een Wolfs-vel / die sijn seer goet / maar men moet plat te bed leggen negen dagen / en alle morgen gebruiken een Ey met twintig granen van Schaarlaken saat in poejer, daar by 't Gevoggelt van versche Eyeren sijnde, 't sal nog beter wesen; en dat men 't selve dadelijk doe; een half vierendeel loots saat van weegbre daar by doende is ook seer goet / ik kan verseekeren dat het Kint dus kan bewaart worden tot den vollen tijd van de dragt so het door het vallen of stoten niet en is gedoot.

Een

Een Plaister seer bequaam om het Kindeken te behouden, daar van een leggende op den Navel en d'ander op de Lendenen.

NEemt een deel van de Pleyster genaamt Contra Rupturam: Ses oncen Ceratum Santalinum en de Salve Comitisse, van yder twee oncen, Oly van Mirtel 2 oncen: Geel was 3 oncen, doet het al te samen smelten in een pan op klein vier, gesmolten sijnde neemt het van het vier, en roert het tot dat het half kout geworden is; Doet dan daar by de naarvolgende poejeren, Poejer van Mastic, Draken Bloet. Bolus van Armenie, Wortel van Bistorte, en Gal Note, van ider drie vierendeel loots, poejer van Coraal, en geelen Amber, van ider een half loot en een half vierendeel loots, Note muscaat, een half loot mengt het al te saamen en roert het so wel met een schopken dat het lyvig en kout wert: en maakt daar Pleysters van, dekt die met dunne sijde ruyts wijse deur gestikt, om te beletten dat de Salve niet aan het vel blijft hangen en men sal daar aan doen linne banden om de pleyster te binden d'een voor d'ander agter: Ik heb een Vrouw gesien die verscheide Kinderen had gehad/ die alle onvolmaakt quamen/ 't eene had een Hooft daar geen gebeente in wierd gevoelt: Sijnde gelijk een dikke Membrana, vol van water komende door op sijn tijd.

Ik heb van andere Vrouwen diergelijke gesien/ ik heb dat hooren noemen van de Doctoren Hydro Cephalos, of waterhooft. Ik heb van de selve een gesien dat geen beenderen had in de vingeren van de handen/ men soude sulks hebben konnen oor-

deelen als gebrek van saat: Ik en geloove sulks nogtans niet, hebbende gemerkt dat in haar laaste Kraam in volle tijd, sy een Dogterken had kleyn al of het maar van vijf maanden had geweest: maar met weinig vlees, also het maar vel en been had, het Kindeken quam in de Weerelt in de nageboorte met sijn Wateren wesende gelijk een verkens blaas, vol van wint, sonder dat de Membranen dikker waren aan d'eene dan aan d'andere sijde en sonder dat daar in sig openbaarde een middel waar door het Kindeken eenig voetsel konde toegesonden werden, ik dede alle neerstigheit om het te openen so haast als het uytgekomen was; De wateren waren heel swart; En het Kindeken doot; Ik geloob dat het gevoet had geweest tot den tijd dat het verscheen, 't welk ontrent de vijf maanden was, dat sedert dien tijd daar geen bloet en was om het volkomentlijk te voeden; En dat het niet en had gedaan dan guynen, van dien tijd af: Daar en verscheen geen gedaante van den Koek die den ontfanger is van het bloet, (gelijk de Menschen, die van 't eene Broot aan 't ander niet en konnen geraken, en geen korzen op den solder konnen leggen) nogte in de Navel-ader een druppel bloedts nogte ook in desselfs slagaderen 't welk te kennen gaf dat het arme kintje niet en was gestorven als door gebrek van voetsel: En dat het gedaan had gelijk een goeden Kapitein die in sijn belegerde plaats sijn proviant so lang doet duuren als het hem mogelijk is: Maar wanneer hem die begeeft, genootsaakt is sig over te geven. De Vrouw daar ik van spreek, en faalde niet van haar selven wel te voeden: Maar ik heb gemerkt dat 't geen sy at, haar Lichaam slappelijk voeden, en eerder veranderde in slijm, als in bloed, en

tot

tot proef van 't geen ik seg / so heb ik gemerkt dat naar haar Kraam haar aangesigt en haren hals swelden. En sy stelde haar selven so veel tot spouwen en quijlen dat het ongeloofelijk scheen / 'twelk wel betoonde dat sy seer kuggent was.

Sodanige Vrouwen (naar mijn gevoelen) en hebbe niet so veel bloet dat men het upt tappen moet om hare Kinderen te bewaren / het is derhalven seer nodig dat een Vrouw den Doctoor aanspreekt; Om hem hare geneigtheit aan te seggen. Ten eynde dat hy door sijn voorsigtigheid oordelen mag hoe dat hy voor haar dient te sorgen: Wel wetende dat een Vrouw sodanig als ik vertoont heb / so die wierde gelaten / voor haren tijd sou baren; gemerkt dat door gebrek van bloed sy dode Kinderen sou voort brengen; En andere niet gelaten sijnde soude 't selve konnen doen: de Natuur sig gemeinelijk overlast bevindende door overvloet of gebrek / welke de twee uptersten sijn dienen moet door tegen gaan.

Ik heb Vrouwen gesien die swanger sijnde van seven of agt maanden / hebbende groote volheit van bloed / op de minste beroerte begonnen te vloeden op een ongeloofelijke wijs; En die hebbende na haar bed doen gaan so scheen het dat den vloet op hielde / maar ik heb het heel anders bevonden / alsoo het bloet niet en laat upt sijn woonplaatse te trekken / maar vindende een ontfanger upt de moeder komende blijft het staan en allenskens vloeiende / verstijft het sig / en 't eerste het welk uptgevloeit is / belet het laaste / so dat de Vrouwen opstaande of op de setel sig stellende een grooten vloet hebben; Die haar groote flaute veroorsaakt; Warom men niet naar laten moet haar bystant te doen; waar toe het beste middel is om haar dadelijk te

doen verlossen: Hoewel sy lieden gans geen pijn hebben: Gelijk ik daar van ten vollen sal handelen: En bekent maken / dat als men sodanige Vrouwen voelt / men sal vinden dat haar swakheit het slot van de baar-moeder so veel heeft geopent als of de Vrouw vijftig ween had gehad: Het is het regte middel om haar het leven te sparen en het Kint te doen doopen; Die het anders doen / sullen de moeder en het Kint verliesen in gevalle 't verlies van 't bloet groot sy; Ik heb het also in 't werk gestelt / en heb my daar mede wel bevonden: De Vroed-moeder en moet daar mede geen vet kerkhof maken: So sy het niet doen en kan laat sy haar beraden met den Genees-meester en den Chirurgijn.

Veel Menschen sullen het vreemt vinden dat ik seg dat de Vroed-moeder het niet konnende doen / het te weeg moet brengen door een goed Chirurgijn / van node sijnde in den uytersten nood / de uyterste middelen te gebruiken / en door dien dat de Vroed-Vrouwen haar selven in hondert maal niet en bevinden tot eene / al waar het qualijk gaat / aangedaan werden met verschrikkheit als sy merken dat het niet wel lukken wil. Den Chirurgijn daar en tegen en vint sig noit, dan in bedroefde voorvallen en dat de Vroe-vrouw het heeft op gegeven, hy also gewoon sijnde tot het qualijk gaan / als de Vroed-vrouw tot het goed: Men vint Vroed vrouwen die so laatdunkende sijn dat naar dat sy eenig gewelt hebben gedaan om een Vrouw te verlossen, wetende dat het haar onmogelijk valt, harden het nogtans uyt, tot dat het al verloren is: Den armen Chirurgijn is haar dan wellekom, als het al bedorven is door de Vroed-moeder, dan so wert hy beschuldigt, en Beul geheeten: Wanneer hy de Moeder-

ier en het Kint sou hebben konnen verlossen, had hy in tijts tot hulp geroepen geweest. Daar sijn sodanige Vroed-moeders / die vijandinnen van het menschelijk geslagt sijn / dat hebbende in hare handen het leven van haar naaste vrinden / hebben wederom gesonden de Chirurgijns / die tot hulp geroepen waren / van andere vriendinnen en also de moeder en het kindeken laten sterven.

Ik en ben ook niet van gevoelen dat men een ander Vroed-moeder sou onbieden tot hulp van de eerste / want daar sou gevaar sijn dat de tweede alles sou bederven / om de schuit te laten vallen op de eerste.

Ik en spreek hier niet door gevoelen / maar als een die het seer wel weet; Dat het eerste 't welk sy doen is malkander met den bek te quellen; vergetende de sieke / en al haar schuldigen pligten. Ik laat dan denken wat genoegen de bystaanders daar van genieten / siende het leven harer vriendinnen in de handen van twee briesende vrouwen in hare grammschap. Ik sou wenschen dat sodanige vrouwen wijser waren inder daat dan van naam; Derhalven so besluit ik / dat het veel beter is te leven in de handen van een Chirurgijn / die verstandig en vrijmoedig is / dan te sterven in de handen van een Vroed-moer die ontwetend en roekeloos is / en die gelooft dat alleen den tijt een uytgank tot het quaat brengen moet / gelijk als aan het goed. Ik en twijfel niet of daar sijn seer bequame Vroed-vrouwen / maar niet in so grooten getal als andere / den middel om die te onderscheiden is dat sodanige Vrouwe die de vrees Gods heeft sal d'eer plaats geven voor de winst van 'swerelts goet: dat sy noit en sal genegentheit hebben om d'een af te schaffen om naar een ander te loopen gelijk sodanige sijn die

haar

haar huys altijt vol hebben, van Dogters en Vrouwen ſonder mans, die ſchijnen ſaken van gewigte te verrigten hebben. Ik en weet niet waar dat ſo veel eerlijke vrouwen haar oogen hebben gelaten/ dat ſy daar geen ongeval in ſien: En niet niet en ſchromen dat ſodanige haar de Pokken konnen aan brengen/ het welk ſo menig-maal is geſchiet: Ik weet wel dat de hoeren ymant moeten hebben die haar helpt verloſſen/ maar het behoorden ſodanige te weſen die daar toe geſtelt wierden en wel bekent om ſulk volk te dienen: En dat niemant die ſou gebruiken dan naar behooren/ men ſal dogters vinden die vijf of ſes kramen hebben gehad in ſodanige huyſen: Dat ſy ook andere name behoorden te dragen als van Vroed-moeders: Ik en ſpreek daar niet van om mijn eigen baat/ door dien ik geen winſt en wil doen in ſodanig ambagt/ ik ken andere dan mijn ſelven die my daar in ook gelijk ſijn. So men de deugt moet prijſen en de ondeugt laken/ d'een verdient dan meer dan d'ander.

Meerendeel ſo dunkt my dat het ſeer redelijk waar/ dat die Chirurgijnen, die de Vrouwen helpen verloſſen, ſig mede onthielden van ſodanige te dienen die met de Pokken ſijn beſmet. Aangeſien de Vrouwen het ſelve prijkel ſouden onderworpen ſijn.

III. HOOFT-DEEL.

Middelen om te kennen of een Vrouw bevrugt is.

Men moet vernemen hoe lang het geleden is dat ſy haar maanden heeft gehad/ en of de jongſte

ste maal dat sy die had / sy die in gelijke veelheit en verwe heeft gelost / als sy gewoon is. Also eenige Vrouwen die verliesen door qualijkbaart als verstoppinge van aderen/ sodanige als haar aderen koomen tot verstoppinge / werden haar maanden vermindert / en verandert van verw / andere verliesen die door schrik / of gramschap / dit is het geen men van haar vragen moet: en het so bevinden/ daar en is dan geen teken van bevrugt te wesen: En also daar verscheiden Vrouwen sijn die onmagtig en ongeregelt sijn sonder oorsaak / of ongesontheit / men moet vernemen of sy den smaak van spijsen die sy gewoon waren te beminnen verloren hebben / of sy lieden belust sijn tot nieuwe spijsen/ of sy den buyk platter bevinden dan naar gewoonte: Het is gemeen aan de vrouwen dat van de twee tot twee maanden en een half / haar kleeren haar schijnen van de heupen te vallen / en niet tegenstaande so schijnt het haar dat al het geen 't Lichaam raakt haar quetst / bysonderlijk / naar dat sy gegeten hebben / hoe wynig dat het ook sy.

Te weten so sy pijn voort hart hebben / 't sy dat sy lieden des smorgens braken of dat sy lieden daar toe alleenelijk genegen sijn sonder dat sy het konnen doen; so sy haar selven van grammer gemoet bevinden te wesen en genegen om eerder ontstelt te sijn als anders; so haar borsten geswollen en harder werden; so den tepel van verw verandert is / gelijk als aan de blanke vrouwen die rooder werden en aan andere bruynder; so den buyk wat volder is aan d'eene sijde dan aan d'andere; so sy haar naar den eeten beswaart of slaperig bevint: Dese alle sijn tekenen van bevrugt te wesen / en tot meerder versekerheit / so mag de Vroed-moeder haar soetjes voelen / om te erkennen

of

of de moeder eng en gesloten is/ gelijk als 't gat van een Hen, in de welke men niet een koren graan sou konnen doen: sig te vreden houdende alleen den uytersten ingank te raken/ sonder na den binnenste te tragten. En wel aan te merken of den hals van de moeder vereelt of verhart is in sodanige wyse als ik in het eerste Capittel heb geseit; sprekende van de Vrouwen die niet bequaam en sijn om kinderen te krygen/ door oorsaak van eenige humeuren die de gemelte plaats hebben verswakt: 't sy door uitermate hitte/ of koude/ sonder dat die geopent of gesloten kan werden. Dat sal seer gemakkelijk wesen om te kennen (gelijk als vooren geseit is) selfs ook aan Vrouwen die de moer niet so nauwelijk als d'andere gehegt en is aan de liesen/ en aan sodanige magmen met den vinger raken het beletsel dwars door 't Lichaam van de moer/ gemerkt dat die lager geplaast is als aan andere.

IV. HOOFT-DEEL.

De reden warom dat eenige Vrouwen meerder genege sijn tot valse dragten dan tot kinderen, en het middel om de swangerheit te onderscheiden.

Daar sijn veel Vrouwen die niet dan valse dragten voort brengen/ en niet tegenstaande bequaam sijn om Kinderen te dragen/ hebbende verigt d'oorsaak van de siekte/ gelijk verscheiden maal sodanige hebbe gesien die wel twaalf valse dragten d'een agtervolgende d'ander hebben gehat/ en

daar

daar naar seer schoone Kinderen hebben gedragen alleenlijk om dat sy te vooren langen tijt gebleven zijn/ sonder haar selven te purgeeren of bloet te laten / het welk daar na beginnende te doen, hebben begonnen Kinderen te teelen. Ik heb gemerkt dat sodanige Vrouwen sijn vol van verbrande humeuren/ hebbende een seer grof bloet/ 't welk verandert sijnde in saat/ niet dan sijn verw verliest/ en niet sijn eygenschap: de saden sig hebbende gemengt / de moer doet haar gewoon werk sig sluytende sonder de minste lugt in te laten; het Corion werkt sijn maaksel van het grofste bloed; Maar de natuur staakt sig daar / niets bindende op 't gene binnen beslooten is / tot het schepsel van het Kint bequaam / ondertussen het maanstondig bloet laat sig stutten: Een deel versonden sijnde naar de Borsten/ het ander min suyver om te versterken en te vermeerderen de Membranen, het welk geschiet geduurende den tijt van twee maanden en een half/ den gewonen tijt dat de natuur sig daar van ontlast/ het werk niet kennen volbrengen.

Ik weet wel dat verscheiden die langer hebben gedragen: Maar de ervarentheit doet my oordeelen dat de natuur haren arbeit staakt naar dat dien tijt voorby is/ haar dikker bindende / van twee maanden en een half dan van vijf/ het welk ordinaarlijk belet aan die de welke bevrugt sijn van 't Kint te scheiden / door dien sy geloven bevrugt te wesen/ haar selven te beter waarnemen / geen onmatelijk arbeit doen/ gebruiken middelen om de vrugt te houden/ en dat wanneer sy eenige beginselen sien of speuren van verlies van bloet sy nemen dadelijk haren toe-vlugt tot het bed / denken dat sy haar moeten gequetst hebben/ naar dat

sy

so veel tyt is verscheenen/ roepen om raat/ en hooren ymand spreken/ en men besluit met haar eerder tot het bewaren van de Vrugt/ dan tot het uitdryven. Ik heb sodanige gesien die het selve hebben naargekomen den tyt van vyf maanden en een half/ en dan weder op een nieuw verschyning van bloed gewaar wordende/ en den tyt overgekomen hebbende/ dat sy leven behoorden te voelen/ haar selven bedroeben en wenschen naar de uitdryvinge de welke met groote moeyte geschiet/ en door gewelt van Clisteren en remedien/ het welk in 't eerst gemaklyker sou geweest sijn/ want het selve bewaart sig in de Moeder/ eerder verminderende dan vermeerende/ en aan den dag komende (naar dat die also gedragen is geweest) menigmaal stuk naar stuk/ met stank/ hebbende lang te vooren gemaakt een seer groot verlies van bloed; als van drie/ vier / ja tot agt dagen/ gedurende welke tyt een ros water sig lost dat in de vliesen besloten lag/ en anders niet van sig gevende dan een sekere wevagtigheit van quaden reuk/ de sodanige sijn seer noodig goede en sterke Purgatien/ en remedien die de moeder reynigen/ want sulke stanken veroorsaken smerten/ openinge en sweeren. Men moet vreesen dat die in Suygers souden veranderen/ dat is een anderen aart/ waar van ik hier naar sal handelen. De valse dragten sijn tweederley d'eene in het buitenste vlies der nageboorte, dik aan d' eene en dun aan d'andere sijde, en vol van ros water waar in dat verandert is, het geen de Natuur behouden had, om het Kindeken te maken, en waar in somwijlen gevonden werden, sommige kleine draatjens, die anders niet en sijn dan de aderen van 't gemelde vlies, die sonder gebruik gebleven waren.

waaren. Het vlies is van een andere wijs wanneer het gemaakt is en gehegt aan den bodem van de moer, de natuur is overlastigt met dit grove bloet, so dat dit vervuilt sijnde dik wert als een vuyst, somwijlen als twee, en het opgesneden sijnde sig vertoont in 't midden van het bloed dik als 't hart van een Vogel, 't welk naar mijn gevoelen is 't geen hem helpt, tot sijn onderhouding en geeft hem sekere beweginge, 't is het gene 't welk lank gedragen sijnde sig verandert in een Suyger, en sig vergrootende, so hegtet sig aan de sijde van de moer, even-gelijk als het klim ook doet, groejende tegens een muur, en wert gelijk als een dik Vleys, op sodanige wijse als men daar door sommige Vrouwen siet so dik werden als of sy twee kinderen in den buyk hadden. Het is een seer moejelijke saak/ de Vrouwen daar van te ontlasten als het tot sodanige dikte gewassen is.

So gaat het gemeinelijk met de dragt van een valse spruit/ waar van ik eerst heb gesproken/ en so gaat het met dese/ want in het beginsel is de suyger maar een valse spruit: Ik heb/ gesien dat die op verscheiden tijden sijn gelost/ en wanneer sulks geschiet binnen vier of vijf maanden so werden sy geheeten valse spruiten, maar naar dien tijd suigers, door dien het vergadert bloed/ waar van den koek gemaakt wert die sig voegt aan den bodem van de Moer/ welk men de Na-geboorte noemt/ en dient als voor een spons/ om het Stonde-bloed tot voedsel van het Kind 't ontfangen/ te seer vermeert/ verdikt en verhard binnen de Vliesen/ waar door het de Bloed-rijke in korten tijd seer dik maakt/ daar andere die minder bloet hebben/ langer in het dik werden sijn. En also komt eindelijk de dikte by d'eene als by d'andere. De

vrouwen in het beginsel van sodanige beletselen swellen terstont en werden dik/ ja schynen dikker te wesen in een maand als die regt swanger sijn inden tijd van drie: ook so hebben sy deselve lusten als de vrouwen die van een kind swaar sijn/ maar sy sijn in 't beginsel rooder van verw/ alsoo de natuurlijke hitte niet inde moer getrokken is/ tot het scheppen van het kind/ maar door het geheele lichaam verspreid blijft.

Het middel om het vel te bereiden voor Vrouwen dewelke het dragen geduurende den tijd dat sy swanger sijn.

MEn moet een sagt seem/ of cabret leere velletje/ doen weeken drie dagen in Oli van soete Amandelen, hebbende dan het selve wat uitgewrongen/ stellen het op een lijnwate bandeken/ en wanneer het wat droog is/ moet men het wryven met een van de Pommaden als ik heb beschreven waar mede de swangere Vrouwen haren buik moeten strijken.

Pommade die een swangere Vrouw gebruyken kan, op dat haren buik niet sou bederven.

MEn moet een Pommade maken van gesmolten spek/ en het wassen met Rosewater, 't is het uitnemenste van alle.

Andere maken het van 't merg van Schaaps-been, en het smout uit den kop van een geit, of het vet van een vette Hen, of van Gansen, slijm van Lijnsaat, Kaasjens-blaan, witten Heemst, en Violetten 't welk mede goet is.

De

De Nederlandse vrouwen en gebruiken anders niet dan Oly van Lelien, en daar mede so verbyden sy haren buik van bedorven te werden.

Andere nemen maar varsse Boter, wel gewassen met Rosewater, 't is de minste remedie / d'eerste sijn de beste.

Voor swangere Vrouwen die met spanningen en krampen gequelt sijn.

VErscheiden vrouwen sijn seer gequelt met spanningen en krampen gedurende den tijd dat sy kind dragen / ik heb gesien dat de naarvolgende remedie vele heeft 't enemaal geholpen / de gemelte pijne treft haar gemeinelijk / des nagts / of in den morgen / wanneer de vrouw begint op te staan / en dat haar gemeinlijk aan de kuit van haar been; en onder de plant van haar voet / Ik en denk niet dat oyt Vrouw daar meer mede gequelt is geweest dan ik: Een Medecijn rade my dat ik des avonds soude de plaats bestrijken daar my de kramp gewoon was te vatten / en dat met Oly van Laurieren; of vapen / en dan de plaats te bewinden met warme doeken; 't welk ik twee avonden dede / en van dat oogenblik af so bleef de pijn weg / ik seg de pijn die my nolt twee dagen en verliet / en die nogtans naar dese remedie noyt weder quam.

Den selven Doctor leerde my de remedie om de Sciatica of Heupjigt te genesen in sijn beginsel: de Vrouwen sijn somwijlen daar mede gequelt in haar swanger gaan; de pijn treft onder de heup of daar omtrent / ik en ben daar mede niet gequelt geweest maar heb die sien genesen die het hadden / wanneer sy lieden des avonds de plaats vreven

met Oly van Terpentijn; door een goet vier / om den Oly wel te doen in trekken / daar op leggende warme doeken / en 't selven drie of vier maal doende sijn daar door genesen.

Dat daar een toeval is, waar in men een Vrouw terstont moet doen verlossen op wat tijd dat het ook sy om haar leven te behouden.

HEt is wanneer een Vrouw een uittermaten lossinge van bloed heeft / waar van dat sy in flauwte valt: men moet haar dat stoppen so haast als het mogelijk is door dien de lugt het bloet perst: men moet haar geven al wat bequaamst is / om haar geesten te versterken / om den arbeit te verdragen: sonder dat men haar iets geeft door de mond / nog Clisteren, die het verlies van bloed meerder souden veroorsaken; Maar men moet voortvaren tot het uithalen van het Kint met de hant, de flauwte verswakt de bindselen van den hals van de moer, so dat die sig opent alſo veel als of de Vrouw groote pijnen hadde, maar de wateren niet vergadert sijnde moet men de vliesen breken, die rontom het kint sijn, gelijk men een poort soude doen om een huys te salveren van brand, en het kint by de voeten uittrekken: dit is het middel om de moeder te salveren, en 't kint nog te kunnen doopen, Ik heb het in 't werk gestelt met consent en in de tegenwoordigheit van wylen Mr. le Fevre, Geneesmeester, en van Monsr. le Moine, en Mr. de L. Isle; mede Doctoren / en seer geleerde mannen / door dien ik gesien had dat sodanig verlies van bloed oorsaak was vande dood van moeder en van kind / 't selve wierd gedaan aan een Vrouw van een Raats-

Heer van 't Parlament die ses maanden swanger was geweest / het kint leefde twee dagen / sy heeft sedert andere kinderen gehad / de Doctoren erkenden dat de moeder en het kind hadden beyde moeten sterven ingevalle men niet dadelijk daar mede in sodanige wijse had voort gevaren: Monsr. Le Fevre, verhaalde dese maniere van doen in de Hoge School van de Medecijnen; en seyde aan de bystanders hun te raden 't selve te doen in diergelijke voorvallen / door dien hy veel fatsoenelijke Vrouwen had sien sterven; om datmen dese wijse had versuimt: Een jaar naar desen tijd so was ik geroepen tot de vrouw van een kleer-koper vande plaats Maubart, die niet en had gehad een verlies van bloet so op een vot / sy was vier of vijf dagen in den arbeit: en gevoelende dat sy het niet langer konde uyt-harden / sy sont tot my biddende haar te besoeken / ik vont haar in een kout sweet / en den pols als van een mens die op sterven lag / ik dede een Chirurgijn halen om den vlaam te schouwen / en het leet-wesen van haar te moeten laten sterven sonder dat ik haar naar behooren konde verlossen / hy verloste haar seer haastelijk / dog sy stierf een quartier uurs daar naar / open gesneden sijnde / daar en wierd niet een druppel bloet in haar lichaam gevonden. Indien men haar had in tijds bygestaan, men soude haar met de gratie Gods gesalveert hebben, haar vroed-moeder seyde haar datmen de natuur most laten begaan, en dat sy andere diergelijke had gehad.

Ik en stemme niet toe / dat so haast een vrouw verlies van bloed heeft / men op die wijs soude voort varen / maar men moet over haar met een wakend oog letten: met vind wel vrouwen die hare maanden hebben gedurende den tijd dat sy swan-

ger sijn; men moet niet tot de gemelte remedie komen/ als 't verlies van bloed niet lang en duurt/ en dat het weinig is/ maar de sorg is die bevoolen/ die daar toe geroepen worden/ om haar eer te betragten/ alſo de sieke niet kennende den noot daar sy in sijn/ haar selven versuimen. Ik heb weinige vrouwen gesien/ die verlies van bloed hebbende gehad geduurende den tijd dat sy swanger waren) of sijn voor haar tijd verlost/ en de meeste van doode kinderen: aangaande de moeders/ door sulk verlies van bloet/ als voorheen verhaalt is/ stierf Mevrouw d'Aubray, huys-vrouw van Mr. Aubray: ſo ſtierf mede Mevrouw de Hertoginne van Montbaron, en menigte andere: ik kennende dat den bloedigen vloed niet en is agtergehouden dan door de bevrugtheit/ en hebbende het sien ophouden so haast als de Vrouw verlost was/ so heb ik dese wijse voor aan gestelt die my/ tot mijn leetwesen/ te laat is bekent geweest: Tot de behoudenisse van de geene die ik genoemt heb/ al is het saake dat ik die niet en heb bedient. Maar so die wijse in gebruik hadde geweest sy lieden souden door Gods genade nog hebben konnen leven/ tot vertroostinge van haar huys-gesin: Men vind vrouwen die groote vloeden onderworpen ſijn, die haren loop nemen langs het rug-been, en haren gank maken door de moer, aan d'eene ſo mengen die haar met het bloed, 't welk ſtrekt tot 't voetſel van het kind, dat het ellendig maakt: En quælijk voet, 't welk veroorſaakt menige ontijdelijke verloſſingen, ſonder groot verlies van bloet gehad te hebben: Aan andere loopen die door de moer/ rontom de vliesen/ of het bed daar het in gewonden leit/ 't welk wy noemen de water sugt van de moer sodanige vrouwen hebben somwijlen een vloet van water.

Van andere komen die geverft / van bloed; men moet sig daar niet in bedriegen / nogte 't selve oordelen voor verlies van bloet / de vrouwen werden daar door verligt / en die sodanigen vloet wilde stoppen / soude de vrouwe doen verstikken; het is een weldaat van de natuur / diemen kent aan het lijnwaat / want droog sijnde so is het bleek / sodanigen afgank geschiet sonder gewelt / of quetsuur / 't welk het suyver bloet niet en doet / ten sy aan sodanige die so bloed rijk sijn dat sy daar van als overlopen / en so komt dat suyver sonder eenig subject / sodanige vrouwen / bloet gelaten sijnde / om haar 't ontlasten en een afwendinge te maken / so haar bloet egter niet op hout / maar onaangesien de remedie vervolgt moet men daar op letten / en de vrouw doen verlossen / so ras men de tekenen siet die ik heb geseit / flaauwte of openinge van de moer / sonder pijn / met verlies van suyver bloed / 't welk men altoos oordelen moet aan 't verwen van het lijnwaat.

V. HOOFT-DEEL.

Hoe dat sig een vroed-moer dragen moet in een ontijdige kraam.

In geval een vroed-moer ontboden wert door een vrouw die in een ontijdigen arbeid is / moet sy haar wel bevragen van den tijd dat de vrouw haar rekening heeft gemaakt / en waar van daan het quaat sijn oorspronk mag nemen / en waar dat het schuylt om te sien door wat middel de gemelte vrouw mag genesen werden / door dien een vrouw kan in een schijn van arbeit wesen wanneer het nog geen en is / en maar werkingen sijn

van schrik/ flaute/ vloet: quelling/ of gequestheit/ makende pijnen/ die gelijk den arbeid sig vertonen/ beginnende in de lenden/ dalen in den buyk gelijk een steen sakkende door de pisleiders in de blaas/ dringen op het onderste van den buyk en porssen op het fondament en vrouwlijkheit/ men moet kennen dat de koude groote buyk pijn veroorsaakt/ die in de lendenen beginnende haar werking doet aan alle de voorseide litmaten; dat de schrik groote pijn in de lenden veroorsaakt/ door dien het bloet het welk in de holle ader leid werd ontroert; en dat de flaaute de banden losmaakt/ die de moer anders ophouden/ en die gelost sijnde dringen de winden die daar onder leggen/ die al mede pijnen geven; dat den bloed mede los maakt/ de bindingen die de selvige pijn maakt; de quellingen die doen opblasen/ en het kindeken buyten sijn plaats werpen/ 't welk het selve gevol veroorsaakt en somwijlen sodanige drukt/ dat het een bloedigen vloet in het beginsel veroorsaakt/ het welk alles wel is te helpen/ doende de Vrouw te bed gaan/ en so de pijn door koude aangekomen is, moet men een stovinge vrn witte Cypres, versche Marjolain Rosmarijn, Munt, Camille en Maloten maken, en tegens den schrik haar en een weinig verwarmen, en haar geven een weinig Asijnwater te drinken, om het bloet te stillen en inde flaaute, wat wijn of een weinig van Confectie van Hyacinte, of Alchermes; de vloet is het quaatst, waar toe de minste hulpe valt.

Het geen men doen kan/ is de vrouw digt te houden en gedekt/ 't hart versterkende/ en haar voedende met kragtige spijsen tot de quale diensstig; men moet met alle vlijd sijn best doen/ om een ontijdelijke kraam voor te komen/ also deselve

de magtig is tot allen tijden te doen verlossen/ gelijk wanneer de vrouw haar selven heeft gequest/ door de welke de stovinge van witte Cypres, Marjolain, en Rosmarijn, seer bequaam is, warm gemaakt sijnde, op een seer hete schop, besprengt met diken rooden wijn, en op den navel geleit; het helpt om het kindeken weder op sijn plaats te stellen, en boven al het bed is d'eerste remedie/ en geen arbeid doen van lichaam nog geest. In geval de vroed-vrouw te laat geroepen is/ dat de teekenen van 't kinderbaren openbaar sijn/ gelijk vande wateren/ ik en rade haar niet de vrouw tot eenig geweld ter werelt aan te porren/ tot dat door de natuur sonder yets te doen die open breken/ om sig van oneer te bevryden/ want veele menschen seer blijde sijn/ d'oorsaak vant quaat te ontlasten op de geenen die geen oorsaak daar van sijn; Maar naar dat de wateren sijn gebroken gelijk ik dikmaal heb geseit 't kind swak sijnde/ of de darmen so vol van dik gebakken vuyligheid/ dat het kind veler wort te komen/ dan mag de vroed-moer een klisterie setten 't welke aan het kind niet schaden kan/ maar 't selve seer helpen: En helpende/ sy is buyten gevaar/ de wateren door gebroken sijnde sonder geweld. Ik rade haar te voelen een weynig eer dat de wateren breeken/ door dien als sy door ongeval quamen te breken terwijlen dat sy de hand daar aan heeft/ men soude haar beschuldigen van de vrouw te hebben doen verlossen.

De vrouwen die voor haren tijd den arbeid krijgen/ moeten haar selven alsoo veel en meer wagten dan of sy in haren vollen tijd waren verlost. Ja de geene die valse dragten voort brengen behooren het te doen voor haar gesontheit.

VI. HOOFT-DEEL.

Rakende de Vrouwen die op haren regten tijd kinderen baren: Maar die niet wel en komen, en op hoe veel wijſen 't kind ſig openbaren kan: welke ſijn twaalfderlei.

De quaatſte vertoning van het kind is wanneer het met den navel voor uyt komt, hebbende den buyk inden doorgank, de armen en de beenen agterwaarts.

Het is een kinder-baren waar van weynige wel gelukken: Ten ſy die ſeer kleyn waren en in een ruym lichaam beſloten/ want wanneer die groot ſijn en in een naauw lichaam/ ſo is het ſeer moejelijk de handen te gebruyken om het kindeken te keeren: Ik ſal ſeggen 't geen men doen moet in alle ſodanige moejelijke geboorten: Datmen ſo haaſt men kan, den Navel van het kint: weder ſtiert binnen 't Lichaam van de Moeder: Maar ſo de vroedmoer niet en is gekomen voor het breken van 't water/ het is te vreſen dat het kind ſal geſtorven ſijn wanneer ſy gekomen is/ alſo den nabel voor uyt komende ſig dadelijk verkout en doet opſwellen de bloetvaten door de welke 't kindeken in 's moeders buyk ſijn aaſem haalt/ want verkout ſijnde/ het bloet dat daar binnen is/ word verſtopt den weg van den aaſem/ 't welk veroorſaakt de ſchielijke dood van het kind. Want ſo lange als het is in het Lichaam van de Moeder/ ſo en heeft het anders genen weg om ſijn aaſem te halem; door dien dat het ſwemt in het water/ de Natuur heeft het ſodanigen doorgank gelaten om ſijn aaſem te ſcheppen ſonder 't water te trekken door den mond

nog

nog door de neus/ niet meer dan een visch: Men moet den navel herſtellen. De vrouw overdwars op het bed doen leggen, 't hooft en de lenden ſeer laag, om 't kindeken agterwaarts te doen deinſen, en de vroed-moer haar handen beſtreken hebbende met varſe boter, tragten de voetjens van het kindeken te vinden, en die ſtieren aan een ſijde en de vrouw doen leggen op die ſijde daar de voetjens geplaatſt ſijn. Dan ſo moet men de vrouw weder op haren rug doen leggen: En ſo ſy pijne heeft geduurende deſelve, 't kindeken ſoetjens trekken: ſo ſy geen pijn en heeft haar gewelt laaten doen, en geduurende het gewelt, 't kindeken allenskens trekken, haar tijd gevende tuſſen beyde om haar kragten te hervatten; haar wijn gevende benevens Confectie van Alchermes, om haar kragt en moet te geven om den grooten arbeid uyt te harden, alſo ſodanigen arbeit den argſten van allen is.

De tweede is/ wat min gevaarlijk/ wanneer het kint dwars in 's Moeders lichaam leyt/ ſig met de ſijde vertonende/ en somwijlen de nageboorte voor; men moet de Moeder leggen gelijk als vooren geſeyd en de handen met varſe boter geſtreken hebbende, de nageboorte agter het kindeken te rug douwen, om het kindeken ſagtelijk te keren, hebbende de vrouw met haar hooft en lenden leeg geleyt, en hebbende de voetjens van het kindeken gevonden; doen als hier vooren.

De derde is wanneer het de ſchouderen vertoont/ in wat wijſe het ſy/ ſo is het hooft naar by/ en was 't hooft niet gevaarlijker om aan te raken dan de voetjens/ het waar haaſt gedaan; Maar men moet ſig daar in dragen met groote voorſigtigheyd want het hooft moet niet gevat werden

nog getrokken gelijk ik seggen sal: 't welk is dat men de vrouw haar beenen moet hoog leggen, hebbende de voeten hooger dan haar hooft, als dan so moet de vroed-moeder haar hand wel bestreken sijnde, stieren onder 't hooft en den hals, ja onder de schouderen van 't kind en het keeren, en het hooft regt gestelt hebbende de vrouw weder leggen in een middelmatige gestaltenisse, wel gedekt dat den wint haar niet schaden en mag, en so laten rusten, haar yets ingevende om haar te sterken, verwagtende de ween: **So die lang agter blijven of dat die te swak sijn/ om dat de lengte van den tijd de moeder versswakt heeft/ en misschien ook het kindeken/** so sal een goede Clisterie Carminatif, seer bequuaam wesen, gemengt sijnde met Bitter-heylig, Benedictum, en Catholicum die de natuur verwekken, de ween doen voortkomen, en den doorgank vermeerderen, men kan haar ook geven geduurende dien tijd een half vierendeel loots Confectie van Alchermes, **en so het kind sig weynig verbordert in het bed/ en dat de moeder genegentheit heeft om op te staan/** men mag haar setten op den stoel bequaam tot kinderbaren, als wanneer de swaarte van haar hooft veel helpen sal tot de opening en de vervordering van de verlossing.

De vierde is wanneer het kindeken een arm vertoont/ men moet die dadelijk versetten, **en so het van selven geschiet/ is 't maar te beter:** En tot dien eynde so moet met dadelijk hebben, van het alder koudste water, en 't handeken van het kint daar in douwen; **so men 't selve niet en kan doen/** so moetmen nemen een natten doek en raken daar mede de hand van het kint: een kint dat stark is sal sijn hand dadelijk tot hem trekken, so 't kindeken

deken ſlap is, en ſijn hand niet in en trekt, men moet de lugt geen tijd geuen, van die te doen ſwellen want alle partijen die ſig buyten vertonen ſulks dadelijk doen: men moet dan boter die geſmolten, en warmagtig is, aan 't handeken en aan den arm ſtrijken, en het al ſafjens herſtellen en als dan de voetjens ſoeken die niet ver daar van daan ſijn, want het kindeken gemeynelijk in een bondelken leit. (**Ten ware in de twee eerſte vertoningen daar ik heb van geſproken**) en het dan ſoetjens trekken met de ween, en ſo daar geen ween ſijn de voetjens ſijnde na by den doorgank en niet buyten, mag de Cliſterie Carminatif daar ik van geſproken heb geſet werden om den doorgank gemakkelijker te maken, en de vrouw te doen dringen. **Den doorgank niet genoegſaam ſijnde ſo hebben het lichaam en byſonder het kints hooft/ groote moejelijkheit om ten laatſten uyt te komen/ maar ik en ben niet van geboelen datmen de vrouw doet opſtaan.**

* **De vijfde/ is wanneer 't kint beyde ſijne handen vertoont/** die moet men met kout water weder doen intrekken, of die met geſmolte boter geſtreken hebende weder herſtellen, **egter eermen ſulks doet/** men moet de Vrouw haar beenen hoog plaatſen, en 't hooft leeg: en ſo mogen de handekens van ſelven ſig herſtellen; en dan ſo magmen ſien welk gedeelte 't ſy 't hooft of de voeten aldergemakkelijkſte ſig voegen willen en ſig daar na dragen gelijk ik vooren hebbe geſeyd.

De ſeſte/ is wanneer 't kindeken de voeten eerſt vertoont: ſo het is int beginſel van de pijn dat het voetje eerſt uytſteekt wanneer den arbeyt begint/ ſo de

* *So quam Jacobus Conink van Engelant ende was mild gelijk het de Coningin ſijne Moeder, voorſcide.*

de ween groot sijn; so moet men het ander voetjen soeken en geduurende de pijn 't kint trekken: maar so het sonder of met weinig pijn is / Ik soude het voetjen herstellen, de vrouw het lijv stoppen en versterken, en eenigen tijd daar naar haar de voorseyde klisterie setten en 't kint trekken in de ween die de klisterie veroorsaken sal, men kan haar mede geven wat kaneel-water of klarette-water wanneer men het werk van trekken moet aangaan.

De sevende / quade geboorte is / wanneer het kindeken met de billekens sig vertoont / naar dat het sig geduurende de pijn al lang geopenbaart heeft / want de vrouwen wiens kinderen sig so vertonen sijn selden sonder pijn / men moet het kint niet toe laten dat het sig tussen de gebeenten dringt want het soude moeten dobbel komen dat een groot gewelt soude sijn voor de moeder en een wonderlijke kneusinge en quetsinge voor het kint. Het kindeken sig alfo vertonende: moet men tragten naar de voetjens, stellen de vrouw in een goede gestaltenisse en gedurende haar ween 't kindeken stieren.

De agste / moejelijke of quade geboorte is wanneer sig de nabel voor het hooft vertoont: dat gebeurt wanneer de vrouwen veel water hebben 't welk sig voor het hooft / vergadert hebbende breekt / en het hooft nog sijn plaats niet hebbende genomen / laat het in 't beginsel een openinge / waar den nabel naar toe glijd en voor het hooft komt. Met moet sodanige vrouw niet over einde doen staan, nogte in den stoel doen sitten om de reden die ik ten vollen heb geseit in het eerste Hooft-deel van de quade kramen, maar men moet die laag houden op het bed, tot dat den navel sig herstelt heeft agter het hooft,

hooft, en haar weder ſtellen in bequame geſtalteniſſe, en ſo den navel weer in glijt: moet men ſnyden een ſtreentje van katoen draat, en dat ſtieren met den vinger aan de ſijde daar den navel ſig vertoont gelijk een doek die men leyt op den bodem van een ton om den wijn die uytloopt te dempen, tot dat het hooft aankome: en plaats heeft gewonnen; het einde mag met een lint gehegt werden aan de dyen om het te mogen trekken wanneer men wil. Want ſo men ſulks niet en doet den navel komt altijd uyt; op ider wee en de vrouw altijd laag van hoofd gehouden zijnde ſoude verſtikken door het kindeken: **En ſo men den navel verſcheiden maal herſtelt**; verkout het navel-bloed, 't welk veroorſaakt de dood van het kind.

De negende is wanneer de handekens voor het hooft ſijn/ men moet gelijk als vooren is geſeit de vrouw laag leggen dan de handen herleggen en dan de vrouw weder in goede geſtalteniſſe ſtellen; de handekens hebbende wel herſtelt geweeſt glyden niet weer uyt gelijk wel den navel doet; de vrouw wel geplaatſt zijnde, ſo krijgt het hooft van 't kindeken zijn plaats. De handekens daar niet meer zijnde om te beletten.

De tiende is wanneer het aangeſigt ſig eerſt vertoont/ het is ſeer gevaarlijk ſig daar in te miſgrijpen en 't ſelve aan te ſien al of het de billekens waren/ maar de vrouwen die 't werk wel verſtaan en laten haar ſelven niet bedriegen: men moet de vrouw dekken, geven haar Confectie van Alchermes, of Kaneel water, of in den noot de Cliſterie ſetten, beproevende alle middelen, ſonder 't hooft te raken, om het baren te verhaaſten, want hoe weynig tijd dat het kindeken in ſodanige geſtalteniſſe blijft, ſo wert het ſo miſmaakt van aangeſigt

dat

dat het schijnt heel te plet'ren gedout te wesen: en so men het aangeraakt heeft met de handen, so is het nog veel arger: **so haast het geboren is/** moet men het aangesigt strijken met Oly van hypericum of Oly van Roosen, en Balsem: Namentlijk 't gene meest geswollen is.

Het elfde is wanneer het hooft sig vertoont meer aan d'een dan aan d'ander sijde/ het welk een moejelijken arbeid veroorsaakt; want het hooft eerst komende/ so sept men dat het wel gaat/ en niet tegenstaande so heeftmen groote moepte om het te doen voort schieten; men moet de vrouw doen leggen op d'ander zijde, om dat het kint sig omwenden mag vande zijde daar het lag, en so het nogtans sulks niet en doet, men moet beginnen met het voetsel, en daar na gekomen zijnde tot de Clisterie, men moet dadelijk gebruyken de remedien de welke versterken, gelijk als de Confectie van Hyacinthe, of Alchermes, en Kaneel water, en Clairette, **niet alle te samen**: maar d'een of d'andere **en so sulks niet met allen doet/** men moet de welgesmeerde, en versagte hand gebruiken, hebbende de vrouw gestelt gelijk ik geseyt heb, in mijn voorige handelinge, 't hooft om laag om haar te brengen in een regte streek, want anders alle de pijnen te vergeefs souden zijn, **want so men het lang uptstelt/** men sal de vrouw so slap gemaakt hebben, dat haar de kragten sullen ontbreken om 't kindeken uyt te setten, so dat de voorsigtigheit van de vroed-moeder moet gebruykt werden in alle dese voorvallen, sonder sig te laten bestieren met het seggen van de omstanders, ten waar sylieden wisten d'oorsaak van de pijn, en geraden vonden den Chirurgijn te ontbieden: **Ik sal altijd van gevoelen wesen dat men hem ontbiede/ also de quade kramen**

men altijds geweest sijn / en sodanige die geroepen worden sijn verpligt van ganscher harten de noot-wendige middelen te gebruyken; gelijk ik geloove dat spliede doen: En so de vroed-vrouwen haar selven al te swak vinden, om 't werk uyt te voeren moeten sy hulp versoeken, eer dat de saak buyten hoop is, het haar duysendmaal meer eer sijnde hulp begeert te hebben / als in hare handen te laten vergaan / Moeder of Kind of menigmaal beyde te samen.

De twaalfde is wanneer het hooft regt voor uyt komt / 't welk het natuurlijk baren is, waar toe de hulp van een goede vroed-moer mede van noode word gehouden, want menigmaal dat het hooft voor uyt komt, sal het wel schijnen dat het kind ter werelt komen kan sonder ongeval, 't welk somwijlen geschiet / maar men moet sig daar niet heel op verlaten: want het wel gebeurt dat den navel drie ja vier keeren doet rontom den hals, dat het kindeken belet so gemakkelijk te komen, want het kint sig gedrongen vindende en kan niet voort komen, of so het hart gedreven sijnde door de pijnen voortkomt, so heeft het meerder noot van dadelijk van de omslingeringe van sijn navel verlost te wesen, of anders so werd het verworgt; Men heeft kinderen gesien die so gebonden waren / en die men nogtans niet en konde uyt den noot van het baren verlossen / sonder dat men die nog meer verwerde / beproeft hebbende de streng over het hooft te schuyven, is men genootsaakt geweest die door te snijden en also te ontwinden en dan de twee eynden te binden, 't eene om te beletten dat het kindeken niet en soude verflaauwen door 't verlies van sijn bloed, en het ander nog vast sijnde, aan de na-geboorte, binden aan de dye van de vrouw

om het verlies van 't einde voort te komen, anders so men het liet bloeden, men soude de na-geboorte droog laten, klevende aan den bodem van de moer, die veel gevaarlijker soude wesen om uyt te trekken, vreesende dat het niet alles en soude volgen.

Daar is nog een ander toe-val 't welk is wanneer het hooft is geboren, de schouderen groot sijnde niet volgen konnen sonder hulp, welk is den vinger te stieren onder d'oxsel van het kind voor of agter, gelijk ik menig-maal heb gedaan, om die te trekken met groote kragt, of anders so waren de kinderen verworgt; want de nature hebbende met een groot geweld het hooft gelost, meent ontlast te sijn, en soekt sig te sluyten, so dat men die geen tijd geven mag, maar men moet haar dadelijk 't vervolg van het kind doen over leveren.

VII. HOOFT-DEEL.

Van vrouwen aan de welke 't water breekt lang voor haar verlossing.

Daar sijn vrouwen aan de welke de wateren breken lang voor haare verlossing; ik en spreek niet van de geene die watersugtig sijn in de moer, waar van 't water afloopt: want aan sodanige die ontlastinge geschiet sijnde, hout het kind dat geboren wert sijn eigen water 't welk versamelt sijnde als dan breekt en uitstort: Het is dan sodanig dat ik spreken wil; Ik heb vrouwen gesien van de welke de wateren te vooren afgekomen waren, agt ja twaalf dagen, andere ses, vier gewonelik; en so wanneer den arbeit niet en begint

begint twee of dry uuren na dat die gebroken sijn/ blijft die gemeinelijk agter vierentwintig uuren/ of de boven geschreven dagen: sodanige lossinge van de wateren geschiet meer door de swakheyd van de Vliesen/ inde welke de wateren vergadert waren/ als door den grooten overvloet van de wateren/ en een vrouw die een groot deel van sodanige wateren hebben sal/ en wiens Vliesen te sterk souden wesen dat het maar schort aant breken of bersten van deselve dat de vrouw niet en baart/ so en ist nogtans niet oorboorlijk/ om vele reden/ dat de vroed-vrouw die breeken soude.

De eene is, dat het te vreesen waar dat den Navel, of een hand, of een voet te gelijk souden afvloejen.

Maar men mag de vrouw wel in lauw water stellen, om meerder aftrekking te veroorsaaken, en te versagten, gebruykende versagtende smeeringen, ten einde dat de poging vande moer, 't hooft of een ander litmaet drukkende de wateren mogten te gemakkelijker wesen om te breken.

Daar sijn sommige die de vrouwen de grootste vreese vande wereld aan doen/ wanneer de wateren haar begeven lange te vooren van haaren arbeid: sy seggen dat het kind in noot is, en op 't droog blijft leggen. Ik heb (gelijk ik geseid heb sodanige gesien aan de welke de wateren gebroken waren twaalf dagen voor haren arbeid: die niet tegenstaande geen gebrek van water hebben gehad om den doorgank vogtig te maken/ hebbende meerder vogtigheid gevonden inde natuur dan dat sy sig soude ontblooten van alle hare geriefelikheden/ om daar naar in gebrek te blijven/ want gelijk als daar een kleine pijn komt/ so send sy wat/ en so het u dunkt dat 't geene sy gesonden heeft

niet voldoet, gy moogt de versaftinge vermeerderen met varsse boter.

Maar 't geene ik de vrouwen raden wil / wiens wateren gebroken sijn of uytstortinge lijden / spruytende uyt watersugt inde moer / die sy lieden niet en konnen onderscheyden van de andere; eerst dat sy niet inde lugt gaan / vreesende dat de lugt in de moer soude komen / of so het geschiede in 't beddeken 't welk het kindeken omsingelt en open blijft naar dat de wateren gebroken sijn / het soude nog veel arger wesen: Ik heb vrouwen gesien die inde lugt sijn gegaan die even wel geen ongemak en hebben gehad / maar ik hebber ook gekent die daar door in perijkel van haar leven geweest sijn: Want de lugt niet konnende beletten d'uytkomste van het kindeken, door oorsaak van de pijn en van sijn swaarte, is besloten gebleven inde na-geboorte, d'uytkomste daar van belettende, en heeft de vaten so verdrongen en de ingangen van de aderen (die haaren toegank hebben in den bodem vande moer) so verstopt, dat verscheyden Krampen daar uyt gevolgt sijn, so dat geen hoop van leven in haar te verwagten stond: Derhalven so is het seer gemakkelijk sodanige quade voorvallen te verhinderen / mits blijvende in haar kamer wel digt ende wel gedekt / verwagtende d'uure die God de Heere voor haar gestelt heeft / haar selven wel op hare hoeden houdende / en hebbende kennisse doen nemen of het de wateren sijn van het kind / of die van watersugt van de moer / die haar ontloopen sijn / boven dien so moeten haar de vrouwen wel gebonden en warm houden twee of drie daagen daar naar.

VIII. HOOFT DEEL.

Om te oordeelen of het arbeyt is wanneer een vrouw haar selven niet wel en bevind.

Wanneer een vrouw haar selve niet wel bevint/ moet men haar niet toelaten gewelt te doen voor al eer dat de siekte wel bekent sy/ door dien sekere vrouwen menigmaal pijnen lijden die haar dringen en parssen even of sy lieden van kind souden moeten scheyden: en nogtans en is het geen arbeit/ aan sommige is het een kleine onstellinge of ontroeringe in den buyk; aan andere so sijn het kolijken/ de pijn die de onsteltenis van den buyk doorgaat/ onthoudt sig in de lenden/ en dikwils door den geheelen buyk/ de kolijk maakt een andere pijn. So sy van boven begint, valt sy selde laager dan den Navel; so sy van onder begint so en rijst die niet boven de selve, sy maakt als een schot dwars door den buyk sonder dat die verder strekt: de warmte diemen met doeken geven kan verdrijft gemeynelijk de pijn/ wanneer men de beenen optrekt: maar so het pijnen sijn om te baaren/ die vermeerderen door de warmte/ men moet de vrouw op het bed leggen. En so den mont vande moer open is en dat geduurende de pijn, men voelt onder den vinger yets dat stoot of dat men voelt eenige kleine saftigheid de welke met pijn alleinskens aandrijft weinig of veel, harder werdende, het is sonder 't twijfel den arbeid.

IX. HOOFT-DEEL.

Van de gestaltenis of het sitten van de Vrouwen in den Arbeid.

Ik heb menigmaal gemerkt dat een van de meeste nootsakelykheit voor een vrouw in den arbeid is wel geplaatst te wesen, tot verligting van de moeder en het kintje.

Ingeval een vrouw genegentheit heeft tot het wandelen, en sulks doen kan tot dat sy gereet is om te baaren, ik vind het seer goet, so sy van twee sterke Persoonen geleit wert, die haar konnen ophouden wanneer dat de vrouw op haar sakt door de pyn van den arbeid, de beenen open houdende, of dat sy een lagen stoel met een oor-kussen heeft gereet staan by een taaffel met een ander oorkussen; 't eerste dienende om op te knielen, het ander om op te leenen wanneer sy hare ween heeft. Welke over sijnde so mag sy haar weder tot het wandelen begeven.

Andere genegen tot het bed van den eersten af van den arbeid: waar dat ikse alderbest vinde. Ingevalle den arbeid niet te lang en duurt: of so den arbeit lang duurt en dat sy wil opstaan, dat het kind nog niet en is tussen de gebeente; Ik en soude haar daar van niet beletten; door dien de pyn so groot is dat men de sieke vrouw moet tragten te vergenoegen; ik heb dikmaal groot medelyden, vrouwen te sien als op de pyn bank gestelt, door haar moeder of die van haar maagschap om die tegens, mynen wil te houden in een plaats daar tegens sy haar niet derven stellen, 't welk haar pyn meer onverdraaglyk maakt, en syn daar na

so

so gebroken datse haar selven niet en konnen verroeren. Van het bed van een vrouw inden arbeit moet het hoofteinde en voor de lenden hoog wesen, lager afgaande na de voeten, alwaar men een dikken houten blok moet onder de matras leggen, om haar voeten daar tegen te strekken: en die sy op een voet lenkte van haar lighaam mag uytstrekken: aan sommige leyd men een horde/ gebogen op de manier/ en van de lengte van een tafelaken vande lenden neerwaarts gaande/ om door twee sterke menschen op geligt te werden/ wanneer sy inde grootste pijn is/ maar die twee moeten wel op malkander passen want anders so soude het voor haar moeyelijker wesen dan gemakkelijk.

Daar sijn vrouwen so dik en so klein/ dat als sy in het bed leggen (hoewel dat men haar schikt) haar selven in noot van verstikken vinden/ ik hebsodanige gedient die haar leven en dat van het kindeken souden verloren hebben op het bedde, eerder dan verlost te werden; (niet tegenstaande dat het kindeken wel quam:) Ten waare dat sy hadden opgestaan of geseten, dit heeftmen so bevonden in mijn afwesen (tot mijn groot leet) en dat de kinderen gestorven sijn en de vrouwen in groot gevaar gestelt van ook daar mede door te gaan/ d' oorsake daar van is dat wanneer sy lieden de ween voelen, sy veinsen haar en laaten die voorby gaan, so ligtelijk als sy konnen sonder gewelt te doen, so dat het van node is overeinde staande of sittende inden stoel dat de swaarte 't kindeken uyt drijft tegens haren wil: de geen die groote pijn inde lenden hebben en konnen het bed niet verdragen/ niet meer dan sodanige die geduurende den arbeid met een kolijk gequelt sijn.

X. HOOFT-DEEL.

Het middel om een Vrouw inden arbeyd de kolijk te benemen ende de geboorte te vervorderen.

DAar sijn veel vrouwen aan de welke den arbeit begint: met een kolijk/ de welk dikmaal veroorsaakt werd door verkoutheyd/ of dat sy de spijsen niet wel verteeren/ en die haar so uytermaaten quellen/ dat de pijn vande kolijk die van den arbeyd te boven gaat; want de vrouw wort genootsaakt door de pijn van den arbeyd gewelt te doen/ en aldus so strijden beyde de pijnen tegen malkanderen/de pijn vande kolijk stuit tegens d'andere/beyde trekken naar 't hart/ en geduurende den tijd van beyde dese pijnen de vrouw en vervordert de geboorte niet/ en ingeval den arbeyd sig eerst vertoont/ de kolijk kan de merkelijke teekenen daar van verduysteren. Men moet tot soodanige siekte nemen twee oncen Oly van soete Amandelen, met een ons Caneel-water, en een weynig daar naar een Klysteer Carminatif; met Catholicum, Hiera en Benedictum, en so het eerste niet magtig genoeg en is moet men het andermaal doen; en somwijlen doen de stovingen tot verdrijvinge van winden/ groot voordeel als die in tijds gebruykt werden.

XI. HOOFT-DEEL.

Hoe de Vroed-vrouw sig dragen moet ontrent de geene die van twee kinderen bevrugt sijn.

Ik heb menigmaal vrouwen verlost van twee Kinderen 't sy Soon of Dogter, 't sy van twee Soonen of van twee Dogters: al is het sake dat men seyd dat die niet en leven wanneer sy beyde van eenen aart sijn: ik heb gesien en sie het nog datter sijn van alle slag daar ik van spreke: den arbeyd van de vrouw met twee kinderen is langer dan die van een door dien sy meer geparst, en swakker sijn: Ik heb dikmaal gesien dat het eerste wel komt en het andere qualijk, het is voorseeker dat het eerste dat wel komt het sterksten is, want het de kragt heeft het tweeden voorby te gaan, en de Vliesen te breken die het bewonden hadden; wanneer het tweeden komt so moet het mede sijn Vlies breken, want het in het sijne leyd also wel als het eerste. Daar sijnder veel die lang naar den anderen komen, gelijk ik een Soon heb ontfangen twaalf uuren naar een Dogter, maar hy was swak, niet tegenstaande wasten op met gesontheyd. Ik heb my in diergelijke gelegentheyd gevonden, maar ik en heb so niet gedaan, want hebbende gemerkt dat het den sterkste is die eerst komt, ik geloofde dat men den tweeden helpen most, so daar pijn was om te breken de Vliesen die sijne wateren omvatten, en so daar geen pijn is, klisteeren te

 geven

geven die stark genoeg sijn/ om pijn te verwekken; en den swakken niet te laten lijden: het bequam so wel/ dat had ik het niet gedaan/ den tweeden en soude de pijn niet hebben uytgestaan/ want het was swak en tenger/ en tot teeken van sijn swakheit, het had 't voorhooft-been gescheyden, de wijte van een vinger, tot op de neus, het leefde alsو wel als het eerste/ het been is vereenigt en voer alsо wel als het outsten / daar wiert goet gebonden door de Hr. Doctor Martin, een dikke kompres te laten onder een bandeken dat ik hem had aangedaan om te beletten dat de lugt niet en soude door de huyt dringen.

So het tweede qualijk komt, men moet niet versuymen sijn wateren te breken, en het te helpen, met de voeten, want het al sijn kragt heeft gebruikt om eerst te komen. So dat het hem/ niet mogelijk is te veranderen vande gestaltenis daar hy in gebleven was/ hem daar in te laten is hem meer schadelijk dan voordeelig/ ik hebber menigmaal twee ontfangen van een dragt en van tien geen twee gebonden/ die elk hun verscheyde verlossing hadden/ alle hebben gemeynlijk maar eene voor haar tween/ of daar en is maar een kleyn Vlies dat haar scheit / als men het eerste hout, men moet het den Navel afsnyden, en binden aande dye, terwijlen datmen het ander kindeken trekt: Want het eerste soude verkouwen en verswakken met lang wagten.

't Geene

XII. HOOFT-DEEL.

Het geen men geven mag aan Vrouwen die in den arbeyd zijn.

MEn vint veel en verscheyde gevoelen in 't geselschap daar de vrouwen in den arbeyd sijn; en gemeynelijk strijdende tegen den anderen/ ik en stemme niet met soodanige die heete en al te sterke remedien geven sonder dat het van noode sy; Want die naar het kinder-baaren wonderlijk koortsen veroorsaaken twee dingen sijn seer schadelijk aande vrouwen in arbeyt: te veel voetsel en een lege maag, alle extremiteyten sijn vyanden vande Natuur. En daarom so moetmen sig wel bevragen naar den tijd dat de vrouw haar voetsel heeft genoten/ hoedanig/ en hoe veel/ want de maag van een bevrugte vrouw niet so haast de spijsen verteert dan die van een andere/ en so het lang geleden is dat sy gedronken en gegeten heeft/ en sy swak van maag soude wesen/ so moet men haar goede soppen en doiren van versche eyeren geven. So de pijn lang duurt/ en dat men oordeelt dat 't geene sy genut heeft sijn werking heeft gedaan/ en dat sy vermoeyt is/ so magmen haar geven geley van Harts-hoorn, Ik en heb niet gemerkt dat de menigte schaden kan/ 't harte wort daar door verstarkt: het Kaneel water is seer bequaam/ maar ik en soude noyt willen meer dan een once gebruyken: en by gebrek van Kaneel-water, Klairette-water/ of in een of in twee maal een vierendeel loots Confectie van Alchermes, gemengt met een weinig franse wijn. en niet meer dan een van dese drie dingen/ want ik hebber gekent die sig qua-

qualijk bevonden hebben van meerder te gebruyken: en gelijk als vooren gesegt het veroorsaakt koortsen / door 't verhitten van het lichaam / wanneer het niet meer van noode is.

De koorts houd de suyvering te rug, belet het 't vloejen vanden melk, 't welk vreemde siekten veroorsaakt / ik en heb noyt geen grooter genoegen gehad / dan so wanneer de vrouwen die geleggen den Doctoor doen haalen / want ik laat my dan voorstaan dat ik gesteunt ben / also alle de geene die haar bemoejen met raat te geven / als dan moeten swijgen / en so sy lieden yets voordragen / den Doctoor maakt het besluyt / hy kent de natuur vanden patient / en doet haar doen 't geen haar noodig is / 't geen ik verhaale van remedien en van haare werkinge komt van geleerde Doctoren / met de welke ik verkeert heb; Maar daar sijn sekere Menschen / siek sijnde als sy sullen geleggen / die nogtans verschrikken als men haar van den Doctor spreekt / ten sy dat het haar eerst in 't hooft kompt om den Medecijn meester te senden: sodanige swakke menschen laten haar voorstaan dat ons dunkt dat sy in lijfs gevaar sijn / en meynen dat de vroed-moeder haar gelegentheyt niet en verstaat / so datmen sig voegen moet naar de sinnelikheit vande vrouw / om haar geen vervaartheit aan te doen.

Maar sy hooren so niet te wesen / want sy dikmaals / tot dingen van veel minder gevaar / de Doctoren doen halen.

XIII. HOOFT-DEEL.

Middel om de vrouwen verloſt zijnde, de nageboorten af te halen.

Ik ben verſcheyden maal gehaalt geweeſt tot vrouwen die gelegen waren/ en dat die my ſagen inkomen my ſeyden het is gedaan/ ſy is gelegen/ egter by de vrouw komende ſo vond ik dat ſy niet 't enemaal verloſt en was/ het is een woort wel toegeeygent te ſeggen verloſt/ want te bedde gebragt is een groote ſaak; Maar de verloſſinge is wat anders. En derhalven ſo is mijn voornemen daar van breeder te handelen als volgt.

So haaſt als de vrouw gelegen is. So moet men het kind op den kant van het bed leggen, 't hooft en de borſt dekken, wel lettende dat ſijn aangeſigt niet en werde geraakt, en als dan de hand leggen op den Buyk vande vrouw, om te voelen aan wat zijde dat de Nageboorte leyd, en de hand daar ſo ophouden dat het in bedwang blijve: dat dit de Vroedmoeder doe of het doet doen door een vrouw die het wel verſtaat, in geval de nageboorte ſeer aan een ſijde leyt gelijk het gemeynelijk is. So moet men de vrouw leeren 't ſelve ſoetjen te brengen gelijk als met een ſchuddende wryving vande zijde tot den middel van den buyk, houdende den Navel in bedwang, haar geven grof ſout in haar hand, en haar doen d'ander ſluyten, blaaſende by den duym in gelijk in een fleſſe diemen ſoude willen beproeven of die geborſten is, of haar vinger inden mond douwen om haar te verwekken tot braken, of haar doen dringen, gelijk men doet om kaamer-

gang,

gang, of gelijk sy dede so wanneer 't hooft van 't kindeken inde geboorte was.

Men moet dit alles doen met der vaart, en so het niet wel gelukt: men moet haar geven een doir van een raauw ey. Ik geloof dat de vrouw wetende dat het een raauw ey is, het haar genegentheit geeft tot braken, want ik heb gesien wanneer ik maar luyden heb geroepen datmen de vrou soude een raauw ey doen nemen, dat sy dadelijk een walging om 't harte kregen, en de saak gedaan was eer datmen het ey bereyd had.

En so ten lesten al dit niet en helpt, so moet men haar een weynig gedistilleerd vlier-water doen nemen en doen ruyken: of Barnsteen gebrant in een konfoort; of Oly van Barnsteen, of van Nigella, of een stuk van Assafœtida of van Castoreum: in gevalle men merkt dat de vrouw windige kolijken en verkoutheden heeft gehad, geduurende den tijd dat sy swanger is geweest: want winden en verkoutheden beletten de uytkomste vande geboorte. De vroed-moeder die moet dan den vinger gebruyken, want 't selve de winden doet breken, en als dan so kanmen de na-geboorte bequamelijk, en sonder gewelt krijgen, 't welk geen kleine saak is.

Ik mag met waarheit seggen, dat ik van twee duysent Kraam-vrouwen maar twee na-geboorten heb moeten uyt de Moeder haalen, en nog en was het maar aan d'eerste om dat het voorgaande kind dat de vrouw hadde gehad sijn streng brak, waar over de vroed-moer seer beschuldigt wierd: De moer die sloot haar toe, so datmen haar most de na-geboorte doen lossen door klisteren, en door dranken. Die haar deselven deden lossen, met so grooten menigte van bloed dat sy drie maan-

den

den daar naar so bleek als een doek was / en so swak dat sy niet en konde op haar beenen staan. Ik vreesde voor sodanigen ongeval / en daarom so ging ik het halen te meer om dat de streng seer dun was; ik heb bevonden dat de dunne navelstrengen seer genegen sijn tot breken naast aan den koek: Het ander dat ik haalde was aan een Me-Vrouw / die een gestadige koorts had / die de nageboorte so verdroogt had / en so vast klevende gemaakt / dat het my niet mogelijk was die anders te hebben: naardemaal ik de vrouwe (om reden van haar koorts) niet en wilde over arbeyden / maar ik en salder noyt eenige halen ten sy my drie uyterste daar toe dwingen / het eerste is 't verlies van veel bloet / het tweeden so sy stuypen hadde / en ten derden so sy verdroogt waare door koortsen als vooren geseyt is. En derhalven so wil ik de Genees-meesters die vrouwen verlossen bidden / dat sy luyden gelijk de vroedvrouwen doen / de agtergeboorten langsaam en met gedult trekken / of het laaten doen vande vroedmoeders / om het scheuren / dat ik gesien hebbe / aande nageboorten die sommige Vroed-meesters halen / want sy luyden die aan den dag brengen / dat men verschrikken moet die het siet; het en is niet mogelijk te oordelen of die heel sijn / of niet / aangesien die heel verscheurt sijn. Men hout het daar voor dat een agter gebleven stuckxken doodelijk is. Wat versekering kond gy geven van het leven van de vrouw siende dat de nageboorte heel gebroken is.

XIV. HOOFT-DEEL.

Om te maken dat een Kraam-vrouw van haar eerste kind geen krimping in den buyk krijgt.

MEn siet selden dat Vrouwtjens, die verlost sijn van haar eerste kind krimping of snyding hebben, ten waar de sulke die altijd op haar gewone Maand-suyvering deselve gewent sijn te hebben, veroorsaakt door d'engte van de bloed-vaten, daar door de stonden sig ontlasten, hierom hebben sodanige vrouwen buyk-pijn en snijding in haar eerste kraam, daar andere, welker wegen wijder sijn, niet van weten: maar of schoon dese in haar eerste kraam sonder pijn sijn, so moet men nogtans het gebruik van bequame remedien niet nalaten, om noyt buyk-pijn of snyding te hebben of te krijgen, 't welk so sy in haar eerste kraam inde wind slaan, nog eenige middelen willen gebruiken, stellen sy haar in staat om noyt Hulp-middel daar toe te vinden; sy mogen dan daar na Remedien gebruiken om de pijn wat te versagten, maar sullense nimmer geheel weg krijgen.

De gemene Remedi diemen de vrouwen geeft, so haast sy verlost sijn, is versse Oly van soete Amandelen, en Siroop van Venus-haar (Capill. Vener.) van elks twe oncen, dit dient tot den beteren doorgang vanden vloed: maar is egter niet, volkomen bequaam om de snyding te beletten. Daar sijn vrouwen die twe of drie druppels bloed uit des kinds navel onder den Oly en Siroop mengen: maar mids het wat vuyl en vies is, heb ik sulks

noyt

noyt laten gebruiken, hoewel het van andere genoeg gedaan werd.

Andere doen een witte Hen kooken, inde welke syliedcn doen twee oncen suyker, een vierendeel loots fijne Kaneel, de helft van een Note Muscaat in poejer, twee, of drie, Dadelen, vijf of ses Kruyd-nagelen: 't Hoen gekookt sijnde, so moet daar by doen ses Kroeskens witten wijn, dat bijde Fransen maakt een half Septier, of bijde Duytsen een pintjen, en alles dan verkooken datter niet en blijft als het door vogtigde Vlees/ en dan door vringen/ en 't selve aande Vrouw geven so haast als sy gelegen is: Men kan 't selve doen met twee vlugge duyven/ by gebrek van een witte Hen/ een roode Patrijs is nog uytmuntender goet/ maar men moet wel sien dat de Vrouw geen koorts heeft/ also dese remedie wat heet is.

Daar is een poejer dat gegeven wierd aan de Koninginne, moeder vanden Konink Henrik den derde. En die het gaf aan alle hare dogters: Me-Vrouw de groot Hartoginne van Mantoua, heeft daar mede van gebruykt/ de Koninginne Maria de Medecis heeft mede daar van genomen/ en darom wert het geheeten Koninginnen poejer.

Ik en had noyt gedagt dat een remedie op eenen tijd genomen/ heeft kunnen het quaat op een anderen tijd voorkomen/ maar ik heb het gesien inde Koningin; en heb het versogt in een groot getal van Vrouwen/ aan de welke het selve noyt en heeft gefaalt. So dat het een remedit is die niet en mist: 't selve te geven aan Vrouwen die in 't beginsel het niet en hebben gebruykt sal het niet geheel helpen/ maar wel wat verligten.

Het saat van Cunila of Keul/ gebruykt in warm sop verligt mede seer en op sodanige wijse helpt

dat ook die geene die de kolijk of snyding in den buyk hebben: Ik sal hier dan stellen het Recept van het Koninginne poejer / te weten:

Men moet nemen een vierendeel loots wortelen van groote Consolida of Waal-wortel, pitten van Persik steenen en Note-muscaten van yder veertig aasen: Geelen Amber of Barnsteen een half vierendeel loots/ Ambergrijs tien aasen; Alles te samen gemengt/ so moetmen daar van geven aan de Vrouw so haast als sy gelegen is een vierendeel loots gemengt in witte wijn/ en so de Vrouw de koorts heeft moet men het haar geven in sop.

XV. HOOFT-DEEL.

't Verplaatsen van de Moer en Remedien daar tegens.

DAar sijn Vrouwen die naar dat sy vers gelegen sijn uytermate pijn hebben/ die also of meer dringende is als die van 't baren/ het komt dat de moer niet in hare plaats is gestelt geweest/ of dat sy wel geplaatst sijnde de bindselen komen los te gaan/ en also uyt komt/ ende rolt inden buyk/ 't welk de voorschreven pijnen veroorsaakt/ dat gebeurt gemeynelijk aan de geene die niet wel gesuyvert sijn van kind scheydende: men moet een seer dik kussentjen maken/ en het onderste van den buyk daar mede verheffen. Hebbende de moer in hare plaats gestelt/ rollen dan twee doeken lustig digt/ en die leggen in de liesen/ en hebbende geslagen wit van Eyeren met een vierendeel loots poejer van lange peper/ samen verwarmt en op werk gedaan leggen op den Navel van den buyk en wel binden/ het is een seker middel om de pijn te stillen.

Om

XVI. HOOFT-DEEL.

Om te verhinderen uytermaten verlies van bloet 't welke de Vrouwen overkomt, so haast als sy verlost sijn.

DAar sijn verscheyde Vrouwen die naar de verlossing seer groot verlies van bloet hebben/ spruytende van groote volheit/ en andere wanneer dat sy geduurende den arbeyd/ scherpe en heete remedien hebben gebruykt/ en groot gewelt hebben gedaan/ waar door het bloet wert verhit: So dat het in grooten overvloet daar na uytvloeyt/ het welk ik heb sien helpen: flaute volgt op 't verlies van bloet: En om sulks te verhoeden/ so moet men aan de Vrouwen geven dikmaal maar weynig druppelen witte wijn/ so de flaaute te groot is/ een half vierendeel loots Confectie van Alchermes met wat Wijn/ en boven al haar middelmatig binden/ alsó de bindselen de vaten samen voegen en beletten den overmatigen bloed: geeft haar enige doiren van eyeren; dat helpt om de natuerlijke warmte weer te brengen tot de maag die verspreit was door 't heele lighaam/ men moet op de lenden van de Vrouw leggen en langs het rug-been om de wil van de Holle ader een servet nat gemaakt in asijn-water. Ik heb mede gesien dat men in ider liesse leyde een streentjen rouw garen in koud water genat, en hebbende bekomen van de aarde daar men de ovens mede stopt, en die latende weyken in sterken Wijn-asijn, so spreyt men 't selve op een doek om op de lendenen te leggen, 't selve matigt de hitte van het bloed en stut het selvige, men moet wel toe sien dat men de Vrouw

(hoe seer dat sy daar toe sal genegen sijn) nogtans niet en laat slapen/ geduerende den tijd dat haar het bloet ontloopt/ also de slaaute met de Vrouw soude gaan reysen/ wanneer men soude denken dat sy slaapt. Maar als men den groten bloed gematigt siet/ men mag als dan de samentrekkende remedien allepnskens af doen/ om het bloed stillekens sijnen loop te laten hebben/ die gestopt sijnde soude mogen schaden/ want het goede alsoo wel als het quade loopt/ geduerende den grooten bloet; also de natuer die niet vermeesteren en kan.

XVII. HOOFT-DEEL.

't Geen men aan een Vrouw doen moet so haast als sy gelegen is, en nopende de Bintselen.

IN gevalle een Vrouw grooten arbeyd heeft gehad, so moet men haar leggen in 't vel van een swart Schaap levendig gevilt, men moet dat doen soo haast als sy verlost is, en so warm als mogelijk is dat vel onder de Lenden te passeren, het versterkt de Vrouwen seer. En op den Buyk van de Vrouw moet men leggen 't vel van een Haas, mede levendig gestroopt. Dan snijdmen den Haas den hals af in sijn eygen vel om dat vel met het bloet te stryken en 't selve warm op haren buyk te leggen, 't selve herstelt de uyt rekkinge die 't groot gaan heeft veroorsaakt, en maakt dat het bloet 't welk men swaarmoedig heet verdreven werd. Ik heb de uytwerking daar van menigmaal gesien. Men moet dese Remedien somers een uur lang gebruyken/ swinters twee/ en dan de

de vrouw binden met een lang lijnwaat als een servet / en een vierendeel breet / hebbende eerst den buyk gevreven met Oly van Hypericum, en (in een dikmaal toe gevouwen doek) daar op geleyt om de moer te verheffen / daar na een verdubbelde Compres een span breet en niet min lang / op dat die de heupen dekken mag / dan leggende het bindsel / dat beginnen onder de heupen en een weynig aantrekken niet te min wat meer onder dan boven / en leggen wijders heete doeken op de borsten den tijd van tien of twaalf uren / verwagtende de Remedien om de melk te doen ontgaan / de welke niet eerder en moeten gebruykt werden om dat het ligbaam heel beroert is en datter niet een ader nog slag ader en is of die slaat / de Remedie die de melk doen ontlopen / en dienen niet op de borst gedurende sodanige beroerte / vresende daar in te beslupten yets tegens de natuer / daarom so moet men die tien of twaalf uren geven tot het hersetten van het bloed en tot het aflopen van het geen op de longen soude mogen sijn gevallen gedurende den arbeyd: Men moet daar toe maken een samen trekkende remedie van 't wit en den doir van een ey: met een once Oly van Hypericum, en so veel Oly van Roose, een once Roose-water en een once Weegbre-water, kloppen alles wel te samen, en weyken daar in een linden doek wel dik gevouwen daar opgeleit sonder te warmen; het versterkt en stilt de pijn.

XVIII. HOOFT-DEEL.

Voor Vrouwen die veel bloed hebben, en die nogtans niet en werden gesuyvert als sy geleggen, nog ook daar naar.

Daar sijn vrouwen die seer bloet-rijk sijn en niet tegenstaande so en losen sy niet veel als sy geleggen/ nogte daar naar: en sijn groote siekten onderworpen in haar kramen/ in gevalle men die niet en helpt; als groote opstyginge van de moer/ of gestadige koortsen/ 't welke men helpen kan/ verwittigt sijnde van hare natuer eer dat sy bevrugt geweest sijn/ wetende dat doen sy hare maanden hadden die in groot getal waren en langen tijd; en dikwils van dik swart bloet: siende dat sy haar selven niet ten vollen en suyveren: en dat sy lieden ongerustheden/ afkeer van spijse/ ontroeringe der maag/ en pijn in 't hooft hebben/ men moet haar geven des smorgen Syroop van Venus hair, met geheunigt-water, of Syroop van Hyssop, of van Alsem met witte wijn, haar daagelijkse Bouillons of soppen/ moeten wesen van wortelen en kruyden die openende sijn/ haaren buyk open houdende door klisteren/ haar voetsel en behoort niet te wesen van vaste spijsen/ men moet haar de beenen seer wrijven beginnende van de liessen af nederwaarts tot aan de enkelen van de voeten/ sonder opwaarts te gaan/ men mag haar mede bloed laten op den voet/ en des smorgens laaten gebruiken een rookinge die de moer reynigt en het bloed trekt/ hebbende de andere remedien eerst gedaan/ want so men die dede eer dat de moer in haar plaats waar gestelt men mogte vre-

sen

sen die al te leeg te trekken/ maar agt of tien dagen naar de verlossinge so en isser geen noot meer/ de recept van dese rooking sal gevonden werden in d eerste handeling; Men sal den rook twee of drie maal daags doen ontfangen, so de moer eenig dik bloet behouden heeft, het sal voorseker afschieten: men moet den buyk van de vrouw smeren met Oly van violetten, 't welk ook seer helpt tot de suyvering.

De oorsaak dat het swaar bloed opgehouden wort en niet en kan uyt komen/ is dat een vrouw die grof bloet heeft eer dat sy met kind is/ dat bloet verdikt geduerende den tijd van haar groot gaan/ door dien dat de natuerelijke hitte verdobbelt door het kind/ en dat het bloet opgehouden is geduerende de negen maanden: het verdikt seer door sodanige hitte/ so dat als het op het baren aankomt het bloet niet vloejen en kan/ en daarom so moetmen dat helpen door de voorschreven middelen: ook mede de versagtende stovingen dienen wel op den onderbuyk/ en in de liesen wanneer de vrouw van de rookinge is op gereesen.

XIX. HOOFT-DEEL.

Voor de Vrouwen die weynig bloet hebben.

DE vrouwen die weynig bloet hebben moeten niet leven op sodanigen wijse in haar kinderbed/ als die geene die veel bloet hebben/ sy moeten veel voetsel gebruyken in weynig stoffe. Als verse eyeren uyt den dop smorgens, of in haar sop, goet uytgeperst nat van kapoenen, kalf vlees en schape vlees, dese drie te saamen fijn getempert, voeden

kragtig en maken bloet, gelijk ook duyven doen, patrijsen, quakkels, en andere kragtige en seer voedende spijse, het en is niet mogelijk met weynig veel te doen/ ik sie altemets vrouwen die luttel bloet verliesen in haar verlossen/ en in 't kinderbed wel; de welk ik vraag of aan haar bewaarsters en kamenieren/ of sy veel bloeds verlozen voor den tijd dat sy swanger waren/ wanneer sy hare maanden hadden en sy seyden neen/ dit niet tegenstaande die van haar maagschap en vrienden (die van anderen aart sijn) willen hebben dat sy alſo veel bloet verliesen als sy hebben gedaan/ het welk niet wesen kan/ want het daar niet en is/ egter quellen haar met remedien en ordineren/ de Doctoren dat in gevallen men haar maanden niet en verwekt/ ja vermeerdert/ dat het haar het leven kosten sal: alle de Remedien die en konnen daar niet toe doen/ het bloet laten aan sodanige vrouwen is so onlijdelijk/ dat wanneer men haar bloet aftapt/ men krenkt haar leven: daarom so bid ik de Doctoren/ dat sy wel kennisse nemen van de saak/ eer dat sy haar laten overweldigen door 't seggen van sodanige menschen/ ik sie menigmaal sekere vrouwen wiens melk vergaat/ en die willen hebben dat het so mede gaet met haren rooden bloet. Dat en kan niet sijn/ want al wat wit geworden is/ was bloet/ om naar de borsten gesonden te werden/ tot 't voetsel van het kindeken; de natuur siende dat daar geen gebruyk en is/ geen plaats meer vindende om 't selve te herbergen of te laten wegen de Remedien die op de borsten sijn geleit/ die het te ruggen senden/ is vernootsaakt het naar beneden te wenden/ geduerende welken tijd men anders niet en moet verhopen. De natuere sijnde te rug gestooten/ ge-

weest stort daar naar het bloed naar beneden sonder sig langer te geneeren met het selve wit te maken.

XX. HOOFT-DEEL.

Op wat wijs de Kraam-Vrouwen moeten leven.

SEdert den tijd dat God de Heer my de genade heeft gedaan my te beroepen tot de wetenschap van Vroe-moer / so heb ik groote genugte genomen in de aanmerking van de verscheydenheit van de Natuur der Vrouwen / en heb bevonden / dat die een vrouw van staat soude willen handelen als een boerin datmen die soude verliesen / desgelijks soude het wesen met een Boerin te willen voeden als een Edel-vrouw. Voor dien dat de maag van d'een teer is / en d'ander stark / die met geen ligte spijsen wil gevoet wesen / want so men aan de starke maagen naar het verlossen van 't kind niet en geeft een groote sop met Ajuin of met Eyeren / of een groote sop van melk / haar maag die doet gelijk de meulens / die malende sonder yets te hebben in brand raaken / want het geen 't welk in een ander groote koorts soude veroorsaken / belet haar de koorts te krygen / derhalven so moet men yder een handelen naar behooren / sonder yets te veranderen. De teere vrouw die gewoon is teerlijk te leven / die moet men voeden met groote sorge met goed voetsel en weynig beswarende / en haar geen dingen geven daar sy tegenheit in hebben; vreesende haar de smaak te doen verliesen; men moet sig schikken naar haar genegentheit / ingevalle dat de spijse niet quaat doende sijn / haar

gevende d'eerste agt dagen van haar kinder-bet gesoden spijsen / dan gebraden / en uyt-geperst nat van kalf-vlees en kapoenen / maar geen schaape vlees / vresende de koorts / en Gerste water te drinken / of aan de gene die het suyker niet en beminnen gesoden water / of Coriander water / en aan de geene die de wijn niet onberen konnen / datmen haar geve een derde part wijn tegen twe en een half water smorgens witte wijn / des avons klaret of ligtroode wijn / haar wel wagtende van enige dingen te eeten die eenige rauwigheit konnen veroorsaken / amandel melk aan de geen die het beminnen en dient niet gegeven dan naar de eerste agt dagen: de Vrouwen in 't Kinderbet konnen gemenelijk niet wel slaapen d'eerste agt daagen / en andere slaapen weynig al den tijd dat sy in het Kinderbet sijn / men hout dat gepelde gerst seer verkoelt / en doet slaapen / als die wel gemaakt is / om te maaken dat die wel versterkt so moetmense lang sieden / en maar alleenelijk het affietsel daar van nemen / sonder het deur te doen / want het anders de maag belast / en maakt dat sy niet en teert / so dat het goet 't welk men verwagt had niet en werd genut / egter so en dient die niet genut dan naar dat de eerste agt dagen voor by sijn / om dat het al te sterken voetsel is / en de Lever eenigsints verstopt: want men eerst de plaats moet effenen eermen daar op bout.

Van

XXI. HOOFT-DEEL.

Van de wassinge diemen aan de kraam Vrouwen doen moet geduerende d'eerste agt daagen van haar Kinder-bed.

MEn moet nemen een groote hand vol kervel, die doen sieden in een pint water, en naar dat het van 't vier is genomen doen daar in een lepel vol honig van Roose; het dient om haar te purgeren, het geneest, en suyvert, het kruyt selv dient mede tot stooving, en neemt weg de onsteeking des bloets, **so daar eenige is: sommige gebruyken melk tot dien eynde: en seggen dat die versagt**: Ik heb bevonden dat daar door de vuyligheyt, eerder groeit dan datse suyvert, door dien de melk runt, **het ander versoet veel meer/ nevens de andere eygenschappen die ik geseyt heb.**

XXII. HOOFT-DEEL.

Verscheyde Remedien om het sog van de Vrouwen te doen verdrogen, en andere kragten der selve.

IK sal hier voordragen alle Remedien om het sog van de vrouwen te verdroogen/ ten eynde dat al de geene/ die een bysondere Remedie heeft/ het volbrengen daar van kennen mag/ door dien alle Remedien niet bequaam sijn: daar sijn binnen Parijs **menigte van bewaarsters of vaakers/ die maar een eenige Remedie hebben die sy liedeu aan alle slag van vrouwen toe-eygenen/ gelijk een sadel aan alle paarden/ dat een seer onbequaame**

wijse

wijse van doen is/ en waar van dikmaals groote misvallen komen als mede in verbolg van tijd/ gelijk ik het sal bewijsen meldende de eygenschappen van de verscheyden Remedien: sy hebben een gewoonte haar secreet niet te openbaaren/ en houden dat voor een groote argheyt/ so dat de meeste van haar niet en weeten wat dat sy doen; en het argste is/ dat sy niet en willen leeren/ seggende dat daar geen Remedie is so goet als de hare/ so een Vroed-moer daar na verneemt/ sy werpen haar een lak na/ en seggen dat het haar werk niet en is/ dat yder een het sijne doen moet/ dat wanneer een vrouw verlost is/ de Vroed-moer daar niet meer te doen en heeft. Ik sal haar bidden te gelooven dat men weten moet wat het is/ een goede Kraam-bewaarster te wesen/ eer dat men kan een van de minste Vroed-moeders sijn/ en tot bevesting van mijn seggen het sal gevonden werden in de brieven van de aanneminge van de Vroed-moeders.

Ik heb menigmaal sien gebruyken/ een seker water dat van Angiers komt 't welk seer bequaam is om het sog te doen vergaan/ ende en heb noyt geen misval gesien aan de borsten van de geen die 't selve hebben gebruykt; al het ongemak 't welk ik gevonden heb/ is datmen den boesem twemaal daags moet ontdekken; om de Linnen genatte doeken te verbarssen/ 't waater laauw gemaakt sijnde/ en dat men hout voor seker dat het weyken in sodanige wijse 't vel verslapt en verrimpelt; de kruyden waar van dat water gemaakt wert d' een sijn koud d' andere sijn heet/ so dat het water seer getempert is en daarom so mag het gebruykt werden aan alle soorten van vrouwen/ men moet nemen Maagde Palm, Jufrouw mark,

en

en Dullekervel, en naar dat die ſap konnen geven, ſo veel van d'een als van d' ander en diſtilleren die te ſamen, in een klok, het water blijft goet een heel Jaar.

Ik heb een Remedie de welk ik gaarn gebruyk. Om dat die ook gematigt is/ en geen quaat doen en kan/ maar in tegendeel van groote kragt en werking; Men moet nemen een vierendeel geel was/ een vierendeel dikken gemeynen honink/ een once Oly van Rooſen/ een once varſche boter/ ſop van Saly en van Kervel/ daar van maken een Salve diemen ſpreyden moet op fijn werk van vlas nettekens gemaakt/ en geſteken/ en als men die wil op de borſten leggen/ men moet die eerſt beſprengen met Oly van Roſen en Aſijn/ als dan de ſalv warmkens daar opleggen gedekt met warme doeken en die niet ontdekken in agt daagen/ ten ware die in 't leggen door de warme doeken op malkanderen verdobbelt waare/ dan ſo ſalmen het boven gemelte vernieuwen en alſo volharden geduerende den tijd van agt daagen.

Het is gevaarlijk voor vrouwen in het beginſel van haar Kinder-bet/ haar kint ſelfs te ſuigen/ en dan het Kind het eynde van haar tepels/ als gevilt hebbende niet meer te kunnen verdragen/ want 't Kint hebbende begonnen te ſuygen/ maakt een groote toevloeying/ die oorſaak is dat dikwils de borſten ſweeren in verſcheyde plaatſen/ om ſulks voor te komen/ moeten ſy/ voorgenomen hebbende het niet meer te ſuygen te geven/ een mengeling van Oly van Roſe en aſijn op de borſt leggen, met een root kools-blat, de ſenuwen van 't gemelte blat wel afgeſneden, het wel verwarmt op het vier, en dan het beſtreeken met honig van Roſen,en twee maal daags 't ſelve doen: Ik verſeker

dat dese remedie in tijts gebruykt sijnde, de borsten niet en sullen sweeren al waaren die root en hart: en ingevalle men de Remedien heeft versuymt in tyds/ dese niet volmagtig sijnde/ moet men nemen Aigremonie, Malue, Althea, Kruyskruyt, en alles doen koken in een nieuwen pot in water/ tot dat het gelyk een pap geworden sy/ en daar toe doen een half vierendeel vet van een Mannetjes Varken, met so veel May boter/ en doen het te samen smelten/ aldus warm strijken op werk/ en twee maal daags 't selve op de borsten doen/ het werk dekken met seer warme doeken/ in drie daagen so sal de borst herstelt wesen of gereet om door te breken/ het is de beste Remedie die mogelijk te gebruyken is. Ik hebbe 't selve beproeft eer dat ik my tot desen dienst had begeven/ hebbende een groote kneusinge gehad aan een van mijn borsten/ ik was daar van genesen in tien daagen/ door dese pap: Om de waarheid te seggen ik soude liever toelaten dat men my een sneede met een vlijm gaf dan de sweringe te laten rijpen.

Aangaande de Salve die de vrouwen met een swering inde borst moeten gebruyken sonder die te veranderen tot dat die heel genesen sy/ 't welk in korten tijd sal geschieden/ neemt een half pont Spek, en doet dat smelten, met een vierendeel nieuw Was, twee oncen gesuyvert pek, van al dit maakt een plaaster wanneer dat de borst sal open sijn en gy sult hebben een wiek of plumaciol, waar op gy van de salv sult doen, en die vernieuwen twee maal des daags, tot dat het genesen is.

Sommige Bewaarsters maaken Kondekens of Sakjens vot genoeg gestikt/ in de welke sy luyden met wat Kattoen douwen, poejer van Saly, Kork,

Kork, grof Sout, en van Mirtelle, 't welk seer gevaarlijk is/ voor vrouwen die swakke longen hebben/ en die sinkkingen onderworpen sijn/ door dien het de party verhit/ want de borst is so digt by de Long dat de minste koude of hitte diese ontfangt/ deselve haar mede deelt: daar is nog een ander quaat/ dat de Remedie te wrang en te hart is/ en de borst quetst/ 't welk by na niet te helpen is/ gelijk ik 't selve tot mijn groot leetwesen heb gesien aan een seer uytmuntende Juffrouw. Aan de welke de Bewaarster dese remedye gegeven had/ de welke als vooren geseyd haar de borst quetste. 't Quaat en was in het beginsel niet dikker dan een kleyn boontjen en root/ dat met geen Remedie konde weg genomen werden/ om dat het in 't beginsel was versuymt geweest: sy heeft sedert dien tijd drie Kramen gehad/ en al is het saake dat men van Remedie had verandert/ d'oorsaak van het quaat bleef altoos/ vermeerderende/ en geduerende haar leste swangerheid/ het verspreide over al haar sijde/ en wiert een seer boosen kanker; hebbende gesien en gedient geweest van goede Doctoren, siende dat sy niet genas/ sy begaf haar selven in handen van een Quaksalver, die haar beloofde te genesen/ so haast als sy verlost soude wesen/ en dat hy terwijlen soude beletten den aanwas van het quaat/ onder dese belofte so trok hy geld van haar/ leggende draatjens kruys-wijs op haar seer/ en sprekende heel stil eenige woorden; maar den gast wist wel dat sy sterven soude so ras het sog in haar borsten soude komen, gelijk als sy dede door dien dat het quaat tot sijn uyterste gekomen was; en dat sy in drie maanden niet en had geslapen: de goede Juffrouw seyde altoos dat haar siekte gekomen was vande

kneu-

kneusing en verherding die de remedie veroorsaakt had, door haar Bewaarster gegeven.

Ik weet wel dat den kanker komt door andere oorsaaken gelijk van boose humeuren / maar so kompt ook den kanker gemeynelijk door kneusing en pletring gelijk als door den boesem te seer te dringen en daar op te leggen; van een Plancet / van eenigen slag of stoot onverhoets gegeven / diemen niet en moet versuymen.

De Juffrouw daar ik van heb gesproken geopent sijnde / men vont alle haar nobele partijen vol van dikke roode knobbelen gelijk als groote hasenoten / dewelke den melk van haar voorgaande kraam had gebrogt: weder keerende tot den oorspronk vande kanker / in geval sy haar borst, so ras sy de quetsing gewaar wiert, gestreken had met Oly van Rosen en Asijn, met het kools-blat hier vooren verhaalt, en in sodanige wijse waar gedaan, en de kattoenen, weg gedaan, sy mogte met de hulpe Godes sijn genesen: geweest.

Een swangere vrouw / en een inde kraam / en behoort niet met allen te versuymen / want van een kleyn quaat komt een seer groot en het soude beter sijn geen raad te vragen dan geen raad te volgen / als men daar om geroepen heeft: ik had haar de voorgemelte Remedien wel geseyd maar sy en wilde die niet doen tot dat het te laat was.

Andere gebruyken een pap van roggen broot, melk soppen, doieren van Eyeren, en Oly van Rose die gans geene quade eygenschappen hebben, ter contrarie het is seer bequaam om de melk te keeren / 't geen daar in moeyelijk valt / is 't veranderen van de Remedie twee maal daags.

Andere nemen Terpentijn gewassen in Rose-water,

ter, 't welke sy kloppen met doyeren van eyers, saffraen en meel, ik bevinde dat de Remedie wat heet is: de Terpentijn verkleint de borst, 't welk moejelijk is aan de geen diese niet alte groot en hebben / so trekt ook de Terpentijn het vel af. Andere nemen vars Was, een vierendeel Oly van Hypericum, een Once Oly van Roosen, 't selve gemengelt sijnde, op een doek geleit, of op werk. De Scul. gestreken met Oly van Nimphea of witte Plompen en Asijn is seer goet: het hout de borst stijf / sonder die te laten groejen nog te verminderen.

De slosigste doen een pap maken van Rapen met Oly van Rosen, dese Remedie dient voor de geene die dadelijk haar sog willen verliesen, maar ik en rade het niet aan de Vrouwen die eens hopen Voesters te wesen / want het sog blijft voor eeuwig weg door dese soort van Remedie; en so haar sog in een andere kraam sig weer openbaart het en verstrekt haar niet om te suygen te geven.

Andere nemen twee oncen klaren Aluyn met een half pint Verjuys, doen het smelten, en hebbende het doen warmen, doopen werk daar in, dat doet het sog dadelijk agter blijven, maar op deselvige wijse als vooren geseit: sodanige konnen noyt geen goede Voesters wesen.

Andere nemen meel van Bonen, van Oroben of Erven, Soppen, Doyren van Eyeren, dese en is niet van de quaatste Remedien / wesende gekookt in water van Kervel. Andere nemen den drek van Vliegen, maar het is slymig en vuyl.

De Vrouwen die garen Voesters waren / die so veel melk hebben dat sy daar geen raad mede weten / en haar koorts veroorsaakt / die moeten gebruyken Kervel, verwarmt in een schotel in Oly

van Rose en Asijn, doen dat op de borsten om de melk soetjens te doen vertrekken, **en sy sal daar na weder komen.**

So een Vrouw die Voetster wil wesen (dat is haar eigen kint suigen) de eynden vande Tepels gestroopt sijn door den mond van het kind/ Sy moet haar tepels strijken met Honig van Rosen, so haast' als het kind gesogen heeft. En dan een deksel van Was daar over doen, om dat het lijn... niet en soude aanplakken, **den honig beneemt de pijn/ geneest/ en doet aan het kind geen quaat**

Andere gebruyken Juffer-mark gestampt met grof sout 't welk het sog verdrijft en belet de ontsteking, maar het sout bederft het vel.

Andere maken een hoet van maagde palm, doen die op de borst, daar na doen sy die drogen inde schoorsteen, en seggen dat gelijk als dat kruyt droogt so doet ook de melk, **ik weet wel dat de maagdepalm het sog verdrijft/ maar van het hangen inde schoorsteen is de reden my onbekent/ door dien ik niet en geloov dat de Remedie van het seer gescheyden sijnde/ eenig goet doen kan.**

De geene die seer vogtig sijn en groote sinkkingen onderworpen/ behooren te gebruyken de tweede Remedie daar ik van heb gesproken/ en wanneer sy lieden het doen sullen al den tijd van haar kinderbet/ het sal wel sijn: of ten minsten goede ronden van kottoen/ also de varse vloeden geschieden door verkoutheit/ of lugt/ diemen aande borsten geeft.

En ik heb menigmaal verscheyden Mevrouwen en Juffrouwen/ uyt haar kinderbed sien komen/ van sodanigen aart/ dat wanneer sy lieden haaren tabbert aan doen/ sy laten de borsten tenemaal open en also krygen sy een huyvering met een pijn inde

inde borst / en so spijseden niet dadelijk daar toe gebruyken De Oly van Rosen, en Asijn met roode Kool, en Honig van Rosen, haaren boesem wel deckende, en latende een Klysteer setten, en haar selven doende bloet laten, sy sijn in gevaar dat haar borst sal sweeren; 't welk sy konnen ontgaan dese Remedie dadelijk gebruykende; de Bewaarsters moeten daar op letten: Want de schult wert haar gegeven al en sijn sy lieden de oorsaak van sulks niet; Ik rade dat sy haar gevoelen byplik verklaren / vertoonende 't geen daar op loopt / en dat het inde tegenwoordigheit van Lieden mag wesen die sulks mogen getuygen. Veel vrouwen wiens sog van selfs ten eynde vloeyt / en hoeven daar niet op te doen / dan rondekens van katoen of warm lijnwaat, wel toesiende datse haaren boesem niet en verkouwen.

Ik heb een Remedie sien maken om het sog te doen agterblyven. 't Welk is Saly te doen sieden in Pis, en daar mede de borsten te doen stoven, de Vrouwen die niet en willen haar melk voor eeuwig verliesen / moeten haar wel wagten 't selve te gebruyken / want al is het sake dat haar melk weder komt / in een andere kraam / so en is het noit genoegsaam om kinderen te voeden.

XXIII. HOOFT-DEEL.

Van 't prijkel voor een Vrouw, die haar soude willen doen purgeren vande eerste daagen van haar kraam.

HEt is een gemeyne saak dat de vrouwen die in het kinderbet leggen hart worden inden buyk; 't welk verhindert het vloejen van haar melk en haar de koortse geeft / sendende groote dampen naar

 't hooft /

't hooft/ en niet tegenstaande men behoort niet te tragten haar lichaam te openen door Medecijnen door den mond genomen: maar wel en gevoeglijk mogen haar klisteren geset werden die haar bevryden vande voorseyde qnellingen/ als mede van 't swellen haarder borsten/ en gerimpelt te werden: Haar doende opstaan/ lustig en gesont/ die nemende na dat sy die van noode hebben/ 't welk wesen mag/ twee of drie dagen d'een naar d'ander/ ik heb Bewaarsters gesien die niet wel de saak verstonden en haar bemoejen met Sene-Bladen aande kraam-vrouwen te geven vande eerste dagen dat sy te bed sijn gebragt/ waar door ettelijke tot het uyterste hebben siek geweest/ en andere sijn daar van gestorven: de Natuer die so veel gearbeyt heeft geduerende den tijd van negen maenden/ tot de scheppinge/ onderhoudinge/ en tot het Baren van het kind/ en die niet te vreden en is/ tot dat sy al het ongestelde huys met al den huys-raet weder in sijn voorigen stand heeft gestelt/ tragtende het bloed te veranderen in sog door 't voetsel van het kint/ en so men sig daar van niet en wil dienen/ daar van dan te maaken een uytstortinge naar beneden en dat geduerende haar swakte en groote beletselen: gy gaat soldaten in het huys stellen/ om rekenschap te doen geven/ sy en is in geen staat om sulks na te komen tot dat sy allesins heeft ordre geschaft: Men moet sig derhalven niet verborderen dan alleen de darmen te ontlasten door klisteren/ niet verder intredende dan in de eerste playn/ alwaar men de poorten van het slot niet open vind dan na den tijd van veertien dagen/ of drie weeken/ 't welk is wanneer den melk vertrokken is/ en de vloeden op houden/ ik en sal noyt van gevoelen sijn/ datmen Purgatien voor

de maag soude geven/ so lang als dat duert. Men siet het aan Vrouwen en Dogters/ die de Doctoren niet en verwittigen/ of d'Apotekers/ dat sy hare maanden hebben/en Medecijnen innemen. Hoe veel quaats siet men dat daar van komt! men moet sig derhalven niet so veel voegen/ naar de sinnekens van de geene die de klisteren haten/ om haar quaat te doen/ en daar naar seer gelaakt te wesen/ alles valt op de geen die den raat geven/ ik en approbere niet de Laxerende Soppen/ nogte 't Sop van Pruymen/ nog de gebraden Appelen tot een ontbijten/ die de winden te seer verwekken/ de Setpillen/ of het Anijs-saat/ sta ik toe.

XXIV. HOOFT-DEEL.

Rakende de twede manier, van Waffing voor de Vrouwen.

DE twede mannier van wassing behoort te wesen van Provency Rosen, in kleine sakjens gekookt, in half Roode Wijn, en water, gedurende de tweede agt dagen.

't Geen men aan de kinderen behoort te doen so haast als die gebooren sijn.

IK heb gesien dat geleerde Doctoren/ houden voor een gebruyk/ dat so haast het kindeken geboren is/ men het moet ingeven een kleyne lepel vol suykeren wijn/ seggende dat sulks dient om 't kindeken sijn geesten te herstellen/ en dat het hebbende so gewoelt door den arbeyd/ het menigmaal in sodanige flaaute is/ dat het eerder doot dan levendig schijnt te wesen.

De wijn veroorsaakt nog een ander goet/ als namelijk dat de fluymen die 't kindeken inde keel heeft, daar door werden dun gemaakt, nog meer dat den damp van den wijn naar de hersenen klimmende die versterkt en maakt dat die kinderen daar naar niet so haast dronken werden als andere, en dat de herssenen hebbende van den tijd van hare geboorte den damp vanden wijn gehad: sy noyt de stuypen, of de vallende siekte onderworpen sijn, die noyt en spruyt als uyt de swakheyt van deselve.

Dat gedaan sijnde/ en de moeder verlost/ men behoort de nabel-ader te binden/ met een draat wel gedubbelt/ en getwijnt/ en so daar veel bloet is in de ader/ men moet het uyt doen/ vreesende dat 't anders in etter soude veranderen en beletten van afte vallen/ en sodanig quaat soude veroorsaken/ dat door gebrek van niet op gedroogt te wesen met het poejer van vermolsemt hout, of Rosen hout, 't kind daar van soude sterven; men moet het binden op twee vingeren breet naar, vanden buyk, en laten het drie vingeren breet voorby het bintsel, dan afsnyden, en so die dik is binden 't selve te harder dat den ader wel gesloten sy, keeren den draat tweemaal, deselve twee maal knopende, en so het kind voor sijn tijd is gekomen/ men moet het so vast niet binden, vreesende dat het door den draat soude door gesneden werden, en ingevalle den Navel so dik is en vol water en winden/ men moet naar dat het eens gebonden is, en het eindeken om hoog gehouden bewonden met een doekjen, het een uur daar na weder openen, en dan weder op een nieuw binden, en omwinden met lijnwaat, en boven al den Navel om hoog houden: Dat ingevalle de ader niet genoeg gebonden ware/

ware / die niet so haast aan 't bloejen soude geraken / ik seg dit voor de geene die nog niet en weten hoe dat het gaan moet / op dat sy het mogen weten / sig bevindende onverwagt tot eenige van hare Vrienden die in 't Baaren souden mogen wesen.

Eenige geven aan de Kinderen Triakel in wijn gemengt: men moet niet meerder daar van gebruiken voor het kind dan de groote van een heel kleyn boontje. En nog so en geeft men sulks niet gemeenlijken. Men moet het Kind wassen met wijn en water dat laauw is, om het te suyveren, en dan het aangesigt den Hals, Armen, en Handen wassen, met wat Oly van Nooten sonder vier getrokken, men hout het daar voor datse noyt en verbranden vande son, men moet een hand leggen op het been van het voor-hooft, d'ander op 't been vande kruyn dringende te samen met een safte hand, 't geen door den Arbeyd van malkanderen was gescheyden: nogtans de naden niet al te seer in een voegende: die maar al te veel sijn verdrukt, en geperst geweest.

Het is een seer quaat gebruyk datmen de Kinderen 't Hooft te seer bind met bandekens / die haar 't Hooft al te lang maaken / dat allesins de Kinders van Parijs doet uytmunten: Men moet mede den vinger seer soetjens brengen onder de tong, vande Kinderen om te voelen of sy den tongriem hebben, diemen niet breeken moet, want de nagelen venijnig sijn; waar door dikmaals een swering of kanker wert veroorsaakt. Men moet de Chirurgijn ontbieden, die hem verstaande opdat werk met de punte van sijn schaartje sonder prijkel die sal kunnen snyden.

Jk bid ook de geen die een eerst geboren Kindeken sien / datse de Vroed-moers laten begaan / want sy lieden niet en weten nog behoren te weten / wat daar gedaan moet werden / en te gelooven, dat somen geen verstant en heeft gehad om een goede Vroed-moer te kiesen, datmen nog veel minder magtig is om die beter te maken, So men haar voordeelt goet te wesen / men moet haar de wijsheit bevelen en laten begaan.

Het schijnt aan sommige menschen / dat men de kinderen hoofden kan wenden en gestaltenisse geven / al of die van sneeuw waren; en de neus desgelijks.

Jk rade de geene die Kinderen hebben met platte neusen / dat sy lieden die so laten / eer als door dringen haar neusen mismaakt te maken / en te veroorsaken dat sy door de neus spreken / of qualijk rieken.

Daar sijn Kinderen die inde geboorte kromme neusen krijgen / om die te regten / so moet men des smorgens met natte vingeren die soetjens strijken maar niet sterk douwen, de krompte vande neus is veroorsaakt wanneer het kind gekeert sijnde heeft moeten gewelt doen tegens d'een of d'ander been / vande Moeder / dat de neus so heeft verkrompt.

XXV. HOOFT-DEEL.

Rakende de laaste wassing voor de Vrouwen.

De laatste wassing voor de Vrouwen behoort te wesen voor vier dagen / van Sakjens met Provinci Rosen gesoden in rooden wijn, en water van Mirtus.

Van

Van een astringent, of samen-trekkent-middel dienende tot Vrouwen die sulks van noode hebben.

NEemt Galnoten, Cypresnoten, Balauste of Bloemen van Granaat-appelen, klaren Aluyn, Provinci Rosen, van ider twee oncen, Centinode of duysent knoop, een groote hant vol, Schorsse van Cassie, Schorsse van Granaat Appelen, grain van Scharlaken of Alchermes, van ider drie oncen, saat van Walvis, (Sperma Ceti) een once, water van Myrtus, van Roose, en van Bruynelle, van elks een half pint, roode wijn en Smits water, van yder anderhalf pint: **men moet twee sakjens maken ider een vierendeel lang en een half vierendeel breet/ en die sakjens door steken/ en die dan doen sieden inde voorseyde wateren/ in een nieuwen pot en die gebruiken d'een/ naar d'ander/ naar den noot vereyst.**

Om gewaste doeken te maken voor de Vrouwen.

NEemt wit Was een half pont, saat van Walvis, en Veneetse Terpentijn, gewassen in Rose-water of Weegbre-water, van ider anderhalf once; doet het al te samen smelten, mengelt daar in een once Venetiaansche Ceruis, en doopt daar in soveel lijnwaat, dat wel droog is, als gy wilt, en daar van so sult gy gewaste doeken maaken voor den buyk, en de ronde Pleisters voor de borsten, die gy eerst strijken sult met Oly van Akeren, en dan gepoejert met saat van Walvis.

Om een Vrouw te reynigen die uyt de Kraam rijsen wil.

MEn moet bittere Amandelen stampen en daar van een deeg maken met poejer van Iris, en doyeren van varsche Eyeren, 't selve in een stamette sakjen doen, en doen het weyken in laauwe witte Wijn, als dan sult met dat sakjen vrijven op de plaatsen daar de wasse doeken gelegen hebben, wassen die daar naar met witte wijn, en water van Oragnie Bloemen, met een schoonen Stametten doek.

XXVI. HOOFT-DEEL.

Hoe men een goede Min sal kiesen, en de noodige hoedanigheden, die de selve hebben moet.

OM de waarheit te seggen/ in gevallen de vrouwen haar selven wel bedagten/ op het kiesen van Minnen/ en hoe veel daar aan gelegen is/ syluyden souden daar meerder swarigheyt over maken als sy wel doen; de swarigheden die ik nu en alle daagen sie maken sijn wel van de minste/ en van klein gewigt/ men vraagt of sy getrout is, en of haren Man haar niet en sal wederom komen eischen, en of sy geen last van Kinderen heeft. Waar meest aan gelegen is, is haar wesen te sien, of sy haar gesigte regt heeft, also de Min haar gesigt aan 't Kindeken geeft so sy scheeluw siet, of het gesigt naar de aarden wend, men moet sien of sy niet ros en is, also het Sog van sodanige geweldig heet is.

Ik

Ik sal hier op seggen / dat ik een Min heb gesien die redelijk wel haer eigen Kinderen voede / maar alle de geene die sy van andere hadde / sijn gestorven. Men moet sien of sy wel geregelde witte Tanden heeft, of sy niet en is, nogte niet en kompt van een geslagte dat met de Longe siekte gequelt is, en dit wel sijnde, oordeelt men of sy een goede Maag heeft, en geen sinkingen onderworpen is. Men moet weten of hare neus niet en riekt, want den minsten starken reuk komende vande neus of van den mond van een Min, verderft so geweldig de Long, van een Kind, als den stank van een goot, of van een sekreet: 't blek, koper, of silver, dat heel swart wort: men moet weten of in haar geslagte, of in dat van haren Man geen Laserussen en sijn geweest, also het quaat besmettelijk is: men moet ook weten of geen van haar kropsweeren heeft gehat, of stuypen, of vallende siekte: Ik heb eertijts verlost een seer fatsoenelijke Juffrouw / van eenen schoonen Soon / sy had twaalf jaren geweest dat sy geen Kinderen en konde krijgen / sy gaf haaren Soon te minnen aan een van hare ondersaten / sonder te weten dat sy van dese siekte getroffen was / door dien het haar maar somwijlen en weynig aan quam / het was maar gelijk een kleyne flaauwte: De siekte trefte het Kindeken so geweldig dat de Vader en de Moeder die so veel om het Kint gewenst hadden, God alle dagen baden dat het in sijn Hemelrijk mogte wesen.

Het is dan wel noodig dat de Vrouwen die niet en willen of niet en konnen hare Kinderen te suygen geven / haar willende een tweede Moeder versorgen vande welke de Kinderen also veel goede of quade humeuren sullen trekken als vande haare; sodanige kiesen als sy lieden wenschen dat haare

Kin-

kinderen gelijk mogen sijn/ verseekert sijnde dat het voetsel menig-maal de natuer overtreft/ het is ontfangen/ en negen maanden lank onderhouden/ van het selfde bloet/ en men doet het Kint voeden twee jaar door een ander/ naar welke/ sal het dan meer aarden? Ik heb gesien/ kinderen/ die meer aarden naar de Min dan na de Moeder/ Wat genugte kan het wesen aan een Moeder te sien dat haar Kind aart naar een knorrige en stijfnekkige Min: en die sonder reden is, wederspannig, een dronke slet: wiens melk de kinderen doet groejen gelijk een boom die kalk aende wortel heeft, maar wanneer sy gespeent sijn so vallen sy daar henen: de Min die moet dan fatsoenelijk sijn/ aangenaam schoon van tanden, bruin van haar, of van karstangie kouleur, van een gesont geslagt. Dat haren Man nog sy de Spaanse Pokken noyt en hebben gehad, also die siekte altijd quade overblijffelen daar van laat: Dat sy van geen grammen aart en sy, dat sy veel Melk heeft en die goet sy: Dat sy niet al te groote borsten heeft want die altemets bedriegen, dat sy niet al te swaar-lyvig en sy, en boven al dat sy niet van een geilen aart is.

Het gebeurt dikmaal dat een eerlijke Vrouw weder tot haren Man wil gaan: haar Melk is puur fenijn aan de kinderen/ men kent dat aan de Min als sy dikwils hare Maanden heeft/ de goede Minnen en hebben die noyt/ so lang als sy de kinderen suygen/ of ten minsten agtien maanden na dat sy gelegen sijn; Ik heb sodanige gekent diese eerder hadden/ maar dat de kinderen van dien tijd af niet en deden dan quijnen: Maar en is niet so hinderlijk voor het leven van een kind: Ik en kan het niet genoeg seggen voor 't geene dat ik heb gesien/ ik heb sommige Minnen gesien die wonderbaarlijk goet

goet waren door een tijd / maar door liefde of quellinge / quader geworden sijn dan sy goet waren; men moet altijd een oog op haar hebben / de mens kan genesen worden van menige slagen / en een kind gesont komende uyt sijn 's moeders buyk / so men het versiet met een quade Min die een vande ongelegentheden heeft daar ik van gemelt heb / is daar al sijn leven aan vast; de nobele partijen die niet bedaut nogte geboet sijn met goed sap behouden alle de ongemakken de welke spruyten uyt het quade sog.

XXVII. HOOFT-DEEL.

Wat men doen moet tegens de grote Buyk-pijn van de kinderen.

INgeval een kind groote buyk pijn heeft naar dat het gebooren is / men moet het tragten dadelijk te helpen; door dien veele daar van sterven: men moet fruyten of bakken in een pan / Glas kruyt met varse boter / gelijk spinnage of met varkens vet / en 't selve op den navel leggen / eerst hebbende het een wijl tijds gehouden op het bovenste van uwe hand / om te voelen of het niet te heet en is / anders so sult gy maken een struyf van een Ey / met Noten Oly / en 't selve mede op den navel leggen / of doen groenen Anijs sieden inde pap en 't kind daar van twee of drie lepelen geven des abonds / en so 't selve niet en helpt moogt aan het kint een klisterie setten van melk met een dooyer van een Ey gemaakt / en wat suyker / dat sal het kint de pijn doen vergaan / ik heb gesien datmen een stukken vanden navel heeft gesneden en in den Oven doen drogen daar na in poejer gemaakt /

daar

daar van een weynig gedaan in een of twee lepelen pap.

XXVIII. HOOFT-DEEL.

'tGeen men doen moet aan de Kinderen die veel sluymen hebben.

DAar sijn Kinderen die geboozen werden van Vrouwen die seer genegen sijn tot sluymagtige magen of die qualijk gevoet sijn geduerende den tijd/ dat sy bevrugt waren/ die seer vol sluymen sijn/ men moet sodanige vrouwen doen leggen somwijlen op d'eene en somwijlen op de andere sijde/ want in geval syliedén op den rug leggen/ een sluym soude haar konnen doen verstikken; men moet haar een open lijf doen hebben; men moet de kinderen de slijm (die sy vergaart hebben in den buyk van hare Moeder) doen lossen: en daar toe gebruyken een stukken Spaanse seep/ daar van makende een suppositorie of set pil heel kleyn/ en 't selve strijken met boter/ doen 't selve voor een maal/ alsó de seep scherp is/ maar het dient/ wanneer een kint geen aftrek en heeft/ dan so moetmen 't kint geven een groote lepel vol siroop van Violetten, dat doet de sluymen neder gaan/ so men merkt dat het kind weynig hitte heeft/ men moet het half mengen met soete Amandel Oly, en half met siroop van Violetten: den buyk van 't kint strijkende met varse boter/ ider maal dat men het verbakert.

XXIX. HOOFT-DEEL.

Wat men doen moet aande Kinderen welker ſakjen door winden geſwollen is.

WAnneer het Sakjen vande Kinderen geſwollen is/ moet men wel merken of het van wind of van water is/ ſo het water is/ ſo moet het geſtreken werden met varſe boter/ en ſo het wind is moet men het Sakjen ſchudden en wrijven met een ſafte hand/ en haar pap alle dagen mengen met water van groenen Anijs. Ik heb geſien dat door 't dagelijks gebruyk van deſe Remedien Kinderen geneſen ſijn diemen oordeelde geſcheurt te weſen en geſneden te moeten werden.

XXX. HOOFT-DEEL.

Om te geneſen den Kanker die de Kinderen in den Mond hebben en d' oorſaak daar van.

IK heb een Kind van ſeer grooten huyſen gekent wiens Min ouden dikken melk had/ en weynig/ 't welk ſijn mondeken ſo verhitte (korts naar ſijn geboorte) dat het in een witten kanker veranderde aan ſijn tong/ en in 't verhemelte van ſijn mond/ 't welke hem al het tantvlees beſloeg/ ja al den mont en de keel/ ſo dat 't Kindeken de koorts kreeg en niet meer konde ſuygen/ al de middelen/ die daar toe konden gedaan werden/ wierden niet verſuymt/ door lieden die het ſtuk verſtonden.

Geen Medicinale Remedien konden het kind helpen: daar wierd een bysondere Remedie gevonden, die 't Kind dien selven dag deede swelgen, en daags daar na suygen; de Remedie was een hand vol Saly, een hand vol Kervel, half gestampt als dan gesoden in een halve pint water ontrent twaalf wallemkens, daar by doende een lepel vol Asijn; en door een doek gedaan sijnde, daar toe gedaan een once honig van Rose, en met een stoxken omwonden met scharlaken, gedoopt in dit nat, wierd 't Kinds mondeken geraakt, en de kanker genas alleynskens.

XXXI. HOOFT-DEEL.

Voor de Kinderen die gescheurt sijn.

Daar sijn veel kleyne Kinderen waar van den eindel-darm uit sakt, 't welk gescheurtheyt wert genaamt, dat gemakkelijk is te genesen so het in tijds gesien wert.

Men moet het Kind laag leggen den darm invouwen, en daar op leggen een kompres nat gemaakt in Smits-water; als dan gebruyken een plaaster gemaakt van Consolida, of Waal-wortel en geschrapt, en die wel gebonden, dagelijks vernieuwen en het Kind beletten van veel te schreeuwen nog de banden af doen dan als het kind leyt, om dat de gescheurtheyt niet en soude sakken welk in weynigen tijd geneest, kint groejende wert de opening weer kleynder en 't fondement wert grooter; ik heb door dit middel veel kinderen sien genesen.

Om

XXXII. HOOFT-DEEL.

Om een salv te maken tot versterking vande benen, en dijen, van een Kind, om 't selve te doen gaan hoe swak het soude mogen wesen.

NEemt Saly, Marjolain, en Hadig, of wilde Vlier, so veel van d'een als van d'ander en stampt die lang te samen om veel sap daar uyt te halen, vult daar mede een fles, stopt se digt toe, en omkleetse rondom met deeg, setse dan in den oven, en laatse daar so lang in blijven, als men gemeenlijk het roggenbroot doet, neemt dan de fles uyt den oven, laatse kout worden, en breekt, dan het gebakken deeg af datter omgeslagen was, en gebruykt de salv die daar in is, en als gijse wilt gebruyken, moet gy daar toevoegen so veel merg van een Ossen hooft te samen gesmolte, en vryven 't agterste van het kints benen of sijne dijen: dit wierd gedaan aan het kind van een koopman van de straat Bribouche dat Mr. Balleur drie jaar lang had gemeestert en dat hy had verlaten seggende dat het Kint noyt soude gaan: de Moeder hebbende dit Recept gekregen, vreef het Kind maar ses-maal met de gemelte salv en het begon terstont te gaan en wierd den starksten van al haar Kinderen.

XXXIII. HOOFT-DEEL.

Belangende 't vallen en relaxatie of sakking vande Moer en vande oorsaak.

DAar sijn verscheyden oorsaken van 't vallen en de relaxatie vande moer / als van groote sinkkingen die haren loop hebben genomen op de banden vande gemelde moer die de selve doen sakken en relaxeren.

Ik heb gesien een dienst-maagt out ontrent sestig jaren of meer / van wien 't de lijv-moer uyt quam door sulk een oorsaak: Sy had altijt veel gearbeit / en was seer mager en ontbloot van vlees; dese siekte door de selve oorsaak is seer gemeyn aan veel Vrouwen: Andere geraken tot dit gebrek door eenige harde vallen / andere door 't dragen van groote pakken / en andere dat sy gewelt doen in den arbeyd / als den mond vande moer nog niet open is; Wanneer dat geduerende den tijd van sodanig gewelt / de moer is gelijk eenen band aan 't hooft / die deselve dan met kragt wegperst en uit rekt / dat dit quaat veroorsaakt; sommige krijgen dit ongemak van overmatige groote kinderen.

Andere hebbent van dat de vroed-moers onbequaam in haar ampt sijnde / haar hand in 't Lichaam stieren / en onmanierlijk tot haar trekken al 't geen haar tegen komt / 't welk menigmaal een gedeelte van de moer self is / wanneer de na-geboorte nog in den bodem vast leyt / sy lieden trekken van boven neer so lang alst volgen wil / en haar latende voorstaan dat het de na-geboorte is / en horende ondertussen / dat de arme Vrouwen schreeuwen / laten het staan en hebben haar toe vlugt tot de gewoonelijke Remedien /

van grof sout in haar handen te houden; of genegentheit tot het braaken te veroorsaken: en ondertussen is door haar vottigheyt de neersakking veroorsaakt.

Ik heb deernis, met die arme Vrouwen, die so qualyk gehandelt werden: die geen rust en konnen hebben nog tyd om haar selve te doen genesen: Also sy dagelyks om de kost moeten arbeyden, en blyven also siekelyk al haar dagen lang.

Remedien tegens het vallen of relaxatien vande Moer.

SO haast alsmen merkt het vallen en relaxatie vande moer, so moet men de Vrouw te bed leggen en raatslaan met sodanige die daar in ervaren sijn aangaande d'oorsaak.

Alle soorten van relaxatien en vallen vande moer, konnen genesen werden door een en deselve Remedien, behalven de geene die van een grooten vloet komen. Want het en is niet genoeg de Remedien te doen die andere genesen hebben, men moet d'eerste oorsaak wegnemen, door 't herstellen vanden loop vanden vloed, door de gemeene wegen vande Medecijnen: Aangaande de andere Remedien. Ik sal hier verklaren 't geene ik heb gesien, en grooten baat dede, en volkomentlyk genas, door samentrekkende saktjens die ik beschreven heb voor de Vrouwen na de laaste supvering, leggende het sakjen onder het fondement, beginnende van het Os pubis, ofte schaam-been, en vervolgende langs de liesen, 't selve verscheyde maal verwarmende, 't hooft en de lenden laag houdende, en inden morgen innemen wat Mastik in een Ey, en altemets het saat van Weegbree: so het quaat niet te veel ingewortelt

telt is, het kan door dese Remedie genesen werden; geliik ik menigmaal heb gesien; Maar ingeval het een lang werk soude werden / So moetmen een seker ding maken van kork, half ront en half Ovaals wijs, met een gat int midden waar aan een pak-draat moet gehegt sijn, dan so moetmen dat kork doen dekken met wit was, om dat het niet en soude quetsen, en om 't selve dikker te maken: moet men het laaten weyken in Oly van Olyven om het te doen indringen, men moet het wel vast maaken op dat het niet en valle, en so het te klein waar, moeten andere van meerder groote versogt werden, en wanneer de Vrouw sal te stoel gaan, soo moetmen het met de hand houden op dat door het dringen, het niet uyt en kome: het kork dient tot doorgank aande dampen vande moer en om plaats te maaken voor 't vloejen vande maanden: men moet het niet afdoen, tot dat de Stonden gedaan hebben, om het schoon te maken; dese dikte maakt dat de moer weder op klimt: want de Banden des lijv-moers, slap sijnde geven toe. Ik hebber verscheyden gesien die sig seer ontstelt vonden door dese siekte / en die nu geen gevoelen daar van en hebben.

So het bevrugte Vrouwen sijn so moet de Vroedmoer niet toelaten dat sy haar selven gewelt aan doen / want de Natuer sal 't werk wel aandrijven / maar men moet de hand daar aanhouden / om gedurende yder wee de moer agterwaarts te douwen met de vinger / die tragtende dadelijk agter 't hooft te doen vertrekken / en wanneer sy gelegen is / moetmen haar laag genoeg van lenden en van hooft leggen / haar opheffende en goede linnen doeken gerolt / inde liesen leggen / en kompressen kruyswijs gebonden / gelijk ik geseyd heb / spre-

spreekende van 't binden van de Vrouwen die eerst te bed sijn gebragt / maar die niet dringen: wel onthoudende / dat de Vrouwen die genegen sijn geweest of sijn tot dese siekte / haar selven niet en moeten hart inbinden / want sulks de moer neerwaarts dringt / en vanden buyk een grooten sak maakt / belettende de kinderen haar selven wel in 't lichaam te plaatsen en doende haar die dragen tot op haar knien: hebbende den buyk veel lager na 't kramen / als sy van te voren gehad hebben.

XXXIV. HOOFT-DEEL.

Van een ander ongemak 't welk somwijlen 't onregt voor 't sakken vande lijv-moer genomen werd en sijn genesing.

HEt gebeurt menigmaal dat het Vlies sig uytbreyd 't welk den eindel darm bedekt: en dat van het begin vanden arbeyd 't hooft van het kind sig daar dwars overwerpt / en het seer laag sleept: en somwijl dringt de Vrouw die in 't kinder-bet is / die daar in winden voed / dat de Vrouw dunkt dat het een kinder hooft is / 't welk uytdringen wil: waar door sy groote pijn heeft haar op te houden en niet gaan en kan: en nog veel meer / wanneer sy haar selven op het bekken set / dan vertoont het sig al te mets so dik als een buyst / en als men het raakt / so schijnt het als een blaas te wesen; men moet de Vrouw los van buyk houden, Anijs of Coriander gebruyken die de winden verdrijven, men moet nemen Saly, Agrimonie, smalle Munt, Herts gespan, gestoten Aluyn 2 oncen, Marjolein, Wijnruit, Melisse, of Consily de Grein, Camille; en wanneer

men alle de gemelte kruyden wel geplukt en gesuyvert heeft, so moet men die wel kleyn snyden, en gemengelt hebbende die doen in een kom, en dan heete assen daar op leggen, en dan wederom een goede hand vol kruyden, en al te samen wel dekken, en met een dunnen linnen doek, de kom omsingelende van agteren, en de Vrouw daar in sittende, of op haar bed, den rook daar van ontfangen, sy sal sonder twijfel genesen; de Remedi is verscheyde maal beproeft geweest.

XXXV. HOOFT-DEEL.

Dat het noodig is, dat een Vroed-vrouw d'ontleding van de Lijf-moer siet.

De misslagen die de Vrouwen menigmaal doen/ veroorsaakt my te seggen dat het seer nodig is/ dat sy de ontleding vande moer sien/ om dat sy goed onderschepd souden konnen maken tussen de moer en de na-geboorte en 't een door 't ander niet uytdryven/ gelijk 't selve maar al te veel in dese Stad gedaan werd. Ik weet dat het sedert dese vier of vijf jaren in drie verscheyden plaatsen geschiet is/ d'een onder de pilaren vande Hal/ aan de vrouw van een Sergeant/ 't twede by St. Eustache, en het derde inde straat Sainct Anthoine, men heeft het genoeg geweeten door heel Parijs en men heeft daar niet in versien; hoe kanmen Remedie gebruyken aan een saak diemen niet en kent/ niet wetende waar die vast is/ nog waar in die bestaat/ nog te verscheyden siekte die d'oorsaake daar van mogen wesen/ en daarom/ sal ik onse Doctoren inde Medicijnen bidden/ dat sy 't gemene best so goet gunstig willen sijn/ dat de Vroed-

vrouwen mag toegelaten werden te verschijnen in 't Hooge School wanneer daar een subject van is/ mits dat sy mede tot de onkosten-hand reyking doen/ gelijk ik beloove d'eerste te wesen/ wetende hoe nodig en nuttig 't selve is.

XXXVI. HOOFT-DEEL.

Om de Kinderen te genesen van den uyt-val des Lijfs of Aars darm.

IK heb dit Recept hier willen stellen uyt medelijden tot een groot getal van arme Kinderen/ aan de welke het fondament uyt komt: Men moet ne- Genist of brem, daarmen in Vrankrijk de besemen van maakt; en 't selve kleyn snyden en op de kolen leggen, en het Kind verscheyde malen boven dien rook houden en het sal voorseker genesen.

XXXVII. HOOFT-DEEL.

Eerste Aanmerking van een Vrouw die wel een halven emmer water loosde drie maanden voor den tijd van haaren arbeyt.

IK wierd geroepen ontrent agt jaar geleden om een arme Vrouw te sien/ die ses maanden swanger had geweest/ die groote pijn had door een verstoptheyt en hardigheyt vanden buyk/ so dat haar dagte dat den buyk bersten soude: Ik meinde in 't eerste dat een klisteer en suyvering/ die sy doen soude/ haar soude geholpen hebben/ wanneer de buyligheyt soude gelost wesen/ ik dede haar een klisteer setten sodanig als ik voor haar bereyd had

 want

want het de arme vrouw aan middelen ontbrak; Sy voelde haar selven seer verligt en niet tegenstaande droeg haar kind nog een maant met veel ongemak en groote spanning / ten laasten tredende over haar kamer / so voelden sy een so grooten water vloet / als of men de kraan van een Fonteyn geopent had / sy nam een Ketel onder haar / waar in boven 't geen haar ontloopen was nog boven de drie pinten nat viel / sy riep een van haar gebuer Vrouwen tot haar hulp / de wateren also uytgeloopen sijnde / vond sy haar selven seer verligt / en niet tegenstaande / wat haar gebuer vrouw haar raade van meerder hulp te roepen sy en wilde het niet doen / om dat ik inde kraam lag / en seyde het tijts genoeg was te roepen / als sy pijn had; al de bueren gingen desen vreemden water vloet sien / en vertelden het my twee maanden daar na / als wanneer ik haar verloste / en sy toonde my den ketel en hoe veel water haar was afgekomen: dat meer dan een emmer vol was / en niet tegenstaande sy had de wateren van haar Kinder-dragt al of sy geen wateren had gelost / waar door het bleek dat het een watersugt vande moer was die inde Vliesen (die het Kind omvatten) niet en had geweest / maar die affonderlijk inde baar-moeder besloten was; en in meer dan twee duysent Vrouwen die ik te bed heb gebragt / heb ik het noyt gesien dan alleen in dese.

Van

XXXVIII. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw wiens Kind men geloofde doot te sijn, vande sevende tot de negende maand, dat sy haar Kind niet had gevoelt.

HEt is omtrent negen jaaren geleden dat een jonge Vrouw my ontboden had/ sy woonde inde Sacalie straat digt by St. Severin, welke had een swaar kolijk/ sy dogt niet dat het Arbeyd was/ niet tegenstaande dat sy boven de seven maanden bevrugt had geweest: Ik sag in haar geen groote tekenen van arbeyd. Maar dat het brakende genegentheden waaren/ veroorsaakt door de quade teering vande maag/ ik dede haar klisteren setten/ de pijn duerde drie dagen/ niet tegenstaande al de Remedyen die men haar dede/ maar doen de pijn wat begonste te stillen/ voelde sy haar selve seer swak/ en doen en had sy gans geen gevoelen van haar Kind. Mr. le Fevre, en Elin, beyde Doctoren inde Medicijnen/ deden al wat sy konden/ om haar te verligten/ en om te ontdekken of het Kind levendig was/ ik vont dat den mond van de moer open was/ gelijk een malt of ring van een Rijg-snoer, waar mede de Boerinnen haar selven rijgen: sonder ploy of frons/ het welk konde beduyden dat het noyt wijder souden openen: 't welk my dede geloven dat het kindeken hebbende groot geweld gedaan/ gedrongen sijnde vande langdurige kolijke en geen uitgank vindende/ inde pijn gestorven was/ ik dede halen den Soon van Mr. Marchand, een seer ervaren Chirurgijn tot het baaren vande Vrouwen/ benevens den Chi-

rurgijn Mr. Pieter, een ſeer gaau en verſtandig Man/ ik dede mede halen Juffrouw Francoiſe, een oude Vroed-vrouw/ in welkers tegenwoordigheyt/ en van de Doctoren/ raatſlaagden wy wat van dit Kind konde weſen/ daar wierd verſcheyden maal beſlooten door alle/ dat het Kind doot was/ want al de teekenen die de Oude hebben aangemerkt/ om te weten of een Kint doot was/ waren in deſe Vrouw: haren Aaſſem was vuyl en ſo ſtinkkend dat men niet en konde by haar dueren/ den drek die van haar quam desgelijks/ en ſodanig/ dat den ſtank tot den ſolder van het huys verſpreyd was/ haar oogen ſtonden verduiſtert/ den buyk was uytermaten koud/ en wanneer ſy haar wende/ viel haren buyk heel aan d'een ſijde gelijk een groote Maſſa/ of een ſwaar Pak; ſommige ſeyden dat men de Cæſariaanſe operatie dat is de Keiſerlijke ſnee ſoude in 't werk ſtellen/ maar de Doctoren/ nog de Chirurgijns/ wilde daar toe verſtaan: ſeggende dat men daar door de Moeder ſoude doen ſterven/ ſonder yets goets te konnen hopen van het Kind; ſtellende liever de ſaak in Gods handen/ en aan de werking van de natuer. Sy bleef [illegible] weeken lang te bed/ en door de lankheyt van den tijd yder een die verliet haar/ ſy ſtond weder op/ en ging een weynig uyt; omtrent veertien dagen of drie weken daar na/ de twee maanden voleynt ſijnde/ quam ſy my beſoeken/ en het ſcheen dat ſy niet dik en was/ ſy bad my dat ik haar ſoude voelen/ ſeggende dat het anderhalven dag geleden was dat ſy veel koud water looſde/ ja ſo koud als ijs: Ik vond dat de moer/ die te vooren geen teeken en gaf van mogelijkheyt tot opening/ ſo wijt als de palm van een hant geopent was.

Ik

Ik sond haar dadelijk na huys / waar sy dien selven dag gelag van een schoone en gesonde op geschoten Dogter: haar siekte quam / om dat sy haar Man / sijnde kamerling van een Edel-man / alle nagten tot twaalf of een uyren moeste wagten / en eens op rijsende vande aarden daar sy lag / verkout sijnde / had gedronken een groote kruyk water / dat grooten raauwigheyt gaf / en versamelde veel waters / so dat het de kolijk veroorsaakte / de welke ophoudende / had het kindeken beset / en verkoud / voortbrengende alle de voorseyde tekenen / so datmen geen vasten regel sonder eenige Exceptie vint.

XXXIX. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw van de welke ik een Steen trok uyt den hals vande Blaas drie maanden naar dat sy gelegen was.

HEt is omtrent seven jaar geleden dat een vrouw my quam vinden vergeselschapt met een ander / die my verhaalde dat sedert drie maanden na haar kraam / sy altijd gehad had een uytermate groote pijn in 't lossen van haar water / en dat sy had den raad gehad van meer dan twaalf Vroed-moers die alle van verscheyde meyning waren / wegens een kleyn wit dingsken / 't welk sig openbaarde; seggende d'eene het Os Pubis of gemachts been gebroken was / andere dat den doorgang verrot sou wesen. Andere dat het was 't eynde van een Darm / andere wisten niet te seggen; Eyndelijk ik vond het te wesen 't eynde van een steen, die inden hals van de Blaas sig onthield die wit geworden was door de lugt, sy was drie vingeren lang, scharp aan het eynde

eynde, en dik gelijk een Mans vinger, ik nam een kein tangsken uyt mijn mans koker, ſonder te ſeggen wat ik daar mede wilde doen, willende d'eer hebben van den Steen uyt te trekken: en vattende met het tangsken het ſcherpſte eynde, door dien de ſteen inden middel dik was; ontſnapten my deſelve, waar op ik mijn vinger inden hals vande blaas ſtak en kreeg die agter den ſteen, die dringende tot dat ik hem uyt kreeg; ſy dede dadelijk haar huys werk/ naar gewoonte; 't was het kint geweeſt dat in 't dringen vande blaas den ſteen alſo had geplaaſt.

XL. HOOFT-DEEL.

Van een Juffrouw die ik heb te bed gebragt van twee Kinderen 't een doot en half verrot, en het ander levendig en geſont.

IK wierd omtrent negen dagen geleden geroepen/ om een Juffrouw te helpen verloſſen die vande Provintie van Anjou was/ dewelke niet langer ſwanger was als van ſeve maanden en agt dagen/ ik vand haar in grooten arbeyt/ ſy verloſte op haar knien na de gewoonte van haar Land/ ik voelde haar/ en vond dat de wateren van het kindeken ſig vertoonden gereet om te breeken/ ik gaf haar goeden moet/ ſeggende/ dat ſy dadelijk ſoude baren/ alſo de wateren op het breken waren: ſy ſeyde 't gedaan werk was/ ſy ſprak de waarheyd/ en ik ook/ niet tegenſtaande/ ik en wilde haar niet tegenſpreken/ wetende dat men de ſieke moet te gemoet komen al is het ſake datmen anders weet als 't geen ſy ſeggen/ de ween haar parſſende/ de wateren van 't kind braken/ die heel ſwart waren en ſy verloſte van een dood kind/ ſo dik en miſmaakt

maakt dat ik noyt diergelijk heb gesien / want als een dood kind gekeert is / al de humeuren sakken neerwaarts / geen natuerlijke hitte meer vindende die de selve tegen staan; het kind was derhalven schrikkelijk om te sien; en had het hooft half verplettert en groen, en daar was nog huyt nog vel in sijn geheel. So haast sy aldus verlost was / so vond ik een ander kind dat sig vertoonde de voeten voor / dat ik uyttrok: de Juffrouw meinde dat het de na-geboorte was / maar doen sy het hoorde krijten was wel verwondert / en haar te bed gebragt hebbende siende dat het Kind gebakert wierd / vraagde my waar het ander was / ik seyde haar dat sy God soude loven daar van verlost te wesen en dat het van langer hant gestorven was / sy bekende my dat 't ongeluk haar overgekomen was / 't sy door een stoot die sy op het Palays had gehat doen sy aldaar een proces vervolgde / of door een quade gewoonte die sy had van op den hoek van een tafel te leenen / en dat sy vastelijk geloofde dat het haar daar van daan quam. Ik heb het levendig Kind sien voeden negen maanden lang: 't welk sy daar na dede vervoeren naar Anjou; Waar in de natuer wonderbaar was, dat het levende Kind had uytgejaagt het doode, en dat het doode niet en had gedoot het levende.

XLI. HOOFT-DEEL.

Van een Mevrouw, die ik verloste van een dood Kind, 't welk sy niet en voelde roeren vande sesde tot de sevende maant, en baarde het heel hart sijnde, als mede de na-geboorte.

Ik heb omtrent ses jaar geleden een Mevrouw te bed gebragt die een geheele maant was sonder haar kind te voelen/ de Doctoren en ik deden al de Remedien die mogelijk waren om 't kint te doen roeren/ maar het was al te vergeefs: men voelde anders niet (na datmen gebruykt had een snede van gelardeert Kalfs-vlees met kruydnagelen, bestroyt met Musceljaat, overgoten met Malvesey, dan op den rooster gebraden en in een doek op den buyk geleyt) als een ding dat sig verhefte/ 't welk het ligchaam vande lijf-moer was/ so verkout van het doode kint te houden/ dat voelende de hitte die haar verquikte/ sy daar na toe quam/ men kende haast wat daar van was/ sy had geduerende al dien tijd noyt pijn aan 't hart nog quade smake in den mond/ sy had 't gesigte klaar/ en een goet aangesigt/ haren buyk wende sig niet schielijk/ gelijk sulks geschiet aan de geene die doode kinderen hebben/ en niet tegenstaande 't kind was doot/ waar van d' oorsaak was de veelheyt van water/ en dat so koud/ dat het daar door het kind en sijn Nageboorte te rug drong/ waar door het selve meer verhard als geswollen was. Dit is ook de reden/ van dat de gewone tekenen uyt de verrotting/ stank etc. van een dood kind hier misten.

Van

XLII. HOOFT-DEEL.

Van een Juffrouw die ik van twe Kinderen verloste, die maar van seven maanden dragt waren, de Dogter was watersugtig, en het Soontjen niet.

EEn Juffrouw begeerig sijnde dat ik haar soude bedienen/ liet my halen op eenen morgen dat sy haar kleede/ ik sag noyt sodanigen buyk; sy gebood haar Dienst-maagt haar een klisteer te setten/ gelijk sy gewoon was/ door dien sy pijn gevoelde inde lenden/ ik sette haar de klisteer/ en sag dat de pijn van haar Lenden niet verminderde/ ik verwarmde haar/ en sag in weinig tijd/ dat sy inden arbeyt was. Sy vertelde my dat sy ses maal had gelaten geweest/ geduerende den tijd dat sy swanger was/ en 't selve door den raat van Mr. Martin een seer geleert Doctor inde Medicijnen. Dat sy drie of vier Medecijnen had ingenomen/ en wel hondert klisteren/ want sy anders soude verstikt hebben: sy verloste seer gelukkig sonder groote pijn/ het was van een Dogter die 't hooft voor quam/ ik voelde inde uytkomst sodanige hardigheyt/ dat ik dagt op een Kind dat Mr. du Laurens, eersten Medecijn van den Koning/ seyd gesien te hebben/ tot Sens, in Bourgondye, in den winkel van een Chirurgijn 't welk een Vrouw agtien jaren had gedragen; en is hard gelijk een steen/ ik meynde sodanig een te hebben doen ik dit Kind voelde/ Ik vond een Dogtertjen dat levendig was, watersugtig van 't hooft af tot de dyen, so hard dat het niet harder konde wesen, en tot de lippen toe, so scheen het datmen hout raakte, den buyk was dik, gespannen gelijk een bal, seer swart/ en

't scheen

't scheen door de geswollentheyt dat al de adertjens gebroken waren; 't Kind leefde ontrent een quartier uurs, en niet tegenstaande het so dik was, egter en konde ik niet gelooven dat het sodanigen grooten buyk hadde konnen vullen; merkende haar swakheyt bond en snede ik haren nabel af / en dede het voor 't vier houden / en sond om den Vycaris van St. Gillis, om het kint te doopen / en hebbende terwijlen de Juffrouw gevoelt; vond ik de wateren van een ander Kind gereet om te breken / en gebroken sijnde / vertoonden sig daar een klein Jongsken de voeten voorwaart; dat seer stark en ingedrongen was / welk eenigen tijd heeft geleeft: doen dat Kint tot de geboorte quam, ontviel haar sodanige quantiteyt van Water, als noyt is gesien. Ik geloov dat daar wel een Emmer water was, en so geel, dat het Lijnwaat daar van geverft was, ik versogt dat M. Marthin de Moeder en de Kinderen soude sien met dat Water / om dat hy haar gemeestert had geduerende den tijd dat sy swanger was / en om d'oorsaak van haar siekte te kennen hy seyde dat het een groote genade Gods was also verlost te wesen; en dat den buyk van dit watersugtige Kind een ware Gangrena, of verstervinge was: het en is in dat eene Kind niet dat ik gesien heb / dat de natuer een groote voorsienigheyt heeft / om te verwerpen 't geen haar onnodig is / so als het quaat bestaat in een plaats / uyt de welke het sijn uytkomste kan maken / ik sal mijn gevoelen over de watersugt vande Lijd-moer noyt veranderen / want ik hebber verscheyden gesien daar nogtans de moeders / en ook daar de kinders nog ontkomen sijn. Ik toonde aan Mr. Martin de Na-geboorte van dese twe Kinderen / sijnde maar een voor beyde / met een gemeene scheyding van haar plaats / de plaats van

van het dogterken was vol van geel slijm, en de Aderen door de welke 't voetsel was gesonden door de Navel-ader, waren vol van een geel bloed, gelijkmen 't selbe gemeynlijk trekt van een die t' Pluris heeft / de plaats van het Jongsken was schoon en suyver, de Aderen door de welke sijn voetsel was gestiert dik en vol van schoon root bloet. Ik heb het gesien twe of drie dagen naar sijn geboorte / hy was geel geworden / gelijk gemeynlijk de Kinderen werden / en had al sijne natuerlijke werking / maar hy had sodanig getal van fluymen / dat niet tegenstaande de Remedien die men hem gaf / het onmogelijk soude geweest hebben / hem te behouden / en al het quaat van de Juffrouw en de Kinderen, was gesprooten door haar overmatig drinken, yder maaltijd dat sy at, boven de drie Pinten water door de groote droogte die sy hadde, Ik heb menighaal de Doctoren hooren seggen dat sodanige onsteltenissen spruyten van een verhitte Lever / gelijk men speuren kan door de geeligheyt / die in het bloed en in het water was.

XLIII. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw die ik te bed gebragt heb van twe Kinderen, en dul wierd, en langs de straten liep, den vijfden dag van haar Kinder-bed, en hoe sy daar van bevrijd wierd, als sy op nieu weder daar in vervallen was.

Ik sal seggen het geen ik heb sien gebeuren / aan een Vrouw van 't Faubourg St. Germain, die ik gekent heb van kints been af / en was haar gebuur voen 't eerste ongeluk haar overquam / ontrent het

jaar duysend vijf-hondert ses-en-tagentig/ en nog-tans verloste sy van haar eerste Kind/ dat in haar lichaam gestorven was/ wijlen Mr. Milet den Doctor, die van haar maagschap was/ siende haren moeselijken arbeyd/ deed een Vroed-moeder haalen/ die hem bekent was/ en die hy bad haar best te doen/ want hy had haar verlaten; sy verloste haar/ maar sy wierd niet wel opgepast door de Bewaarster. Ik sal in het voorby gaan seggen dat het niet genoeg is wanneer een Vrouw verlost wert/ en wel op staat/ een Baker die haar stuk niet wel verstaat veroorsaakt veel quaats/ gelijk ik hier na seggen sal.

Omtrent vijf of ses dagen daar na dat sy verloste/ de sinnen wierden ontstelt/ en sy was so sot geduerende den tijd van vier jaren/ datmen noyt diergelijk had gesien/ want sy liep moeder naakt langs de straten en liep in alle huysen daar sy het volk verschrikte/ haar sinnen herstelden wat ten eynde van vier jaren en heel wel getempert sijnde geduerende de belegering van Parijs/ verloste sy van een Dogter/ swanger geworden sijnde ten eynde van de onsteltenis in haar sinnen/ sy had gans geen ongeval in haar kraam nog daar na/ want de spijs die sy at sond geen melk in haar Borsten/ nog maakte so veel excrementen of uitdijgsels/ dat daar van dampen naar de herssenen stegen.

Het is omtrent tien jaren geleden dat sy van twe Kinderen verloste/ 't een doot/ 't ander levendig/ ik was niet in dien arbeyd/ en den vijfden dag so quam haar de rasernye wederom aan: de welke sodanig was dat sy den vijftienden dag het so maakte dat sy van kant sont de gene die haar waarnamen/ sy meynden dat haar sinnen weder wel te pas waren/ sy ging in een privaat trok den brill af en smeet haar selve daar in/ God bewaarde

haar/

haar / want haar kleeren bleven vast aan een Nagel / daar sy so hangende gebonden wierd door die haar hadden opgepast / en gesogt in sodanige plaats daar sy gedurerende d'eerste ontsteltenis menigmaal speurden dat sy van genegentheyt was om haar selven daar in te werpen / van dien oogenblik af so quam sy wat tot haar selven / niet tegenstaande dat d' onstuymigheit duerde nog agtien maanden lang / twe jaren en een half / naar dien tijd so gelag sy weder: maar hebbende om my gesonden / ik merkte dat haaren buyk so gespannen was dat hare kinderen niet en konde / wenden / sy seyde my dat sy in vijf dagen geen kamer-gang had gehad / ik dede haar een klisteer setten / en 't excrement gelost hebbende / wende sig een kloeke Dogter / de klisteer wierd geset ten ses uren des avondts / sy verloste inden middernagt / en haar voelende / merkte ik dat daar een ander kind was / egter nog ver van kant. 't welk met het aangesigt voorwaarts quam / tegens gewoonte, want gemeenelijk alwaar twe kinders sijn komt het eerste wel en 't ander met de voeten: al 't geen ik doen konde was haar wel te voeden / haar goeden moet te geven / te gemoet te gaan / kennende haren ligten geest; sy bleef tot des anderen daags / twee uren en een half / eer sy verlost was van het ander / sijnde een schonen Soon / ik vont haar natuer heel overweldigt door 't voort brengen van dit Kind / want sy heel opgesloten was / en heel verswakt sijnde door den langen arbeyt / had meerder ongeval en moeyte met het twede / dan met het eerste / sy soude so veel niet hebben geleden / want qualijk komende / soude men 't Kind dadelijk hebben konnen uytrekken sonder het te quetsen; maar de Vroed-moer behoort noyt de hand daar aan te slaan wanneer

het aangesigt voor uyt komt: het Cranium, of de pan is so teer datmen het niet en kan aanraken sonder de Hersenen te quetsen: Men heeft sig gualijk bevonden in een Princes / van de welke de dood van 't eene Kind 't andere mede had veroorsaakt. De twe Kinderen daar ik van heb gesproken / bragten mede op haar hoofden de Membrane Amnion, ('tlams-vlies) dat men de huyve of den helm noemt.

Wederkerende tot de Moeder / siende dat God mijn werk had gesegent omtrent dese twee Kinderen / ik bad de Heer dat het hem geliefde / de Moeder ook so genadig te sijn / ik besogt haar alle dagen om te sien van waar dat haar de uytsinnigheit aanquam / want al die van haar maagschap en van haar kennis / geloofden anders niet dan dat sy weder uytsinnig soude werden / ik had de sorg van haar wel te doen voeden / s' anderen daags klisteren te doen setten / ik leerde aan haar bewaarster hoe dat sy haar melk wel soude doen afkomen / want sy noyt haar kinderen had gesoogt / maar sy had het staag versuymt / ik gink haar besoeken den vijfden dag van haar kraam / ik vond haar in koorts en dat sy dien dag niet en had willen innemen / dat haar gesigt verdrayt was / en datse woorden sprak die geen slot en hadden / sy seyde my dat sy veel rasernyen had / ik gaf haar dadelijk een klisteer en wilde haar borst sien / ik vont dat de bewaarster daar niet toe had gedaan / en dat die seer hard was / ik gebruykte daar toe dadelijk den Rosen Oly en d'Asijn met roode Kools blaaren gewarmt op het vuer en daar op een Pap van goeden Honing op werk gestreken.

Ik gink haar weder besoeken des anderen daags / en ik vond haar in goede staat sonder eenige koorts / en haar melk seer verschoten / ik dede de Remedie

en

en de klisteren kontinueren / sy stond den seventienden dag op klock en gesont van geest en Lichaam / en heeft sedert dien tijd altijd haar kost gewonnen.

Een kleyne saak kan menig-maal een mens bevrijden van groot ongeval, als men in tijds daar in versiet. Ik en heb geen koortsen gesien die scherper waren / nog die meer de hersenen ontstelden / (uytgenomen in heete siekten) als die sijn / welke veroorsaakt werden door d'overvloet van 't Sog; in 't bed so brand men / en so haast als men een hant uyt het bed steekt / so is het heele lichaam met huyvering bevangen / en de hitte verdobbelende / doet sy rasen en sonder reden spreken. Dese vrouw heeft sedert dien tijd meermaal inde kraam gelegen / en heeft bevrijd geweest van de gemelte siekte / doende de voorgeseyde Remedien.

XLIV. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw op wiens Buyk men al te seer geleent had om haar te doen verlossen.

Ik sal hier verhalen een ding dat gebeurt is aan een jonge Vrouw / die mijn Man gecureert heeft / gelijk ik seggen sal. 't Is sulx dat wanneer sy gelegen was om te verlossen de Vroed-moer seyde aan de Min die daar was / dat sy soude hart op haren buyk leenen / 't welk sy dede / de handen sluytende met groote kragt. So dat de vrouw drie weeken daar na sodanige verstopping inde moer had / dat het scheen dat sy daar van soude hebben gestorven / Mr. Riolant wierd geroepen / die haar door mijnen man dede bloet laten seven maal in vier dagen / sy had eenige verligting maar de Bloetlating kon niet beletten datter geen Abs-

cessus of swering inde moer quam / spruytende vande Contusie of kneusinge die de Min veroorsaakte wanneer sy so onmatelijk op haren Buyk leunde / welke wel drie maanden duerde / ten lesten so brak het door in den hals vande moer / en loosde meer dan een pint etter. Die sulken stank had / dat sy selv het niet en konde verdragen / en 't geen dat uyt haar quam bleef wel ses maanden heel gekrompen / en sy heeft sints dien tijd noyt geen Kinderen meer konnen krijgen / en naar de gelegentheyt van den tijd / so voelden sy seer groote pijn inde moer / 't welk my dede geloven datter wel eenige Fistul soude gebleven sijn / ik schrijv dit vervolgens van 't geen ik gesegt heb / wanneer ik heb gesproken van de na-geboorte uyt te drijven / en hoe datmen sig daar in dragen moet want het sijn geen kleyne misslagen diemen in een kraam doet.

XLV. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw die haar Kind geduerende den tijd van twe Maanden en agt dagen droeg gekeert.

Ik ben eens ontboden geweest in een Dorp twe mylen van Parijs, om te sien de Huys-vrouw van een Advokaat in het Parlament van Parijs, diemen geloofde te wesen in staat van Kind te baren / sy had nog maar seven maanden gedragen; d'oorsaak van haar pijn was spruytende van een groote gramschap die sy had gehad tegens haren Pagter / die een van haar kinderen had geslagen / gelijk sy hem op de daat vant / sy wilde haar selve te weerstellen / en de man vol wijn sijnde / of van gramschap haar dreygende of willende slaan met een

groote stok/ die rakende of glydende een weynig nevens haren buyk/ sy ontstelde haar selven so/ dat sijnde by den tijd wanneer de oude schrijven dat de kinderen gewelt doen om geboren te werden/ en nogtans werden door de natuer in gehouden/ dat dit kint sig keerde met het hooft met eenige pijn; haar selven so bindende/ vraagde ik of sy van sins was also te geleggen/ sy seyde dat in geval sy den tijd had: sy wilde na Parijs trekken om aldaar inde kraam te leggen/ 't kind was alleenlijk gekeert/ egter sonder dat de wateren sig berept hadden: en volgende mijnen raad/ bragt men haar in een Rosbaar/en men voerde haar weg/ de Pagter wierd in hegtenis gestelt/ en soude in gevaar des doots geweest sijn had de gemelte vrouw haar Kind door haren regten tijd gebaart/ sy soude sonder twijfel den armen Pagter tot de doot toe vervolgt hebben/ want so groot was haar gramschap tegens hem: ik dede al 't geen my mogelijk was om haar gramschap te matigen/ en verliet haar geselschap niet; ook so merkten ik dat wanneer haar sinnen ontstelden door de vernieuwing van haar gramschap/ dat haar Kind door de accessen van gramschap tussen het gebeente geraakte/ ik vertoonde haar dat de gramschap haar doende kramen/ sy in prijkel van haar leven was/ also wel als het kint; en dat sulks geen middel was om haar van haar Vyant te wreken/ en schoon sy op haar tijd al kraamde/ het kind soude in haar lichaam gequetst sijn/ of so der scheen yets gebroken te sijn/ of datter eenige Contusie/ of kneusingen swart geworden waren/ sy souden weder geel worden/ en langen tijd also blyven/ dat een saak sou sijn om het kind te doen sterven/ ik sprak so wel voor desen man als ik opt konde/ so dat sy na twee maan-

den en agt dagen in 't bed verloste van een Soon die twe of dric maanden leefde / en den pagter ging uyt sonder gestraft te sijn / als inde beurs.

Ik heb al dese bysonderheden gemelt tot aanwijsing dat verscheyden kinderen gewoon sijn sig te wenden in haar Moeders lichaam lang te voren eer dat sy geboren werden: en ist dat sy geen pijn voelen sy en doender niet na sien / en so de Vrouw vraagt aan de Vroed-vrouw of het kint gekeert is / en dat sy seyt ja / en de vrouw verlost niet / de arme Vroed-vrouw wort beschuldigt van bottigheit / en wert begekt / so dat wetende wat van de verlsspende kan volgen / moet sy liegen / en seggen neen / om de gevolgen die daar sijn / inde waarheyt te seggen. Ist dat de vrouwen veel gaan / en op stoelen gaan sitten die hart sijn / quetsen sy haar kinders so dat ik niet en besluyt dat alle kinders haar so vroeg keeren / maar d'eene vroeg / d'ander laat en sommige eerst ten tijden van den arbeit. Ik die vande selfde gelegentheyt ben / sal met de waarheyt seggen te hebben gedragen een gekeert kint ses weken / en doende nogtans alle dagen mijn vocatie of hantwerk.

Die seggen sullen dat een kind geen voetsel meer en trekt van den dag af dat het gekeert is / verstaan haar stuk niet wel / niet wetende door wat middelen 't gevoet wert in s' moedrs lichaam / en om te verligten die daar aan twijfelen / die kome met mijn in 't Gast-huys / al waar menigte van swangere Vrouwen sijn / en in presentie vande Medecijns van 't voornoemde Gast-huys / sal ik haar twijfeling weg nemen / haar doende aantasten en de waarheyt kennen om de beschulding diemen meent aan de Vroed-vrouwen te doen.

Van

XLVI. HOOFT-DEEL.

Van een Kint wiens Navel gebonden en geknoopt was met een regten knoop, en 't eene eynd was vast aan den buik van 't kind en 't ander aande Nageboorte.

HEt is omtrent drie of vier jaren geleden / dat ik een vrouw te bed bragt / die voor den tijd van baren had groote kolijken / en wiens kind seer swak was omtrent twee dagen voor de geboorte / 't selve kind had den Navel geknoopt 't een eynde aande buyk / 't ander aande Na-geboorte en den knoop heel verplettert en 't Kint seer blauw / 't viel my vreemt voor: de navelstreng was omtrent drie vierendeel lank en den knoop was omtrent een vierendeel vanden buyk / sy seyde my dat het kind sig seer gewentelt had geduerende den tijd van haar groote kolijk / 't moet seker sijn dat de Kinderen sodanige pijn mede deelagtig werden; dat geduerende de gemelte pijn 't kint sijn hooft had geroert / waar door het groote beswaarnis om sijn voetsel te trekken en den Asem te halen had gehad / alsoo 't selve anders geen doorgank had dan door den knoop; 't welk seer wonderlyk was.

XLVII. HOOFT-DEEL.

Van een seer vette Vrouw die stierf om dat sy Ys had gegeten.

IK wierd geroepen tot een vrouw die ik seer beminde / sijnde de Huys-vrouw van een Advokaat van 't Hof: inde maant van Augustus / sijnde in haar huys /

vont ik haar / so bleek als of sy doot had geweest / sy seyde my met groote pijn hoe dat sy s'morgens had gehad een grooten loop des buyks / en opgaande na haar kamer so was 't als of yets in haar buyk gebroken was / en of die pijn veranderde in groote hitte / sy haar ondertussen swak bevoelende ging na bed / en sont haar meyt na de hal / maar krygende nootsake om na 't huysje te gaan / en sijnde daar toe by na opgestaan / wierd sy overvallen van flaaute / en was gedwongen weder in 't bed te vallen / waar sy niet magtig was geweest haar afgang op te houden ; de dienst-meyt seyde my in haar presentie dat dese siekte was veroorsaakt door 't eeten van een stuk Ys so groot als twe vuysten datmen haar had gegeven komende van 't huys Gondy / sy bekende het / ik voelde haar puls / en (al ist dat ik'er my weynig op versta) sy scheen my doodelijk / om dat sy op klam alleinskens / en ging somtijts so weynig / daar na wat sterker / gelijk een kaars die haar laaste vlam uyt jaagt. Ik gaf haar Wijn te drinken / ondertussen dat ik den Doctor / Apoteker / haar Man / den Priester en de bueren had doen roepen: men konde haar siekte niet kennen / daar wierden nog by geroepen twe erbare Medicijns / die alle Remedien gaven die mogelijk waren / maar ten konde niet helpen / eenige vonden goet haar te doen laten / maar men had al so nut in laken gestoken / alsо uyt twe plaatsen daar men in stak / noyt een druppel bloet quam ; sy had het Ys gegeten naar den eten / en 's ander daags ten ses uren / overquam haar den loop des buyks / en sy stierf des middags: Ik sag haar openen des anderen daags van Mr. Marchant, die vont al haar bloet gevallen inden Buyk, tussen het Epiploon (het net) en het ingewant, hebbende het weggenomen,

men, sogt hy het vat door het welke het bloet was gevallen, hy vont een groote ader so dik als een maly van een nasteling vier vingeren onder 't principaalste vande Lever, vier andere vingers verder uytgerekt en gebroken: hy bekende dat de uyt rekking gedaan door de kilheyt van 't Ys, had in 't doorgaan 't Vat gebroken, men van 't in haar gansche lighaam niet een droppel bloet, als in haar buyk, en men vant ook een quade Vrugt, gelijk een kleyne membrane (vlies), sonder een druppel bloet.

XLVIII. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw dewelke geduerende den tijd van tien maanden, een Serpent aan haar borst had.

Ik sal u hier een seer vreemt verhaal voordragen 't welk ik heb van een seer eerlijk man, versekerende my 't selve met veel eeden waar te sijn en dat hy 't gesien had. Ik was omtrent het jaar 1599. in 't huys van desen voornoemden Man, om te besien sijn Vrouw dewelke met een langduerende siekte gequollen was: ondertussen, de man nieusgierig sijnde en van groot verstant, en die de meste tijd van sijn jonkheyd in 't reysen gepasseert had, onderhiel my met vreemde saken die hy had gesien; Onder anderen de raarste en weerdigste om vertelt te werden, so vertelde hy my dat hy bleef omtrent een jaar in Duyts-land, in de Stat Straas-borg: hy verstont dat twe mylen van daar in een Dorp, een Vrouw, wiens Man werkende inde Wijngaart en sy ook om het onkruyd uyt te wijden, had haar Kint mede genomen, en het hebbende te suygen gegeven, leyde het op een kussen, en liet het sla-
pen

pen ondertussen dat sy arbeyde: het gebeurde dat haar kint wakker werdende/ de moeder het de borst gaf/ 't kind na het suygen in slaap vallende/ de vermoeyde moeder mede van slaap bevangen/ heeft 't kind de Borst verlaten en een Serpent het yselijkste en vreeselijkste beest van de Werelt/ dat daar omtrent gelegen had komende by den tepel/ vande slapende vrouw/ viel aan 't suygen (en noyt hebbende gevonden so een lek'ren drank/ wilde die niet verlaten/ als of hy dogt so hy 't quijt waar/ dat hy 't noyt weer soude krijgen) so dat de arme Vrouw wakker wordende/ was so verbaast dat sy meende te sterven/ en roepende haar Man/ die mede so seer verbaast was als sy/ nam hy sijn kint op/ en bragt sijn Vrouw t' huys/ sonder opt dit dier te derven aanraken/ en sond om een ervaren Medicijn/ die alle Remedien dede die mogelijk waren om het Serpent te doen afgaan/ maar siende dat geen uyterlijke middelen konden helpen/ dede hy de vrouw bittere dranken drinken die de soetigheit vanden melk mogten doen veranderen maar/ ten holp al niet: het Serpent bleef vast den tijd van tien maanden en groeyde so groot dat sy most een servet om haren hals binden om 't Serpent als in een sak te dragen sonder het te verstoren/ de melk die tot beyde de borsten plag te gaan/ gink alleen tot die borst daar 't Serpent aan soog/ ten langen laasten/ so wierd dese Vrouw geraden te gaan tien mijlen van daar ten huyse van een Waart genaamt Barillet/ die so 't scheen raat daar toe wist door eenige waare of gefingeerde beswering.

Haar tonende/ waart sake dat dit quade dier quam door vettigheyt te sterven/ dat dan sijn fenijn in haar sou over blijven/ en dat geen partijen in ons lighaam/ so naauw gemeenschap met het

her-

herte hadden/ als de borsten/ sy resolveerde tot hem te gaan/ en daar gekomen sijnde wiert bekeven so lang gewagt te hebben; haar verseekerende 't Serpent af te doen vallen binnen een vierendeel uurs/ sonder haar eenig leet te doen: hy gaf haar Wijn te drinken/ en dede haar rusten/ en hy maakte een ronden kring en sprak eenige woorden; so dat de slangen die hy onder sijn tafel voede begonden in den kring te komen; hy seyde wederom yets/ en het Serpent verliet de Vrouw/ en sprong met de andere daar heen en hief sijn steert op/ hy die het had geroepen/ stak het een stuk scharlaken inde keel/ en trok al sijn tanden uyt: de Vrouw stak haar borst op/ en wilde vlugten/ maar de waart van 't huys hielt haar vast/ verseekerende/ dat het Serpent niet meer by haar soude komen/ al so het was met de andere vertrokken.

XLIX. HOOFT-DEEL.

De reden waarom dat sommige Kinderen van seven en agt maanden leven en andere niet.

DAar sijn kinderen geboren van seven maanden dragt/ de welke leven en seer kloek sijn/ ja die tot de agste maant geraken/ namentlijk dogters: Maar het is na de gesontheyt van 't lichaam dat haar ter werelt brengt: daar sijn sommige Vrouwen/ die de gestaltenis vande Baar of Lijfmoer seer kleyn hebben/ en dat derhalven de kinderen die tot de sevenste maand geleeft hebben als dan volgens 't schrijven vande Oude gewelt doen om haar selven uyt te worstelen/ en de Baar-moeder dwingen tot opening/ alle sodanige Vrouwen baren gemeynelijk inden tyd van seven maanden om

de

de boven gemelde reden; Andere door dien sy het scheiden door eenigen harden val of stoot een groote schudding aan de moer veroorsaken; waar door 't kintje van plaats verandert/ en door de swaarte de moer opent; sodanige kinderen van seven maanden konnen leven/ maar ingeval den val so groot waar dat 't kindeken sig schepde van de na-geboorte waar door 't voetsel en het arterial (of slagaderlijk) bloet aan 't kintje wert gestiert: soude men daar geen leven aan konnen verwagten/ also door sodanige schepding 't kind mede berooft wert van aasem/ sonder 't welk het niet leven kan: en dat so haast het middel vanden aasem hem ontvalt/ so opent hy den mond en swelligt 't water in dat hem verdrinken doet/ en al waren de wateren ontlopen so sou het evenwel moeten sterven door gebrek van lugt. Ingeval een vrouw verlost door al te veel bloet/ so kanmen van 't kind ook niet meer verwagten: door dien dat al eer het bloed 't kind heeft gedrongen tot sijn uytkomst/ is het so vervult geweest van bloed/ dat het daar van half verstikt is/ gelijkmen gewoonelijk siet dat de kinderen heel swart sijn uytgekomen door groote overvloet van water 't welk niet langer kan besloten blijven inde Membranen (vliesen) die 't kind omvatten/ en daarom moeten barsten/ 't kind veranderende van plaats en vervult sijnde met water gelijk als d'andere met bloed/ en die konnen nog veel min leven/ gelijk de vissen die sterven so haast als die uyt het water sijn; al de kinderen swemmen in het water/en daar buyten sijnde sy leven evenwel: maar de onmatelijke quantiteyt die haar heeft uytgedrongen spruyt van een ontsteltenis inde Lever die meer water maakt als bloed: en so werden sy meer gevoed door quade vogtigheyt als door goed bloed;

ik

ik sie veel vrouwen aan de welke een van dese twe oorsaken / benootsaakt het baren ; en door dien men seyt dat de Jongskens van seven maanden / leven en de Dogters van agt / van welken tijd af sy ook leven / maar jonger niet / om de boven gemelde reden / derhalven so behoorden de Vrouwen (wetende waar het haar van daan komt) in tijds goeden raad te volgen: daar sijn sommige die het bloed so dun hebben dat het haar ontloopt door de minste beroertheyt. Ik heb beschreven hoe datmen het bloed sal dikker maken; maar ik had vergeten te seggen dat het grootste middel voor alle dese qualen en specialijk voor het laaste : is van haar Mannen te blijven, en alle vrouwen die genegen zijn op haaren regten tijd te baaren behoren haar selven daar van te wagten.

Om den melk weer te doen komen.

VErscheyde Vrouwen die de kinderen suygen / komen door veel oorsaken haar melk te verliesen / als door verschriktheyt / queiling / gramschap / siekte / quaat voetsel / en swaarmoedigheit ; Men moet daar tegen gebruyken smorgens en des avonds, goede Pottage, vet of mager, van vlees of van kruyden, inde welke werd gedaan Parey anders Ajuyn, groene Fenkel, Suykerey, Suering, Salaat, en wanneer de kruyden half gesoden sullen sijn, neemt een vierendeel-loots van 't Saat van witte Salaat, van het varste gestampt, en gedaan in een poppeken een quartier uurs gesoden inde pottagie, wringt het dan door een doek; sodanige pottagie doet de melk komen; ingeval die niet verloren is door amoreuse genegentheyt / 't welk een Siekte is sonder Remedie; die het verliesen door

swaar-

swaarmoedigheyt sijn de moeselijkste / en meer als de geene die door andere oorsaken komen / door dien dat de Liefde en de Swaarmoedigheyt een Vier is dat de melk verteert.

't Water van Haver gedronken verdunt mede seer veel, gelijk ook het sop van groene erwten, waar in gesoden is groene Fenkel, ook de borsten daar mede gestooft, smorgens en savonts tot onder de okselen toe: die geene die als uyt de natuer quade Minnen sijn, sullen egter van dese Remedie niet beter werden.

L. HOOFT-DEEL.

Van een Juffrouw die haar Kint droeg sestien weken; in 't Jaar 1610.

EEn Juffrouw welk ik gewoon was te bedienen my aanspreekende / seyde dat sy vier maanden tijts met kind had geweest / en dat sy het had voelen roeren in haar lichaam / sy quam my weder besoeken een maant na dien tijt / om my te seggen dat sy seer bekommert was / also sy haar kind in twe dagen niet had gevoelt / en dat sy vreesde dat het Kint gestorven soude mogen wesen door een uytermate verbaartheyt die sy had gehad / door het sien van een Quaksalver / die na dat sy hem had laten halen om haar een tand te trekken / in haar kamer quam met een ketting van groote tanden om sijn hals / en in een onaangename onfatsoenelijke gedaante / dat haar den schrik aan dede; en haar dede denken dat het een Soldaat was / en de tanden kruyd-maten / 't welk haar dede in een flaauwte vallen / egter weder tot haar selven

selven gekomen sijnde en merkende dat het maar den Tandtrekker was/ liet hem begaan tot het trekken van haren tand die haar groote pijn had gedaan: Desen quakſalver seyde dat hy haar geen seer soude aan doen/ en evenwel trok den regten tand niet die haar seer dede/ derhalven so most den tweden tand aanhouden/ 't welk sy met goeden moet uytſtont/ en in het trekken vanden tweden tant so voelden sy dat haar Kind sig roerde: Maar noyt meer sedert dien tijd. Egter so begonde haren buyk alleinsskens dunder te worden/ en drie weken daar na so had sy een vermaning van melk in haar borsten gelijk de Vrouwen hebben die in 't Kinder-bet sijn/ 't selve over sijnde so voelde sy geen ander ongemak. Ik sag haar dikmaal/ ik wist dat sy voorseker met Kind was/ sy vraagde my raat/ wat sy doen moest? Ik vraagde haar of sy geen quade dampen inden mond had? sy seyde neen: of sy den etens-lust niet en had verloren? sy seyde my dat sy die noyt beter had gehad en 't Hert noyt vrolijker: de gesontheit goet/ dat haar niet quelde dan de vrees vande dood van het kind; ik dede haar aan/ al 't geen mogelijk was om 't kind te doen bewegen/ maar sy voelde noyt anders als yets dat sig verhefte/ gedurende het gebruyk vande Remedien: dat de Lijvmoer was die verkout sijnde sig beweegde door de warme Remedien/ als getuygende dat die haar goet deden.

Ik was van gevoelen dat sy met lijtsaamheyt den tijd most uytwagten/ haar seggende dat ik een Kind had gesien dat sig in lang niet en had geroert/ en nogtans niet dood was/ gelijk ik aangewesen heb inde twede aanmerking in het negende Hoofd-stuk van mijn eerste Boek: de Vrouw

hebbende al de tekenen van een dood Kind/ gelijk ik inde gemelde aanmerking heb verklaart.

Ik weet dat een Kind dood in 's Moeders Ligchaam sijnde/ moet hart of verrot worden/ ik had de gemelte Juffrouw verscheyde maal te bed gebragt van Kinderen kloek en gesont/ van goede verw/ niet steenagtig/ nog van verbrant Bloed/ nog aande bederving/ 't welk my dede geloven (sy gesond sijnde) dat de Natuer 't Kind soude geloost hebben had het dood geweest; dat de natuer (die niet en wil gedwongen wesen) het soude gedaan hebben ter gelegener tijd/ en dat wanner den tijd van baren soude voorby sijn/ ingeval de natuur als dan sig te swak soude bevinden/ wy als dan met goede Doctoozen souden te rade gaan/ om haar van 't Kindeken te verlossen: verscheyden van haar Vrienden spraken my aan/ en meynden dat sy haar selven bedrogen hadde/ denkende dat sy met kind was/ ik verseekerde haar dat sy bevrugt was/ ten kortste sy droeg het kind sestien weken na den schrik die sy gehad had/ doen sy den Quak-salver eerst sag/ de questie is nu of het Kind van dien oogenblik af gestorven was, aangesien het noyt sedert sig heeft geroert: de reden die daar tegens spreekt/ is dat de Juffrouw haar melk niet eer en had als drie weken na dien tijd: En niet tegenstaande so geloov ik dat het kind op dat oogenblik vanden schrik gestorven was: wanneer dat door den schrik de levendige geesten 't Kind benomen wierden, trok het slag-aderlijk bloet na 't hart van de Moeder, want het niet aan 't kind was mede gedeelt dan door den goeden wil vande Natuer, die getroubleert sijnde alles tot haar selven trok; en geduerende dien tijd so verstikten het Kint, 't welk doende so roerde sig het kind met

gewelt; en de natuur wierd daar na niet meer aangenomen wanneer sy weder keeren wilde om haar werk te doen/ het was te laat/ also al de kragten van het kind uyt geblust waren: niet tegenstaande dat sy het menstrual of stonde bloet behield dat haar nog werk genoeg gaf/ en veroorsaakte den vloet van melk inde borsten drie weken na dien tijd: welk in vijf of ses dagen afliep: het kind beginnende te verminderen en te slinken inde Lijf-moer/ maakte plaats aan het bloed/ dat ingehouden was/ dat het niet uyt en quam dan geduerende en sedert haar verlossing: dat sodanig was/ dat ten eynde vande sestiende week die agt dagen minder waren dan negen maanden/ haar een groote pijn aan quam/ die sy den heelen nagt verdroeg/ en den morgen gekomen sijnde my hebbende ontboden/ haar selven seer swak en vermoeyt bevindende/ dat sy het niet langer konde uytharden/ men sont om den Doctor/ en om verscheyden Vrouwen en Juffrouwen van haar Vrienden/ den Doctor bestelden een klisteer om die te doen setten ingeval ik het geraden vond/ ik sag haar in bleeke koude/ in sweet/ en met so weynig pols dat sy nader aan de dood dan het leven scheen te wesen/ ik voelde haar/ en vond dat daar Arbeyd was/ 't welk versuymt had geweest: ik vraagde na een goede sop/ men gaf haar een kommetjen met een halve citroen/ het verwarmde en verquikte de natuur enigsins/ en gaf haar eenige ween/ die ik vermeerde/ met vermaning van goeden moet/ de wateren die braken/ en sy wierd verligt/ haar kragten weder gekomen sijnde/ de beenen en de dyen van het kind quamen aanden dag: maar doen ik voelde dat het kind dood was/ en sag dat haar geen ween aan quamen/ ik vreesde

de het te trekken/ niet wetende of 't kind verrot was. Ik sette haar de klisteer/ 't welk haar dede het kind lossen/ dat een loode verv had sonder quaden reuk/ de na-geboorte gesond en so schoon als men konde sien/ met sodanigen bloed/ en sy had de gesondste kraam vande wereld/ gedurende de welke sy geen sog en hadde.

Dat leerd ons wel te aanmerken de wonderlijke werking vande natuer/ niet tegenstaande dat men die aansien moet/ om die te helpen wanneer het den noot vereyst/ als 't blijkt door de Juffrouw daar ik van spreek/ die haar leven had gewaagt wanneer sy niet in tijds om hulp en raad had geroepen/ den eersten nagt van haren arbeyt/ en dat de natuer niet geholpen was/ 't welk dienen sal tot een vermaning aan alle Vrouwen die met kind sijn/ en daarom so heb ik dit verhaal met al sijn omstandigheden verselschapt etc.

LI. HOOFT-DEEL.

Van een bevrugte Vrouw die verlost wierd twee maanden, na dat haar kindeken sijn arm vertoonde, en weder ingetrokken had.

Ik ken een Chirurgijn die in sijn jonkheyt had gedient by Mr. Ambrose Paré, genaamt Philippe Boudoin, wonende tot Cherbourg in Normandie/ die een Vrouw had gesien genaamt Fleurie Gardyn, Huys-vrouw van Ritchart Fere, de welke op Kers-dag inde prochie kerk sijnde/ een quartier uurs van haar wooning/ voelde dat het armken van haar kindeken/ (bevrugt sijnde geweest

weest ses maanden tijd) sig vertoonde: sy wierd t' huys gebragt door haar buer-vrouwen/ t' huys gekomen sijnde den arm van 't Kind trok weder in/ en die vrouw vervolgde haren tijd van negen maanden/ en verloste van een Soon die gedoopt wierd en een dag leefde/ dat seer wonderlijk was/ en misschien in hondert jaaren niet en soude gebeuren; het is voorseker dat ingeval 't Kind de Vliesen die de wateren beslupten had gebroken regt inde plaats van d'innerlijke openinge of mond vande moer/ sy souden haar hebben begeven/ en droog gebleven sijnde/ soude sy het so niet uytgehart hebben; maar het is seker dat het Kind sig met gewelt roerende/ misschien gequelt met swaar Kolijk (veroorsaakt door koude die de moer had gehad) het vlies had gebroke in een plaats daar het dun was/ en darenboven dat de opening geschiede digt by de koek/ of de dikte van de nageboorte/ 't welk niet toe liet het uytvloejen van het water/ waar in 't kindeken word gedragen/ also dat in een sakken is dat leeger leyt.

Dese Vrouw weer tot haren huyse sijnde/ wierd verwarmt en warm te bed geleyt/ en het Kindeken hebbende koude gevoelt aan sijn armken en hand/ trokse weer in.

LII. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw daar ik geroepen wierd, die negen daagen in Arbeyd had geweest.

IN 't begin van 't jaar 1610. Een Doctor van dese Stad bad my om met hem te gaan een vrouw

sien / die negen dagen inden Arbeyd had geweest / van welke men eerder de doot / dan het leven verwagte: ik vond haar te wesen als dood / met een bleek aangesigt / d'oogen open gespalkt en geset / die een doodelijken reuk had / de neus smal / benepen en kout / die niet genut had / en die geen voetsel konde in houden. Sy soude wel in een uyr twe potten water hebben gedronken / omtrent haar bed was een zee van braking / men konde haar geen water genoeg geven dat gesoden was / men most het haar raauw geven / en somwijlen een doyer van een Ey / 't welk sy dadelijk over gaf / sy was sonder ween / maar vindende dat de moer open was / en dat de wateren sig begonden te stellen / merkte ik dat sy gearbeyt had maar dat de natuer verswakt was / en niet hebbende eenige hulpe genoten / 't kint opgeresen was en haar bynа verstikte / en sodanige braking veroorsaakte; ik seyde mijn gevoelen aanden Doctor / en niet tegenstaande dat wy so laat waren gekomen / men most even wel doen 't geen de konst vereyst: derhalven bestemden wy tot een klisteer / stark genoeg om de Natuer te verwekken / en om het kind te doen sakken: Den Doctor hebbende alles onderbraagt en vernomen dat het tien maanden en nege dagen waren / dat sy haar maanden niet en had gehad / dat sy bevrugt had geweest ter regter tijd; dat sy het kind had gedragen negen dagen langer dan de negen maanden: gaf hy my de sorg van dese Vrouw; ik dede haar de klisteer setten die haar 't kindeken dedeen sakken gelijk wy het geloofde dat soude geschieden. Ik gaf haar Robarber-water te drinken / 't welk sy in 't lijf behield / weynig daar na een doyer van een Ey dat sy ook in hield / ik maakte haar Robarber-water om geen ander te drinken / en dede

haar

haar alle uur een doyer van een Ey innemen / en aldus so begon de Natuur te versterken en de ween aan te komen / omtrent twe uuren na dat sy de klisteer had ontfangen en voetsel genoten / en dat ik het quaat sag op sijn hoogst / 't welk de verlossing belette. Ik gaf haar een vierendeel-loots van Confectie van Alchermes in Wijn / en weynig daar na dede ik haar een ander klisteer setten / daar ik in dede Hiere ende Benedicte, (in d'Apteken bekent) die 't werk voltrok; sy wierd verlost van een grooten dikken sterken Soon / nogtans seer verswakt / en hy leefde maar twe dagen / ik quam by haar omtrent ten half tween s' na-middags / en sy gelag door negen uuren des avonts. Ik schrijf dese omstandigheden om te vertonen dat verscheyde ongelukken gebeuren aan Vrouwen / als men d'oorsaak van haar siekten niet regt en kent / en boven al wanneermen niet en let dat sekere Kolijken daar van de oorsaak sijn / en daarom so moetmen de vrouwen in sodanige toestant bystaan / om haar te helpen met klisteren / want door sodanige middelen / wert de pijn geholpen of vermeerdert / en men geraakt door het werk.

LIII. HOOFT-DEEL.

Hoemen de Navel van een Kind dat nieuw geboren is handelen sal, en hoemen een misslag begaan: behoort te verhelpen.

Ik sal u seggen dat daar groot perijkel is een kint te laten herbakeren door Vrouwen die het haar niet wel verstaan / wanneer den navel van het kin-

deken nog niet gevallen is/ 't welk aan sommige Kinderen gebeurt omtrent den vijfden/ sevenden/ negenden of elfden dag. De navels die den vijfden dag of eerder afvallen/ beloven geen lang leven aan het Kind. Ik spreek hier van door ervarentheyt/ en heb gevonden dat van de geen die eerder afvallen de groote hitte van 't Kind d'oorsaak is. En die weynig daar na 't kindeken de doot aan doet.

't Naveltjen dat na den negenden of elfden dag afvalt/ is een teeken van veel slijm in het Kindeken/ die niet kan verdrogen/ het sal wel tot den dertienden dag wesen eer dat den Navel afvalt/ ik sal hier seggen hoe datmen sig hier in dragen moet: te weten so haast als den navel gevallen is/ 't welk altijd gebeurt op on-even dagen; Men moet op den Navel snuyten/ en nemen het bovenste en het onderste vanden navel/ en deffelfs opening dekken met een goede Kompres die wel dik sy/ nat gemaakt met speeksel/ 't welk geleyt moet werden van onder tot boven tot op het midden vanden gemelden Navel/ en gebonden met een dubbeld bandje twe goede vingeren breet/ en veranderen so menigmaal van Kompres en verbinden als het Kindeken sal gepist hebben/ om dat het droog soude blyven. Daar sijn eenige Vrouwen die so onbequaam gevonden werden om dit wel te doen/ dat sy dikmaal d'oorsaak sijn vande dood van 't Kind/ of dat den Navel dik blijft/ of open blijft staan/ dat daarna groote Kolijken veroorsaakt: wanneer de Vroed-moer seer gelaakt wert/ want in geval den Navel sig opent/ sal men seggen dat sy die te kort gebonden heeft/ so hy dik is/ dat hy te lang gebonden was/ en dat kompt nog van 't een nog van 't ander. De Navel is een doorgang die de voorsienig-

sienighept aan de Natuer heeft gegeven / om sig voor dien tijd daar mede te behelpen 't welk is van den tijd van het schepsel van het kint tot aan sijn geboorte/en dat als dan onnodig blijft en moet gehandelt werden gelijk ik geseyt heb/ het is sonder gevoelen; ingeval het te kort was gebonden / het soude te eerder onderworpen wesen tot ontsteking aan 't vlees te veroorsaken / als open te blyven / so het te lang gebonden is; daar en is niet aan gelegen als die maar wel vast wert gebonden / hy valt altijt digt by 't levendig vlees af / daar kan noyt quaat van komen wanneer men doet gelijk ik heb geseyt.

Maar so hy valt sonder dat hy wel was aangelijmt / of gebonden / en dat het kint gequelt werd met snydingen inden buyk / het opent of blijft open/ door 't schreeuwen van het Kindeken; dat groote Kolijken veroorsaakt / en 't vlees dat naar den val vanden Navel weer moet toegroeyen komende sig te verdrogen / is het van noode datmen den Navel handelt gelijk al of hy eerst gevallen waar / en in geval die eenige vogtighept uytwerpt / moet het poeyer van vermolsemt hout / daar opgeleyt werden.

LIV. HOOFT-DEEL.

Van een Engelse Juffrouw die haar kind elf maanden droeg, sonder te konnen verlossen.

EEn Engelse Juffrouw die my ontboden had/ welke haar selven dagt bevrugt te wesen den tijd van drie maanden en een half/ sijnde den tijd dat gemeenlijk de quade geboorten sig openbaren; hebbende beginselen van verlies van bloed/ en pijn/

ik oordeelde dat sy een quade vrugt had / waar toe ik gebruykte alles wat de wetenschap vereyste / siende dat sy langduirige pynen had sonder dat sy haar Kind konde uytdryven / ik besogt haar geduerende dien tyd / sy en haren man waren in groote vreesen / dat my wonder gaf / also niet tegenstaande de langdurigheit vande siekte ik die niet vond gevaarlyk te wesen.

Ik tragtede haar de vrees te verminderen / seggende / dat den tyd en de Remedien door Gods segen haar souden helpen / en dat droefheden en misnoegen menigmaal de Vrugt veragterden: sy seyde my dat de veranderingen in Engeland veroorsaakt hadden de ballingschap van haaren Man; sy lieden vertelden my beyde / dat haar den schroom veroorsaakt was door een ongeval sedert eenige jaren overgekomen aan haar Suster getrout tot Londen / jonger als sy van jaren / en bevrugt sijnde / welke haar kint wel droeg de volle maanden / dese wanneer haar den arbeyd aanquam / en sy geloofde dat 't selve sijn voortgang hebben soude / so waaren de ween lang en groot / die haar niet en verschrikten / door dien het haar eerste kint was; de ween waren nogtans sodanig niet dat die eenigen schyn gaven van verlossing / maar alleenlijk om den mont vande moer wijder te maken / dat duerde twe dagen en twee nagten / wanneer de Doctoren gehaalt wierden / die d'oorsaak van haar siekte aan haar eerste kraam toeschreven / derhalven / so wierden verscheyde Remedien gedaan om deselve te bevorderen / des niet tegenstaande so ging de pijn over sonder eenige andere uytkomst: Van dien tijd af so voelde sy haar Kint niet meer.

Men vraagde raad aan de Doctoren en Chirurgyns / die eenstemmig verklaarden / dat het kint

sig

ig had geroert geduerende 't gewelt vande pijn/ at het sig vermoept had/ en de moeder bedrogen was in 't rekenen van den tijd/ om dat sy jong was/ n dat het haar eerste Kind was/ sy vont haar selven wel te pas/ en hebbende gerust den tijd van drie f vier dagen/ sy ging spanceren en te paard rijen na haar Hof-stede op 't Lant/ vande welke weerkomende/ sonder te merken dat sy haar selven gequetst had/ een maant na dien tijd/ so quamen haar de ween weder aan/ en die duerden een dag n nagt/ en dan hielden sy weder op.

De Doctoren schreeven alle dese pijnen toe aan de Kolijk/ en dat sy haar eerste pijnen had gehad en eynde van seven maanden wanneer na 't seggen van Hippocrates 't Kind gewelt doet om uyt te geraken, en dat d' oorsaak daar van was/ dat het kind vermoeit hebbende geweest/ sig ruste/ het meerendeel dat daar geen tekenen waren dat het kind gestorben soude wesen/ aangesien de goede verw en den goeden appetijt vande Moeder/ en haar goede volkomen gesonthept sonder dat sig openbaarden eenige teekenen die aangemerkt sijn geweest/ door Hippocrates, Galenus, en andere Doctoren/ om te kennen wanneer een kind doot is.

Sy bleef nog een volle maant in haren voorigen stant/ die den tijd van elf maanden vol op maakte/ en als doen so had sy eenige kleine pijn/ gelijk buyksnyding die dadelijk veranderde in groote flaauwte en beswijking van 't hert/ Sy viel op haar bed, men bragt haar wijn, en sy stierf dadelijk, sonder dat men eenige hulp ter wereld konde roepen, so haast als sy overleden was ontdekte sig aan de slinker syde van haaren buyk, een swarte plek so groot als een daalder, en geopent sijnde vont men 't Kind heel verrot te wesen en 't gebeente gescheyden van

het

het vlees, maar dat ſy vande flaaute niet en was getroffen als van 't oogenblik af dat de gangrene (het vier) haar Peritonæum of penſſak had aangeſtoken: deſe doode wijſt ons aan/ dat daar geen regulen ſijn ſonder exceptie. En deſe aanmerking is ook ſeer verſcheyden vande tweede in het drie-en-dertigſte Hoofd-deel/ de natuer willende met verwondering aangemerkt werden in haar werking/ aangeſien die onbegrypelijk is/ niet tegenſtaande ſo geloov ik dat beyde de ſiekten malkanderen gelijk waren/ de pijnen by de kolijken ſijnde/ deſe Vrugt was rijp, ſy verrotte doordienſe niet konde geboren werden, want de kolijk verſuymt ſijnde/ belette aan d'een dat het Kind niet konde aan den dag komen/ en aan d'ander/ quam 't Kint eer dat het rijp was.

Derhalven in ſiekten van Vrouwen die ſwanger ſijn/ die geen geſtadige of vervolg van pijn hebben die 't werk verworderen/ en dat de moer in plaats van ſig te openen haar ſluyt/ ſo binnen als buyten tijds: Moet men geloven dat het Kolijken ſijn diemen helpen moet door Kliſteren, die de winden breken de welke men na 't van noden is, dikmaals hervatten moet: ingeval het ſelve had in 't werk geſtelt geweeſt in deſe Vrouw/ nog ſy nog haar Kindeken/ hadden geſtorven.

Van

LV. HOOFT-DEEL.

Van een Dogtertjen het welk agt dagen na haar geboorte een vloed van bloet uit het Schaamdeel had, dat tien of twaalf dagen duurde.

Ik heb een Dogtertjen ontfangen dat weynig dagen na haar geboorte een vloed van Bloed had/ die tien of twaalf dagen duerde/ en quam vande Moer of Matrix / d' oorsaak was my als doen onbekent door dien ik nopt dierge-lijk had gesien; Ik weet dat de Moeder daar van seer bloed-rijk was/ niet tegenstaande is het geen volkomen reden/ door dien ik verschep-pen heb gesien die gestorven sijn eer dat sy het hebben konnen uytdrijven; 't moet door een an-der oorsaak geweest sijn/ gelijk als door een uy-termate groote hitte; niet tegenstaande het sijn dingen tegen de Natuur.

LVI. HOOFT-DEEL.

Van twee Vrouwen tagtig Jaaren out, en meer die alle Maanden haare stonden hadden.

Ik ken twee Vrouwen van boven de tagtig jaa-ren out/ aan dewelke haare Maanden nopt heb-

hebben agter gebleven: het soude een groote questie wesen of sy darom bequaam waren om bevrugt te werden / haar weduwlijken staat heeft d' experientie daar van agtergehouden.

LVII. HOOFT-DEEL.

Van een Dogtertjen van vijf Jaaren aande welke ik de witte Vloed heb gesien.

Ik ben eens ontboden geweest om een Dogter-ken te sien van vijf jaaren out dat veel Ma-terie loste / gelijk als de witte vloed / seer dik; de Moeder was daar in beladen / het duer-de bywijlen agt of tien dagen / en 't verging al-leynskens. Ik geloov dat het een groote vloet was, komende vande hersenen, en die sijnen loop nam langs het rug-been, en vallende inde moer, want het niet te bedenken was / dat het wit-vloed konde wesen in so jonge jaaren.

LVIII. HOOFT-DEEL.

Rakende de gemeene meyning datmen een Vrouw die ſwanger is, ſeer moet doen wandelen, inde ſevende maand van haar ſwangerheyt: En de ongevallen die daar van mogen komen.

DAar is een oud misverſtant onder onſe vrouwen dat ik niet en kan laaten voor by gaan/ ſonder daar van mijn meyning te ſeggen; het is dat wanneer een Vrouw gekomen is tot de ſevenden maand van haar groot gaan: men doet haar ſeer wandelen/ ſeggende dat de oeffening haar ſeer goet is/ dat het de lenden ontlaſt van het kint en het baaren vervordert.

Ik ſal dan ſeggen dat om het baaren te vervorderen ſulks waaragtig is: Maar dat het beter is te trekken dan te breken; dat het niet ſo veel en ſchaadet wat meer inden arbeyd te weſen als te verwagten twee of drie accidenten/ die daar uytſpruyten/ 't eerſte is gelijk onſe ouders hebben geſchreven/ dat het Kind ſijnde gekomen tot de ſeven maanden ſijn gewelt doet om uyt ſijn s'moeders buyk te geraken: En het is ſonder twijffel dat het ſijn eerſte gewelt doet om ſig te wenden/ ingeval het ſterk is en het doen kan/ egter 't en volgt darom niet dat Mevrouw Natuer de deur ſoude openen als het daar aan klopt/ voor al eer dat het den bequamen tijd is/ gelijk ten eynde van negen maanden/ om dat het kinds vel ondertuſſen verſterkt ſoude mogen werden/ en dat de natuer haren Comeſſaal niet en wil laten gaan/ ſo lang als ſy hem

de

de kost kan geven / meerendeels dat de jonge kan de lugt voorbeyde / moeder en kint / intrekken / so dat ik seggen sal dat het kint sig menigmaal keert in 's moeders lighaam lang te vooren van sijn geboorte / en tot dien eynde so is d'oeffening of anders geseyt exercitie seer perikeleus. D' eerste reden daar van is dat het nederwaarts dringende den buyk rekt en verspreyt sig veel meer als anders / en bederft den selven / namentlijk van sodanige Vrouwen die haar kinderen laag dragen / en daar is nog een grooter quaat / dat 't hooft van 't Kindeken na sig trekt al het lighaam vande Lijfmoer / en desselfs banden uyt-rekt / die na de geboorte niet wel konnen ingetrokken werden.

Meerendeels so werden door het te veel wandelen vande Moeders, de Kinders hoofden gekneust, en in lengte gedrongen, so wanneer die door sodanige geweldige exercitie tussen 't gebeente van de Moeder geraaken, 't welk de Kinderen de doot aandoet, sonder datmen weet waar het haar van daan komt. En de regte oorsaak spruyt hier uyt / dat de aderen dewelke dienen tot het voeden vande harssenen sig openen, in 't selve oogenblik dat het Kind gequetst wert, of om dat het geplettert bloet sig verderft, en wanneer het bloed verdorven is volgen de Symptomata (toevallen) de koorts en onverwagte doot van het kind, veeltijds quetsen de Vrouwen 't hooft van het Kind so wanneer sy op een harden stoel sitten, 't welk het selve ongeval veroorsaakt. En van alle dese ongevallen so wert de Vroed-moer betigtigt / door quade onwetende klappeyen / als mede so wert de bewaarster beschuldigt wanneer den buyk van de kraam-vrouw bedorven is.

Ik seg dat het niet mogelijk is dat door eenige remedien ter weerelt den buyk van een Vrouw die een Kind heeft gebaart in sijn voorige effen gestaltenis kan herstelt werden; Also 't vel sich uytrekt / en noyt en kan so effen gebreven werden of daar blijven altijt eenige merktekenen die root/ bruyn / en bleker schijnen dan de andere delen van het lichaam / Ik soude alle Vrouwen vermanen te betrachten haar ongeregelde genegentheden / en actien / begaan gedurende den tijd van haar swangerheyt: En aan deselve toe te eygenen d'oorsaak van de verandering in haare lighaamen: 't komt d'onwetende en onverstandige vrouw niet meer toe daar van te oordeelen / als een blinde van de kouleuren. Derhalven so behooren de vrouwen de rechte oorsaak van haar ongevallen te biegten aan den Medicijn als of sy biegten aan den Priester / om daar een andre waarheyt uyt te trekken.

Ik sal seggen dat de valsche beschuldigsters menigmaal hebben gemaakt / dat de gaauste Vroedvrouwen zijn beschroomt en vreesagtig geworden / om datter in sodanige gelegentheyt so veel door agterklap / sonder onderscheyt van goede of quade / worden beschuldigt / wanneer 't juyst so wel niet en gelukt / na den zin van de zieke ofte van haar Vrienden / als of sy d'oorsaak waren van 't quaat datter gebeurde / en al of sy altijts bequaam waren om het te beletten. Dikwils de Vroedvrouw / (de naam van wijs weerdig) red de Vrouw van de dood / daar haar in plaats van lof; hoon / en blaam navolgt / sy zijn echter gedwongen 't schandaal te beletten / en den quaden voortgang bekent te maken / en dan plaats te ruymen aan die geen / die den tijd niet en konnen uyt-

wagten / dat sy het soude met soetigheyt en voordeel konnen doen: De faut hier van / komt van d'onwetende / berispende en ondankbare Vrouwen / tegen de Vroedmoers: Menigte van jonge vrouwen die maar een / of twee kinderen hebben gehad / sullen t'aldermeeste te seggen hebben / Ik word dikmaal root van harent wegen / hoorende haar spreken in de tegenwoordigheyt van oude / wyse / voorsigtige Vrouwen / die niet half so vrypostig in haar oude jaren dorsten spreken / ik zie der haar me laggen / d'eene seyd ik heb niet geern een Vroedvrouw die tast / ik wil de myne daar om veranderen / d'ander mispryst ook de hare / die mede 't selve doet. Ik wenste wel dat de Vroedvrouwen ongelyk hadden in dat sy haar aandoen / want sommige Vroedwyven om niet van het maal versteken te zyn in plaats van wel te doen / doen niet anders als vleyen en pluymstryken / en mengen haar met haar / seggende / dat sy so niet en practiseren / en leggende haar hand voor haar / onderhouden haar sieken met discoersen / en ondertussen sy pyn voelende / zyn gedwongen die weg te stooten / wanneer het hooft van het kind voort komende / de baarmoer die het dikwils voor een bant dient / voor 't kind uytschiet / daar ingeval dat de Vroedvrouw haar aanraakte / soude sy de selve agterwaarts stooten / en also voorkomen de remedien van 't Accident / dat na de Kraam volgt / het welk is een geheele relaxatie of rekking der scheede van de moer; so dat als dese Vrouwen daarna klagen aan hare behagende Vroedvrouwen / So seggen sy lieve Mevrouw, of Juffrouw, gy weet wel dat ik u niet en heb geraakt, en ik en ben de oorsaak niet, het soude veel qualijker hebben gegaan, had gy geraakt geweest, en

hoe

hoe onaangenaam soude het aan uwen Man wesen wetende datmen u gesommelt en geraakt had &c: 't zijn de vruchten van haar agterklap: men sal seggen dat daar een ontallijk getal van groote Land-Vrouwen zijn / die noyt door Vroedmoers aangeraakt weroen /, en die niet eens en weten dat een vrouw met kind is of een kind baart / tot dat sy het sien en horen schreeuwen als een van hare magere verkens: sy en zijn nogtans niet bevrijt van de qualen daar ik van geschreven heb: want ik sie van sodanige een so machtig getal dat het my schroomt daar op te denken / egter so seggen de Vroedmoers tot haar ontlasting dat sy haar niet en hebben geraakt / en dat het ongeval veroorsaakt is door de dikte en grootte van het kind. D'eene seyt 't is dit / d'ander 't is dat / de subtijlste leggender een klouwe-gaarn/andere eenen Bal van Was in die hun wel wat verligt / maar ook ligtelijk weer upikomt.

LIX. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw wiens kind ik dood vond.

Ik ken een Medvrouw dewelke voor en na haar huwelijk seer gequelt was met de bleeke siekte / en die haar toevlugt nam tot sekere remedie van seker poejer / dat haar seer verlichte / maar niet volkomentlijk genas. De vrouwen gebruyken sommige remedien gelijk de Ruyters een sael tot alle paarden / sonder te bedenken / datmen maar een sekeren tijd de remedien moet genutten / of dat anders de gewoonte maar hinder doet.

De Mevrouw vervolgende haar remedie te gebruyken/ wierd ten leste met kind / en bleef een sekeren tijd sonder deselve remedie te genutten/ en sonder te merken dat sy met kind was: egter wanneer sy qualijk wierd door haar swangerheyt/ so gebruykte sy wederom haar poejerken / welk d'oorsaak was dat sy voor haar tijd gelach van een kind dat so veel bloed had/en so swart/ dat het een wonder om te sien was/ want het scheen hydropic (watersugtig) te wesen.

LX. HOOFT-DEEL.

Van een Dogter diemen oordeelde siek te wesen van *Epilepsia* (Vallende siekte,) en het was van de Moer: en van de oorsaak.

Een sekere Juffrouw quam my besoeken / aangaande een remedie voor haar Dogter die geweldig gequelt was met de moer: doen sy my de siekte geseyt had so was ik seer begeerig de dogter te sien / alsoo men menigmaal van meyning verandert door 't gesigt van de sieke: ik sag haar geduerende een of twee uyren tijd van haar gemelte siekte / de welke was spruytende van een schrik / vervolgt met veel gaping / naer dewelke sy bleef in een flauwte / die haren mond meer naar een zijde trok / dan naar d'ander: haar oogen (wanneer sy buyten het overval was) seer wijd open en meest gestelt op een plaats; ik vraagde aan de Moeder hoe lang sy met die siekte had gequelt geweest. Die my antwoorde dat haar de siekte was aangekomen sedert den tijd dat sy het Land verlaten had om in de Stad te wonen/ dat

sy

sy te voren noyt ongesont geweest had. Ik gaf haar mijnen besten raad/ en dat sy haar weder soude voeren daar sy van daan gekomen en opgevoed was/ gebruykende daar by eenige kleyne remedien die sy daar naar noyt meer van doen en hadde. Want sedert den tijd van haar wederkeeren had sy noyt geen vermaning meer van de gemelte siekte. Sal dit niet aan de lugt toege-eygent werden die haar veroorsaakte een beroerte van humeuren die de moer quelden/ hare natuurelijke gestaltenis daar toe genegen zijnde?

LXI. HOOFT-DEEL.

Van een kleyn Dogterken dat geen Fondament had.

HEt is een tijd lang geleden dat een Man van het Voorburg van S. Germain my dede brengen een kleyn dogterken van't welke zijn vrouw verlost was naar vier dagen geleden; om my te vragen naar eenige remedie tot haar gebrek/'twelk was dat sy geen fundament had/ ik sag dat het kind stark en magtig was/ hebbende alle sijne natuerlijke werkingen/ want 't kint soog wel/ piste en kakte/ al had het geenen aars. Sy loosde haar water en den drek door een en den selven doorgang. Mijn gevoelen was gelijk ook dat van de Chirurgyns/ dat daar niet aan te doen was; ingevalle getroude vrouwen die andere Mans soeken te verleyen so gestelt waren/ sy souden wel slegt by haar neus blijven staan neer sien wanneer de man den sin tot haar soude in veragting veranderen.

LXII. HOOFT-DEEL.

Van een jonge Vrouw die van haar Man een schop had gekregen tegens haaren Buyk, die groote pijn veroorsaakte, so dat sy niet konde Baren sonder Chirurgijn.

Ik sal hier spreken van een quaal / gesien aan een jonge Vrouw / om dat in sodanigen ongeval / men de bequaame Remedie daar tegen soude mogen gebruyken.

Een Koopmans Vrouw van dese Stad quam my besoeken om my bekent te maken haar groot ongeval / en bad my haar eenige Remedie aan te wijsen tot haar quaal / ingeval daar eenige waar te vinden / maar boven al dat sy mogt verlost werden sonder Chirurgijn / die haar te voren al tweemaal had gedient / (Ik wiste dat den quaden Man die sy had een schop tegens haaren buyk had gegeven en dat hy haar had gebroken den Peritonæum, of Penszak 't welk oorsaak was dat een partye van haar ingewant so dik was / als het dikste eynd van een wind-hoorn of een rams-pijp hangende op het Os pubis (gemachtbeen) op welke plaats (sy swanger sijnde) de matrix of moer sig stelde; so dat wesende gekomen tot den tijd van baaren / 't kind sig niet konde keeren / de Vroedmoer siende dat sy het kind niet konde hebben sonder 't selve te verliesen versogt de bystaanders om den Chirurgijn te senden etc.) Hebbende van de quale wel aangemerkt / bestelde ik haar sekere banden te draagen die sommige Vrouwen gebruyken om haaren buyk op te houden, en raade haar die

die te draagen gelijk een ſcheur-band ſeer plat met kompreſſen, en noyt op te ſtaan ſonder die aan te hebben, 't ſy geduerende den tijd van haar ſwangerheyt of daar buyten; 't welk ſy gedaan heeft/ en nog doet/ en ſy baart ſeer ſchoone kloeke kinderen.

LXIII. HOOFT-DEEL.

Van twe geboorten van ſekere Mevrouw in Lotteringen.

EEn ſeer rijke Mevrouw van Lotteringen alreets op haar jaaren ſijnde/ wierd bevrugt; ſy en haar vriendinnen verſorgen twe Vroed-moeders/ die de vermaerſte waaren van 't ganſche Land/ om haar by te ſtaan/ in haaren arbeyd/ d' uure gekomen ſijnde/ deden ſy al dat de konſt en wetenſchap konden doen/ 't welk was 't kint wel komende/ 't ſelve in een goede plaats te houden/ haar te voeden ter bequamer tijd/ haar met een wel getemperde warmte te matigen/ en dan haar ween wel te beſtieren/ ik verſchoon wel de over groote paſſie en onverduldigheyt van Vrienden, maar ik ſoude darom voor niemant yets konnen doen tegens mijn ſchuldigen pligt alleen om een ander te behagen/ een miſlag is haaſt gedaan maar 't berouw is lang: Men wilde dat deſe Vrouw terſtont verloſte in ſpijt van al de weerelt/ men moet d'uur verwagten die God de Heer daar toe beſtemt heeft, namentlijk tot het natuerlijk kinderbaren, in welk geen ongelukken voorvallen. Deſe Vrouw was lang in haaren arbeyd gelijk de meeſte vande Vrouwen ſijn van haar eerſte

ste kinderen: Haaren Man onverduldig sijnde / sond men om een bequaam en gauw Chirurgijn / So haast dese gekomen was, 't kint nu inde geboorte sijnde, merkende dat het in doots noot was, sette hy de Vroed-moers aan een kant, en sloeg daar de handen aan, de Mevrouw gelag dadelijk: egter so had hy daar toe niet met allen gedaan, en de Vroed-moers wierden veragt. De Chirurgijn kreeg vijf-hondert kronen, en wierd versogt vande Mevrouw haar op andere tijden in 't kramen te willen by staan, waar toe sy hem bestelde een goede telle, en een dienaar om die te brengen, en hem op te passen terwijl hy drie maanden te voren sijn lust en vermaak nam; hem darenboven voor ider kraam belovende vijf-hondert kroonen. Desen gemelten Chirurgijn wierd also weer geroepen / en getrakteert sijnde als een klein Prinsken / sogt verscheyde invensikens / hy had sijn telleken dat van niemant bereden wierd dan van hem selven / en ging daar mede rijden al waar het hem geliefde / de dienaren waren alle belast hem gehoorsaam te wesen / en wandelende hem te leyden / om dat men altijt weeten mogt waar hy te vinden soude wesen wanneer de Vrouw den arbeyd soude overkomen.

Het quam haar aan / in een tijd dat den Heer een van sijne Vrienden was gaan besoeken / den arbeyt quam niet so wel als d' eerste / hy trok de voeten eerst, en wanneer het Lichaam gekomen was, bleef 't hooft agter, hy trok so lang dat hy 't lichaam van het hooft scheyde, hy had geen instrumenten medegebragt denkende dat de twede geboorte soude gelijk d'eerste geweest sijn, sig aldus in den druk vindende, sond hy twe mijlen daar van daan tot een Chirurgijn om een haak te hebben, en terwijlen so soude hy inde keuken een hou-

te

te pollepel haalen, om den krommen steel te gebruyken, om daar mede 't Hooft van het kindeken uyt te haalen: Hy trok so lang dat hy het had en 't leven vande Moeder mede: Hy gink na den stal sonder ymant te roepen, sadelde sijn telle, en seyde aan niemant Adieu, maar liep weg so haast als hy konde. 't Was een groote droefheyt voor den Man/ en een groote straffe voor hem/ voor 't ongelijk dat hy aan de Vroed-moers gedaan had.

Ik haat also seer sulke bedriegers en hasardeerders (die 't leven van een Mens om gelt te winnen so aanvatten) als de Doctoren inde Medicijnen doen de Quaksalvers en Lantloopers.

LXIV. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw die haar niet wilde laaten bestieren of geseggen in haar arbeyd daar sy van stierf.

Ik was eens geroepen om een Koopmans Vrouw by te staan in haren arbeyd die wel seven Sonen en seven Dogters had op haar regte tijd gehad/ maar het baaren van de Sonen was haar moejelijker als dat van de Dogters/ ik had haar te vooren te bed gebragt van een Dogter/ haare Sonen waren alle op een zijde/ en 't hooft was in gedrongen/ 't welk met den tijd/ met handigheyt en gedult konde geholpen werden; Ik wierd op den middag geroepen/ vond haar wandelende in haar Kamer/ in een tijd dat het geen warm weer was/ en met naakte beenen/ Ik dede haar tusschen twee warme slaaplakens leggen; sy wilde daar niet in blijven/ sy vergramde haar selven

ven tegens my wanneer ik haar bad haar selven warm te houden / en seyde my dat het haar sin niet en was gedwongen te wesen ; en dat sedert vier uuren in den morgen sy in sodanige gestalte had geweest sonder dat haar kraambewaarster daar yets had tegens gesprooken. Het was sodanige die haar eertyts gedient had / (ettelijke doen so om meerder vryigheyt te hebben om te doen naar haar geliesten ;) De Vrou en de Bewaarster stelden haar selven tegens my, ik sag door de vingers tot alles: den nagt quam vast aan: haare wateren gebroken zijnde, ik vreesde een quade kraam, haar ongeval wierd te grooter door haar moetwilligheyt: ik seyde het aan haaren Man, die alles dede wat hy konde om zijn Vrouw te bestieren, maar het was te vergeefs. Omtrent den middernagt so bad ik haar wederom tusschen twee warme lakenen te leggen / en seyde haar dat ik anders geen hoop en had om haar te helpen / sy antwoorde dat ik my de saak niet en verstond / in vergelijking van een Chirurgijn die in diergelijk kinderbaren haar maar met den vinger had aangeraakt / en haar verlost had / en dat sy hem wilde hebben ; Ik seyde dat sy sulks doen mogte / en dat ik seer wel te vreden was en seer verblijt soude wesen haar te sien wel te bed gebragt / sy deed hem halen / hy quam heel vrolijk / maar de saak was nu anders als in de voorgaande gelegentheyt : hy bond een groote serbet voor hem / schorste op zijne mouwen tot aan de ellebogen: en seyde dat hy also bequaam was om haar nu te verlossen als hy te voren had geweest : sy wilde my niet meer sien naar zijn komste ; sijnde duyster midder-nagt / ondertusschen ook niemand hebbende

zende om my t'huys te geleyden most ik in een hoek van t'huys aldaar de nagt doorbrengen:
De Mr. Chirurgyn aan den welken ik verhaalt had / al 't geene tot myn kennis gekomen was / en de vrees die ik wegen dese vrouw had / dat de dood voor de deur stond / seyde my / dat hy 't werk wel soude beschikken. Des morgens so was sy alsoo veel gevordert als sy te voren was: Ik hoorde met het kraeken van den dag datmen naar my vraagde om een van myn gebuuren te verlossen / ik bad den man dat hy my soude laaten gaan dewyl dat ik zyn huysvrouw niet nut was / die my nog sien nog lugten wilde / hy wilde het my niet toelaten ten waare ik hem swoer en beloofde weer te keeren / 't welk ik hem beloofde / ik ging dan tot myn buervrouw / die wel gelag / en wierd nog op dien selven tyd gehaalt tot een Medvrouw / die een dood kind droeg / boven de agt dagen geleden / sy wist het wel / niet tegenstaande dat sy anders geen indispositie had dan haar kind niet te voelen: Ik liet de ween aankomen sonder merkelyke accidenten / gelyk pyn aan 't hert of dampen aan den mond / ik raade datmen de natuer soude laten begaan / en dat wanneer het soude blyken dat de natuer genegen soude wesen van af te setten 't geen haar schadelyk was / en 't selve niet soude konnen doen / ik haar alsdan soude helpen / ik ontfing dit kind van seven of agt maanden heel verdorven / en de nageboorte heel verrot / waar van den navel af gevallen was digt by de koek / ik dede d'operatie in de tegenwoordigheyt van de Doctoren en Chirurgyns die gemeynlyk de vrouwen verlossen / die my ook wilden helpen / 't geen ik niet wilde toestaan / door dien ik my magtig kende 't selve alleen te konnen
doen

doen sonder ongeval voor de vrouw. Ik had sorg om my ondertussen ook te ontlasten van den eed en de beloften / die ik aan den man vande voorsepde vrouw gedaan had: so als ik in't huys quam sepde de meyt / dat haar vrouw nog niet was verlost / maar so haast als gy uyt den huys waart so heeft den Chirurgyn een andere Vroedmoer laten halen / die hy sepde zijn goede Vriendin te wesen: Ik bad haar dat sy aan haren Meester soude seggen dat ik wederom gekomen was / en dat het meer dan tijd was datmen zijn huysvrouw te bed bragt / en aangesien den Chirurgyn het niet had gedaan / dat hy soude sodanige hebben wiens professie het was suiks te doen. Sy bragten den heelen dag en nagt nog over / en 'smorgens so gingen de Vrienden een ander Chirurgyn halen / die hun sepde dat het te laet was / dat hy haar wel te bed soude brengen maar dat sy sterven soude / 't welk den selven avond gebeurde.

Dit sijn d'uytwerksels van sijn eygen hooft te volgen / en alle redenen in de wind te slaan; ik soude haar hebben konnen verlossen voor den nagt hadde sy gewilt.

'T sal dienen tot een voorbeeld aan andere. Ik sal seggen als in't voorbygaan / dat Ik d'eere heb gehad de Koningin te bed te helpen, van al haare Kinderen, wanneer ik niet en ben tegengesproken geweest nog van den Konink nog van de Koningin, nog van de Doctoren, nogte Mevrouwen. Ik heb mede verschepden Princessen en Mevrouwen verlost sonder tegenspraak / en heb geen gebonden / dan by de gemeene / en middelmatige vrouwen / alles door gebrek van oordeel / en slegte opvoeding.

Van

LXV. HOOFT-DEEL.

Van de Vrouwen die Kinderen dragen, en daar van verlossen voor haaren tijd, en andere in haaren vollen tijd, die dik werden vol van humeuren, somwijlen inden Buyk, die haar de dood veroorsaken, haast na haar geboorte, door 't water gevoet zijnde gelijk de Vissen.

Ik ken een Joffrouw die drie maal hadde Kinderen gebaart sonder dat sy eenige van hare Kinderen konde in't leven behouden / ik versogt haar dat sy soude een Doctoor kiesen die ons gehoor mogte geven/ rakende 't geene haar weder vaaren was in haar gesontheyt / en haar natuerlijke dispositie; om hem alsdan af te vragen / de remedien en ordening van leven / om niet meer te vallen in sodanig ongeval / sy verkoor Monf. Poukon / Doctor inde faculteyt van Parijs aan de welken wy alles verhaalden / hy ordineerde haar sekere Koekens te nemen vanden tijd af dat sy soude beginnen swanger te werden / tot dat sy soude van Kind verlossen/ en dat sy die soude genutten twemaal ter week / met water van de wortels China en Salsseparille te drinken in haaren wijn sonder dat sy soude letten op wijden praat dat haar Bloed verhit was en dat 't selve haar nog meer soude verhitten / door dien het goet veel groter was / als het quaat / dat daar van konde komen/ hinderlijk soude mogen wesen: Sy volgde seer ordentelijk sijn voorschrift 't welk haar dede van een schoonen Soon op sijn tijd inde kraam komen/ sy heeft deselve Remedie gebruykt gedurende vier drag-

dragten / en sy had daar door deselve baat: sy seyde my moede geworden te wesen van sodanige Remedien te gebruyken / en dat na haar gevoelen haar natuer nu wel gestelt was: Ik rade haar de Remedie niet af te staan. Sy geloofde my niet / en verloste van een schoonen voldragen Soon / maar dood: ik geloov dat sy sedert dien tijd 't selve niet en heeft versuymt.

Ik beschrijv het Recept vande koexkens en dat vande wateren ten eynde dat de Vrouwen die onderworpen sijn aan quade kramen door al te veel water ('t welk maakt dat het kint sig niet wel kan keeren / of dat die al Kinderen krijgen niet en leven / en die groote dikke Kinderen baaren / seer verminderen) mogen merken / dat het een seer groot teeken is / dat sy maar swanger sijn van water en quade humeuren.

't Water wert gemaakt als volgt: te weten / men doet in twe pinten en een halv gesoden water, een half once wortel China en een once Salseparille en weekt het een heele nagt, en dat mengt men dan onder den wijn, in plaats van ander water, of die geen wijn drinken genutten 't selve suyver.

Aangaande de Koexkens, sy werden gemaakt van Foely, Sandelhout, Rhabarber, Paarlen, Coraal, Senebladen van ider vijf-en-twintig grainen met vijf oncen en een half Suyker, men moet daar van maaken Koexkens wegende drie vierendeel-loots. Ik sal daar op seggen dat een voornaame Mevrouw in Auvergne, die in haar twe laaste arbeyden / so breemde pijnen had gehad door de menigte van water dat het ongeloovlijk was: want sy my vertelt heeft dat de gemelte wateren / in eenige partije van haaren buyk sig so verspreyt hadden dat het water gemengt met Bloed uyt haaren buyk quam

quam / de Kinderen ſig niet konnende wenden door de menigte van de wateren / en ſig upwerpende gelyk als ſy konden / ſo dat de Chirurgyns groote moeite hadden om de Kinderen uyt te trekken / den tweeden ſijnde den moeſelykſten van allen ; Want het gink ſo ſchrap dat ſy daar in meynde te blyven. 't Welk haar en die van haaren huyſe ſo verſchrikte / dat ſy daar na de middelen ſogten om ſodanigen quaat voor te komen.

Sy ſprak een vrouw die 't bad van Bourbon waar nam / die haar raade dat ſy te Parijs ſoude komen ſo haaſt als ſy haar ſelven ſwanger ſoude gevoelen. En dat ſy my ſoude haalen om mijnen raad te hebben / door dien dat ſy wiſt dat ik Vrouwen behandelt had die met diergelijk ongeval getroffen waren / en dat ik deſelve verhoedde die dede ſy / ſo haaſt als ſy drie maanden bevrugt was quam ſy in deſe Stad / daar ſy de voorgemelte Remedien ſeer ordentelijk gebruykte / en haar ſeer wel daar by bevont: Want ſy gelag van een ſchoonen volwaſſen Soon / die wel quam ſonder water te hebben.

Mandeville een Controlleur van 't Huys vande Koningin bad my dat ik hem ſoude raad geven voor ſijn Huysvrouw.

En na 't geen ik konde merken ſo was het een ongeval / ſeer na by komende het voorgemelde. Ik gaf haar het Recept, ſy baarde een ſchoonen Soon. Sy wierd weer ſwanger maar gebruykte de ſelve Remedie niet / ſy verloor haar Kind / en had ſchier ſelf daar mede door gegaan.

Het is ſeker dat ider een niet capabel is, ſo wel om mirakulen te geloven als om die te doen, alſo het ongeloov thans ſeer groot is, ik ken twe Juffrouwen in deſe Stad die alle haar Kinderen

door

door het voorseyde ongeval verliesen/ en nogtans noyt de bovengemelde hulp-middelen hebben willen gebruyken.

LXVI. HOOFT-DEEL.

Aanmerkinge omtrent een Vrouw die men geloofde onbequaam te wesen van oyt bevrugt te werden, die egter swanger is geworden, en de reden daar van.

Ik heb in het vijf/ ses en sevende Capittel gesproken van Vrouwen die den hals vande Moer lang en verhart hebben / van een koud humeur dat daar op valt en haar onbequaam maakt tot d' ontfankenis namentlijk van een die sodanige siekte had en verrot bloed loosde/ door middel van een rooking die ik daar heb aangewesen; en sal met waarheid seggen; (om hoop te geven aan sodanige die so gestelt sullen sijn) dat tegens mijn gevoelen / tien jaaren na dat sy dese putrefactie (verrottinge) had geloost sy my quam besoeken met eenen schoonen Soon die God de Heer haar had gegeven, en was weer bevrugt voor de tweede maal. De natuer sig verlost vindende van dit bloed dat van langer hant vergaart had geweest en dat door lankheyt van tijd verrot was/ en sy vond haar selven wonderlijk ontlast en verligt: en de moer die door 't bloet nog niet en had gequetst geweest/ herstelde en versterkte sig/en de natuerlijke warmte begon weder te verschijnen/ de hitte die in haar bloed was begon te verminderen/ en daar door (gelijk als door een diste-

distelcerketel) al de koude wateren lossen door den mond der Baar-moeder en sy wierd bequaam om te ontfangen, en ik sal seggen dat de sterke Vrouwen niet so gemakkelijk ontfangen als de weeke die vogtig sijn, derhalven so moetmen de Vrouwen purgeren, en bloed laten: Ja de sterke Vrouwen week maaken, om die bequaam te maken tot het ontfangen, en dat haare mans die dan bekennen so haast haar Maanden over sijn.

LXVII. HOOFT-DEEL.

Seer bedenkelijke aanmerking tot het kiesen van voesters of Minnen.

Sprekende vande nodige eygenschappen van een goede Min, in het seven-en-twintigste Hooftdeel, ik had vergeten te spreken van twederhande Minnen, die ik heb gekent, eerstelijk is datter Vrouwen sijn so pituiteus (slijmig) en ongesont, datse niet wateragtiger en konnen zijn, die seer veel melk hebben, want het de plaats is waar door de natuur sig ontlast van haar bloeden. Sodanige Vrouwen zijn gesonder geduerende den tijd dat sy Minnen zijn als anders, 't is 't geene daar men na vernemen moet, wanneer sy niet en suygen, want dan zijn sy onderworpen pynen op de armen, schouderen, dyen, knien, tranen in de oogen, of swelling die in den hoek van 't oog by de neus komt, die aan sommige een tranende fistul veroorsaakt, sodanige Vrouwen voeden de Kinderen wel, alſo de Kinderen seer vet werden, maar 't vet is sagt, en de Kinderen swaarmoedig, sonder levendigheyt van Geest, sy zijn slaperig,

perig / alſo die maar gevoed werden alleenlijk van Catharren (ſinkingen) ſy hebben groote pijn in de tanden / en gemeynelijk ſterven ſy hoewel ſy vet zijn / de vochtigheyt broeit veel tanden teffens uyt / gelijk een gewaterde ſtruyk / 't geen de Kinderen niet konnen weder ſtaan / en ik menigmaal geſien heb.

Haar melk laat daarom niet wit te weſen / en met de handen deſelve wrywende bevind men dat het een ware flegma (ſlijm) is / maar het en is nog ſo ſoet nog en heeft niet de ſmaak van Amandelen die de melk van geſonde Vrouwen heeft / en de Kinderen die daar van opgroepen zijn meer ſluymagtig in haar jonkheyt als hun Vaders en Moeders in haren ouderdom: is 't dat den bloed in haar ſoutagtig is / de melk is blaau / ook als het voortkomt van een Bilieus (galagtig) humeur / is het nog veel periculeuſer als het eerſte dat ik heb geſeyt / dat een fenijn is voor de Kinderen.

'T ander ſoort is nog veel dangereuſer als het eerſte / wanneer de Minnen haar ſtonden krijgen binnen drie / vier / vijf of ſes maanden / 't welk noyt gebeurt aan de goede minnen: want den loop van de Natuur is dat al het opgehouden bloed van de Vrouw is geeygent tot voetſel van het Kind / en behoort niet uyt te komen / als veranderd in ſuyver en onſuyvere Melk / De onſuyverheyt van de melk , verandert in pokjens in de Kinderen als mede in maſels, ſchurft, of loop geduurende en na haar ſuygen. Maar aan ſodangie heb ik gemerkt dat het een ongetemperde hitte is in het bloed / hoe wel ik haar niet wil beſchuldigen in haar eere / niet tegenſtaande ſo ſal ik ſeggen / dat ſo haaſt haar ſulks overkomt moet men haar het kind afnemen / alſo ſy bequamer zijn om

kin-

kinderen te krygen dan om te suygen/en dat sy de kinderen blijvende suygen deselve om den hals helpen/ men heeft het maar al te veel bevonden/ en ik mag seggen dat ik door Gods genade heb geholpen tot het behouden van veel kinderen/ merkende dat de Minnen die sy sogen gebrek van Melk hadden. De derde part van kinderen sterven door gebrek datmen die niet wel gaede slaat/ hoewel sy vet en stark schijnen/ door dien dat de Minnen kennende haar eygen gebrek/ die met Pap kroppen/ 't welk verhindert datmen niet en siet het quade voetsel dat het kind van de Min trekt: hier van krijgen sy veel winden en sware buykpijn die haar op een vot dooden: want de minste koortς die haar vat gaat daar mede voort: darenboven als het weynig sog van dit slag van Minnen heel dik en weynig werd/ sulks dat het op de tong en tegens 't verhemelte van de kinderen aankleeft/ haar keel verkropt/ en dus het suygen belet/ kan het vermoeide en tengere tongken niet uyt de borsten halen/ terwijl dat de loose Min haar uyterste best doet/ om in tegenwoordigheyt van 's kinds Moeder of Vrinden alskaks eenige droppelen sog uyt haar tepels te melken of te perssen/ onder beneficie van dit of diergelijk schoonpraatje: siet hoe vol en soet is het kleintje/ het vraagt nu na geen suygen &c. Ik ken geen ding ter wereld waar in meer bedrog/ men min behoetsaam in is/ en daarom ook te ligter bedrogen werd/ als in Minnen: want wat gelaat dat sy ook mogen tonen/ het is den noot die hun dwingt dat werk te doen/ niet tegenstaande dat veele seggen dat het maar is om vrienden te maken/ maar als sy een Kind houden 't sy dat sy melk hebben of niet/ sy en willen daar van niet meer scheyden

als een mens die verdrinkt/ en dat al wat hy kan/ van het leven.

Daarom so zijn de Moeders gehouden daar wel op te letten: en de Minnen somtyds te gaan verrassen in haar huys/ om te sien ofte haar bedden nat zyn / want als sy in de Stad komen so bewaren sy haar melk vanden avont en vanden morgen / om schyn te maken; en men moet sig niet daar op setten of sy jonge of oude Minnen zyn/ also daar ook veel Koeyen zyn die van haar jonge kalveren niet veel Melk hebben/ 't is naar dat sy goede of quade Melk geesters zyn: het is wel redelyk datmen de Minnen wel ondervraagt/ want de Kinderen hare siekte en noot niet konnen seggen. Een Vrouw heeft immers moeyte genoeg om een Kind ter werelt te brengen/ en salmen dat dan nog doden als het ter Werelt gekomen is/ dat nogtans also geschiet alsmen het Kind niet gade en slaat.

LXVIII. HOOFT-DEEL.

Van de mismaakte Vrouwen en waarom dat die gemaklijker, als andere Kinderen baren.

De mismaaktheyt van de Vrouwen heeft anders geen oorsaak als door drie toevallen: als door val/ of dat de moeders te seer gedrongen zyn geweest in haar jonkheyt in klederen/ namentlyk omtrent de logt/ of ook dat hare Minnen / overmaatig sluymagtig waren: een van dese drie veroorsaakt so een sinkking die uyt de harssenen valt op het rugbeen/ en alleynskens de vertebraas of de wervels van den ruggraat uyt haar plaats stoot/ waar

waar door het rugbeen krom word / en doet dat het onderste gedeelte van den riem neerwaarts wyder werd / en ter contrarie het bovenste enger werd / of so sy al weynig wijder werden / is 't nogtans so veel dat het by na niet met al is / waar door sy een korten aassem krygen / door dien dat de long gedrongen / en menigmaal doorweykt is van de defluctie (sinckinge) en dat veroorsaakt de siekte van de longen / d'oorsaak dat sy egter dikke en groote Kinderen broeyen / is / dat die op haar gemak geplaast zijn / heel anders dan de gene die in 't Lighaam zijn van een Vrouw wiens Lichaam regt is. Alle Kinderen die gebroeyt werden in bogtige Lighamen / zijn dik / so wanneer die plaats genoeg vinden die hun het groeyen toelaat.

De reden waarom dat sodanige Vrouwen gemakkelijker baren is dat die korter en lager zijn als andere / en dat so haast de pijn van den arbeyd aankomt / 't Kint beginnende te springen van de pijn / sy geen rust hebben tot dat het Kind is uytgedreven / also dat van de eerste pijn af / 't kind sig dadelijk op den sittart of stuyt dringt / en de Moeder benootsaakt haar selven te helpen en gewelt te doen / 't welk selden geschiet aan Vrouwen die regtschapen zijn / in dewelke de Kinderen hooger geplaatst wesende de moeders daar door meerder en langer pijnen moeten uytstaan.

LXIX. HOOFT-DEEL.

Van een Vrouw die ik twemaal heb verloſt, en de verſcheydenheyt van twe Kinderen ſpruytende van gelijke oorſaak.

Ik wierd ontboden om een Vrouw te verloſſen die ſeyde dat ſy haren vollen tyd had/ ſy hadde de gewoonelyke pyn van andere Vrouwen/ hare wateren en braken niet / door een groote pyn ſo loosde ſy een dikke membrana (of vlies) gelyk de blaes van een varken heel effen / van binnen en van buyten / behalven datter waren verſcheyde aderen gelykmen aan de blaſen ſiet / ik ſnede die dadelyk open / en ik vond daar in een kleyn dogterken / ſeer wel geſchapen 't welke ſwom in ſwart water / en het had haren vollen tyt / egter was het ſeer mager / haren nabel was vaſt aan een van de zyden van die blaas / en het is te geloven dat alle de kleyne aderen daar ik van heb geſproken vaſt gehegt waren / en dat deſe brugt daar ſo lang was gebleven alſe geboet was / maar dat ſy het overgaf ſo haaſt als het met het bloed was gedaan en ver volgens geſtorven was loſende het weynig drek dat ſy had in de wateren / die daar door de ſwarte verw kregen ; de Vrouw was ſo vogtig datmen 't ſelve nauwlyks kan ſeggen.

Een ander Verloſſing van deſelve.

Ik wierd een andermaal geroepen tot de ſelve Vrouw / ſy verloſte van een Soon die ter Werelt quam met het hooft voorwaarts / ik voelde maar een ſagtigheyt / maar als de wateren gebro-

brokken waren / voelde ik een vel met hayr / over-dwars so voelde ik gelijk dikke pot ooren / 't kint geboren zijnde / so was het lighaam het aangesigt en 't hooft gelijk de momaangesigten die de mutse-makers maken / die wel de form hebben van een neus / maar saft also die maar van wol zijn / 't hooft was vol van water / en 't geen so oneffen verscheen / waren de naeden van het hooft die door de overbloedige wateren ontnaapt ofte uyt haar plaats waaren / het Kind had maar vellen in stee van beentjens aan de handen / en so was het ook met de teenen. De Vrouw wierd geoor-deelt seer vergrammeljjk of oplopende en vogtig te wesen / en sedert den tijd dat sy geen kind meer gedragen heeft / so wert sy geoordeelt de vallende siekte onderworpen te zijn.

LXX. HOOFT-DEEL.

Van een Kind welk ik sedert weynigen tijd gesien heb.

Ik wierd ontboden alwaar een andere Vroedmoer een Vrouw had te bed gebragt / die men ver-moede d'oorsaak te wesen van de dood van het kint; Ik vond een wel geschapen kind van seven maanden dragt / 't hooft smal en kort en 't aange-sigt naar advenant / 't agterste van 't hooft plat en 't vel afgestroopt / en 't scheen te wesen gelijk als 't hooft van een haas: 't had hayr rontom het agterste van 't hooft gelijk een monnik / 't hooft van agteren digt by de schouderen; Ik was van meyning dat het hooft soude geopent werden door een goed Chirurgijn / die 't agterste van 't hooft

dat so gevilt was vertoonde bekleed met een kleyne Membrana (of vlies) onder de welke men vont dat het been occiput (het agterhooft) ten onderste boven was/en daar was geensubstantie van harssenen in/'t waren maar als dikke en harde beenen. De Vrouw seyde my dat haren Man haar ses weken te voren met stokken had geslagen op de lenden/ tot het welke sy de mismaaktheyt van het kind toe-eygenende was. So sietmen dat ingeval men het kind niet en had geopent men d'oorsaak van de dood van het selve en zijn mismaaktheyt/ aan de Vroedmoeder soude hebben toegeschreven: dit zijn dog de giften waar mede men haar menigmaal vereert.

LXXI. HOOFT-DEEL.

Wonderbare Aanmerking van een kleyn Kind van drie maanden en een half, of ten hoogsten van vier maanden.

De Vroedmoer van 't Gasthuys/ eertijds by my gewoont hebbende/ na dat ik sag dat mijn jongste Dogter geresolveert en genegen was mijn ampt te volgen/ agte ik het nootsakelijk haar in weynig tijts te doen sien een groote meenigte van vrouwen verlossen/ om haar wat vrymoedig te maken/ en niet verbaast te zijn van so veel verscheyde verlossingen. Ik bad dan de vrouw van de voorseyde plaats/ en de Religieuse die opperste is van de Kraamvrouwen/ die mijn Vrindinne was/ datse mijn Dogter geliefde te waarschouwen wanneerder eenige Vrouwen by daeg kramen souden/ so heeft sy inden tijd van ses of se-

seven maanden een groote meenigte sien kramen en heefter selfs meer als vijftig verlost / eer sy nog ten vollen vijftien jaren oud was; de voorseyde Vroedvrouw dede ontrent mijn Dogter wat sy konde / en als'er wat vreemds was deed het haar sien; onder andere / een arme Vrouw siek met de koortse / verloste aldaar van een jonge Soon / sonder dat sy wiste dat sy swanger was / 't scheen niet ouder te zijn als drie maanden en een half ofte vier ten uyterste als men het sag leven / en als men de Vrouw van de rest geholpen had / droegmen 't kind ten Doop / al waar men 't selve hoorde krijten / daar na wonden sy het Kind in kleine warme doeken / en bragten het by mijn Dogter om te sien / 't bleef wel een uyr of meer by ons / en wiert nog levendig weer t'huys gebragt. 't Welk aanwijst dat sommige kinderen meer leven hebben / als andere / en gelijk ik geseyt heb / datter ook kinderen zijn die so haest als sy geboren werden terstont sterven / gelijk de Vissen soo haast die uyt het water zijn.

LXXII. HOOFT-DEEL.

De Siekten van de Baarmoeder, op hoe veel en verscheyde wijsen die 't Vrouwlijk-geslagt quellen, en de Remedien diemen daar toe gebruyken moet.

Ik heb in mijn tweendertigste Hooftdeel gesproken van 't Vallen en Relaxatie (rekking / uytsokking) vande Moeder, en van de Remedie / en van een ander quaat 't welk men gemeynlijk oordeeld

't vallen van de Moeder (sijnde d'uytsinkking van de scheede) te wesen. Maar de swarigheyt die d'onwetentheyt baart/ op 't stuk van de siekte wel te kennen/ sal my nu breeder daar van doen schryven; Ik hebber verscheyden aangemerkt, als verstiktheyt, flauwte, zincope, (onmagt/ hertvang) beroerte en klopping van 't hart, 't kloppen van Arterien, (slagaderen) 't rollen van de Moer in den buyk, Kolijk, verslapping/ en vallen van de Moer, Calleuse of verharde/ en een ulsereuse of versworen Moer &c: Sonder de siekten die dese partye veroorsaakt aan de Vrouwen/ souden sy haar gesontheyt mogen vergelyken by die van de Mannen so na 't lichaam als na den geest.

Maar God heeft haar willen minder maaken om te verhinderen den nyt die de twee geslagten souden mogen hebben tegens malkanderen. En om de Mans tot liefde te bewegen/ wetende dat het door haar is dat sy lyden; En daar door de Mans te leeren het teere Vrouwen-geslagt te lieven en te agten als de tweede oorsaak van haar leven.

Door de liefde Gods is den Man geschapen, om de liefde van de Mans tot de Vrouwen, is de Man gemaakt, en door de liefde vande Vrouw tot den Man is hy hy minnelijk gevoet.

Van

LXXIII. HOOFT-DEEL.

Van de Verſtopping vande Lijvmoer.

De verſtopping vande maand-ſtonden is een vande oorſaaken vande verſtopping vande moer/ doordien het verſtopt Bloed ſig verhit en verbrand/ de Milt die de buyr is vande moer/ en den poel van 't ſwaarmoedig Bloet/ ſwellende en overlaſt ſijnde van ſodanige humeuren/ dringt de Moer/ die willende perſſen/ maar niet geperſt wil weſen/ en derhalven ſo wert die ſpijtig en doet gelijk een hoveerdig Menſch in een gedrang/ want in 't verheffen ſo geeft ſy ſekere ſuffocatien of opſtijgingen die wonderlijk ſijn/ en de maag daar door verdrongen ſijnde ſtijgt op/ en dringt de long/ de keel die ſwelt/ en ſelve het geheele aangeſigt en d'oogen: Sodanige Dogters en Vrouwen die krijten en ſtorten tranen: ſo de pijn lang duerde ſouden ſy haaſt daar van ſterven; maar de pijn die rijſt en daalt gelijk de baaren.

Remedien daar voor.

Ik ſal nu ſpreken vande Remedien diemen doen moet/ Men moet doen koppen ſetten binnen de dijen van onder tot boven, en die verdobbelen, na de noot dringt; voorts brandende patrijs veeren, onder de neus houden en Aſſafætida (duyvelsdrek,) en ruyken oly van Barnſteen; doen Wijnruyt verwarmen op een heete pan, daar indoen 't geel

van

van een vars ey, en besproejen het met wat brandewijn, en dat op den Navel gedaan: de Pillen van Assafætida sijn daar toe ook seer goet. Drie of vier uyren na dat de pijn door dese Remedie over is / so moetmen sig doen laten op de voet. Daar is een water 't welk de verstopping verdrijft alsmen daar van genut een lepel vol inden tijt dat men de pijn voelt / maar om dat yder een dit water niet kan hebben / gebruykt men de voorseyde Remedien; 't water wort gemaakt van bijsderley wortelen / als volgt: Wortelen van Valeriane en Imperatorie, en van wilde Pastenake alle wel schoon gemaakt, van yder een once, Chamedrios, Melisse, Confili de grein, Betonie, Scholopendria, Soldanelle, kleyne Duysent-knoop, van yder een hand vol, Schorsse van Kappers, schorsse van Tamaris, van yder anderhalf-loot, wortelen Enula Campana (Alandswortel) Jujubes Pruimen, Dadelen, Blaauwe Rosijnen van yder een half once, Saat van Litospermum (Steen of Paarlen Saat,) en Caroten (of Witte wortel saat,) van yder een half loot, Poejer van Diarhodon en Diatriasantaly, van yder drie vierendeel loots; Alle dese dingen wel gestamt / moeten geweykt werden in vier en een half pond gewigt goede witte wijn / geduerende den tijd van seven dagen / en dan 't selve gedistilleert in een Balneum Marie, volgens de konst; en de sieke Persoon sal daar van nemen wanneer de pijn haar quellen sal.

LXXIV. HOOFT-DEEL.

Van het Verstikken.

DE grooote volheyt van humeuren veroorsaken dikwils het versmagten/ door de minste beweging of door veel te spreeken/ arbeyden/ en gramschap/ want de moer is d'eerste die sig roert/ en is gelijk een rad dat alle de andere doet omlopen.

Sy is de beste en de naast gelegenste party na het Hert van 't ganse Lichaam/ wantse door haar arterien (slagaderen) daar aan vast is/ haar aderen aande lever/ haar senuwen aande hersse-nen/ haar vliesen aan 't Peritonæum of de penssak/ so dat sy 't Lichaam vol humeuren maakt/ als een meutmaker een burgerlijk oproer. Swellende/ drukt sy de maag/ niet wel so geweldig als de verstopping/ maar wat gemaklijker/ en die duyrt ook langer/ ook isser meer tijt noodig om die siekte te genesen/ eermen eenige verligting kan ontfangen.

Vande Remedien.

IK heb gemerkt dat de Vrouwen die met dese siekte gequelt sijn/ haar selven dikmaal behooren te doen purgeren/ al is het saake dat het purgeren in 't begin de Moer vergramt/ maar men moet het daarom niet laten/ also de quade humeuren d'eerste oorsaak sijn vande siekte/ de purgatien moeten sagt sijn/ om de vergramtheyd te dwingen en dat de

Reme-

Remedien ook ten deele verkoelende mogen wesen: openende en purgeerende: door dien dat daar de Gal domineert moet men verkoelende Remedien gebruyken: voor de Pituite of slijm openen en suyveren: voor den overvloet van bloet laaten; ik heb sodanige siekten seer gelukkelijk sien genesen door dese Remedien als die so bestiert en wel toegeeygent waren / egter / sodanige die souden konnen doen braaken geduerende den tijd vande pijn / die souden een groote verligting veroorsaaken / en die winden konden verdrijven / souden mede groot goet doen.

De bequaamste die ik opt gesien heb tot verligting tegens dese siekte / sijn de navolgende: de Klisteren / van dubbelde en enkelde Kaasjens-blaan, Parietarie of Glas-kruyt, Violetten, Mel Mercuriale, inde welke men sal een loot Electuarium, Lenitivum, en so veel Poejer suyker, twe oncen Oly van Violetten, tien grainen Camfer, en also veel Castoreum mengen, en van al 't selve een klisteer maaken:

Darenboven moet men innemen drie oncen water van Buglossen met een once Syroop van Venushaar, dit stuyt d' opstijgende dampen, verkoelt en doet slaapen, men moet dese Remedie gebruyken drie of vier uyren na de avont-maaltijd.

LXXV. HOOFT-DEEL.

Vande Flaauten of Qualikten.

DE Flaauten komen door de dampen die de moer na de herssens send / dewelke komende op haar selven weer neer te vallen en op haar banden /

den/ en op de Maag/ veroorsaaken groote flaauten/ vergeselschapt met gaapen en geewen: Vrouwen en Dogters die sodanige qualijkheens hebben/ meenen te sterven/ en sy dunken dat indien sy yets hadden dat haar konde aan 't herte raken sy souden verligt sijn/ maar sy en konnen daar niets toe uytvinden.

De Remedie voor de Flaauten.

Ik heb sien gebruyken des s'morgens en des avonts een leepel vol Syroop van Appelen, in het frans geheeten Karpandu twee derdendelen, en een derdendeel sap van Buglosse, 't welk wonderlijk verkoelt en verdrijft de swaarmoedige humeuren/ 't versterkt ook het hert de lever en de milt.

LXXVI. HOOFT-DEEL.

Vande Sijncope, Beswijking, van sig self, of in onmagt vallen.

De Beswijkingen spruyten uyt deselve humeuren/ maar in meerder overvloet/ ik heb die dikmaal gesien aan de geene die dikke koppen hebben/ also deselve vol humeuren sijnde/ alles teffens uytstorten: waar door sy bleek werden, en voelen sekere flaauwte, gaan dan leggen of leenen, verliesende so dadelijk alle kennis, spraak, en gehoor, hebbende al de geesten so verdooft, datmen byna geen pols meer en voelt, en blyven seer lang in sodanigen staat, 't sy watmen haar doen

doen mag: So dat wanneer sy weer tot haar selven sijn gekomen / haar geenes dings indagtig is watmen haar / ook gedaan heeft / alleenlijk gevoelende een vermoeitheyt van alle haare leden.

Vande Remedien.

De Remedien om dese onmagt of Sincopes voor te komen sijn / datmen sig dikwils purgeert gelijk ik geseyt heb inde Remedien voor de verstoppingen: Maar men moet het alleynskens doen op datter so schielijke uytstortingen niet veroorsaakt werden.

De Remedien diemen in het overval doen moet / is te gebruyken 't water daar ik van geschreven heb inde verstikking / en 't selve vervolgen met Klisteren gelijk als ik geschreven heb / Verwagtende het middel om sig te purgeren. Sodanige Personen behooren sig daar toe te voegen in 't afgaan vande Maan, en somwijlen te gebruyken Purgeer pillen om de maag te suyveren / want uyt de maag en de milt so komt al d' onsteltenis / al is 't dat de lever daar mede toe contribueert / maar niet so veel als de andere twee partyen / de maag veroorsaakt de raauwigheyt / en de milt de winden / de lever sent de dampen / die in haar weer neer vallende / de Syncopen of beswijkingen veroorsaaken.

LXXVII. HOOFT-DEEL.

Van 't Hart kloppen.

HEt kloppen van 't hart kompt door dien dat de stonden veragtert sijn / en dat de dampen opstijgen gelijk ik heb geseyt / sprekende vande flaauten / die vervallen van inde maag en op de vliesen die 't hart omsingelen / het is een koud humeur dat dese palpitatie (kloppinge) van 't Hart veroorsaakt.

Van de Remedie voor de Hartklopping.

DIe dese siekte onderworpen sijn moeten gebruyken de koekkens daar ik in het eerste Hoofd-deel van geschreven heb / en die sullen de hart-klopping genesen / ingeval sy geen andere siekte hebben.

LXXVIII. HOOFT-DEEL.

Van 't kloppen vande Slag-aad'ren inden Buyk.

HEt geen aande Vrouwen / een klopping inden Buyk veroorsaakt / is dat haar stonden lang veragtert sijn / die 't bloet uytermaaten verhitten meer aan d'eene als aan d'andere volgens haare temperature (gematigtheyt /) en dat de arterien (slagaderen) aldernaaste aan 't Hart aldermeest gequelt sijn door die ongetemperde hitte / so dat die vanden buyk en die vande Lijv-moer meer lyden dan eenige andere.

Van de Remedien tegens 't kloppen van de Slag-aaderen.

Ik sal deselve Remedie geven die ik voor 't hart kloppen gegeven hebbe / by welke ik sal voegen/ Syroop van Appelen van Carpandu en 't sap van Buglossa, of ossen tonge gelijk ik geseyt heb voor de flaauwten, maar men moet het niet gebruyken als des avonts drie uyren na den eeten / om te verkoelen en te verheugen.

LXXIX. HOOFT-DEEL.

Van 't rollen vande Lijv-moer.

De moer verroert sig niet dan om twe redenen / waar van de gewoonlijkste is / dat aan Vrouwen die subject sijn aan de pijn vande milt / welke de winden veroorsaakt / en als gebuur vande moer / haar mede deelt van haare goederen / sijnde daar mede overlaaden gelijk als sy is met dik swaarmoedig bloet / met 't welk sy de moer vervult 't sy van 't eene of van 't andere en menigmaal van beyde / haar selven niet konnende ontlasten door haar Orificie (opening of mond) quelt sig selven en 't eene of 't andere opstijgende / rolt inden buyk gelijk een bal: De Vrouwen 't selve voelende / geloven menigmaal dat sy bevrugt sijn / en vergrammen haar selven / wanneer die geen die 't stuk verstaan / haar anders seggen.

Van de Remedien tegens het rollen vande Moer.

MEn moet de maandstonden verwekken/ en de winden verdrijven door Klisterien die Carminatijf sijn/ de welke dienen tot een innerlijke fomentatie (stovinge) aan de milt: voor het uyterlijke/ moet men nemen een half pint Oly van Cappers, so veel dikke Roode Wijn, en doen die te samen sieden tussen twe schootelen, en daar in doen twe stukken van oude hoede vilten omtrent de grootte vande milt, en die d'eene naar d'andere daar op leggen.

Ik heb dese Remedie sien appliceeren/ en datse wonderlijk groot goet dede; men moet het selve doen wanneer de milt met water vervult is/ dese Remedie heeft in een Consultatie bestemt geweest door de ses geleerdste en wijd-vermaardste Doctoren die doen inde Faculteit van Parijs waaren.

LXXX. HOOFT-DEEL.

Van de Naween.

DE Naween komen aan verscheyden Vrouwen namentlijk aan die geene die eerst gelegen sijn: Door dien de Wateren/ 't Kint/ en de Nageboorte uyt het lichaam wesende vande Vrouw/ de moer die sig allenyskens had vergroot door den aanwas van al die dingen nu leedig gebleven sijnde/ niet middelmatiglijk ingedrongen/ en

in sijn plaats gestelt / mitsgaders verwarmt en vertroost sijnde door bequame bintselen / sig ontgaan laat gelijk een mensch die in flaauwte valt: En niet konnende wel tot haar selven komen quelt-se sig om winden te maken en alderley humeuren/ welke loopen na de swakste partijen / die het quaat vermeerderen. So datmen dadelijk moet sijn toevlugt nemen tot de Remedien / want aan sommige is de pijn veel wreeder dan het kinderbaaren selv.

Van de Remedien tegens de Naween.

Men moet nemen een halve Once lange Peper, in poejer gestôten, met twee of drie witten van Eyeren; maken een plat rond kussen van werk, van de grootte van een tafelbort een vinger dik, doen de witte van Eyeren, en den langen Peper op een konfoort, en doopen dan het werk daar in, het selve altijt keerende om dat het wit niet al te seer soude braden: En dan warm op den Navel leggen, hebbende de Moer met de hand op haar plaats gebragt; men moet ook twee rollen van lynwaat maken om in de liessen te leggen, en een dik kussentjen, op den onder buyk: 't selve wel bindende van onderen, 't bindsel vattende op de heupen, en minder op waarts. De vrouw mag haar selven op haar zijde leggen / so het haar geliest: Haare beenen buygende en weynig sprekende tot dat de pijn gestilt is.

LXXXI. HOOFT-DEEL.

Van de Hardigheyt van de Moer.

De hardigheyt vande Moer spruyt van een koud humeur / dat daar op valt / 't welk allenskens verhart / en haar allenskens belet sig te openen en te sluyten / het verhindert mede (daar eenige dampen zijnde) dat die niet uytwaassemen / nog laet niet toe dat het dik bloet uyt gae; haar t'eenemaal swak makende.

De Remedie daar voor.

Ik heb beschreven een roking / in mijn twede Capittel / die seer bequaam is om te versagten / gelijk ook een liniment of smeering / dat gemaakt is van Lynzaat-oly met nieuw Was / om het dik te maken / men moet het met een pessarium (steekpil) van lijnwaat in steken / het dikwils vernieuwende ondertussen dat de Vrouw in 't bed blijft: is 't dat de Vrouw haar baad in een klein bad / men mag'er dan wat waterkers by doen.

LXXXII. HOOFT-DEEL.

Van de Scirrheuse Moeder.

De Scirrhus (knoestgeswel) komt veel eerder aande Vrouwen die tot gramschap genegen

zijn / als aan de andere / uyt oorsaak van de hitte die in haar bloed is / die sodanige scherpigheyt maakt / datse met het bloet in de aaderen gaat / de stonden haaren loop hebbende door de Moer / mengen sig met sodanig humeur dat dik / hard en van een swarte verwe wert. Ik heb een Vrouw gesien die met sodanige siekte gequelt was / en die wanneer sy haar selven van gramschap onthielde veel beter wierd / en ook gevoelde dat haar de lijf moeder kleynder wierd en sagter / gelijk die in tegendeel op swol so haast als sy haar verstoorde.

De Remedien daar toe.

De Remedien zijn verkoelende dranken te gebruyken die verversſen, daar na laxerende, en dan bloed laten, voort te baaden, ten laasten sig weer te purgeren voornamentlijk om de gal, men moet dikmaals versagtende klisterien doen setten dienende tot innerlijke versagtingen van de Lijvmoer die verhit is. Men kan ook injectien maken bequaam om te verkoelen en de sieke party te herstellen: en boven al die genesen wil zijn / moet sich van gramschap mijden / eens purgeren / en sig tweemaal doen laten / alsoo d'overbloet van bloed de gramschap verwekt / en dit quaat veroorsaakt.

LXXXIII. HOOFD-DEEL.

Besluyt van de Siekten van de Moer, en van hare Remedien.

Ik heb altijd met groote genegentheyt verlangt / om de Vrouwen en Dogters te mogen genesen vande Moeder siekten / hebbende al de Remedien daar toe versogt: niet so seer om het profijt dat ik daar van konde verwagten / als door den lust die ik heb haar vandie siekten te genesen: op dat sodanige die de moeite hadden genomen van my te komen besoeken om hulp te genieten / niet mogten vrugteloos weerom gaan: En God heeft my so genadelijk geholpen tot dit goede werk / dat het Recept van het water dat ik aanwijse (op pagina 47) my geweygert sijnde / en gemaakt werdende door eenen Medicijn die 't selve 't eerst geordonneert had / en die het verkogt voor vijftig stuyvers d'once / nog die het my niet en soude gegeven hebben voor vijf-hondert kroonen / hoe gaerne ik het van hem hadde gehad / wanneer ik hem het Recept afvraagde / my seer toevallig en als van selvs beschikt is door seeker Apothekars Knegt / die het uyt sijn Meesters boek had getrokken / en die verstaan hebbende datmen my het selve had geweygert het aan my ter hand stelde; Verscheyde Vrouwen en Dogters die het sullen van doen hebben / mogen het genieten voor een civilen prijs: God de Heer heeft my mede de genade gedaan van een plaaster geinventeert te hebben, om de Moer in haar plaats te houden hoe ontstelt dat die ook soude mogen wesen.

Op de selve stond datmen die op den navel heeft gelegt wanneer d Lijf moer gesakt is/ so rijstse op/ en so sy te hoog is so verleegt sy/ desgelijks sose van ter sijde legt verdrijft sy ook de dampen vande moer/ hout het Kind op/ en so het verplaatst is/ herstelt het weder: Ik wilde deselve beschrijven maar mijn Dogter heeft my met gevouwen handen gebeden/ het aan haar alleen te laten/ om na mijn/ ook daar door voor mijn dogter bekent te worden/ so heb ik het haar dan belooft aangesien sy in mijn vocatie en beroep getreden was/ die het begeren/ sullen het selve vinden by haar broeder den Apoteker.

LXXXIV. HOOFT-DEEL.

Vande Witte Vloed, en hoemen die genesen moet.

IN 't eerste Hooft-stuk / so heb ik gesproken van Vrouwen die den witte vloet hebben; Ik heb sedert den eersten druk van mijn gemelde Boek gesien de genesing vande voorseyde siekte/ in verscheyde menschen / (ja sodanige die in 't hoogste van de siekte waren geraakt) na dat die gepurgeert en gelaaten waren/ So moeten sy alle morgen eeten omtrent een dosijn saaden van pompoenen, vande dikste, en drinken daar op een goeden teug melk, en 't selve vervolgen tot dat sy genesen sijn: Voorts sullen sy het selve saat ook gebruyken naden middag tussen het middag en het avond maal, sonder melk, en sullen daar door volkomen genesen werden, dit en geneest niet alleen den witten vloet maar ook de quaatste Gonorreen.

EINDE.

INLEYDING

van mijn Dogter

Tot het Vroed-vrouws Ampt.

MYn Dogter / dewijl 't uytnemenste van al het geen datmen in de Wereld siet / komt van verscheyden Landen / so sijn ook die geene welke gereyst hebben beter bequaam / om daar van te spreken / als die geene dewelke het maar hebben door lesen of van hooren seggen ; Ik sal u dan seggen / dat yder Persoon van oordeel ten minsten niet onwetende behoort te sijn van het geene dat goet is inde plaats daar hy geboren is / om daar sekerlijk van te mogen spreeken en aan de nieus-en leergierige die het sullen begeren te weten / rekenschap te konnen geven.

Ik vermane u sorgvuldig te sijn / in duydelijk te ondersoeken / alle het geene dat u aangaat : Ik sal u dan seggen waar van daan dat gy gesproten sijt / en ik mede / op dat gy mijn onderwijsinge na volgt en u Land moogt kennen.

Mijn selven vindende in een swaare huyshouding met last van Kinderen / verarmt door oorlog en verlies van goederen / de wijse en in het wigtig Ampt van Vroed-vrouw seer vermaarde Phenerate Moeder vanden grooten Medicijn Hippocrates, had medelijden met my / vertroostede my / en rade my aan om my in haar kennis te

oeffenen/ my voor oogen stellende dat alle dingen, voor my/ sulks gelovende/ te samen wrogten ten goeden. Dat om harent wil/ wiens Dogter door aanneming ik soude sijn / al de Discipelen van haaren Soon my souden goetgunstig wesen / dat mijn Man die sig oeffende inde hand-werken vande Chirurgyns/ my daar in soude den weg wijsen. Als Lucina de Goddin der geboorte jalours van eeren/ had gesien dat Phenerata my had mede-gedeelt so groote gunst heeftse uyt nijt my ook wat vande haare mede gedeelt mijn onderwijsende op wat voet / dat sulke saken moeten gaan / en om haar te volgen in haare voetstappen.

Sy belaste aan Mercurium door alle magt die de Goden haar hadden over hem gegeven / my te geleyden in al de principaalste plaatsen van dit Koninkrijk / ja selfs tot de geboorte vande sterren die nog eens verligten souden heel Vrankrijk en Spanjen / en de principaalste andere Koninkrijken van 't Christendom. So siet dan mijn Dogter hoe veel grooter gy wesen kond als ik/ sijnde maar een Jonge Dogter van Phenerata / leerkind van Lucina Meesteresse van Mercurius; ter oorsake dat Lucina hem aan u moeder heeft onderworpen : Gy sijt gebooren inde oeffeninge / die my dese wyse vrouw gewesen heeft / en vijf maanden voor de geboorte vande schoonste ster die geboren wiert in honderd jaren in Vrankrijk / op welken tijd Mercurius my geleyde inde wildernis van Fonteine bleau, en van daar door de gunst en bevordering van Phenerata in 't Hof des Konings / alwaar ik de grondslag tot u geluk heb gelegt: gy sult niet missen om dat gy een Kind van een Familie sijt / u Susters man is Doctor

inde

nde Medicijne/ u man doet vast sijn best om dat
e werden/ een van u Broeders is een Apothe-
iar / en u Vader een Chirurgijn / en ik een
Vroed-vrouw / de gansche Geneeskonst is by ons
gehuysvest / ook moet gy weeten dat u niemand
tot dese oeffening heeft gebragt / in tegendeel / ik
siende u daar toe genegen / heb aan u voorgedra-
gen alle moeyten die gy daar in soud konnen heb-
ben / 't welk u doet bekennen dat God alleen u
so jonk daar toe beroepen heeft / wat ongemeen
sijnde onder alle die haar daar mede moejen en
om u wonderbaar te maken: Ist dat gy hebt
dese drie dingen sonder de welke gy anders niet als
een misval van alle wetenschappen / en voor al een
onbequaam werktuig tot dese konst soud sijn:
Het is de vreese Gods, vande welke u sullen aan-
komen alle segeningen, en weldaden: Een op-
regte liefde des Naasten: en een uyterste begeerte
om wel te doen, op dat gy meugt in u konst vol-
gen den grooten Medecijn Duret, die over twe en
twintig jaaren met groote verwondering wierd
ontfangen van al de Doctoren van dese vermaar-
de school van Parijs en datmen van my segge /
gelijkmen seyde van sijn Vader / dat hy sijn Soon
wel had onderwesen. Om een schoone Schildery
te maken so moetmen veel pinceelen en verwen
hebben: Als die de welke veel gereyst hebben /
aan andere vertellen 't geen haar is bejegent so
van gevaren op de reys / als vande seden en wet-
ten der vreemde volkeren / doen sy dit met an-
dere gratie / als andere / en sy konnen dienen tot
Leyts-man aan die / in wiens Compagnie of
geselschap sy reysen. Leert tot den laatsten dag
van u leven / en om dat ligtelijk te doen / moet
men een groote ootmoedigheyt hebben want de ho-
veer-

veerdige personen winnen het hert niet van die eenige Secreten weten. En verstout u nooyt te beproeven eenige Remedien/ (diemen u geleert heeft) aan Arm of Rijk; Ten sy gy versekert sijt van de kragt en qualiteit van deselve/ en dat het geen quaat kan doen/ 't sy men 't inneemt/ of daar op leit. En verbergt niet de goede Remedien die gy sult weten/ aan wijse Medicijns en gaauwe personen/ anders soude men u agten al so weinig als de Quaksalvers/ die eene Remedie gebruyken/ voor alle siekten/ als een saal voor alle Paarden/ en egter seggen wonderlijke Secreten te weten/ en verbergen alles wat sy doen.

Men moet vryelijk spreeken van al 't geen datmen weet/ en daar reden van geven; Het sal u ligt vallen/ so gy maar een weinig moeyten aanwent: Al het geen dat ik weet hebt gy sonder moeyten: En versuymt het niet: Laat dat alleen het Talent niet sijn dat ik u agter laat/ en maakt datmen van u segge/ dat gy bequaamer sijt als u moeder geweest is. Ik seg u dan dat het geen gy aangenomen hebt van groote weerde is/ en datter in dese konst twe dingen sijn/ die niet ligt sijn te agten/ strekkende d' eene om sig te behouden, en 't ander om sig te bederven.

Voor alles so siet wel voor u/ dat gy die boose daat nooyt en doet met die verdoemde en God vergetene/ om d' ontfanknis belettende of de Vrugt afdrijvende of vernietigende middelen aan ymand te geven of voor te schrijven: Die geene die dit quaat hebben gedaan/ en sulke die dat soeken te doen/ sijn gans boos-dadig en verfoejelijk. Het is niet genoeg, datmen de Remedien weigert, maar gy moet u ook seer mistrouwen, en wagten van u te laten bedriegen door loose Menschen, die argliste-

lijk

u sullen siekten voorstellen, van Dogters, of Vrouwen die sy sullen seggen seer eerbaar te sijn, dewelke hebben dat sy niet behoorden te hebben: Van u hoopende eenige Remedien, die haar daar van soude doen scheyden, en gelovende dat gy onnoselyk haar godtloos voornemen sult volbrengen. Sentse tot de Medicijns: Gy kunt u eerlijk excuseren, als tot u beroep niet hoorende.

En bewaart nooyt de membrane, of 't vlies Amnion (gesegt de huyve of Helm, van 't Kind,) met welke sommige Kinderen ter Werelt komen, haar Hooft en Schouderen daar mede bedekt sijnde; Nademaal de Tovenaars daar van gebruyk maken.

Daar sijn eenige Persoonen geweest, die my selver daarom hebben gevraagt, die ik geloofde eerlijke luyden te wesen, tot die tijd toe; Andere bekende hebben my ook met een Present van gelt daarom gevraagt die ik dikwils heb weggesonde. Als gy sult in een Huys geroepen sijn, ondersoekt neerstelijk wat volk datter in is, en of sy ter goeder naam en faam sijn: al was het d' armste vande Weereld dient haar met deselve liefde en genegentheyt, als of gy'er groot loon voor soud genieten; en wagt u wel, (ist dat gy weet dat sy arm sijn) eenig gelt daar van te nemen, Want weinig, is veel omtrent den Armen, geeft haar liever, als van haar te nemen, God sal het u dobbel weder geven, en dankt God dat hy u de genade heeft gedaan, dees dag, een van sijn Lidmaten gedient te hebben; besoekt haar daar na met groote sorg, op dat in die weinige tijd dat sy in 't bed blijven, gy haar versterkt, tot dat sy haar gesontheyt weder krijgen, also de nood haar drukt te gaan werken, als een karre paart. Daar is ruygt van schrookagtige Vroedwijven

wyven genoeg om te gaan in oneerlijke plaatsen zonder dat eerlijke Vrouwen haar eere behoeven te profaneren om sulken Canailje te helpen: en ontfangt noyt van u leven eenige Dogters of Vrouwen in u Huys om te kramen / ik rekommandeer het u op 't hoogst: Het is een Hoere werk / bekleet met schijn van barmhertigheyt / maar inder daad een uitwerking vander Vroed-wyven baatjugt en gierigheyt; en al ist datmen u wilde doen geloven dat u konst u daar toe verpligt / so is het dog vals. So het maar een Dogter of Vrouw / die nog niet tenemaal in hoerderije was verwortelt / en datter eenige hoop van betering scheen / soud gy haar in een eerlijke bedekte plaats behulpsaam sijn konnen / en ook gehouden wesen haar te vertroosten / en haar soetelijk op een goeden weg te brengen / haar vermanende in sodanige vuiligheden niet te verwortelen of te blijven steken. Maar denkt vryselijk als gy sulk volkjen in Huys ontfangt / dat gy geen minder sonde doet / als die geen die gestolen goet verbergen / en de Dieven also stoutigheyt tot het steelen geven: So mede de Vrouwen die haar vroed en wijs doen nemen / en ondertussen haar met dese vuiligheden behelpen / sijn oorsaak van het quaat dat de Hoeren doen / om dat sy verseekert sijn / van een plaats daar sy haar ontlasten konnen. In 't begin van mijn konst ontfing ik'er eens twee / waar van de eene van grooten Huysen was / en de andere wat minder / alle beyde Weduwen / welke groot leetwesen / en berou over haar fouten hadden: Ik sag haar altemets in so grooten mismoedigheyt en wanhoop / dat ik genoeg te doen had haar ter neer te stellen / ik had groote moeyten / en onrust met de selve nagt en dag; de Mans / door wien 't quaat gedaan was /

en

en door welker raat ik haar ingenomen hadde quamen haar besoeken / om dat sy haar gaven om van te leven) dat haar herstelde tusschen 't goet en 't quaad. Ik moest altijts Wagters by haar houden / uyt vreese dat sy geen quaat in mijn huys en souden begaan: Ik seg / dat ik met een hoop Varkens te wagten / so veel moeyten niet en soude gehad hebben / als met dese Vrouwen: Al sulken onrust moet in de geest van een Vroed-vrouw niet komen: haar geest moet gerust sijn: Boven dat haar reputatie kan werden gekrenkt van oneerlijke Vrouwen te kramen / en u gesontheyd bederven / en ook van veel andere eerlijke Vrouwen die gy sult helpen kramen.

Ik sal u hier ten propooste seggen / dat ik gekent heb een eerlijke Vroed-vrouw / die een hoer int heimelijk gekraamt had / welke was als een gewit graf / en gansch geen quaat scheen te hebben; Dat sijn die Vrouwen die de pokken hebben ingewortelt, die sy palleren en over blanketten: Sy besmette met de pokken de regter hand van dese Arme Vroed-vrouw, omtrent de festig Jaaren out sijnde, die niet en wist dat het de pokken waren, sy kreeg een roode puyst op haar hand, en liet niet darom (na gewoonte) de Vrouwen te kramen; Sy bedorf wel vijf-en-dertig Huysgesinnen, men sag noyt meerder droefheyt, eer men wist dat het daar van daan quam, want de Mans kregen de pokken van haar Vrouwen, de Kinders van haar Moeder: De Mannen niet tegenstaande, dat sy kenden de eerbaarheyt van haare Vrouwen, en wetende haar onschult, gaven evenwel de schult aan haare Vrouwen, en sy ook onnooselijk aan haare Mannen.

Denkt

Denkt eens in wat een droefheyt sy waaren: Ik ken nog een Man en een Vrouw van diver- sche huysgesinnen die der mede besmet waren: Daar wierden veel eerlijke vrouwen beschuldigt, eermen de oorsaak van 't quaat ontdekt had: De quade humeuren vallen altijts op de swaksste par- tyen, men beschuldigt de Vrouwen eerder als de Mannen. Een verstandige buyr-vrouw van de Vroed-vrou en van eenige die in dese miserie wa- ren / sag dat alle de vrouwen de pokken hadden / die dese Vroedvrouw bedient had: men sag haar hand bewonden met een doek / men vraagde haar wat haar lette / sy seyde dat het een puyst was / die sy over lange gekregen had / en niet weg en ging; Een ander seyde 't noodsakelijk was dat sy het liet sien / of 't geen fenynig quaat was / sy dede het besien / en men bevond dat het alsoo was. Sy wierd gebeden van twee eerlijke Dogters die sy uytgehoulijkt had / haar te laten genesen / sy seyde neen / en dat noyt Man haar naakt soude sien / dat sy liever wilde sterven als haar eere te verliesen / dat het haar genoeg bedroefde so veel Huysgesinnen bedorven te hebben / en bleef alsoo by haar voornemen; haar Dogters baden even stark / ja haar tranen souden magtig geweest heb- ben een steenen hert te bewegen: Sy en konden op haar niet gewinnen / haar Schoon-soon wiste dat in de straat van d'Abdye van St. Germain een out Chirurgyn was / een eerlijk Weduwnaar / ontrent van haar ouderdom / die sy welkende: Sy besogten hem om te vragen het geene dat sy konden aan haar Moeder doen / oft' men haar niet en konde door remedien genesen / sonder haar naakt te sien? Hy seyde haar dat hy 'er geen en wiste vande welke hy haar konde verseker en /

maar

maar hy versekerde haar wel / indien sy haar wilde na gewoonte laten genesen dat hy haar so suyver soude maken als sy van te voren geweest had: Sy vraegden hem / so gy een Vrouw van sodanige siekten genesen had / soud gy haar wel willen trouwen / als gy daar profyt mede konde doen? Hy seyde ja: Sy seyden wy hebben het goed so lief niet / als het leven van onse Moeder / en haar gesonthey t: is 't dat gy se wilt trouwen / en dat sy ook wil / wy sullen maken dat gy met een goet deel van haar middelen sult verbetert zijn / gy sult haar eerst trouwen / en daar na genesen: Hy was te vreden / sy deden door haar Vrienden en Werklyke Personen so veel aan dese Vrouw dat sy geen excusen meer en hadde / en vertoonden haar dat andersints doende / sy Moorderesse van haar leven soude zijn: Sy accordeerden en hy troude en genas haar. Ik heb haar beyde gekent: veel Vrouwen souden jegenwoordig haar vrienden so veel moeyten niet aandoen / om haar door Mannen te laten handelen / sy souden 't vry met minder swarigheyt doen als dese waar van wy gesproken hebben. Mijn Heer Honore thans Vroedbaar souder wel weten van te spreken; Menigte van klappeyen seggen / dat sy hem liever in 't kramen hebben / schoon het kint hem wel vertoont / en dat hy haar aantast / als een Vroedwijf: Dit is nu de manier: Ik sal u nu seggen mijn Dogter / 't geen ik gesien heb van mijn jonkheyt af: Het is maar vijf-en-twintig jaaren dat het meeste deel van de Vrouwen van een ander humeur waren als ik die nu bevinde / daar hebben altijt dwase geweest / maar noyt so een menigte als nu / ik heb so menigmaal gedagt waar dese vryheyt konde van daan komen / so heb ik be-

vonden dat twee saken hier veel toe gedaan hebben/d'eene dat in voorleden tijd wanneer men een Jonge Dogter uyt troude / men hield haar onder het gebied van haar Moeder/of Schoon-moeder/ of Moeyen/ of by gebrek van alle dese/ men verkoos eenige eerlijke Weduwen / van goede naam en reputatie/ aan de welke de Vrienden haar gaven in bewaarnis/ en haar geboden/ haar te gehoorsamen: als de Mans hare Vrouwen bedroeft sagen/ sy hielden haar als of sy 't niet en sagen/ vordeelende dat het een trek van haar jonkheyt was/ daar sy om bekeven waren/en dat sy 't niet klagen dorsten.

Die personen hielden haar in de vreese Gods/ en hadden sorg / haar besig te houden met werken / men dede haar leeren vorduyren / bedden/ stoelen en behangselen van kamers &c en dat geschiede van d'een en d'ander met groote lust / en couragie/ en malkander besoekende / spraken sy niet als van haar werk ;sy hadden eenige eerlijke tapisserende Dogters die altijt wrogten/ die het ook leerden aan haar kamenieren/ sy hadden geen andere saken inden geest / de Mans agteden haar werk veel/ en gaven altijt de eer aan hare Vrouwen/ belovende haar als haar geborduurt bedde-behangsel soude af zijn / haar magnifikelijk op te pronken/ en dat sy daar en boven haar souden geven eenig schoon present/ van't geen dat hy wiste dat sy garen hadden: dat dede haar so neerstig zijn. Andere deden maken lynwaat voor het huysgesin /'t was een schoone saak om te sien / de Mans waren voorsigtiger als nu / die de Vrouwen gelijk als met sweepen voort jagen en dwingen/ het schijnt datter nu een verkeerdheyt van geest gemaakt is/ om dat in voorleden tijd/ de kinderen lang kinds

ble-

bleven / en tegenwoordig de kinderen seer slim zijn. Met regt werden sy vergeleken / by de boomen die wel vroeg bloeyen / maar daar de minste koude aan belet vrugten voort te brengen: alle het quaat komt door de alte groote vryheyt van de jonge Vrouwen / sy zijn als de Reen in't bosch / 't zijn jonge Veulen diemen den toom om den hals doet; gy sult ook seggen siende hare Mans / die door hare onkosten en quaat huyshouden so geplaagt zijn dat sy seer droevig en mager / ja so geel als was daar uyt sien. 't Is even als een quaat Zeeman / die door onwetentheyt van zijn Schip wel te stuuren / 't selve laat varen op de genade van de winden / daar is't dan dat de zee-rovers haar voordeel mede doen / vindende dan maar koopluyden die het niet konnen beschermen. Sy laten haar ook niet meer van oude maegden dienen / te weten sulke die van jongs af in haar moeders huys / of door haar vrienden / opgevoed zijn / als men eertijts plag / dat als de eene daar van houbaar was / men nam weder een jonge / om haar also naar de hand te stellen / men sag noyt aan de Vrouw dat aanstotelijk was om de trouw en deugt van haar dienstmaagt / gelijk als nu in de eerlijkste huysen van de Stad / men gebruykt nu al 't geen dat uyt andere Provincien is uytgeworpen: 't Is wel gesloten de wolf in de schaaps-stal, dat bederft een menigte jonge Vrouwen en Dogters / sulke hoeren van jonge vreemde meyden makender dikwils koopmanschap af / haar seggende dat een fraay Edelman van haar land / haar heeft gesien in haar deur / die veel goets van haar seyde / en dat hy noyt schoonder en gratieuser Dogter of Vrouw in ganich Parys had gesien / dat kittelt haar d'ooren / die slimme dienst-

meyssens / weten den tijd waar te nemen na dat sy gesien hebben / dat haar woorden wel ofte qualijk zijn aangenomen / sulke varkens zijn so nut en dienstig in de huysen gelijk confituren gemaakt van schuym van suyker / in't lichaam der sieken: sy hebben nu thans wonderlijk de wint tot haar wil / want het meestendeel van dese Joffrouwen hebben volgens de mode nog een Staat-Juffrou / die koopen sy klederen op de Luyse-markt om agter haar te gaan / dese zijn so vereelt als de billen van een Postillon: is't dat sy swanger worden sy hebben haar toevlugt tot onse Vroedvrouwen voornoemt: de keuke-meyssens / en andere / die so veel middelen niet en hbben / gaan in't Gasthuys: siet eens hoe een deel luyden van Parys / gedient worden: De meestendeel daar ik van spreek / worden daarna Voetsters / ofte Minnen: de Kinders worden dan gevoet van een fraay swijn: de Medvrouwen en Juffrouwen seggen datter voor knegtjens geen perijkel is. Maar ik ben van ander gevoelen / Haar sog is een soet fenijn, een gaillen melk, die het kind belet een goet fondament en begin in zijn leven te maken, en een ongeregeltheyt als het groot is. Behalven datmen altijd moet drees hebben / dat sy aan het kint geen quaat en geven 't zy van pokken of leemten / of dat sy niet weer swanger en zyn. Ik soude so veel onderscheyt maken tussen sulke hoeren haar Melk, en die van eerlijke Vrouw, als tussen Fontein water, en dat van een modderige poel; maar die consideratien en komen niet eens inden sin van onse jonge vrouwen sy meynen veel wijser te zijn als haar Moeders opt geweest hebben / met waerheyt / sy hebben meerder stoutigheyt ten aansien van die van voorgaande tijden / sy zijn altijts gekleet

om in geselschappen te zijn / en zijn altijts in besoeken / daar het quaat spreken niet en mist / dit is een werk dat sy meest doen / 't geen sy agten / al waar het niet een kools-blad weerdig / sy verheffent tot den Hemel: en het geen sy willen bezagten / al was het de deugt self / sy souden 't tot inden afgrond verstoten. Als haer redenen (die aan malkander hangen als gepte-keutelen) outbreken / sullen sy beginnen te spreeken met die haar besoeken / is 't dat sy swanger is / van al de ongelukken die sy oyt hebben hooren verhalen / die aan een Vrouw konnen overkomen / ja selve die noyt geschiet zijn: Ik weet het om dat ik een jonge vrouw gedient heb / die gelijk was een jonge vogel die van hem selven gemaakt is: want sy was jonk sonder moeder gebleven / en sy heeft haar egter so wel gedragen dat sy is een waaragtig exempel van deugden / al was sy van 't Hof / en de quade Propositen die men by haar gevoert had / waren eer bequaam haar van vrese te doen sterven / indien haar voorsigtigheyt het niet en had belet. Ik gelove ook niet dat die gene die haar dat verteld had / haar quaat gunde / want in haar leven vergramde sy niemant. Sulke spreken na haar verstant / sonder te overdenken de swarigheyt van 't geen sy seggen / want sy en besoeken niet door affectie / maar door gewoonte.

De oude visites of besoeken waren van dit soort niet / also 't verstandige vrouwen en vriendinnen waren / die haar moet gaven / en spraken haar noyt aan / als van gelukkige kramen.

Ik sal u seggen hoe schadelijk de vrees aan swangere vrouwen is / Ik wierd eens op een tijd van een oude en wijse aansienelijke vrouw gebeden om met haar te gaan / besoeken een jonge

vrouw in den arbeid / al waar men dapper besig was Ik ging met haar en vont een jongevrouw geseten op een kant van een groote stoel / die van vier vrouwen gehouden wierd / met een groote samentrekking. Ik dede haar dwers over 't bed leggen, op de manier gelijk de Chirurgijns doen: Ik deden het om haar haastelijk te doen verlossen, het kind dat in de openinge (of mond der baarmoeder) was: Daar was een Apothecaris, en twe Chirurgyns die buyten waren, en wilden met een haak het Kind met het hooft uyttrekken, maar men dede haar wagten tot men Monſ. Honore ontboden had. God dede my de genade dat ik het kind ontfing / 't welk een levende en gesonde Dogter was / en ik verloste haar ook gelukkelijk van haar nageboorten. Dit alles was haar door een groote schrik overgekomen / gelijk ik daar na verstaan hebbe. Haar Moeder en de Vrienden begeerden te weten van de Vroedvrou wanneer ſy verloſſen ſoude (dat een onwiſſe ſaak was te oordelen, van een eerſte Kind) als de Vroedvrouw ſag dat het kind in eene wee meer voort quam als het in twaalf gedaan had, ſo meenden ſy't geſelſchap te verblijden, riep datmen haar garen en een ſchaar ſoude brengen: De arme jonge vrouw die ſimpel of ſeer eeuvoudig was, dat hoorende, en gelovende datmen haar wilde opſnyden, en weder toe nayen, begon op te ſpringen, en terſtont overviel haar een grote beroerte, die haar ook by bleef tot dat ſy ſtierf, wat moeyten men daar toe aan gewent heeft; Daarom moet een Vroedvrouw noyt sonder vlas en schaar zijn / en moet ook noyt eenig gerugt maken nog van andere verdragen in de kamer daar een Vrouw in arbeyd sit / nog ook daar na / schoon

de

de verlossing gelukkelijk en 't kind na wens is gekomen.

Het is een indiscreti en een seer quade gewoonte onder een groote party van Vrouwen / datse so groten gerugt maken als of sy dul waren / so haast als een Vrouw verlost is / dat dikwils grote schade aan de verloste Vrouw doet / die wel van een swaar pak ontlast nogtans niet van alle qualen genesen is.

Men moet het spreekwoord van de goede-luyden volgen / Hy is niet al los, wiens band nog na sleept, Ik sal nu ook seggen dat sommige Vrouwen dikwils alleen verlossen en geen quaat en ontmoeten.

Ik heb hooren seggen dat een geestige Joffrou en van grooten Huysen, van haar eerste kint met groote pijn gekraamt had, en van veel andere schielijk met weynig pijn, so datse in alle arbeyden daar sy was, seyde datse geen Vroedmoer had, nog dat die by haar van noode was, dat somtijts haar Kamenier haar Vroedwijf was, of anders haar Keukenmeyt, na de plaats van 't huys, daar haar den arbeyt maar over quam, en dat sy van haar leven geen Vroedwijf wilde houden nog kennen, maar 't is haar slegt bekomen want swanger zijnde verloor sy eerst een weynig bloet / dat sy versuymde / tot het alleenskens de over hand had gewonnen / sy ging wandelen / en reed in haar Karos / so dat de flaauten haar begonden te vatten / die niet op hielden / en maakten dat het quaat so ongeneselijk wierd / dat sy met haar kint het ten laasten bestierven. Alle arbeyden en swanger gaan zijn niet al even eens. Ik heb noyt beter gelijkenis konnen maken / om de swangerheyt en de verlossing van de Vrouwen af te beelden / als by de navigatie ofte Zeevaart: De vrouw

heeft een Schip van groot gewigt beladen met gequalificeerde Personen, de Vroedvrou is de groote Loots, meester en Stierman van het selve.

Ik sal dan seggen/ dat als sulke Personen reysen moeten/ de eerste sake die sy moeten doen/ is te kiesen de kloekste mannen/ die by tijts de seylen weten op en neer te halen/ en die konnen sien of men by 't lant is/ of dat men moet ankeren/ om also 't tempeest door te komen/ en die de zeekaarte en 't kompas ook duidelijk verstaan/ om by dagen en nagten/ ja alle uyren te kennen in wat lant het onweer het schip heeft gesmeten/ dat is seer nootsakelijk aangesien 't leven daar aangelegen is/ komende aan wilde Turkse Landen/ daar een wreede dood/ of een eeuwige slavernye aan vast is.

Daar is geen gelijkenis tussen een kleyn takjen van een ader/ met de ader Cava of Holle-aader genaamt: also ook tussen de Zee en een Rivier/ en nogtans door gebrek/ van bevaren bootsgesellen/ of met weynig geoeffent en bot volk/ of dronkaarts/ is dikwils in 't stilste weer/ schip volk en koopmanschap verlooren.

Hoe seer moet een koopman vresen zijn leven en zijn goet onder alsulke handen te stellen/ het zijn Personen die nog gewigt nog maat hebben/ die de last van 't schip dat sy voeren/ niet verstaan/ sy hebben de naam van beter koop als andere/ maar men koopt het duyrder als met gout gewigten/ ik wenste dat men agt nam op alle Meesters van wat gelegentheyt sy zijn, op dat yder moeyte dede om ook een goed Meester te worden.

Ik sal u seggen mijn Dogter dat gy u niet moet verwonderen/ dat het ampt van een Vroedvrouw veragt word/ laet u dat niet doen verkouwen/

wen / in't soeken van de volmaaktheden die onbegrypelyk zyn voor die geene die dat mispryssen/ nog en laat het u niet vreemt dunken / is't dat gy siet eenige Persoonen so / onweerdig van die naam/ dat vermindert niet de eere en wetenschap / van die het verdienen: dat komt om dat die haar gedruypten het om 't minder geld doen / gelyk de boere herbergieren/ die te samen esels / muylen en paarden aanspannen : de goede peerden en zyn in geen prykel van gequetst te worden van de voornoemde esels nog muylen / maar sy souden de andere wel konnen quetsen.

Als gy sult ophoudsters van hoeren vinden/ en voegt u noyt by haar sy zyn spotagtig / en in wat geselschap dat gy komt/en spreekt noyt vande selve: want gy soud dus gelyk zyn den Student/ die hem aan een Vis-wyf wilde wreken / hy gink haar tegen met zyn Calepyn / ten laatsten met alle de injurien en scheltwoorden / die hy in't Frans en Latyn konde vinden/ ten was niet meer als een vlieg tegens een olyphant: en moeyt u niet als met wel te doen/ en die te dienen die u roepen sullen / volgens haar begeerte als het haar niet schadelyk is: is't dat het geene sy begeeren haar soude quaat doen : ontlast u aan haar / en boven al aan de omstaanders / om haar te raden de redelykheyt te volgen; de soetigheyt van een Vroedwyf dient veel beter / als de strafheyt : de pyn van den arbeyt is seer groot / dat moet men bedenken / en sig voegen sonder schade na 't humeur van de sieken / wat moeyten gy 'er af krygen kont: gy sijt 'er niet geroepen als om te helpen en te dienen / siet dan toe in een huys komende / in wat staat de sieke is: is't dat het quaat groot zy / moet men haar goede moet geven / en bereyden met

die daar toe gestelt zijn / al het geen haar nodig is: wel verstaande eerst haar bed wel geaccommodeert op de manier van 't kramen / haar aandoende / soo 't haar aangenaam is / haar hemt-rok / en andere nootsakelijkheden van lijnwaat / en so sy 't niet doen en wil / na haar soetelijk verstaan gegeven te hebben dat het om besten is / en dat het daar na te grooter moeyten voor haar soude wesen ; staat het haar toe / want van een quade schuldenaar moet men al nemen watmen krijgen kan. Sy moet met haar wil ordre geven / aan den Apothekar is't datter yets van node is / of so sy nog jong is / met toestemming van hare vrienden. Sy moet ook versoeken datmen haar een goede sop gereet maakt / om die in den arbeyt (is't dat sy lang is) te gebruyken / en deselve in te nemen twee uyren na de verlossing / boven alle recommandeer ik u in wat saak dat het ook zy / u niet alte besig te maken / want daar is niet so onaangenaam te sien / als vier aan een werk / en verwondert u noyt / is't datter yet niet wel en gaat / want den schrik troubleert de sinnen / een persoon die by sig selven blijft sonder schrikken / is bequaam om grote saken uyt te voeren en te verhelpen / voornamentlijk daar de saken voet voor voet gaan / de natuur doet wonderlijke dingen als men der minst op denkt : men moet haar aan merken en laten begaan / en is't dat sy in gebreken blijft / dan moet men haar te hulp komen / men moet voorsigtig wesen / voor al / in dese tijd daar wy nu in zijn : men hoeft nu niet veel Colequinten om een goede saak onaangenaam en bitter te maken. Daarom sal ik u seggen het geen ik heb bevonden : men vint thans seer weynige Vrouwen / gelijk sy in voorleden tijd deden / dat als een Vroedwyf stierf, sy

maakten groten rouw/ en baden God/ dat hy aar geen Kinderen meer wilde toe senden/ dat iet wel was gedaan/ maar d'affectie dede het aar doen. Veele gebruyken nu de Vroedvrouwen/ als een sloof die inden oost arbeyt/ daarnen alle jaren van volk verandert/ en so lang gehouden/ so veel betaalt.

Daar is wel grote konst van node/ om een saue aan een wanlustige sieke aangenaam te maken/ elijk sijn onse jonge vrouwen die van haar eerste inders een mans-persoon derven verkiesen om aar te doen kramen/ ik ben beschaamt van haent wegen/ want het is een alte grote schande en nbeschaamtheyt sulks sonder noot te doen/ Ik en versekert dat hare moeders/ nog grootmoeers/ dat niet gedaan nog gedroomt hebben: Men oude selfs hoeren vinden die daar swarigheyt in ouden maken. Ik heb het geapprobeert, en aprobeer het nog in tijd van noot, en dat moet dan og geschieden, dat het de Vrouw niet en siet nog veet, en dat de Chirurgyn haar ook niet en siet. Dat kan anders een Vrouw doen root worden tot agter haar ooren toe: en ook de Mans selver beoorden't niet als in d'uyterste noot toe te laaten/ want dat werkje/ werd dus also wel aan andere gemeen als aan hem/ en ik sal u ten propositen seggen/ dat ik een maal was by het kramen van een erlijke Juffrou/ van mijn goede kennis/ wiens Man uyt was/ sy wierd onderhouden van drie of vier van haar Vriendinnen/ die my vraagden den staat van haar verlossing/ ik seyde haar dat het kind qualijk quam/ maar dat ik het met de hulpe Gods wel sonder prijkel van de moeder of het kind krygen soude/ sy baden my te vreden te sijn/ het aan een Chirurgyn te laten besien/ tot

haar

haar ontlasting / Ik stont het toe als hy de vrou niet en sag: om dat ik wist / dat sulks haar ve schrik en schaamte konde doen sterven / ik rai haar met de voeten van 't bed te deynsen / ik le de een kussen in 't midden van't bed en benar het ligt van't bed / van die zyde daar hy moe passeren / en hy voelde haar terwijl ik haar aa sprak / en sy sag hem niet: en kraamde sonde konst ofte hulp / als van God en van de natuur Die anders doen geloven dat Gods magt vermin dert is gelijk ook haar betrouwen in hem. Al de menschen swemmen / men komt niet om haa uyt het water te helpen / ten zy datmen haar oo veelt in prijkel van verdrinken. Na dat al des mistrouwens in de werelt gekomen zijn / vintme nu meer perykels, als in voorleden tijden / aa de welke bequame personen in haar konst wel sul len remedieren als men haar maar laat begaan maar het berispen en quaat spreken is so ver in gewortelt by een deel van 't gemeene volk / dat he nu groote moeyten is haar de waarheyt te doen gelooven / en voornamentlijk daarmen geen groot voordeel kan doen / daar zijn seer grootte moeye lijkheden / die gy u vrijelijk moogt toepassen: maar onder de wijse en gequalificeerde / sult gy alles wel en na genoegen vinden; waarlijk / door dien ik d'eer heb gehad meest wijse vrouwen te bedienen / zijn mijn d'andre als monstreus geworden.

Gy sult in huysen komen / daar gy Personen sult vinden die aan de Vrouw van 't huys sullen brillen leenen / om te sien datter niet en is. Is't dat gy haar niet en carresseert en te vriend hout / u saken zijn gedaan. Siet wel toe dat en kost u niet als wat sorg te dragen / aangesien dat het nu

so

in 't gebruyk gekomen is. Daar na als gy u
ist fult gedaan hebben volgens God/ spot met al
et geen men sou konnen seggen/ u gewisse is een
erke muyr / het soude u alsoo gemakkelijk zijn
en loop des waters te stutten / als u voor alle
nenschen aangenaam te maken / want elk heeft
en by sondere smaak / en noyt ymant hoe vol-
naakt hy is / heeft het konnen doen. Ik sie
oo fraaye Medicyns die met groote voorsigtigheyt
n affectie hare saken verrigten ; en in het selve
uys sullen der zijn die haar prysen en laken sul-
en : men wilde dat sy de menschen onsterfelijk
naakten ; Men wilde ook wel dat eenige siekten
ie de vrouwen konnen hebben , het zy van een
uade gesteltheyt die in haar is,'t zy dat sy gequetst
s, en door haar eygen schult haar kint doot in ha-
en buyk heeft, het zy van te veel in karossen te
yden, gevallen of gedanst te hebben, of met haren
nan haar vergeten , of eenigen schrik of gram-
chap gehad te hebben. Men wil seg ik dat op de
Vroedvrouw verhalen / en als haar yet van dese
aken overkomen / so mag sy haar wel verseke-
en de Kat tusschen de benen te hebben , voorna-
mentlijk / wanneer het kint even doot ter Werelt
omt / en dat de huyt en 't buytenste velletje nog
niet verrot zijn / als dan de vrouwen niet willen
bekennen 't geen sij gedaan hebben / door vreese van
ekeven te werden / wijt men 't dadelijk op de ar-
me Vroedvrouwen.

Men vind nog een andere soort van lastering
daar gy u voor moet wagten: als daar zijn vrou-
wen die geen kinderen hebben / en daar seer
quaat om zijn ; en gelijk ik in 't eerste Hooft-
deel heb geseyt / soude somtijts een kleyne re-
medie haar helpen/ indien sy aan een Vroedwijf

het

het te kennen gaven/ van waar haar gebrek kr
komen / ik versta een verstandige Vroedvrouw
niet alsulke / die door swangere Vrouwen allee
te hooren spreken/ geleert hebben: want die vein
sen somtyts swanger te zijn om van haar Man
meer bemint te werden / of haar hoop te geve
van kinders te krygen/ dese sullen een Vroedwy
doen halen / en met duysent geveinsde streke
haar gelaten dat te hebben het geen en swange
krygen kan / om haar te bedriegen ; en als da
den tijd van kramen sal gepasseert zijn en dat d
Vroedvrouw sal geroepen worden om te betalen
sal men van haar een so generalen uytroep ma
ken als die van de valse munters / en men sa
seggen dat sy het heeft doen geloven om gelt t
trekken al is't dat sy voor elke reyse niet mee
gehad en heeft als de weerde van een gulden/ o
men sal haar kronen met een kroon van onwe
tentheyt : 't een nog 't ander is niet seer aange
naam : men moet hem hier voor wagten / als
ook voor een ander te ver-antwoorden/ die de huys
gesinnen in haar alte wel te doen betalen beder
ven : gy moet u van haar mistrouwen en geen
sints geloven het geen sy seggen is't dat gy he
selver niet en siet nog ook bevint/ en gy moet haar
sonder resolutie onderhouden / tot ter tijt toe dat
het Kind zig roert / en dat gy 't na u belieft
voelt ; Also 'er geen regel so vast is / of daar is
wel yets datter tegen gaat: 't geen nog erger voor
de Vroed-vrouwen is / is dat alsulke Vrouwen/
gemeenelijk de moer vol humeuren of winden heb-
ben/ die somtijts besloten/ en somtijts ook los en
open zijn.

So de Vroed-vrouw (die het na gelegentheyt
van de saak ten besten moet uytleggen) de minste

hoop

hoop geeft/ so is sy mede bedrogen door die haar geroepen heeft/ als een Persoon die een groote doodelijke sonde soude begaan hebben die naauwelijks in 't biegten vergeven wert; Maar dat quaat is sonder Remedie.

Ik heb swangere Vrouwen gesien inde welke nogtans geen tekenen van swanger sijn en waren: So dat ik meerder prijkel vinde, een Vrouw te versekeren dat sy niet swanger is, als te versekeren dat sy het immers is: Want daar kan geen quaat af komen van hem wel te wagten: Daarentegen kander veel quaat uytspruyten haar het tegendeel te seggen: Als ons daar van getuygt/ een doode Vrouw swanger van vijf maanden/ die gedragen wierd na de snij-kamer der Medicijns/ welke men had geoordeelt dat sy niet swanger was. Ik geloov dat die haar oordeelden van niet swanger te sijn/ het ook also geloofden/ schoon sy drie Mannen/ en twe Vrouwen waren/ die egter hier alle vijf gemist hadden.

Daar sijn saken/ d'een swaarder als d'ander te oordelen; darom wanneer een Vrouw twijffelt swanger te sijn/ so moet sy haar sonder die versekering nogtans seer nauw wagten: de eer en reputatie van een Vroed-vrouw moet niet aan een so duystere saak hangen.

Men heefter een gevonden die de bleeke of Maagde-siekte hebbende gehad/ en nog niet wel genesen sijnde/ so dat sy een groot beletsel inde moer had/ die geheelijk gesloten was (Het wrange en verdikte bloed/ dat opgehouden was/ maakte wel dat sy altijts haar stonden had/ maar 't was maar root water) dese aan een Vroedwijf versekerende dat sy die in eenigen tijt niet gehad en had; welke nog inwendig/ nog uytwendig gebrek vindende/

dende/ en haar op den buyk voelende so wertse nog-
tans bedrogen/ so dat de verstandigste vrouw door
een tijt alsoo kan bedrogen werden; den tyd ge-
komen sijnde dat het kint gemeenlijk sig roert of
opgeeft/ en de Vroedvrouw vragende aan de vrouw
of het sig had beweegt/ seyde ja/ maar dat meer
des nagts als by daag/ en de Vroetvrou hebbende
door alle middelen getragt 't kint te doen roeren,
is ten laatsten gedwongen geweest te glooben het
geen men haar seyde. Een vrouw welke al willens
so veinst/ kan het langen tijt doen glooben/ ik
weet datter sijn die het met haar schade geleert
hebben/ en ik weet niet wie datter op dese wijs
niet soude bedroogen werden. Maar met die geen
welke regt door zee gaan/ en seggen so het is/
kan men ligtelijk de waarheyt ondekken/ en on-
dertussen segtmen wondervare schantvlekken van
d'onwetentheyt der Vroed-vrouwen/ die noyt ge-
dagt waren: maar men moetse ter eeren Gods
verdragen.

Ik sal u hier een seer waeragtige saak vertel-
len welke een deel van de tegenwoordige vrouwen
onses tijts behoorde te beschamen; Aangesien
men altijd gesegt heeft: Een persoon sonder ver-
stant en liefde is een beest gelijk, dat sijn d'ondank-
bare vrouwen die niet erkennen de goede diensten
die sy in haar kramen ontfangen hebben/ wan-
neer sy nader de dood als het leven waren/ en nog-
tans gedenken sy dese dingen so weynig dat sy haar
Vroed-vrouwen niet en agten/ en seer ligtelijk ver-
anderen/ als offe haar noyt gesien hadden/ al
ist dat sy haar trouwelijk hebben gedient sonder
dat sy haar in eenig ding konnen beschuldigen/ of
dat sy in haar schuldige pligt gemist hebben.

Komende tot mijn propoost; ik ken een Edel

huys

huys in Bretaigne / waar nog een levendige Gans is / die jonk sijnde door een huys hont van een Vos ontnomen wiert / waar door de Gans als sulks erkennende / met sulken liefde tot het hondeken wiert ingenomen / datse het volgde waar dat het ging / ja selfs inde kamers by de Jonkvrouwen: als hy lag / so lag'er de Gans boven op / dit duurde wel ses jaren lang / sonder eenige vermindering van vrientschap: Eens wierden alle de gansen van 't huys / door een dienaar opgehouden / de Vrouw dede den hont door 't heele huys leyden / om de gansen op te soeken / komende alwaar dese gans met al de andere in een tuyn gesloten was / sy hoorende den hond / vloog over een muer en quam also weer by haar vriend: Het is ook gebeurt / dat een dienstmaagt / hebbende geleyt een schaapeschouder op een plaats daarse den hond ligtelijk konde krijgen: het arme beest om dat hy daar van had gegeten met een steen omden hals inden vijver wierp alwaar hy versmoorde / de Gans welke hem gevolgt had / bleef agt dagen roepen op de kant vande Vyver / so dat menſe moeste opsluyten op dat sy den Hond vergeten soude: de Juffrouw was seer rouwig / en indiense door gelt den hond had konnen weder krijgen / sy souder veel om gegeven hebben / om dat het haar so jammerde te sien de vrientschap van dese twee dieren gescheyden: so dat ik ten laatsten wil besluyten / dat veel persoonen minder liefde hebben als de stomme beesten / en dat van een dienst daar het leven aanhangt / dat gout nog silver niet kan betalen / en dat men dieshalven verbonden blijft na God en de natuer te beminnen aangesien de dieren die onredelijk sijn ons het leeren.

Ik heb nog een Histozie gelesen van een slaav in Turkijen die weg liep/ en uyt vrees van weer gekregen te worden vlugtede inde Wildernis/ al waar gaande/ vond een Leeu op de kant van sijn hol/ welke klaagde/ en hield een poot om hoog die hy besag/ inde welke was een dikke doorn/ de slaav verstoute hem die uyt te trekken/ de Leeu het goet erkennende dat hy hem gedaan had/ begon hem te lekken en te vleyen/ als hem biddende te willen in sijn hol komen waar hy hem langen tijd vande spijse die hy vong voede/ ten laatsten op een dag als de Leeu ter jagt was gegaan/ resolveerde hy weg te gaan/ de Leeu hem niet vindende/ was toornig en sogt hem door 't geheele Bosch/ daar hy eyndelijk wiert gevangen/ en geleit op de plaats daarmen de kriminele opsluyt om vande Leeuwen verslonden te worden: De Slaav wiert kort daar aan mede gevangen/ die terstont volgens de manier des lants wierd gecondemneert/ om voor de Leeuwen geworpen te werden/ 't welk geschiede/ maar terstont als de Leeuw/ aan wien hy den doorn had uytgetrokken hem sag/ voegde hy hem strak by hem/ als hem willende beschermen/ so dat geen ander hem dorst quaat doen. Men vraagde aande Slaav hoe dat hy quam/ welke 't alles vertelde waar door hy in vrijheyt wierd gestelt/ en hem wiert den Leeuw geschonken/ die hem als een Hond geduerig volgde sonder yemant te beschadigen. Siet hier de trouw en goetaardigheyt van twe verscheyde beesten/ d'eene het simpelste/ en d'ander het wreetste.

Ik heb u ook te spreeken van 't kramen / dat sommige Wevrouwen en Juffers gaan doen op het land/ dat is op haar landhuysen en hoffsteden en

en laten dan Vroed-vrouwen uytter Stad halen &c. De weynig geoeffende sijn daar toe seer periculeus / om datter veel toevallen konnen komen / dewelke sy voor of na het kramen niet bequaam sijn te remedieren / Vroed-vrouwen die bequaam sijn / ruineren haar selven met daar te gaan / schoon men haar al rijkelijk loont / om dat al de Vrouwen die sy mid'ler tijd verlaten haar daarom so verstoorzen en vergrammen / dat sy haar door altijd quijt raken / waar door men van de brieven van verhole renten / sijnde den dagelijksen en sekersten penning komt te verliesen: kleyne fontein aders maken ook groote rivieren / als ons Mr. Hautin heeft geleert: men roept wel luyde van 't groote loon / maar 't is by 't verlies dat m'er by lijd so weynig te vergelijken / dat het wonder is. Men heeft so haast in 't klein verteert datmen in 't gros gewonnen heeft; siende sig daar na van ter sijden aangesien / door die gene / by dewelken men gemankeert heeft te komen: Welke daar door 't onvreden besluyten noyt u dienst te gebruyken / en maken alle andere ook afkeerig van u / seggende datmen sig niet mag betrouwen op sulk een die gewoon is buyten op het Lant te gaan. Daarom moetmen alle dingen om beter doen / en dan in het wel doen niets vreesen. Ik beken u al den voorseyden raad gegeven te hebben / op dat gy niet en soud so veel moeyten hebben om die te leren kennen / als ik heb gehad / En boven al gelooft, dat de grootste slimmigheyt van de wereldt is, niet slim te sijn. Vreest en bemint God boven al / betrout 't eenemaal op hem in wat u over komt.

Van het begin des werelts isser altijt een groote vyantschap tussen de leugen en waarheyt geweest /

weest / maar wat ook door listige vindingen de leugen opt heeft konnen door den dag brengen / de waarheydt is eyndelijk altijd d'overwinnaar gebleven / al ist dat de leugen dikwils door een tijd haar onderdrukt had / haar meenende te verstikken: Maar sy als een hemels wesen is altijd weer opgeresen / en heeft ten laasten over de leugen gezegenpraalt door Gods genade / in wiens vaderlijke voorsorg en bescherming gy altijd moet bevelen het beleyt van alle uwe saken.

E Y N D E.

KORT-

KORTBONDIG ONTWERP
van de
BEVRUGTING
en
VERLOSSING
nevens
DE HULP-MIDDELEN
Die voor en naar daar toe ver-eist werden.

DOOR

GERARD GORIS
Medicijne Doctor en Practizijn tot Leiden: als-
mede Ordinaris Examineerder vande Chirur-
gyns en Vroedvrouwen in Rhynland.

Coitus comes est voluptas, finis verò Generatio sive Proles, unde legibus cautum est, ne homines promiscuè concuberent more ferarum, sed certis conditionibus, & legitimo Matrimonio conjuncti, ex quo oriuntur Familiæ, velut præcipua Reipublicæ Seminaria, unde apud Platonem legimus præcipuum fuisse olim Obstetricum & προ-νυμφῶν munus, ut Conjuges explorarent & invicem conjungerent, siquidem fœcundi illi maximè viderentur.

JOHAN. VARANDÆUS
Cap. de Sterilitate.

Cuncta Puerperio cedant Miracula Mundi,
Infans quo reserat claustra pudica Matris.

VOOR-REDEN.

Bescheiden Leser!

Elijk de Paarden, en andere Lastdiedieren, wanneer sy na haar gedaan werk beginnen (na men segt) de stal te ruiken, hoe seer ook afgement, dan als nieuwe kragten bekomen so is mijn ook, hoe seer vermoeyt door al de verdrietige correctien vande eindeloose fauten en feylen, so in de misspellingen als mistellingen &c. van dit Tractaat, ten laatsten nogtans, eens het einde daar van siende, nieuwe lust aangekomen, om so kort als 't mogelijk is, ook wat van 't onse, aangaande de *Bevrugting* en *Verlossing*, nevens de *Hulpmiddelen* die voor en naar daar toe vereist worden tot Onderrigt van de Vroed-vrouwen in Rhijnland, welke tot ons Ondersoek behooren, en van alle andere Leergierige en verstandige, welke noyt t' eygenwijs of te oud zijn om te leeren, hier achter aan by te voegen: waar toe ik, na den hedensdaagsen trant, my in geen vergesogte of spitsvinnige redeneringen, of ydele herssen-gedrogten gegront op losse gissingen en onwisse gevolgen, welke meer twist als bewijs aan de waarheyt der saken toebrengen, *& quibus jure ac meritò inscribi possit Cassianum illud:* CUI BONO? wil inlaten; nog ook de Nieuwe Uytvindingen, als voor so verre sy nuttig zijn toelaten, maar alleen feiten of saken, die ons bekent zijn, en die alleen stellender wijs, tot klaarder begrip en netter bevatting vanden Leser sal verhandelen.

Van d'Ontfankenis, Vorming en Voeding van de Vrugt in 's Moeders Lighaam, als zijnde te samen, en yder op ſig ſelven, als ſo veele wonderen van den Almagtigen Schepper en nog geduurigen Onderhouder aller dingen voortkomende, en waar van de kenniſſe minſt nootſakelijk is voor de Vroedvrouwen, ſal ik het gene ſommige giſſen en denken, en voor vaſte waarheden andere tragten op te dringen: *Nam vult ſibi quiſque credi*, als in 't voorby gaan beſchouwen: maar voornamentlijk my aan het bekende, nuttige en ſaaklijke houden; en 't was te wenſchen, dat alle die haar ſo in de Genees, als Heel of deſe Konſt, tot hulp van haren Even Mens bequamen, ſulks op het voorbeeld van onſe voornaamſte en gelukkigſte Konſt Oeffenaars van aaloude en deſe tijden, ten beſten van't algemeen, en tot vermijding van alle twiſt en verdeeltheyt, wilden goetvinden, aannemen, en navolgen.

Dan ſouden de Lijders en Lijdſters beter gedient, onſe Konſt meer ſijn verſekert en geagt, en min beſpot en belagt, en alle haare Oeffenaars de handen konnen in malkander ſlaan, om het lijdende Menſdom op vaſter grond met ſekerder en menigmaalen beproefde Hulpmiddelen te verligten of te helpen.

KORT-

KORTBONDIG ONTWERP
Vande
BEVRUGTING en VERLOSSING
Nevens
De HULPMIDDELEN,
Die voor en naar daar toe vereyst werden.

I. HOOFT-DEEL.

DAt het Vroed-vrouws Ampt en werk het alder oudste, en weinig jonger als de Wereld is, lijd geen tegenspreeken, also het vande derde Mens, of d'eerste na 't onmiddelijk geschapene Paar, inde Moeder aller Levendige nade vermenigvuldigde smerte van hare Dragt begint, en so lang als daar menschen sullen wesen sal duuren.

Van geen minder agting is desselfs Nootsaaklijkheit, die so groot en algemeen is, dat geen Wereld-beheerscher hoe magtig, geen Bedelaar hoe gering, 't selve heeft konnen missen.

Zijn Algemeene Nuttigheyt, en van haar die het inde vreese Gods, en met Verstand behandelen, blijkt in 't doorlugtig voorbeeld van Siphra en Pua de Vroed-vrouwen der Hebreinnen, die God goet dede en hare huysen boude, om datse Hem alleen en niet den Koning van Egypten vreesden, nog Gods Kerk en 't Algemeene Best der Hebreen met het vermoorden der manlijke geboorten wilden smoören en verdelgen.

Van dit Ampt sal ik so beknopt als doenlijk is handelen, en om hier toe mijn gedagten bequam-

guaamlijk te leyden: Eerstelijk beschrijven hoedanige een goede Vroed-vrouw, en wat haar Werk behoord te wesen: Ten tweeden waar aan de Regte en Natuurlijke Swangerheyt is te kennen: en vande gewaande of Valsche Bevrugting t'onderscheiden: Ten derden / hoe, na onse Gissing / d'Ontfanknis en Aanwas vande Vrugt in 's Moeders lighaam geschiet, nevens een woord van het Miskramen en d'Onvrugtbaarheyt: Ten vierden den Tijd en Staat van Verlossing net sal ramen, en wat in een Vrouw in Barens-nood sijnde, en ook daar na als 't Kind gebooren is, aller eerst en meest valt te besorgen, op dat men van 't gene als dan voor komt, en wel van yder in 't bysonder niet onkundig zij, voornamentlijk ook de Teel-delen/ en haar Benaamingen en Siekten regt mag verstaan en wel onderkennen: Ten vijfden een quade Geboorte wel sal kennen, en so ras doenlijk met hand en verstand te regt helpen: met een Beschrijving van die deelen, welke in en na de Verlossing sig aan ons op doen: en eindelijk de Toevallen so in, voor, als na de Verlossing, so wel in Moeder als 't Kind te hulp komen.

II. HOOFD-DEEL.

Van een goede Vroed-vrouw en haar Werk.

EEn goede Vroed-vrouw behoort dan wel gemaakt / verstandig / ervaren / onvermoeid / onverdrietig / goedaardig / bescheiden / en tegens Rijken en Armen even vrindelijk en spraaksaam te sijn / niet lam of stijf of krom van leden / nog haastig of vermeten / of twist of klapagtig / veel

min

min tot wijn of sterken Drank genegen wesen; van kleine en reine handen, en die met lange vingers wel versien: Geensins so gierig, verwaant en eigen wijs, datse een vrouw in d'ellende liever sou laten sterven, als een ander, die beter weet om raad vragen, of haar werk overgeven, veel min in een swaren arbeid, en als alles tegens de natuur en verkeert komt, een versogt en op dien handel wel afgeregt Genees of Heelmeester soude weigeren toe te laten.

Haar eenig insigt en Werk moet wesen, om een Vrouw in Barens-nood knaphandig en met verstand te helpen tot Verlossing, en moeder en kind beide te behouden.

III. HOOFT-DEEL.

Vande Kentekenen der Swangerheit en vande Valse Bevrugting.

Hier toe dient sy een Swangere Vrouw wel te kennen, en de volgende Tekenen daar van wel in agt te nemen: Als 't Ophouden vande Stonden, of dat deselve op den eersten tijd daar na droppelwijs schijnen te willen uytsijperen, maar kort daar aan weer ophouden, Walgen, Braken, Vreemde Lusten en Verlooren Smaak van 't gene sy te voren gaarn aaten, Toesluiting vande Lijvmoer sonder meer hardigheyt in het aantasten, en als met gelijke uitrupting als de snupt van een eerst geworpen hontje; 't Swellen vanden Buik, (die d'eerste vijv of ses weken van d'ontfanknis ingetrokken en platter was geworden,) en der Borsten, welke ook harder,

en

en de Tepels daar van aande blanke rood/ en aande bruine vrouwen byna swart worden/ 't Leven en de Beweging van 't kind/ dikwils Wateren/ somtijds Grilling en Koorts/ meest na den eeten/ en dan Slaperig en Beswaart/ met Pijn in 't Hooft en de Lenden/ datse ligt Onstelt en Verstoort sijn/ meer Quijlen als anders/ veeltijds kloekker en Radder Pols/ ook somtijds Geborsten Aderen op de schenen hebben; waarnevens gelet dient of kort na het Bpleger hare Teeldeelen sijn Droog gebleven en onder het selve haar eenige Rillingen met een ligte Qualijkte of flaaute sijn overgekomen; welk laatste meestijds vast gaat/ en ons niet sonder reden doet besluiten/ dat de zadelijke stoffe self/ en niet alleen haar geest of damp of uitwaassemlng tot de bevrugting werd vereist: te meer dewijl een welgekookt manlijk zaat wel onverandert/ niet alleen inde Lijvmoer/ maar ook wel inde Trompetten of eyerwegen is gevonden.

Als alle dese Tekenen te samen loopen/ gaat de Bevrugting en Swanger sijn vast en seker/ en kan geensins missen: Maar na dat dese Kentekenen min of meer in getal tegenwoordig sijn of niet/ mag en kan men ook min of meer daar aan twijffelen.

Wat nu de veelvuldige proeven aangaande het Swaargaan/ diemen van de Pis/ het Bloed/ Berookingen/ of Buykpijnen/ die op 't innemen van dese en gene dingen volgen/ en ook op andere wijse neemt/ belangt/ alfo die vry onseker zijn/ nog ook tot de Vroedvrouwen behooren/ sal ik deselve hier overslaan: maar geensins dat die gene/ welke eenige en ook vele vande voor opgestelde Tekenen hebben/ daarom altijd vast en nootsa-

kelijk

kelyk swanger zyn; also Water- of Wind-zugt of beide te samen den Buik wel sodanig konnen Opspannen / en de Stonden opstoppen / daar toe Besloten-Winden diergelyke beweging en verbeelding maken / als of het waarlyk het leven van een Kind was / waar door niet alleen d'ingebeelde Swangere / maar ook haar Vroedvrouw en somtyds wel jonge en onervaarne / of alte voorbarige en weinig opmerkende Genees-meesters / wel meer als eens syn bedrogen geweest. Door de naau opmerkende nogtans en wel-geoeffende / blyfter altyd dit onderscheid / dat behalven dat daar veel vande bovengemelde tekenen sullen ontbreeken / den buik der Zugtige ronder / harder / pynlyker en meer na boven gespannen is / daar in tegendeel inde regt swangere de Swelling en Dikte meer inden onderbuik is.

IV. HOOFT-DEEL.

Van d'Ontfanknis en Aanwas van de Vrugt, ook van d'Onvrugtbaarheyt en het Miskramen.

d'Ontfanknis en Aanwas van de Vrugt in 's Moeders Lighaam is een stoffe / daar men niet als by gissing van kan spreken / en waar in d'allergeleerdste sig moeten verliesen / en het onbegrypelyk en aanbid'lyk Albestier daar van alleen d'eere geven. Quid Infantis in Utero materno Plasmate, Nutritione, stato tempore Enixu mirabilius dici vel excogitari potest: waarom met regt de Man Gods Job uytroept: Job. x. v. 10. 11. Gedenkt dog, dat gy my als leem bereyt hebt, en my tot stof sult doen wederkeeren. Hebt gy my niet

niet als melk gegoten, en my als een kaas doen runnen? Met vel en vlees hebt gy my bekleet: met beenen ook, ende fenuwen hebt gy my t'famen gevlogten. En de Koninklijke Propheet David: Pfalm CXXXIX. verf. 14. 15. en 16. Ik love u, om dat ik op een heel vreeflijke wijfe wonderbaarlijk gemaakt ben, wonderlijk zijn uwe werken! ook weet het mijn ziele feer wel. Mijn gebeente en was voor u niet verholen, als ik in 't verborgene gemaakt ben, en als een borduyrfel gewrogt ben in de nederfte deelen der aarde. Uwe oogen hebben mijnen ongeformeerden klomp gefien, en alle defe dingen waren in u boek gefchreven, de dagen alfe geformeert fouden worden, doen nog geen van dien en was.

Daar ik voor Latijnfe ooren byvoeg het aardig gefeg vanden heydenfen Petronius:

Quinque pedum fabricata domus, qua nobile corpus
Exigua requievit humo.

Atque ut araneoli tenuem formavimus orfum.

Defe willen na 't aaloude gevoelen / dat d'uyterlijke finnen en 't gemeen tot voorfpraak heeft / dat d'Ontfankenis of Bevrugting van beider geflagten / fo man als vrouw / wel en te gelijk op een tijd vermengde faaden / gefchiet / hebbende Genef. III. verf. 15. en Gen. XVI. verf. 10. voor haar / alwaar van faat geven van de Vrouwen werd gefprooken / nevens Hebr. XI. vf. II. daar Sara gefegt word / kragt te hebben ontfangen om faat te geven.

Gene weeten defelve alleen uyt Eytjens van de Vrouw / niet door de geheele Zadelijke Stoffe van den Man / maar alleen door deffelfs geeft of lucht befproeid en vrugtbaar gemaakt / afte halen / fulks bewijfende met voorbeelden van Be-

vrug-

vrugtingen inden Eyerstok (Ovarium,) of geheele kinderen in de Buysen van Fallopius gevonden/ en ook in de sodanige alwaar de Teel leden sig onderling naauwlijkx hadden aangeraakt/ of daar de byna gesloten Teel-deelen de te samenkomst hadden belet. Andere wederom de vrouwen alle eere van dit groote en wonderbaarlijke werk misgunnende / tragten met handen en voeten te beweeren / dat d'ontfanknis uyt sekere Diertjens/ in gedaante van kleyne Paddetjes / of dik en ronde Wormpjens met steartjens / die in het manlijke zaat niet alleen der menschen / maar ook van alle gaande / vliegende / swemmende of kruppende beesten/ souden wesen / zijn begin neemt / bybrengende het seggen van Paulus Act. XVII. vers. 26. dat niet uit het bloed van Twee, maar van Eenen het menschelijk geslagt is voortgeset; en dat Levi was inde lenden van Abraham Hebr. 7. vers. 10. Voorts Job. XXV. vers. 6. en Psalm XXII. 7. alwaar de Mens als een worm werd beschreven. Magna solet hic agitari quæstio : Conferatne semen ad fœtus generationem mulier ? Non desunt lenæ quædam quæ persuadere conantur fœminis, quam minimum conferre ad generationem fœtus matres , sed tantum gestationis tædia obire ; novemque mensium tædia tolerare , quasi conductitium uterum conferrent viris , cui tanquam navi onerariæ suas merces inferant, suamque sentinam deponant. Qua persuasione efficitur ut matribus erga sua pignora amor tepescat , omnisque humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penitus exuatur.

Die de vrouwen het hare geven / en nogtans dese diertjens of wormpjens voorstaan/ willen datse inde eytjens der wijfjens inkruppen / en dus de-

deselve bevrugten. Maar dat sulke diertjens versiert / en so ergens / veel eer inde herssenen of inbeelding van sulke al doorsiende kijkers te vinden zijn / wil ik liever geloven: of dat die het eerste staande houden / my eens seggen / op dat ik verbasender voorbeelden baren late / hoe van een Swart en Blanke een Mystice; van een Esel en een Paart een Muyl; eindelijk van een Geyt en Schaap een soort van een Bok voortkompt?

Dit alles aan een zijde geschoven / blijkt onses bedunkens het allerseekerst / en is ook met de reden en bevinding best overeenkomend: dat inde samenkomst van Man en Vrouw de binnenste Mond der Baar- of Lijfmoeder sig opent / het manlijk zaat ontfangt / en sig met het vroulijk zaat / of ten minsten met seker zadelijke vogt uyt de Voorstanders (Prostatis) van de Vrouw vermengt en (na men meent) te samen gist / terwijl de gemelde Moer sig weer sluyt; door welke gisting het vlugste en fijnste deser vermengde Zaadstoffen (Aura Seminalis) sig van de grovere delen scheid / en dus / (of ook wel so ongegist en ongeschepven als het is / gelijk het door Fallopius en de Graav in de Trompetten is ontdekt / en door de Heer Professor Ruisch in beyde de Eijerwegen / van een op de daad van overspel door haren man doodgestoken vrouw / gevonden is / en nog getoont werd) opklimt door de Trompetten of Eyerleyders / (Tubas Fallopianas) welke aan beide de zijden der Lijfmoer zijn / na de Balletjens of Eyernesten (ovaria) van de vrouw / besproepende en rijpmakende daar van een of meer eytjens / welke dan uit hare vliesjens of Kelkjens verstende / (terwijl het selve bekleedsel of Kelkje aan 't ovarium vast blijft) van deselve Trompet of Trom-

Tromppetten uytgepelt of uytgeperst/ en als in een tregter werden ontfangen / voorts door desselfs kanaal of pijp na de holte der Lijdmoer afglijen/ en aldaar eenigen tijd los leggen. Dit is d'oorsaak van de beweging / welke sommige die veel kinderen hebben gehad/ en daarom opmerkender zijn / op den dertigsten of twe-en-dertigsten dag na d'ontfanknis gevoelen / also alsdan het bevrugte en bevragte rijpe Eytje (Embryon) door de Trompetten of Buysen van Fallopius, inde dus lang ledig geweest zijnde Baarmoeder nedersakt en gebragt wert / en dat de vrouwen voor desen tijd minder buyks als van te voren / ook sommige bloed-rijke/ dan nog wel sonder hinder vande nog afwesende Ontfanknis hare gewone Stonden hebben. Dit Ey of Eyeren hebben en brengen met sig de Vliesen / als het buytenste of Bloetvat-vlies / en het binnenste of Lams-vlies (Chorion & Amnion) mede: in welke de vezelste stoffe tot/ en het vormsel van het Kind / of wel het nu al eenigsins geformeerde Schepseltje selfs/ (dat egter heel onseker is / en de tegen-spraak niet kan ontgaan) is besloten / blijvende het uiterste of Bloedvat-vlies met sijn buitenste of opperste deel / vanden schranderen en natuur-naspeurende Heer Professor Ruisch, het sappig of vlokkig deksel (Membrana succosa seu villosa) genaampt/ meest aan des Lijdmoeders bodem hangen / en schiet gelijk een zaat sijn wortel in d'aarde / ook eenige veseltjens in deselve/ tussen dewelke na sommiger mening eenige Klieren / of liever/ (volgens het gene ons deselve nopt volpresen Heer Ruisch niet alleen daar van segt of schrijft / maar vertoont en voor oogen stelt) on-eindige Bloedvaatjens/ groeijen / uitmakende de Nageboorte of Koek

(Placenta, Hepar Uterinum) welke niet anders is als een samenstel derselve Bloedvaatjens en Vliesen / waar tussen gansch geen Klieren zijn te vinden / maar wel eenige uitpuilentheyt in de Baarmoeder selfs / op de plaats daar de Koek sig aan deselve komt te hegten en vast te maken. Dese Koek is met het voorseyde Noppig Vlies (Membran. Placent. Villos.) bekleed / welkers gebruik is een melkagtige stoffe of voedend sap uit de uiteinden van de Slagaderen der Lijfmoeder / niet alleen alle maanden als van de Stonde-bloed / gelijk enige meinen / maar geduurig / t'ontfangen / en door sijn Noppen 't selve in te trekken en te behouden / tot dat d'uit eynden der aderen 't selve nevens het aderlijk bloed na haar nemen / en door de Navel-ader (Vena Umbilicalis) tot de Vrugt voeren / (gelijk ons bevestigen kinderen sonder / of met een toe mond geboren / aanwijsende / datse door den Navel alleenlijk sijn gevoet: en so ontbrekender ook geen voorbeelden van die in tegendeel haar voedsel alleen door den Mond hebben ontfangen / als sonder Navel-streng geboren zijnde / hoewel dit yets seldsaams is; en meer voorvalt / en nogtans niet minder hier bewijst / dat gesonde kinderen met een verrotte of byna vergaane Nageboorte ter wereld komen) waar door / (en geensins uit versierde nog opgetoonde Kliertjens van de Moer-koek of Lijfmoer / veel min uit vereeniging der Bloedvaten van deselve Koek met die van de Lijf-moer / als men eertijds meende) en dan door het Vogt of Zap waar in het drijftig legt / en 't welk door d'oneindige bloedvaten der Moederkoek is gekleinst / het Kind ook door de Mond werd gevoet / even als het Kuiken door het Wit / met het welk ook

dese

dese vogt veel overeenkomst heeft / in het Ey. Het blijkt dan / dat nog door den Navel alleen als dese / nog ook door den Mond alleen als gene willen / maar door die beide de Vrugt gewoonlijk werd gevoet / en dat het geen / van een uytdrygend en voedend sap of melk / in't eytje self besloten en mede gebragt / thans weer op nieu gedagt en verdigt werd / geheel ongegrond is. Het Kind derhalven werd genoegsaam met een eenerley stoffe / nog geensins door eenig ingebeeld Zenuw-sap / als eertijts sommige Engelse gedroomt hebben / beide en door de Navel / en met de Mond suygende en lorkende gespijst en gevoed. Hier van is het / dat so ras als het geboren is / den tepel van zijn moeder weet te vatten en te suygen / 't welk het nu te voren in sijns moeders lighaam heeft geleert.

Of nu / gelijk sommige meenen en belaggens waardig is / 't geheele Schepsel teffens werd gevormt / of by trappen / gelijk andere gevoelen / en ik liever wil geloven / sullen wy hier kortelijk neerstellen / latende voor-afgaan d'onsekere vertellinkjens / (dat sig al inden beginne binnen d'eerste ses of seven dagen het rode springende Stip (Punctum Saliens) 't geen men daarna het hert noemt / kort daar aan de groot Slagader en Holleader (Aorta & Vena Cava) en omtrent den vijftienden dag in't binnenste van't bolletje of eytje haar twe kleine blaasjens / zijnde beginselen en ruwe ontwerpen van de Herssenen en de Lever / vertonen; en op den vijf-en-twintigsten alle delen byna / maar op den dertigsten of ses-en-dertigsten dag deselve volkomen souden geformeert zijn / &c.) Namentlijk dat de voorgemelde Vermaarde Heer Ruisch so uyt onbevrugte als bevrugte Eytjens

tjens als uyt allengskens groter geworden Menschen Schepseltjens (Embryones); op dat ik van de kleinste beginne: als van de grootte van een Luys of van een Sla-zaatje/van een Anyszaatje/ Gerste-koorntje/ halve of heele Duymbreed &c. klaarlijk aan de wereld ten toon stelt / en alhier uyt de Eerste en Twede Plaat of Tafel met aanwijsing van ydere bysondere Figure nevens de daar by gevoegde Verklaring / kan gesien werden.

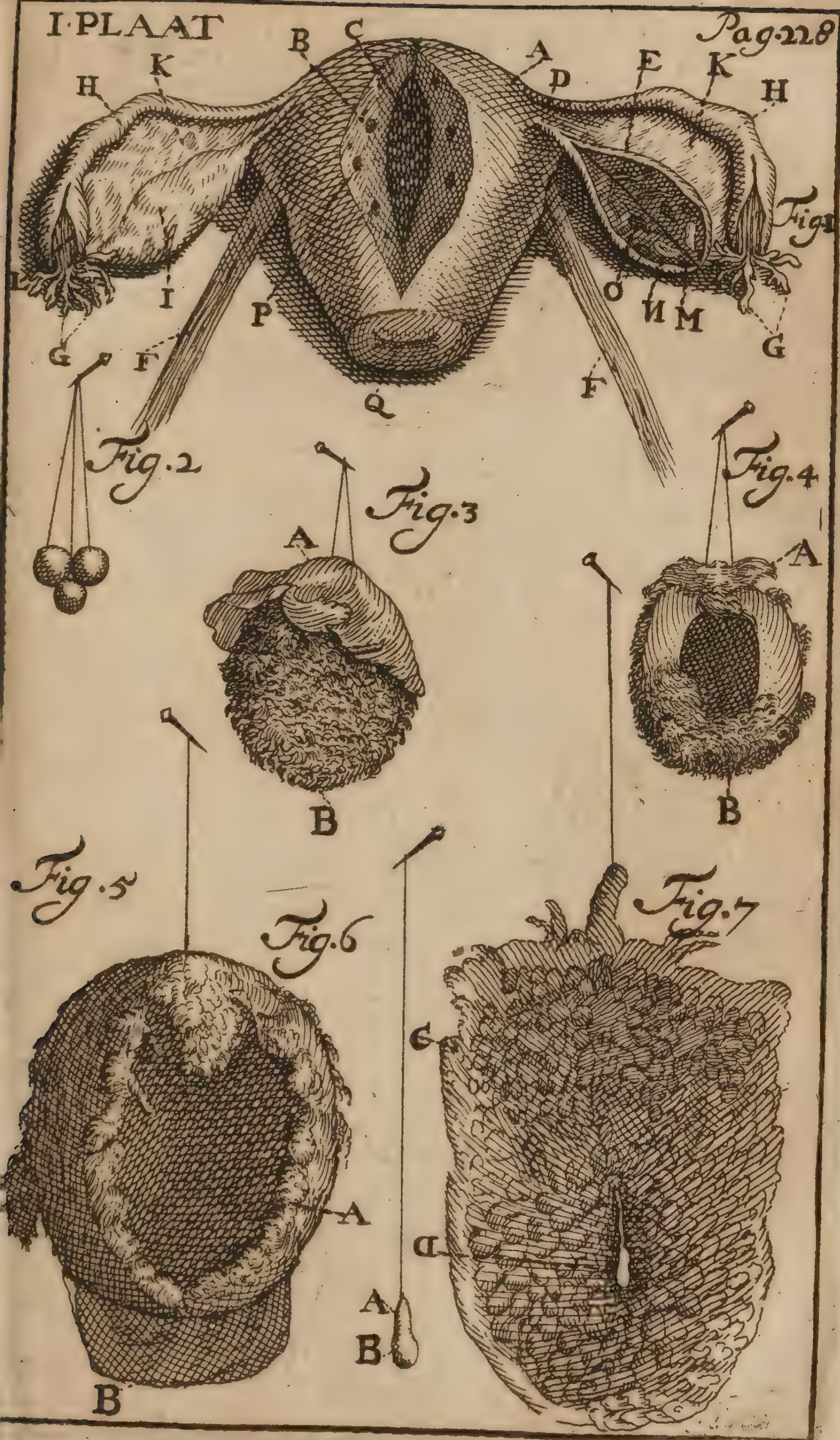
EERSTE PLAAT.

FIGUR. I.

Vertoont de Lijvmoer van een Vrouw, dewelke weynig dagen voor haar Dood Bevrugt is geworden.

A. 't Lighaam vande Lijvmoer.
B. Desselfs dikte.
C. Des Lijvmoers Holte.
D. De plaats daar de Trompetten of Eyerwegen haar komen te setten inde Holte vande Lijvmoer.
E. De ge-opende Eyerstok.
F. De Rond- en Lange-Banden.
G. Derselver Zazelingen of Lofwerk.
H. De Trompetten of Eyer-leyders.
I. De Eytjens buyten d' Eyerstokken uytpuylende.
K. De Breede Banden des Lijvmoeders.
L. De Holte der Eyerwegen.
M. De Rand van derselver Holte.
N. Het Bevrugte Eytje wiens inwendige vogt verandert, en als geronnen is.

O-o. De

I·PLAAT
Pag.228
B
C
A
D
E
K
H
K
H
Fig.1
I
I
G
F
P
Q
O
N
M
G
F
Fig.2
Fig.3
A
B
Fig.4
A
B
Fig.5
Fig.6
A
B
A
B
Fig.7
C
D

O-o. De Eyertjens die niet zijn bevrugt geworden.

P. De overdwers opgeſneden Bloedvaten.

Q. D'Inwendige Mond des Lijvmoeders.

FIGUR. II.

Drie Onbevrugte Vrouwen Eytjens.

FIGUR. III.

Een dito maar niet geopent, 't welk bevrugt zijnde, daar na uyt de Baarmoeder is geſtoten,

A. De Beginſelen der Vlieſen.

B. De Beginſelen der Bloedvaten.

FIGUR. IV.

Een dito maar opgeſneden.

A. Het buytenſte van't Eytje, 't welk als een ſamenſtel van Kleene Bloedvaatjens voorkomt.

B. De Holte van 't Bevrugte Eytje.

FIGUR. V.

Het beginſel van een Moerkoekje van een ſeer kleyn Menſche Schepſeltje.

A. Het Beginſel de Bloedvaatjens.

B. Geklontert Bloed, 't welk aan het ſelve vaſt ſit.

FIGUR. VI.

Een Menschen Schepseltje van grootte als een Anys-zaatje.

A. Het Beginsel van 't Navel-Strengetje, so dik zijnde als het Beginsel van 't Schepseltje self.

B. Het Schepseltje self in grootte als een Anys-zaatje.

FIGUR. VII.

Het Beginsel van een Mensche Schepseltje, in grootte over een komende met een Luys of Latouw-zaatje hangende 't selve nog aan sijn Navel-strengetje en Moerkoekje vast.

C. Het Beginsel van't Moerkoekje.

D. Het Beginsel van 't Schepseltje selfs, de grootte van een Luys of Latuw-zaatje.

TWEDE PLAAT.

FIGUR. I.

Een Mensche-Schepseltje de grootte van een Gepelt Gerste-koorntje 't selve is nog vast aan desselfs Navel-strengetje en Moerkoekje.

A. Verbeeld het Hooftje.

B. 't Lighaamtje, waar aan nog gans geen beginsel van Ledematen gesien konnen werden.

C. Het Navel-strengetje.

D. 't Moerkoekje.

FIGUR. II.

Een ander Mensche-Schepseltje omtrent van deselve grootte.

A. Het Nageboortetje seer vergroot door het aanklevende geronnen bloed.

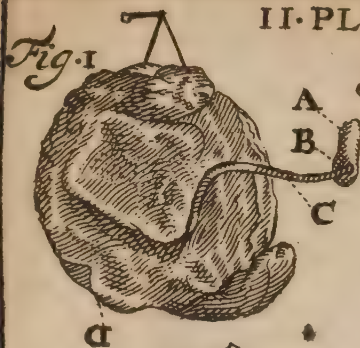

Fig·1
A
B
C
D

Fig.2
B
C
A

Fig·3
B
A
C
D

Fig.4

Fig·5
A

Fig·6
A

Fig·7

B. Het beginſel vande Navelſtreng, welk in een waterblaasken is komen t'ontaarden.

C. Het Schepſeltje wiens Hooſtje van Lighaamtje nog niet wel en is te onderſcheiden.

FIGUR. III.

Een Menſche-Schepſeltje een weinig grootter, wiens hooftje nu al onderſcheiden word van 't Lighaamtje, en in 't welke d'alder eerſte beginſelen der Uiterſte Ledematen als kleine heuveltjens haar beginnen op te doen.

A. Het Moerkoekjes buytenſte oppervlakte.

B. Deſſelfs inwendige oppervlakte.

C. 't Hooftje.

D. 't Lighaampje.

FIGUR. IV.

Verbeeld een Menſche-Schepſeltje omtrent een Duymbreed groot, in 't welk het Hooftjen d'uiterſte en Ledematen ſig veel klaarder vertoonen, zynde het beginſel van deſſelfs Navelſtreng byna ſo dik als 't Schepſel zelf.

FIGUR. V.

Een Dito Schepſeltje nog wat grooter en waar van het Strengetje ook byſonder dik is.

A. De dikte van 't Navelſtrengetje.

FIGUR. VI.

Een dito weer wat grooter, in welk de Vingertjens en Toontjens bescheidelyk syn te sien.

A. De dikte vande Streng.

FIGUR. VII

Een dito nog wat grooter als het laatste.

Hoedanig het in't aldereerst wit/ raauw en ongeformeert klompje (met een kleyn stukje zagte witte-kaas/ en aldus met sijn beschrijving by Job aan het tiende Capittel/ over-een-komende) het aldereerst met een hooftje/ inden beginne nog sonder/ daarna met twee swarte stipjens zijnde d'oogen/ gevolglijk met vier uytbottende heubeltjens als sandjens of speldekopjens/ 't welk zijn de beginselen/ voorts stompjens/ dat zijn halve/ eindelijk met heele Ledematen/ alsmede met ooren/ neus/ mond/ ingewanden &c werd vereiert/ en als een borduursel uytgewerkt: hoe het daarna grooter werdende/ men eerst niet alleen de vingertjens en daarna de toontjens/ maar ook de leemten en gebreken/ als een Hasemond/ kromme/ verminktelijof in een getrokken Leden/ kan onderscheyden/ en hoe het nu van een Embryon of onvolmaakt/ tot een Fœtus of volmaakt Schepseltje overgaat/ dat omtrent de twede maand soude geschieden/ maar nogtans niet seker is te bepalen/ also seer beswaarlijk van alle dese onvolmaakte Schepseltjens/ uit der selver grootte van haar ouderdom/ of hoe lange sy gedragen sijn is te oordelen: sy konnen ook sterven inde Baarmoeder/ en nog eenigen tijd daar in achterblijven/ daarom is 't onmogelijk hierop vast te gaan. Van volmaakte Schepseltjens van dry/ vier/ of vyf maan-

maanden kanmen met meer sekerheit spreken / om datse veeltyds levend ter wereld komen / als mede in meerder quantiteyt te bekomen syn of den Ontleders en Genees-oeffenaren toegebragt werden. Alleenlyk dat ook van dese mag aangetekend werden / dat in die van dry maanden het manlyk van het vrouwlyk geslagt beswaarlyk is te onderscheyden.

Daar ik bydoege dat groote wonder boven alle wonderen / daar ons de Historien met vele voorbeelden van gewagen; te weten hoe dat een Vrugt eerst met gesonde en wel geschikte Ledematen / daarna door een schielyke schrik of ontsteltenis van de op 't uyterste swanger zynde Moeder / uyt het sien van een Mens die mismaakt is / of eenige van syne leden mist / weinig dagen daar aan met verminkte of geheel vermiste Ledematen geheel mismaakt en geschonden ter wereld komt. Hier van hoewel een diepe verborgentheyt zynde / en varen latende / 't gene men vande nu dus dan so stralende dierlyke Geesten / Gistingen / Eerste Hooft-stoffe van Rene Descarte, Seedgaatjens (Pori) &c. hier toe versint en versiert / meen ik dese reden de naaste aan de waarheyt te komen: Dat dese verminking / vermis / of mismaaktheyt in de Vrugt al in de eerste Vorming en schikking der sadelyke Stoffe / is geschiet / en dat door den schrik van de Moeder / op een ons verborgene wyse / het aanbiddelyk Albestier de Vrouw hier van maar als waarschout / en kennisse komt te geven.

Of nu so een mismaakt Schepsel / of ook eenig ander Monstreus Kind / meer gelykenis had na eenig Beest als na een Mens / is en blyft het egter een redelyk Schepsel / nog heeft daarom twe

Naturen / hoewel de Ziele in hare werkingen door de misvorming en wangestalte in de leden &c. werd te rug gehouden / als niet hebbende bequame werktuigen / die tot uytvoering van haar gedagten van noden zijn ; so dat de Ziele in hare werkingen verkort en in gebreken blijft / niet om dat het haar aan vermogen / maar aan bequame delen en leden ter uytvoering hapert. Quicunque formam humanam obtinent, sumtoque à primo parente nascendi ordine, ratione ac modo ab utroque sexu sunt proseminati; licet monstrosa sint specie deformique habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoque ævi hujus curriculo futuri sunt resurrectionis participes.

Wat het eerste roeren of leven belangt / is even onseker / alhoewel de Schrijvers het in voorbarige op den veertighsten dag / in andere op de twede maand / maar in de meeste op de derde of vierde Maand stellen / als wanneer het de Hemelse Ziele (die sommige een vonkje van 't Goddelijke wesen Divinæ auræ particulam; andere een gedeelte van de Siele des Werelds; andere des eersten mensches; weer andere van de Ziel der ouderen door 't besielde saat van die beyde / gelijk sy spreken / voortgeset / noemen. Hier heet se eens stoffelijk / daar onstoffelijk; nu isse als een vuurvlam ; dan als de lugt ; thans breid mense over het gansche lighaam uyt; morgen sal mense in een kleyn kliertje plaatsen en een Denkende Saak of een enkel denkend wesen noemen / &c. Waar komt dog des Mensen dertelheyt niet al op uyt ? Van de wijse harer Voortbrenging seggen dese : dat aller menschen sielen op eenmaal te gelijk sijn geschapen ; gene dat God deselve nog dagelijks schept : hier wil mense met d'eerste Ontfanknis

daar

daar als eerst het Schepsel in lijv en leden volmaakt is / samen voegen. Maar wie kan dese diepten peilen / en de werken van den Onbegrijpelijken na rekenen? Wie sal ons seggen / wanneer / hoe / en door wat wegen de Ziele in den nieu geformeerden Mensch geplaatst werd? Dese dingen zijn voor ons te hoog en gaan het menschelijk verstand wijt te boven / moeten ook daarom / voor so verre het den Geest Gods blieft heeft dit diep geheym aan ons t'openbaren / meer in een geheiligt Geloov / als na een onheilig en alte nieugsgierig ondersoek aangenomen werden.) in sijn nu volmaakte ligchaam en leden / vanden Almagtigen Schepper onmiddelijk geschapen / en ingestort zijnde / ontfangt; Sacræ fidei, rectæ rationi, & Theologorum qui maximæ notæ fuerunt, authoritati consonum est, animam rationalem & immaterialem, siquidem nasci non potest, quam primum omnia in fœtus humani formatione ad receptionem ejus ritè disposita sunt, à Deo immediatè creari ac infundi. Willis. Anim. Brut. Cap. VII. Pag. 40. Als wanneer de moeder het leven en bewegen desselven meerder en volkomentlijker kan voelen / en dat nog eer en meer so sy een Soon is dragende / die al te oude of ook al te jonge lieden selden teelen / en welke ook na veeler gevoelen alle de regter deelen van sijn Moeder soude klocker maken / radende derhalven de sulke die meer na een Soon als Dogter verlangen / dat sy agt dagen na het ophouden vande Stonden op de Volle Maan / en een koelen Wind waejende souden te samen komen.

De meeste kinderen worden geboren / vande tien laatste dagen der Negende Maand / tot inde tien eerste der Tiende: dat is binnen den tijd van twin-

twintig dagen / die meest alle leven: maar die op de Seven of Agt Maanden geboren werden / dat is beneden de twe-hondert twe-en-vijftig dagen / zijn onvolkomen en siekelijk / en van geen twintig blijvender drij levendig. De best volkomene werden geboren binnen de Tien Eerste Dagen van de Tiende Maand / en meest op de selfde uure van den dag waar in sy geteelt zijn / van den twehondert drijen-vijftigsten dag / zijnde ses-en-dertig weken / tot den twehondert drie-en-seventigsten / tellende de geboorten na de maanden der Maan / hoewel andere liever de maanden na den loop der Son rekenen / van welke de negen / negen-en dertig weken of twehondert drij-en-seventig dagen uitmaken / zijnde even deselve tijd / welke des werelds Heiland / na de meining van Augustinus soude zijn gedragen.

In Vrankrijk agtmen de kinderen onwettig / die niet inde tien dagen van de Sevende Maand werden geboren: dat is na den hondert seven-en-tagentigsten dag sedert hare ontfanknis / tot op de tien eerste dagen van de Elfde Maand / dat is op den driehondert en vijfden dag / zijnde buyten dien tijd voor Bastaarden gerekent.

Het dunkt my hier ter snede / hoewel buiten het eerste bestek / ook een woord van het Miskramen te spreken. Een Miskraam / Misdragt (Abortus) is een ontijdige uitwerping of uitval vande Vrugt uit de Baarmoer / gemeenlijk uit de navolgende oorsaaken ontstaande: als inde Vrouw uit groote Swakheyt of Krankheden / als Buikloop / Kolijk / Darmpersing (Tenesmus) gelijk ook van bittere / afdrijvende of sterk purgerende Medicijnen / en daar op volgende alte sterken Afgank / (Hypercatharsis) eindelijk is wel de

laat

laatste en naaste oorsaak/ of een (ongeagt het swanger zijn) gedurig aanhoudende Stondevloet/ of een onverwagte schielijke Bloedvloed. Ook kan het Kind van een Miskraam d'oorsaak zijn/ als het al te groot en te sterk is/ of sig te veel beweegt/ ook als het alte swak is/ of dat'er meer als een is. Onder d'oorsaken van buiten komende/ teltmen te veel of te weinig of bedorven Voedsel/ als mede Vallen/ Stoten/ Slaan/ Schoppen/ Rekken etc; ook Quade Lugt/ Stank etc/ by welke men als Inwendige Oorsaken kan rekenen de Hertstogten: als schielijke Schrik/ Ontsteltenis/ Verbaastheyt/ oplopende Gramschap/ Gekijf etc. Veeltijds is de Vloed sterker en gevaarlijker in een ontijdige/ als in een tijdige Kraam: gelijk ook in en na 't lossen van een Vleesklomp of Suiger/ (Mola) so het de Vrouwen/ hoewel t'onregt/ noemen: zijnde het selve meestijds niet anders/ als sekere brok of brokken aan een gebakken en verhard geronnen bloed/ dewelke of ook verharde Nageboortens/ of eenige Vleesgeswellen of Uitwassen vande Lijfmoer sommige Vrouwen lange jaren/ eenige al haar leven buiten merklijk ongemak by blijven/ gelijk ons menigten van voorbeelden dagelijks aantonen.

Het slinken der Borsten vande Swangere is gemeenlijk een voorbode van het miskramen.

Omde Miskraam te verhoeden of te helpen werden vele dingen vereist/ die by de Schrijvers vande Genees-oeffening zijn te vinden/ en hier te lang souden vallen om te verhandelen; alleen sal ik/ mids de verhoedende middelen by voorbaat dienen aangewend/ en als het overal tegenwoordig is meest tijds te laat aankomen/ eerst eenige weinige tot hulpe aanroeren.

Men

Men moet so ras men eenig bloed uit de Natuurdeelen verneemt de Vrouw op 't bed leggen/ met de beenen hooger dan 't Lighaam/ stil en buiten aanspraak/ en haar in geven wat Wijntint/ of by gebrek van dien/ wat Vin de Grave, of een Candeeltje/ en so dit niet helpt het Navolgende. Accipe Sem. Plantag. Granor. Kermes Mastich. Elect, an. ℈ j Laud. Cydoniati Gr. v. met wat roode wijn: Voorts magmen een goede Stoving van Duysentblad, Weegblaan, Granaatblommen en Rosenblaan in Smits water gekookt op 't slot van 't Lighaam en de lenden leggen. Het Aderlaten ter regter tijd in 't werk gestelt/ spant onder de Verhoedende of Voorkomende Hulpmiddelen de kroon/ en doet in volle of replete Lighamen veel goet/ daarom moeten sommige Vrouwen eens op Halver Dragt/ eenige wel dry of viermaal/ andere meermaal in haar swanger gaan gelaten werden. So getuigt Riverius van een Vrouw/ die dry Miskramen te voren gehad had/ die hy alle Maanden eens/ gedurende haar groot gaan/ dede Aderlaten/ en welke daar na gelukkig verloste. Fernelius dede de Vrouw van Henrik de vierde, die te voren verscheide ontijdige Kramen en Misdragten had gehad/ door dien het Kind t'elkens door al te veel voedsel wierd verstikt/ ter halver Dragt laten/ waar na sy/ en vervolgens altijd haar Kind regtschapen en gesond ter Wereld bragt/ en aan Doctor Fernel voor sijn goeden raad vijftig duysent guldens vereerde.

Tot nu verhandeld hebbende: Quo pacto lotium inter ac oletum oriamur homunciones. Op wat wijse wy Mensjens tussen pis en drek ons begin hebben/ & pari sorte, pari naturæ lege

pro-

rodeat Cræſus Iruſque: dat is door een gelijk
ot en even gelijke wet der Nature den Aller
ijkſten en den Aller armſten voor den dag komt;
al ik tot d' Onvrugtbaarheyt overtreden/ en
aar van ter loops mede een woordje mel-
en.

Veelderley zijn de ſoorten en oorſaken van On-
vrugtbaarheyt/ meer nogtans inde Vrouwen als
nde Mannen: als hardigheyt/ engte/ toegroe-
ing/koude/ hitte/ droogte/ vogtigheyt etc/ van-
e Lijvmoer/ of vele andere ſiekten/ hier te
ang om te noemen/ van 't geheele Lighaam:
eel kan der ook ſcheelen byden Man/ dat wy
m deſelve reden ſullen voorby gaan: maar dat
e meeſte verwondring en opmerking verdient/ is
at alle beide en Man en Vrouw ſullen fris en
Vrugtbaar weſen/ als na 't overlijden van d'een/
f ook anderſins dikwils blijkt/ en echter te ſa-
men geen kinderen teelen: waar van geen ande-
re of beter reden valt te geven: als dat het
Zaat van yder gewas tot zijn voedſel en aanwas
een grond behoeft die met zijn aard oover een
komt: Nam non omnis fert omnia tellus. Alſo
weinig dan als men het land voor onvrugtbaar
hout/ daar juiſt het een of het ander gewas niet
in aarden wil/ mits het alleen aande ongelijk-of
ſtrijdigheyt van beider eygenſchappen en niet aan-
de magt of bequaamheyt hapert/ kanmen die
gene in welke gans geen Even of Gelijkmatig-
heyt/ en Ongelijkheyt van ſtoffe/ of Verſchil-
lende Neigingen zijn/ onvrugtbaar of onbequaam
tot de voort-telinge noemen

By d' Onvrugtbaarheyt ſal ik voegen: dat
Jongelingen die al te vroeg byſlapen niet/ en veel-
tijds daar na ook noyt en teelen/ maar daar toe
voor

voor altijd onbequaam blyven: Planta quæ ci-
tius quam par est floruit, flavescit. Fruges si
spicam ante geniculum protulerit inanis erit &
semen inperfectum. Gelijk dogters die nooit gebloeid/
dat is haar maand-stonden gehad hebben/ of de-
selve door andere onnatuurlijke wegen: als door
den mond/ fondament/ blaas/ oogen/ ooren/
neus/ navel/ ja kleinste vinger etc. loosen/ ge-
lijk'er voorbeelden werden gevonden/ ook selden
kinders dragen. Anders beginnen dese Stonden
gemeenlijk met de veertien/ en duuren tot de
vijftig jaren/ hoewel ik se in een Meisje van acht/
en in een Vrouw van drie-en-sestig jaar heb ge-
sien. Somtijds blijvense sommige swangere Vrou-
wen nog wel eenige maanden/ ook wel tot het
einde van haar Dragt by/ zijnde dan meest tijds
oorsaak van een swakke moeder en een onrype
Vrugt. Ik ken hier ook een Vrouw/ die seer
weinig jaren geleden op haar twee en vijftigste
jaar heeft gekraamt/ en my wierd doen berigt/
dat 1694. alhier een andere Vrouw in haar 55ste
jaar het selve was wedervaren; en dat Oude
Mannen van tagtig/ 't negentig en meer jaren
voort teelen is niet nieuw/ also haren tijd daartoe/
heel anders als inde Vrouwen gantschelijk onbe-
paalt is/ nog eenig Bestevaar hoe oud ook/ so an-
ders maar gesond is/ tot dit werk onbequaam
is. So verhaalt Felix Platerus een deftig Schrij-
ver en eertijds Professor inde Medicijne tot Ba-
sel; dat sijn Vader nu 72. jaren oud trouwde/ en
nog ses kinderen teelde/ daar van het laatste op
zijn 82ste jaar. Warenboven dat vry hooger gaat:
dat zijn Overgrootvader na zijn hondert jarigen
ouderdom nog een Soon teelde/ en daarna nog tot
desselven soons trouw-dag toe leefde/ zijnde h[...]
al[...]

als doen 126. jaren oud. Eindelijk datter din-
gen souden wesen/ die door sekere verborgen ei-
genschap / in andersins bequame/ d'Onvrugt-
baarheit souden voortbrengen en d'Ontfanknis be-
letten: als daar zijn de Natuurdeelen van een
Geyt of van een Muyl-esel/ Kruit-munt/ Wijn-
kruit / Plompen/ Wilgenblad/ Kampher / en
wat dies meer is/ daar aan sla ik evenveel ge-
loof/ als dat de Lijfmoer en ook het Teel-lit
van een Hart/ of Haas of Verken/ of de Wor-
tels van Eringium, Satyrion, Raket, Artichoc-
ken, Amber, Ziveth, Muscus, een Hasensprонk,
d'As van een Eigel, een Riem van Wolfs-leer,
een Arend-steen, ja self de in gout beslagen Re-
liquie, welke onse Oost indisse Pelgroms of Ba-
stable-baarders Venus & Priapus ter eeren over
sig dragen/ en by ligt gelovige so veel van opge-
ven de Kragten/ Minne-lust/ Vrugtbaarheyt en
Gevrugting in die gene/ welke daar toe de na-
tuurlyke ver-eissen ontbraken/ souden maken en
bevorderen.

Hier was nu vande wettige oorsaken tot ver-
nietiging des houwlijks/ so by de Man als
Vrouw vry wat te seggen; maar mitsdien dese
dingen in ons Vaderland meest onder den rok en de
broek worden gesmoort/ en selden Processen/ als
wel in andere landen voorvallen / darom werden
gesien of gehoort/ sullen wy kortheits halven dit
voorby slaan.

IV. HOOFT-DEEL.

Vanden tijd der Verlossing of het Kramen en wat in Barens-nood, en als 't Kind geboren is te doen staat &c.

Dus ver is het lot van alle Menschen in haar Begin/ Vorming/ Voeding en Aanwas algemeen/ nog den Monarch tot nu toe bevoorregt op den Bedelaar/ maar die dagen nu vervult/ en de Verlossing uit den negen maandige Kerker daar sijnde ('t welk na sommiger gevoelen gemeenlijk op den selven dag/ datse haar eerste Stonden hebben gehad/ voorvalt) komt het wenende Wigt (wiens naar geschrey sommige willen/ dat inde Soontjens op den toon van O A/ en inde Dogtertjens op die van O E soude uytgaan/ als of het jongsken seggen wilde: O Adam! en het Meisjen O Eva! warom hebt gy gesondigt/ also wy om uwent wil allerlei jammer en elende in dit leven sullen moeten ondergaan en uytstaan:) uit 's moeders buik als van achter de gordijnen op het Tonneel des Wereldts te voorschijn/ onkundig wat Personagie het sal vertonen/ tot dat den tijd/ onderwijs en oeffening/ hem het alles leeren. Maar nog eer het hier toekomt/ steent en kermt de met smert en pijn beladen Moeder/ welke niet selden hem met groot gevaar inde Wereld brengt/ so dat met het begin van sijn leven het hare een einde neempt/ en terwijl hy 't eerst sijn oogen opend sy de hare voor altijd sluit. Dit konnen de grootste Vrouwen des Wereldts so weinig als de geringste Slooren ontgaan/ en hier mede toont en bevestigt den Schepper de eyvengelijkheit

heft / begeert onderlinge medelydsaam en barmhertigheyt/ en bespot de hoog- en trotsheyt aller Menschen.

Nu dient by uitnementheyt het Vroedwyf haar getyde wel te kavelen / wetende dat al over eenige dagen den bovenbuyk der Swangere eenigsins is geslonken en ingevallen om dat het kind wel na het Bekken (Pelvis), dat is na beneden / is gekeert / (dat in Sommige Vrouwen somtyds wel vier of vyf weken in andere wel twe maanden voor de verlossing geschiet) en wel verseekert dat de tyd tot een natuurlyke Verlossing vereist niet alleen vervult maar ook dat de pyn in de Lenden/ Liessen / en omtrent de Navel na beneden dringende / de Persing op den gehelen Onderbuyk en 't parssen van 't Kind / te samen gemeenlyk Ween of Vlagen genoemt / met het afkomen van de Mond der Baarmoeder tot voor de Schaamte / haar aankondigen / dat den Arbeid op den hals en het Vrouwtje in Barensnood is; tot meerder verseekertheyt nogtans SLAATSE DE VROUW AAN, gebruykende hare eerst wel van nagels gekorte / en met oly of vet glad gemaakte vingers / en brengt die pas onder den watergang schuyns opwaarts na voren en geensins regt uyt / in de Schede / voelende of sig daar eenige dikte / rondte of hardigheyt vertoont / en of alles daar slapper / slutser en wyder als na gewoonte is / mitsgaders of de Mond der Baarmoeder / die sig inde laatste Maanden der Dragt meer en meer verwydert en ontsluyt / open is of niet. Dit so bevonden zynde / sal haar eerste sorg zyn voor een bequame leg of sit plaats voor de Vrouw; het sy in een expres daar toe gemaakte Kraamstoel / waar van de beste zyn / die men op

verscheyde wijsen na sijn goet vinden / kan op-heffen en sakken laten / of wel dry Stoeltjens in gedaante van een Leenstoel aan een gebonden / van de Boerinnens een Kortbed genaamt / of Bakermat / of Bed / of eindelijk ook wel een Schootsters-schoot / die van sommige boven al werd gepresen; van welk alles de Vroedvrouw de keur aan de sinlijkheyt en gewoonte van de Vrouw of haar Vrinden moet overlaten. Dan sal sy deselve op kussens sagjens agter over nederleggen / brengende de Lijderse haar fondament so na op de kant als 't mogelijk is / op dat het Sluytbeentje (Os Coccygis) vry blijve / en setten haar onder elken voet een stoof; voorts dry sterke vrouwen / als aan elk been een / en een ander agter aan de schouderen plaatsen / om haar in een behoorlijk postuur te houden: Sy moet sig ook van Warme Doeken / wat Oly / Garen / of Vlas / en een Schaar om de Streng afteknippen en te binden wel voorsien / en haar voor de vrouw tussen haar Knien op een Lagen Stoel nedersetten / de Duymen in de Liessen en met de rest van de Hand en Vingeren het Dik van 't Been ondersteunen / en also het Kind afwagten / of ook somtijds met de hele regterhand dit werk verrigten / terwijl sy met de linker het kind verwagt: ondertussen de vrouw met hartige woorden aanmoedigen / en als 't pas geeft met den Duym het Lighaam inde Ween tragten te verwijderen. Het Kind nu geboren / en de Vrouw ook van de Nageboorte verlost zijnde / sal sy de Vrouw al sagtjens op haar Vuyst / met een Warme Doek het lijf opstoppen / neerstig lettende of de Schede niet ontploit of gesakt is / en schoon sulks niet en is / moet sy egter deselve met de

hand

hand sagtjens op en uptsetten en glad strijken/ dan haar een Sluptdoek en Band / op dat de Baarmoer geen wind of koude vatte / aan doen / en voorts in een Warm Bed helpen; daarna het Kind de Navelstreng (die sommige in de Knegtjens wat langer laten als in de Meisjens / haar inbeeldende / dat het manlijk lit des te groter sal worden / en de Meysjens dies te enger wesen) vier of vijf vingerbreed van sijn lighaam (andere maar twe of drie vingerbreed /) op een of twe plaatsen Afbinden / en twe of drie vingerbreet boven de band Af-snijden; dan het selve schoon wassen en reinigen / de Navel met een Doekje / en Navelband wel binden en versorgen / voorts Bakeren en Wegleggen ; hoewel het andere / en mijns dunkens niet qualijk / eerst een weynigje gesmolte boter met honing / of wat versse Amandel-olye met Suyker/ voor de buykpijn / en om het van sijn eerste swarte vuyligheyt (Meconium) t'ontlasten / ingeven.

Maar eer ik hier in verder en tot het ondersoek en verschil tussen een Goede en Quade Geboorte / en tot de kentekenen en waarnemingen van beide / en 't gene sig daar verder op doet overga / dunkt my niet ongeraden van de voornaamste Teel-delen / en hare benamingen en siekten yets te seggen ; nogtans overslaande 't gene yder weet / de schaamte dekt / nog hier nootsakelijk behoeft gesegt / sal ik van de Schede der Baarmoeder / (olim uteri cervix , jam Vagina, quia tanquam vagina gladium ita Membrum virile in se recondat) welke in de Samenkomst den Man omvangt / en ook voor een doorgank en uytlosing aan de Stoffen / die natuurlijk of tegens natuur in deselve / of in de Baarmoeder

gebonden werden verstrekt / alhier spreken: de natuurlijke zijn de Maandstonden / de Zaden en het Kind met sijn Water / Nageboorte en Vliesen: de tegen natuurlijke sijn een so genaamde Suyger (Mola); Valse Vrugt (Gallis Fauce Germe); Etterlosing uit een voorgaande Versweering inde Moer of de Schede self / 't sy van val / slag of stoot / of Venus-siekte / of van buyten haar vaten binnen de Moer opgestopte Stonden; de Witte-Vloed; een Moejelijke Baring; Doode Vrugt; Misdragt; het Rotten van een Dood Kind / en diergelijke meer.

De Schede is een sagt Vlies-en-Senuw-agtig / ook eenigsins Vleesagtige Pijp of Buys / in vrysters of weynig gebruykte inwendig gefronst en geplooit / van boven naauwer als in 't midden / in Vertele en in Kraam-vrouwen isse als leer / en in Gemene Vroulieden of Hoeren (die ook daarom selden swanger werden) ver-eelt / en kraak-benig omtrent ses of seven / somtijds wel agt of negen vingerbreed diep of lang / inwendig vol Seevgaatjens (Pori) en met een lijm en-glibrig vogt aanbrengende kanaaltjens beset / dienende de plotsjen en rimpels / op datse in de By-een komst en Geboorte niet alleen sig sou konnen verlangen en verkorten / of rekken en weer inkrimpen / voorts de koude lugt uit het lighaam weren / als ook den schielijken uytloop der Zaad-stoffe verhinderen; maar ook om inde Verlossing door dese rimpels en plopen het Kind voort te setten en aan te drijven: en de Zeev-gaatjens en kanaaltjens om met haar Stoffe (die van eenige het ware Vrouwlijke Zaat genoemt werd) haar te bevogtigen / en daar door na sommiger gevoelen de gisting van het manlijk zaat in de Samenkomst

en

en Ontfanknis te bevorderen. Sy heeft van voren de Blaas en van agteren den Eindeldarm/ waarmede sy so naau vereenigt is / dat d'een beledigt/ gequetst of versworen zijnde / het overgaat tot d'ander / so dat de Drek door het Teel-deel uytkomt/ en sy begint van de Moer en eindigt in 't Schaamdeel / of liever/ sy is van de Schaamte tot de Lyd of Baarmoer uytgestrekt: want daar de Schede eindigt begint de Mond of Opening der Baar- of Lijd-moeder/ welkers spleet of overdwarse opening / dwers tegen over de opening van het Teel-deel staande / met het selve de gedaante van een Kruys uyt maakt; hier aan volgt de Lijdmoer selv / die een ovaals wijse of ronde-sak of fles vertoont / en tussen de Blaas en Eindeldarm gelegen is / zijnde van buyten glad / en van binnen als de Schede / vlies en senuwagtig / en byna met gelijke vogt op deselve wijse besproeyt / op datse te beter soude konnen uytgeset en wederom ingetrokken werden / haar Mond of ingank is altijd natuurlijker wijse gesloten / maar opent sig om dese drie oorsaken : eerstelijk in 't Lossen der Stonden : ten anderen in de Bevrugting : ten derde om inde Geboorte het Kind / Water en Nageboorte met sijn Vliesen door-te-laten/ waarna sy haar allengskens weer toesluyt. Sy word afgedeelt in haar Hals / alwaar de Mond is; inden Bodem / welkers regter en linker zijde door de Trompetten (Tubæ Fallopianæ) werden doorboort ; ten derden in haar Midden of holte / waar in de Vrugt tot sijn geboorte werd bewaard / gevoet / en groot gequeekt.

Dese sak of fles (Uterus Matrix quasi omnium mater,) is inde Vrijsters van grootte als een Okkernoot of Karstanje / in Vrouwen/die eens gekindert

hebben als een kleyne Peer / en omtrent twe oncen swaar in gewigt / konnende naaulijks een tamelijke Boon in hare Holte bergen / in Oude Besjens naaulijx meer te vinden / wordende na mate der groejing van het Kind gerekt en uytgeset; want hoe grooter vrugt / en hoe langer gedragen / hoe dikker Lijfmoer : so datse in een gesonde swangere wel twe duym kan dik wesen / ja volgens de Graav veertig pont wegen / en Mauriceau sig seer bedriegt / menende datse gelijk de Blasen hoe meer vergroot en uitgerekt / des te dunner werd dog komt na de Verlossing tot sijn vorige gedaante; als het bloed en vogten / welke deselve sodanig in sijn omtrek hadden vergroot en opgevult door den Kraam-bloed / worden uytgeloost.

Dese Baar- of Lijf-moer is alleen de natuurlijke plaats vanden aangroey des Kinds / 't geen ook alleen uyt desen akker ter zijner tijd voortspruyt / waarom met regt te bespotten zijn / die nog van andere plaatsen buyten dese derven beuselen: Tot so verre / dat sommige anders deftige Schrijvers haar niet geschaamt hebben / van in allen delen volmaakte Kinderen / die door den Mond uit de Maag souden zijn geboren / te schrijven: Forsan ex Anaxagora & antiquissimis quibusdam Physicis, qui prodiderunt Mustelam pariter & Ibin ore parere, hinc δειρόπαιδα γαλῆν, id est, Mustelam Juguliparam, velut collo Puerperam appellant.

Maar dit is al te groben Verdigtsel : heel wat anders en nogtans seer seldsaam is het / dat een kloek en levend kind uyt een der so genaamde Trompetten of Eyerwegen (Tubæ Fallopianæ) na een voorgaand geswel des buyks / en daar op-

opgevolgde opening desselven / onlangs ter wereld is gehaalt / blijvende de Moeder gesont ingevoegen sy daarna weer is beswangert geweest / en op de gewone en natuurlijke wijse is verlost. Nog siet men hier van dry voorbeelden by de Graaf ex Riolano, De Mulierum. Organ. Pag. m. 352.

't Sal hier pas geven van een ander Vrouwen Fabeltje / te weten vande Suygers en Valse Vrugten die wy so even aanroerden als in 't voorbygaan een woordje te melden. Het gemeen gevoelen dan is / dat een Suiger of Manschepsel / (Mola) is een Vleesagtige substantie met Bloedvaten en Vliesen beset / sonder Been of Kraakbeen / (Cartilago) rond en hardagtig / welke haar somtijds komt te bewegen; Somtijds ook wateragtig / wind-agtig / vel-agtig / of uyt verscheidene vogtigheden is bestaande / meest-tijds sonder Streng of Koek; zijnde onmiddelijk aan de Baarmoer vast / geensins wordende voortgebragt als door toedoeninge des Mans; wat ook hier andere van het tegendeel uyt Ongesont Zaat of Stonde-bloet / in Maagden of Weduwen fabuleren. De valse Vrugt is / na 't seggen / kleynder en mede een Vleesagtig Gewas maar sagter en veel kleynder. Dit alles onaangesien / meen ik dat selden of noyt sodanige zijn gesien of gevonden / en dat eenige Klompen Geronnen Bloeds / die dan dese of gene gedaante schenen te vertonen / of eenige Vleesige Geswellen / of Uytwassen vande Baarmoer / of eindelijk Kleyne Nageboortens die verhard waren / d'oogen der Aanschouwers hebben bedrogen; so dat ik alles met regt voor versiert houde / dat men van deselve met hair bewassen en beset / veel min als

levende / kruppende / lopende / ja vliegende Gedierten schrijvt en uytschilderd. 't Is even so gelegen met den Helm en Huyve (Galea & Vitta) die men seer selden / en het Pisvlies (Allantois,) nevens het so genaamde Watervat of Pisleyder (Urachus) (welke sommige nog wel dubbeld stellen) dat men nimmer / immers noyt open siet.

De Na-ontfanknis of Na-bevrugting (Superfœtatio) sal ik om zijn seldsaamheyt hier mede aanlassen / dog mits de naam de saak verklaart daar van geensins breed uytweiden. Datter Kinderen / het een twe of dry weken / ja een maand na het ander van de selfde Moeder zijn ter wereld gebragt / en in gesontheyt opgewassen / getuigen vele Schrijvers / so segt Solingen een jongen vyna volwassen gekent te hebben / die een maand na sijn broer quam; Franciſc Rouſſet van een levendige jongen / die tien weken na d'eerste kraam quam. My wierd / over vijv-en-twintig jaren in Vrankrijk zijnde / een Franse Juffer gewesen / welke twe dagen / na dat sy van voldragen en gesonde Twelingen / zijnde Zonen / was gelegen / nog van een halv voldragen Meysjen verloste; nog vind ik bijden Schrijver van le Tableau de l'Amour, een andere Franse Juffer / die negen-en-twintig dagen na de geboorte van een Dogter / welke tot haar seven jaren leefde / nog van een Soon / die maar seven dagen leefde / inde kraam quam. En de Heer Profeſſor Ruiſch tot Amſterdam, toont een Superfœtatio van een halven duymbreed groot / en geboren ses uuren na dat de Moeder van een voldragen Vrugt verlost was. So dat het een sekere en bewesen saak is / dat 'er Na-bevrugtingen werden gevonden / nogtans so selden dat het meer onder de wonderheden

heden (Inter prodigia & rariſſimè contingentia) als onder gewone dingen moet getelt werden.

Gemelde Lijfmoer legt in't so genaamde Bekken Pelvis, niet juyst altijd regt in't midden/ somtyds verdraayt/ scheeb of schuyns/ en meer inde linker als inde regter zyde des onderbuyks/ ook geensins los/ maar werd met twe breede en twe ronde banden in't lighaam vast gebonden/ so datse geensins van haar plaats kan wijken/ (behalven inde Swangere/ als wanneerse in haar Grond of Bodem boven en buiten hare Banden seer groot en nergens aan vast/maar t'eenemaal los is/ en na mate van't Kind vergroot/ ja wel buyten het Bekken (Pelvis) uytgeset werd/ soo datse ook na sommiger gevoelen/ op veelderley wijse van haar plaats soude bewogen werden) veel min na de meening der vrouwen/ kan op of in de keel stygen/ 't welk ook buyten dat het Middelrift (Diaphragma) sou beletten. 't Is derhalven wat anders dat de Vrouwen so ongelukkig maakt/ en de verbeelding van een Stok of Bal inde Keel veroorsaakt: Namentlijk door een Kramptrekking (Convulſio, Spaſmus) der Buyks-spieren werden d'Ingewanden tegens het Middelrift geperst/ waar door de borst enger wordende/ valt de inademing beswaart/ en komen des Halsaderen en Spieren op-te-swellen/ daar dan de benautheyt en verstikking inde Keel op moeten volgen. Waar uyt blijkt het bedrog der gene/ die dese veroude rde dwaling van de Moer inde Keel koesteren/ gelijk ik voor desen tot Amsterdam so een Vrouw heb gekent/ welke met de Moer-aders (so sy het noemde) inden Hals te drijven/ en andere belaglijke grillen aan te regten/ de Juffers en Meysjens

sens van die quale geensins so seker genas / als sy haar buydel met het inkomen daar van vulde.

V. HOOFT-DEEL.

Vande Quade Geboorten &c.

IK keer wederom tot het ondersoek / kenteken en verschil tussen een Goede en Quade Geboorte: Een Goede of Gemaklijke Geboorte is / alsmen met sijn vingeren het Hoofd van 't Kind kan beslaan, waar sommige / maar mijn 's oordeels qualijk / bijvoegen / of anders de Voeten; hoewel dat die met de Voeten eerst komen gemeenlijk Agrippæ, quasi ægre parti genaamt wel het grootste gevaar niet medebrengen / komen sy dog nader aande Quade Keersels / als aan een Goede en Natuurlijke Geboorte.

Maar dat alle Quade Keersels / gelijk eenige willen / nootsakelijk met de voeten moeten gehaalt werden / gelijk inde natuurlijke Verlossing by 't Hooft / is een louter verdigtsel / also niemand / die het hooft kan beslaan en voorde Geboorte brengen / het selve / om de voeten te krijgen sal laten henen glijen.

Om dit nu wel t'onderscheiden moetmen naankeurig acht geven / bysonder als nu door 't breeken der Vliesen het Water is afgelopen; En voor af niet onkundig zijn hoe na den Natuurlijken stand een Kind in 's moeders Lighaam drijftig sit in 't Water met zijn hoofd wat voor over / sulks dat de knien aande kin / en de hielen aanden aars raken / de handen meest aande knien of beenen / de Streng of over de knien of schouder / of

of tussen de beenen / welke Streng wat langer als gemeen zynde / komen de kinderen al berende en spartelende ligt inde selve te verwerren; waar door sy als een strop omden hals krygen en verwurgt werden.

Een Moeselyke Baring of Quade Geboorte is / die in 't algemeen gesegt word beswaarlyk en met gevaar te geschieden / ontstaande niet alleen wanneer het Kind voldragen en niet wel gekeert of al te lang gedragen is: maar ook wanneer het voldragen en wel gekeert is. D'oorsaken hier van komen voort of vande Moeder of van 't Kind / of van uiterlyke toevallen / of door de verkeerde handelingen van onkundige Meesters en Vroedvrouwen. D'algemeene oorzaak vint men Genes. III. vers. 16. de byzond're behoozen of tot de Moeder of tot haar Vrugt of yets anders: tot de Moeder, als die swak en teer / schroomagtig / kleinmoedig / swaarlyvig of seer vet is / of op andere tyden door swaare Arbeiden veel geleden heeft: als de Baarmoer te wyd of te naau / of niet regt in 't midden geplaatst / of in tween gedeelt / of steen agtig is: van Quade Gesteltheyt der Schede / dat deselve te schuyns of te lang is: de Teeldelen door ouderdom te seer gekrompen / in een gedrongen en verdroogt zyn: de Schaam benen en Staartbeen te vast aan den anderen geleedet en gegroeit / of in al te jonge of mismaakte te eng en te naau of scheeb zyn / 't welk geen geringe verhindring aande verlossing toe brengt / en ons doet twyffelen / of de Schaam benen (Ossa Pubis) inden Arbeid en Verlossing van een wyken of niet. Vele voorname Schryvers en Ontleders zyn daar gans voor / en andere niet min vermaarde wedrom daar geheel tegen: die van gevoelen zyn /

dat

dat dese benen van een wijken / ontbreekt het aan geen bewijsen: Fabrit: Hildanus getuigt buiten meer andere voorbeelden het selve ondervonden te hebben in zijn eigen Vrouw; Guillemeau in een menigte Vrouwen; so doet ook Paree, Riolan, Vesling; Pinæus brengt attestatien by van gehele hoge Scholen en Faculteiten der Medicijne / welke alle deselve in pas verloste gestorven Vrouwen van een gescheiden en verwijdert hebben gevoelt en gesien / en in levendige gevoelt en hooren kraken. Die het tegendeel staande houden / als Joubert, Bartolin, Marchettis, Mauriceau, Berbet, &c. seggen en tonen / dat dese Benen door middel van 't Kraak-been so vast en sterk vereenigt zijn / datse niet gescheiden konnen werden: en waarlijk als men op den Samenstel der benen in een Geraamte (Sceletum) naau let / schijnt het onmogelijk; (hoewel ik groot onderscheid stelle / tussen een koud en dor Geraamte en een vogtig en warm Lighaam /) Daarenboven dat die steelswijse Kramen somtijds weer ten eersten gaan konnen en daar heen lopen / datse in geval van los zijn en scheiding deser benen niet souden doen konnen: daarinen nog kan bijvoegen / dat de Vrouwen in 't gemeen breder van Heupen en Billen zijn als de Mannen / en darom genoegsaam uit de Natuur tot de voorttteling en het Baren / buiten het wijken deser Benen / voorsien en bequaam gemaakt sijn. Maar dit alles ongeacht / dunkt my het naaste aande waarheyt te zijn / datse alle eenigsins gelijk hebben: Want dat dese benen so ligt in alle / selfs in gemaklijke Baringen souden wijken / als d'eerste gevoelen / is seker lyk misgetast: En wedrom aan d'andere zijde datse nimmer of noyt / selfs inde moeijelykste en hardste

ste Baringen souden wijken of van den anderen scheiden / kan ik geensins geloven; En geheel het tegendeel segt ons Solingen met alle ver-eiste omstandigheden in een Franse Juffer inden Haag / nevens de Heeren Doctoren van Wouw, d'Affignies en Stalpert, &c. gesien en gevoelt / en nog in meer andere / na voorgaande moejelijke en sware Arbeiden en Verlossingen / ondervonden te hebben / die ook nog lange daar na als Ontheupt en Kreupel gegaan hebben; behalvens twe voorbeelden / die ik daar van by eygen ondervinding in mijn twe-en-twintig jarige Practijk heb gehad / maar die te lang souden wesen om hier te verhalen.

Omtrent d'achter uitwijking of uitsetting van 't Staart of Steut-been (Os Coccygis) bysonder zijn kraak-benig einde / is suik verschil niet: dewyl sommige het self voor een groot geheim houden / dit / om te gemaklijker sitting natuurlijk na binnen gekeert Been / tot verligting en bevordering der Geboorte / in een moejelijken en swaren arbeyd / met kragt door de hand te rug en na buiten te drukken: En sekerlijk is hier van de grootste ruimte van het so genaamde Bekken (Pelvis) te wagten / als welke meer van desselfs grond / als van zijn boven rand afhangt / veel min isser verschil wegen het over malkander schuiven vande hooft-beenen (Bregmata) des Kinds / welke een ovale / dat is langwerpig ronde gedaante aan nemen / wanneer het kind langs den benaauden weg van zijn Moeder uit den Akker der Natuure ter wereld komt / en welke beenen nevens het geheele hooft / (dat daarom voor een goed gedeelte open en maar met vel en Vliesen bedekt is) na de geboorte / door de handen vande

Vroed-

Vroed-vrouw sagtelijk weer moeten te regt/ en tot de vorige rondigheyt gebragt en besorgt werden. Maar weer op den weg: ook konnen aller hande Siekten inde Vrouwen oorzaak van een Moeyelijke Baring zijn: Als daar geen Ween of Vlagen/ of die al te weynig en te klein sijn: Sweren/Geswellen/ Breuken/ Littekens inde/ of Uitsakking vande Schede (Procidentia Vaginæ, Hernia Uterina) of dat de Schee natuurlijk of door eenig vorig accident gesloten is: Neersakking van 't Net in seer vette Vroulup: de Blaas inde Schede gesakt: Bersten en Kloven (Rhagades) ook Spenen (Hæmorrhoides) vande Schede/ Eindeldarm of vanden hals der Blaas: d'Eindeldarm of Krop der Blaas ontsteken zijn: Steen inden hals vande Blaas Vleesig Uytwas (Sarcoma) of veel Slijm de Waterlosing belettende: te vroeg Sluiten der Mond vande Baarmoeder/ 't zy datter nog geen/ of eenig deel als Hooft/ Hand of Voet geboren is/ en daar na geen Ween meer volgen/ dat meest tijds doodelijk is.

De Beletselen der Baring door het Kind veroorsaakt sijn: Als 't Siek en Swak is de Vrugt Groot/ van een groote Vader en seer kleine Moeder/ of breed van Schouderen is: de Vrouwen eerst op de 10. 11 12. of dertiende Maand Kramen/ en 't Kind te Groot geworden is: Het Hoofd seer Groot/ of met een Waterhoofd (Hydrocephalum) of anders qualijk geformeert is: of eenig Vleesgewas aan Hooft of Hals heeft of Gebochelt is: Als 't Meer Leden heeft als 't behoort: By voorbeeld twee Hoofden en diergelijke; of een Dubbeld Lijv heeft; met een woord Monstreus is: een Water sugtige buik heeft: Als 't Qualijk Gekeert is: als 't met het Hoofd tegen

III·PLAAT

Fig·1

Fig·2

Fig·3

Fig·4

Fig·5

Fig·6

de Schaambenen (Ossa Pubis;) den Hals Gebogen/ en inde Zijden vande Moeder met het Hoofd sit: de Schouder eerst komt: een Hand sonder of met het Hoofd; of beyde sonder het Hoofd: of een of beyde de Beenen; of een Hand en een Voet; of twee Handen en een Voet; of twee Voeten en een Hand; of een of beyde de Knien; of met de Billen; of met de Hielen tegens de Billen/ of met de Planten der Voeten tegen het Hooft: met de Rug of Lenden dwers voor; of op de zijde komt: met Borst of Buik vlak voor; of als een Kloot in een gedrongen; of in zijn volle Werk komt: dat het aan een Suiger (Mola) vast is/ dat weynig beurt/ of dat het eenige andere tegen Natuurlijke KEERSELS; of de Streng om 't Hooft/ Hals of Lighaam geslingert heeft: ook als daar Twelingen sijn: d'een met het Hoofd/ d'ander met de Voeten; of allebey met de Hoofden of Voeten te gelijk; of d'een met de Hand/ d'Ander met de Voet komende; of datter meer als twe zijn: Als 't Kind dood/ of al aan 't Rotten is. Gelijk uyt de Figuren van dese derde en vierde Tafel/ in welke/ so de Goede en Natuurlijke Geboorten/ als de Moeylijke Baringen/ of de voornaamste Quade Keersels zijn afgebeeld/ klaar en genoegsaam kan begrepen en afgenomen werden.

DERDE PLAAT.

FIGUUR. I.

1. Vertoont een Kind in sijn Natuurlijken stand voor de Geboorte, binnen sijn Vliesen en Water nog beslooten zijnde en daar als Schaduwagtig doorschijnende.

A. De Plaats, daar de Koek aan de Baar-moer vast is.
2. en 3. Verbeelden twee Kindertjens in haar Natuurlijken stand eer sy gekeert sijn.
4. en 5. Dese twee sietmen niet alleen gekeert, maar met het hooft inde Geboorte.
6. Vertoont een Kind komende tegen-natuurlijk, met de hand voor uyt.

VIERDE PLAAT.

FIGUUR.

1. Vertoont een Kind komende met den Buik voor, makende een seer swaren arbeid.
2. Zijn tweelingen d'eene met het hooft, en d'ander met de voet voorkomende.
3. Een Agrippa of Kind met de Voeten voorkomende.
4. Een dito met den hals, schouders kant, en de zijde van 't hooft het eerst verschijnende.
5. Een Kind dat sig met sijn aangesigt 't eerst vertoont.
6. Een Kind met hand en schouder voorkomende.

Tot het Kind behooren ook de Vliesen en Streng: Namelijk als het Binnenst of Lamsvlies (Amnion) het Water behoudende, niet wil breeken, of te ras breekt voor dat het Kind wel gekeert is: of als de Nageboorte eerst komt: Als de Streng te kort is, die omtrent een El of drievierendeel (somtijds vry langer of korter na het kind groot of kleyn is, so dat dit geen juiste bepaling lijd) moet lang wesen; of al te lang is, ver-

Fig·1

Fig·2

Fig·3

Fig·4

Fig·5

Fig·6

verscheiden omslagen omden Hals van Kind doende / waar door het / als boven gesegt is / geworgt werd; of dat deselve te dun en te teer is / en komt te breken.

Nu volgen d'Oorsaken komende van Uytwendige Dingen, door Mislagen vande Vrouw self / of die haar Mishandelen; of Versuym / Schuld en Onkunde vande Vroed-vrouw.

Vande Vrouw self, door groote Koude; Hitte; Parfuimen; te veel of te weinig of Quaad Voedsel: Vallen; Slaan; Schoppen; Stooten op den Buik: door Dansen; Springen; Hoesten; Niesen; Sterk Uyt-rekken; Baden; Ontijdig Aderlaten; Purgeren; Bittere / Heete en Scherpe Medicamenten; Onmatig Byslapen; 't Water en Stoelgank te lang op te houden: Toornig of Droevig / of al te Beschaamt / Vreesachtig / of te Pijnlijk te zijn.

By faut van 't Vroed-wijf: Wanneer sy de Vrouw Qualijk Plaatst: En als 't Qualijk gaat deselve so Knuffelt Douwt en Kneust / dat so se al verlost word / mits de Kneusing vanden hals der Blaas / daar na altijd lek of ondigt gaat; of ook door dien sy de Vrouwen lang te vergeefs hebbende laten arbeyden / de Penssak so gerekt word / datse een Scheursel krijgen: En eyndelijk / dat nog het allerslimst van allen is / datse als 't Qualijk Gaat haar werk aan geen Genees- of Heel-Meester willen overgeven / dan meesttijds als 't te laat is / en wanneer Sy de schuld van haar Misdrijv op den selven soeken te schuiven.

Wy gaan over van de Oorsaken tot de Tekenen van een Moejelijken Arbeid, waar van wy de voornaamste tot bekorting maar sullen aanroe-

ren: Als de Ween Klein of Flaau zijn en Langsaam komen; ook de Pijn meer na den Rug en Lenden als op de Schaamte dringt; den Buik seer Geswollen en Pijnlijk is: het Kind sig Boven Maten Beweegt/ en nogtans Qualijk Gekeert blijvt: de Moeder geduurig Spout of Braakt.

Men kan en mag omtrent een Moejelijken Arbeid in 't gemeen Voorseggen: dat jonge Vrouliteden/ Boerinnen/ Hoeren/ en al die veel werken en op de been sijn ligter Verlossen/ als die veel sitten/ of Oude/ Alte vette Siek-of Teringachtige/ Scheve/ Mismaakte/ Gebochelde &c.

Het gevolg van een Moejelijke Baring of Quade Geboorte, is niet selden (so de Moeder nog al behouden blijft) een Dood Kind/ waar van wy de Kentekenen en Waarnemingen, so ontrent het Kind als de Moeder hier kortelijk sullen optellen: Namelijk by aldien de Vrouw veel Bloed heeft Geloost/ nog niet op haar tijd zijnde/ en het Kind sig niet meer beweegt: hier toe moetmen met de voorste Besmeerde Vingeren na 't kloppen der Herssenen of van eenig ander Voornaam Deel voelen/ of aan de Slag-aderen inde Streng/ of men geen Pols kan gewaar werden: voorts wat kruym van Brood in Malvesey of Brandewijn gedoopt op den Navel van 's Moeders Buyk leggen/ en een kleine Lating op de Voet doen: so daar dan geen Beweging volgt/ en dit Doode Lighaam/ wanneer de Moeder sig wend of keert als een stuk Loot van d'eene zijde in d'ander valt/ ('t welk teken echter by sommige om goede redenen werd in twijffel getrokken) is 't Kind sekerlijk Dood; en dan is zijn hooft Sagt en Bol en de Beenen schieten over een: het bereits geboren deel als Hand of Voet word blaau/ en verliest

lest door het geringste aanroeren zijn buitenste Vel (Epidermis): de Streng een tijd lang buiten het Ligchaam gehangen hebbende, en de Nageboorte voor 't Kind komende, of dat het Kind sijn Drek Afgaat, zijn ook sekere tekenen dat het Kind dood is.

Tot meer versekering nogtans moetmen omtrent de Moeder ook naau acht geven, en ondersoeken, of haar Borsten slap zijn geworden: sy pijn inde Lenden Zijden, Navel en Schaamte (bysonder in 't aantasten) krijgt: vergeefse Begeerte tot Pissen of Afgaan heeft, verselt met Koude inde Baarmoeder, ook van buiten te voelen. Haar Buik is Harder, Kouder, Pijnlijker en meer geswollen; Sy heeft Hooftpijn, Binnekoorts, een Geswollen en Bleek Aansigt, Donker Gesigt, Holle Oogen, waar van het wit Loot-verwig word, Stinkenden Aassem, Maagknaging, Stuipen, en haar appetijt of eetens lust is gans weg. 't Kind nu eenigen tijd dood geweest zijnde vloeit een Stinkent root water uyt de Baarmoeder, haar Gedaante word Loot-verwig; Ooren, Neus en Lippen worden koud en Stijv; Sy krijgt Grillingen over 't Lijv; den Buik begint vof of vol op te geven, en de Toevallen verswaren hoe langs hoe meer.

Of een Vrouw die 'er so aan is: en 't Kind Qualijk Gekeert heeft, of dat het Vast Leyt, in doods gevaar is, valt ligt te oordelen: te meer so de Vroedvrouw den Geneesmeester daar van niet ter degen onderregt, en men ondertussen de arme Lijderse nog Hulpmiddelen, als: Anti-hysterica, Partum Promoventia, of Niespoeders, Sternutatoria, of eenig ander Mille Saporatam Medicatis Frugibus Offam, (gelijk d'alhier in

ervaren / als een snoek op solder / gemeenlijk voor haar schellinkje op 't papier daar heen krabbelen) doet gebruyken / kan het niet anders wesen / of dese doen veel meer schade als voordeel / en de kragten der Ellendige / werden daar door maar meer en meer verspilt.

De Vroedvrouwen moeten haar voor al wagten op haar houtje aande Vrouwen Afdrijvende en Arbeyd wakkerende Hulpmiddelen (Remedien) in te geven / of ook Klisteren te setten: want so de weg te naau / of het Kind qualijk gekeert is / hoe sal / of kan het helpen? en het moet immers het Bloed meer ontsteken.

Op het Verlossen van een Dood Kind met swaren Arbeyd / volgt wel Lek blijven / Mank gaan / Lammigheyt in de Beenen en diergelijke. Het Staart-beentje (Os Coccygis) uyt sijn plaats rakende of komende te breken / konnen de Vrouwen in twe of drie Maanden niet als op haar eenen Bil sitten.

Veel beter zijnder die aan / welke hoewel met eenig ongemak en moejelijkheyt in sitten / gaan / staan / wateren en afgank / haar Kind de laatste twe of dry weken voor haar Verlossing gekeert hebben / daar na als met gemak en met der haast / schier sonder pijn of smert / haar Kind ter wereld brengen.

Tot herstelling van alle dese soorten van Quade Geboortens de bysondere Handgrepen en Hulpmiddelen aan te wijsen / kan dit KORTBONDIG ONTWERP geensins lijden; ik sal my derhalven binnen mijn bestek houden / en alleen de sodanige / welke de Vroedvrouwen meest nootsakelijk zijn aanhalen: Als het Kind met sijn handje eerstgeboren wierd, moetmen de Vrouw met haar

hooft

hooft laag en met haar onder-lijf inde hoogte leggen / en met glad besmeerde handen 't Armpje of Handje weer in en te rug tragten te brengen / 't welk so men niet meester kan worden / moet men sijn best doen om 't Hooft voor de Geboorte te krijgen / beproevende of de verwijdering des Lighaams soude toelaten het Kind aldus ter wereld te brengen / so niet moet men pogen om 't Kind bijde Voeten te krijgen / en also het Onderlijf sagt uyt trekken / in verwagting dat den Arm van self sal ingaan / en 't Kind dus ter wereld komen. Ondertussen wanneer een Kind sodanig kompt / dient naau sorge gedragen te worden / datmen by en nevens des Kinds Arm / die langs het Hoofd en Hals leyd / aanstonts een Vinger legt / op dat de Moer sig niet slupte met gevaar voor 't Kind. Sommige raken ook wel d'uytstekende Hand met een kouden natten doek aan; andere stekense geheel in kout water op dat hyse van selfs sou inhalen.

Een Kind met de Borst, Buyk of Dye of diergelijk, voor de Geboorte komende, tragtmen met de Hand te keren en het by 't Hoofd of de Voeten te krijgen / en so dat mislukt / moet de Vrouw / diemen te voren een stijven band om 't lijf gelegt heeft / 't zy door nu op den rug dan op de zijden te leggen / of door overeinde te staan / of op een tafel of stoel / of op ymands schouderen / &c. door over te bukken / of andersins dikwils verwisseling van plaats en gedaante maken / waar toe ook de handen der Vroedvrouw van buyten het hare moeten toebrengen / om was 't mogelijk / en met de minste smerte van Moeder of Kind als doenlijk / het selve van plaats te doen veranderen / ook met harder en rouwer behand'-

 ling /

ling / als men wel verseker is / dat het Kind dood is.

Ingeval de Nauelstreng eerst voorquam / moet men die al mede pogen weer na binnen te krijgen en so warm houden als mogelijk is.

De Nageboorte eerst geboren is een wis teken van een Dood Kind / daarom mag men deselve sonder kommer afbinden en afsnijden / om also te sekerder en beter het kind te halen / 't welk al was 't schoon levend' / hier van geen de minste hinder soude konnen hebben.

De Navelstreng om des Kinds Hals zijnde geslagen / dient met groote omsigtigheyt over zijn Hooftje ontwert; ingeval het met het Hooft dus ver geboren / daar door in sijn verderen uytgank wierd gestupt / is mede raadsaam deselve te binden en af te snijden / om also het Kind ter wereld te doen komen

Van twee te gelijk of teffens inde Geboorte, moet men het onbequaamst gelegen wat sien opwaarts te schuyven / en dan een voor een ter wereld halen.

Een Kind met sijn Hoofd beneden het Schaambeen gesakt, tragt men op dese wijse te regt te helpen: Men poogt door de Schede / maar geensins door 't Fondament of Aars / gelijk sommige onkundige Vroedwijven / met groot gevaar vande Lijoster doen / met sijn vingeren het Kinds Hooft op te ligten / en so dit mislukt / en de kragten het nog eenigsins toelaten / laatmen de Vrouw door andere Vrouwen ondersteunt opstaan en vooroverbukken / met haar Hoofd op een Tafel of Stoel / en plaatst sig dan agter haar op een legen Stoel / verwagtende met lijdsaamheyt de gewenste uytkomst / van dese verandering van gestalte.

De Mismaakte en Gebochelde Vrouwen is het altijd beter staande / of heel steyl sittende als leggende of laag sittende / te verlossen / om datse als dan vrijer ademen / en de Vlagen beter voort setten konnen : de Vette daar en tegen is het beter te leggen als te sitten.

Als de Nageboorte niet wil volgen , salmen sonder vertoeven eer de Baarmoeder komt te sluyten de hand langs de Streng na binnen bren-gen en daar sagt aan trekken : voorts de vinge-ren / alsmen kan / onder de Nageboorte in-brengen / daar se begint los te werden / en se so verder sagtjens vande Moer af-scheyden ; hier toe kan men de Vrouw ook met een Snuyfje doen niesen en laten hoesten / om te meer perssinge te hebben op den onderbuyk. (daar andere sterk dringen / sterk inde buyst blasen / Sout in de han-den geven / of Purgerende dingen op den Navel te leggen byvoegen ; maar de hand is voor alles het sekerst.) So 't nogtans gebeurde dat het het kind geboren / en de Nageboorte nog binnen zijnde de Mond der Baarmoeder sig toesloot / (dat seer gevaarlijk is) moetmen sijn uyterste best doen / om eerst een / dan allengskens den tweden vinger daar in te brengen / en deselve al sagtjens daar mede verwijderen / tot dat een derden en eindelijk de heele hand daarby inkomt. Maar dit is som-tijds ondoenlijk. Middeler tijd magmen de Streng op twe plaatsen binden en tussen bet de banden af-snyden / en aande Vrouw in een warm bed ge-legt zijnde / eenige afdrijvende Remedien ingeven / en een Klisteer doen setten.

Ik ga over tot de Beschryving van die dee-len / welke in en na de Verlossing sig aan ons oog

vertonen/ namentlijk: het Water, Nageboorte, Vliesen en Navel-streng, wel eer ook den Darm genaamt: Het Water eerst ten gebruik als voor is gesegt door de oneindige Bloed-vaatjens vande Moerkoek als door een Seev gesijgt en geklienst/ is geensins van minder dienst/ wanneer de Tijd der Verlossing voor de deur is; dewijl als dan door des Buiks spieren d'ingewanden en Baar-moeder geperst/ en door het Spartelen en woelen van 't kind de Vliesen werden gebroken/ waar door dit Water upt den Mond der Baar-moeder spelt en af vloeit/ en aldus den doorgank voor het kind glad en glibrig maakt. So dit op dese wijse niet geschiet/ is het Kind slaau of dood/ en een Vroed-vrouw of Meester sijn dan verschult sulks op sijn tijd te verrigten en te hulp te komen/ zijnde dit een Voorbode van een Moejelijke Baring.

De Moeder-koek/ Moeder-lever/ (Placenta Uterina, Hepar Uterinum,) of te zamen met sijn uptbreidingen of Vliesen de Nageboorte (Secundinæ) om dat het na of laatst komt/ genaamt/ is een sagt en rond Lighaam seer wel na een Koek gelijkende en 't samen gestelt upt een menigte/ niet van klieren als men voor desen meende/ maar van door een geweven/ gevlogten/ of als in een klit verwerde voed-vaten/ door welkers twe Slag en een Gemeene Ader so des kinds bloed na de koek/ als vande koek na 't kind tot desselfs voeding rond-en-omloopt. Dese koek is van achteren of buiten eenigsins bult en veselachtig/ sig aande Baar-moeder als de klim aande muur hegtende/ en word voor of met het kind te gelijk gevormt/ met het welk se ook groeit en voorden dag komt: Van voren of van binnen isse

se glad en effen/ zijnde ten dien einde met het buitenste of Bloed-vat-vlies (Chorion) bekleet en overtrokken/ in welk/ (zijnde in de Menschen geen Middelst- of Pis-vlies (Allantoides) veel min een Water-vat (Urachus/) dat tot het selve eenige toegang heeft) en het Binnenste of Lams-vlies (Amnion) het Kind is omvat en besloten als een Kuiken in het Ey: van welke Vliesen so het Kind met eenig stukje aan of op sijn hoofd ter wereld komt/ werd dat in een knegtje een Helm (Galea) of is 't by een Meisje een Huive (Vitta) genaamt; waar van men veel beuselingen en spreukjens met besparing der waarheyt vertelt/ (als by voorbeeld dat de roodagtige geluk/ maar de bruine of swartagtige ongeluk beduiden: Eheu, quanta superstitio gentium!) en oulinks ook geloost heeft/ gelijk onder andere/ ook uit onse Louise Bourgoise nog te sien is.

De Navelstreng is als men Armen en Beenen uitstrekkende/ inde rondte meet/ net in 't midden van 't Lighaam geplaatst/ en vertoont de gedaante van een los uit eenige strengen samen gedraait touw/ gemeenlijk een Duim dik/ somtijds dikker of dunder na proportie of mate van het Kind/ en omtrent twintig duim breed of drie spannen: dat is drie-vierendeel/ of ook wel een El lang/ somtijds wel ses-en-dertig duym of vijf-vierendeel/ ja anderhalf el/ tot twe ellen toe: sy bestaat uit twe Slag-aders een Ader/ welke door een spleet in des Kinds lever gaat/ en het so genaamde Watervat (dat in dieren wel open maar in Menschen glad toe en geheel een band is) of Pisvoeder (Urachus) samen in het uitbreidsel van 't Bloedvat-vlies (Chorion) gerolt/ en daarmede als met een koker overdekt en bekleed. In desel-

deselve worden temets knopingen gebonden / wel-
ke sommige Vroed-wijven stof geven om aan d
ligt gelovige Vrouwen haar getal van Kinderen
diese staan te krijgen / te voorspellen. Des
Streng begint omtrent het midden van de Koe
en eindigt met sijn bloedvaten inde Lever / e
met sijn Watervat of Pisvoerder inde grond de
blaas van 't Kind: datse niet juist net in 't midden
maar wat op zijde van deselve is / maakt dat d
Koek te ligter los gaat / en 't eerst aan die kan
vande Baarmoeder af glijd en maklijk afscheit.
Deselve Navel streng werd als boven gesegt ge-
bonden en af gesneden / waar na hy van selfs
verdroogt en afvalt: uit desen afval plegen Vroed-
wijven en Bakers een lang of kort leven aan 't
Kind te voorseggen: Namentlijk indiense binnen
dry dagen af valt een kort / maar binnen de vijv
of ses een lang leven.

Noyt heeft een Kind meer als een Navel-
streng / maar in eene Nageboorte sijn so veel
Strengen als 'er Kinderen zijn; niet dat darom
de Kinderen behoeven in een Vlies besloten of
monstreus te wesen / also ik maar eene ronde
Koek / in twe helften / dat gemeen is / of in
drie / dat ongemeender is / door de tussen komen-
de Vliesen verdeelt / niet nalatende darom een
rond Lighaam uit te maken / kenne / so dat mijns
oordeels daar altijd maar een Nageboorte of lie-
ver Moerkoek is / al zijnder juist geen Twelin-
gen of Monstreus Dubbeld Kind in een Vlies
besloten / gelijk sommige gevoelen.

Alle dese delen: te weten de Koek / Vliesen
en Streng / met een woord de Nageboorte ple-
gen de Vroed-vrouwen aande omstaande Vrou-
wen te vertonen / op datse sien mogen / of 'er ook

pets

pets mogte zijn agter gebleven / en dan met twe of drie handen vol souts in 't vier te werpen en te verbranden: maar of sy thans nog wel so superstitieus sijn / om den naam der Heilige Drievuldigheyt daar over aan te roepen / als men voormaals dede / is my onbekent.

VI. HOOFT-DEEL.

Hoemen de Toevallen so voor in als nade Verlossing, so in Moeder als Kind sal helpen.

Onder de Toevallen diemen so wel voor / in als na de Verlossing / so in Moeder als Kind moet te hulp komen / is (op dat ik de Loom-en-Kortaassemheyt / Qualikteus en Lusteloosheden met hare oorsaaken / den tijd der Dragt geduurende / oversla) geensins het minste de Hardlijvigheyt en Opstopping van Water of ook Droppel-pis / welke de laatste maanden de Swangere vry lastig vallen / en geen wonder / mits na mate dat de Vrugt uytset en grooter werd / de Blaas en Eindel-darm werden verdrukt / en aldus den doorgank voor 't Water en den Afgank vertraagt en belemmert / waar van men de spanning door de Schede kan voelen / dese konnen de Verlossing niet weinig vertragen met den doorgang voor het Kind te benaauwen en te ver engen: het eerste werd met een Zet-pil (Suppositorium) of Klisteer / te weten eer het Kind inde Geboorte staat; het twede met een Pijpje / (Catheter) door den Pisgang / gelegen een duymbreed onder den kittelaar

telaar Clitoris, inde blaas gebragt zijnde/ geholpen: Maar een Vroed-vrouw moet sorg dragen/ om de klisteer ter regter plaatse inden Eindeldarm en niet elders verkeert/ gelijk ik wel heuge geschiet te zijn/ te setten: so vond Roonhuisen in een Dood Kind/ daar hy sekere Vrouw van verloste het Klisteer pijpje in 't Kinds-borst steken/ waar uyt bleek/ datse inde Schede/ en niet inden Eindel-darm was geset. De Klisteren/ al hoewel als den uytersten troost en toevlugt in den nood (Sacram Anchoram) vande nu ten einden raad zijnde Vroed-vrouwen veeltijds misbruikt en aangesien/ zijn om vele redenen niet alleen onnodig maar seer schadelijk als 't Kind inde Geboorte staat/ en als dan veel beter de warme Stovingen Smeringen op den Onder buik en Schaamte/ of Glibrige en Oliachtige Inspuitingen (Injectiones) inde Schede/ bysonder so deselve ontstoken/ of geswollen/ of het water lang te voren ontlopen is. Met het water aflaten of aftappen door het Pis-pijpje sal een bedreven en handige Vroed-vrouw wel weten om te gaan/ als bewust/ van dessels nootsaaklijkheit/ en wat een kloek en welgekeert Kind/ in een swaren arbeid/ aan een Blaas vol pis zijnde/ kan toebrengen/ en ondertussen niet nalaten/ voor al wanneer 't Kind wel gekeert inde Geboorte staat/ snedig te letten op het drinken der Vrouw/ waar van sommige als dan ongemeen dorstig/ en in 't drinken gulsig zijn/ haar ook wel wagtende eenig gewelt/ 't zy in 't ligten of neer drukken van 't Schaam been (Os Pubis) van haar gemeenlijk Ysbeen genoemt/ te doen/ als waar na ligtelijk een droevig altijd lek en ondigt blijven der Arme Vrouwen kan volgen.

Als

Als de Ween of Plagen niet seer aansetten mag een versogte Vroed-vrouw by afwesen van een Genees-heer wel eenige Hulp-middelen in 't werk stellen/ nogtans met groote omsigtigheyt/ en op sijn regten tyd/ (die wel te wenssen was/ dat ook van sommige Genees-heeren wat beter wierd gekabeld/ en niet so ligtelyk en heel verkeerdelyk in dit geval wat wierde voorgeschreven als niet selden gebeurt/ bysonder vande sulke/ welke door onkunde der Pharmacie of Medicament bereiding met hare absurde nog bereidbare Recepten de meer erbaarne doen laggen) also deselve anders veel meer schade als voordeel konnen toebrengen/ gelyk boven als ik van een dood Kind handelde is aangetekend: maar tydig zynde meen ik niets te konnen halen byde Spiritus Matricalis Burrii (die ik daar toe in 't gebruik houde) en de Borax, nevens de Anguis exuvias, ventri muliebri admotas, so se te bekomen sijn: Men maakt ook wel walging/ en poging tot braken met wat wyn waar in de lever van Snoek geweikt heeft/ dat mede niet te verwerpen is.

De Toevallen na de verlossing: als Uitsakkig der Schede Procidentia Vaginæ (die het gemeenste is/ of der Lydmoer self/ dat wel seldsaam/ nogtans volgens de getuigenissen vande Graaf, D. de Marchettis, Roonhuisen, en andere/ gebeurlyk is/ te meer dewyl een diergelyke/ en die darenboven nog omgekeert buiten het Lighaam na de Verlossing gehangen heeft/ by den meer welgemelden Heer Profess. Ruisch te sien is/) door de geweldige Perssing van een groot Kind daar op gedaan/ konnen veeltyds door een Vroedvrouw worden voorgekomen/ maar so se door een

onbe-

onbedagten greep van een onbesuist Proed-wijf/ welke in plaats van 't kind of Nageboorte de geploide Schede/ of liever haren binnensten rimpeligen rok na haar ruki en overstroopt/ of door swaren Hoest/ Buik perssing/ (Tenesmus) Geschreeuw/ Rekken/ yets swaars te Tillen/ Val/ Slag/ Stoot/ Springen/ Danssen/ komt buiten het Lighaam te hangen/ gelijk ik deselve wel sodanig vande grootte als een pints romer heb gesien/ moet men se met een Zamen trekkenden Oly besmeren/ en met een besmeerde hand so sagt doenlijk ten eersten op de Verlossing weer na binnen en op sijn plaats brengen/ belastende de Vrouw haar stil te houden/ en haar voor hoesten/ niesen/ roepen of sterk tot Afgang perssen en diergelijke seer naauw te wagten. Dit is in pas verloste of ook in andere jonge en sterke/ die se nog niet uit het Lighaam komt te hangen/ een goet Hulp-middel. Anders genees ik het door een deftige Stoving met opschorting van 't Lighaam/ en een pleister op Seem over den geheelen buik: de bejaarde in dewelke het een veroudert en nu ongeneeslijk gebrek is/ geev ik een soort van een Bal uit Wilgen of Linden hout (dat ik boven de Kurk/ die ligt breekt/ of ook boven die van Gout of Silver/ of van wit Was daar toe bequaam acht) van grootte als een kloek Eenden Ey/ en eenige malen in een heet gesmolten goet Emplastrum ad Rupturas gedoopt/ met een gat/ ten minsten een vinger wijt daar door/ tot uyttogt en ontlasting der Stonden &c. voorts voorsien met een koperdraat dwars door/ en een bandje daar aan vast/ om deselve als men wil/ uyt het Lighaam na sig te konnen trekken; waar mede dit ongemak kan opgeset/ ondersteunt en onderhouden werden. In-

geval echter door versuym / verkeerde behandeling of siekte de uit gesakte Schede quam te (Sphaceleren) versterven / kan sy veylig van een handig en versogt meester afgeset worden: maar dat sulke vrous personen / dit onaangesien tot de voorteling souden bequaam blijven / is een verdigte leugen.

Overmids tot de Na-ween of buykpijn na het baren / selden een Geneesheer word geroepen / en de Kraamvrouwen haar meestijds met den raad vande Vroedvrouw of Baker behelpen / die voordesen haar vers uitgeperste Amandel Oly of Jopenbier daar door ingaven / en ook met versagtende Klisteren te hulp quamen; maar nu op de voorgemelde Sluit-banden / en den buyk met Warme Doeken te vroejen / of op een Anijsje / of een Candeeltje / of eenig ander sagt voedsel / laten afrijden / sullen wy hier weinig van seggen / als dat so dese niet en helpen / datmen als dan verwarmende Stovingen en Smeringen van buiten / en wat gepoedert Daucus en Mostaart Saat met wat heete wijn / ook al het gene / datmen in Colijk gewoon is / inwendig mag gebruiken.

Voor het smarten en swellen der Schaam-delen door een groot en sterk kind veroorsaakt / sijn versagtende Stovingen van Camillen, Kaasjens blaan, Roo Rosen, in roden Wijn, Bier, Pens- of Vlees-nat gekookt / en met wat Raap Oly gemengt / en so heet als 't lijdelijk is op 't slot van 't Lighaam gelegt / seer goet: hoewel onse Vroutjens het meestijds maar met wat warm bier en boter daar toe afsien.

Een Kind dat flaau of in onmacht ter wereld komt / moet men het aansigt met wijn of wat brandewijn wassen / wat wijn inde Mond / Neus /

Oogen/ en Oozen Spuwen / een gekneusden Ajuin onder de Neus houden / met een vosteltje onder de Voetsolen Vrijven/ en so de Streng of Nageboorte daar nog aan vast is/ kan men die in warme wijn leggen en met de vingers na het Kind toe sagtjens aan de Streng melken.

Hier deed sig nu een breed veld op/ om omtrent d'eerste siekte der kinderen: als de Sprouw/ Stuipjens / Geel-zugt/ Hardlijvigheyt / Hoest en Verkoutheit / gedurig waken en Schreyen / of Schrikken / Hik en Braken / groen en gooze Dunnen Afgank/Buyk-pijn en winden/ Hair of Douwworm / Tand-krijging / Pokjens / Maselen / Dikbuikigheit / Wormen / en meer diergelijke breed uit te weiden; maar mits dien veel Boeken daar mede opgevult zijn / nog ook onse Louise Bourgoise daar mede karig is geweest / behalvens nog/ dat onse Vroed-wijvjens en Bakers gemeenlijk daar in sig Meestressen roemen te wesen/ sal ik dit overstappen/ en aan haar nog de sorge over 't Melk-koorsje/ en om aande Kraam-vrouw de Melk of het Sog te vermeerderen / of op te drogen/ na het pas sal geven/ overlaten/ op voorwaarde / dat indien deselve quam te runnen/ te vergoozen/ of te verkasen/ en gevolglijk te klonteren/ gemeenlijk de Drop genaamt / so dat de Borsten quamen te Sweren / of dat de tepels vol kloven en als gevilt wierden/ sy in tijds haar lappen nalaten / en om een goeden Genees of Heel-meester sullen denken / nog aande Kraamvrouw sonder Doctors raad eenige Purgerende Medicamenten ingeven; voor al sig niet onderwinden / of in de al te sterke Kraam-vloed / als het leven met het bloed weg vlied / of ook in de al te swakke/ wanneer in tegendeel de Vrouw in

haar

haar onsuiverheit versmoort/ (van welke twe dingen het geheel wel o qualyk zijn van een Kraam-vrouw afhangt) eenige Genees-middelen in te geven/ maar sulks den Genees-oeffenaren geheelyk en alleenlyk overgeven. Dit doende/ en dan by haar gemeen Gereetschap van Schaar en Vlas/ nog een Pypje om de Pis af te laten (Catheter) en eenige sterke linde swagtels bybvoegende/ daar die op 't Land wonen/ of op lange reisen gaan nog wel een Klisteer spuit met een kleinder Spuitje mogten by doen/ sullen sy tot uit voering van haar Ampt/ met genoegsame en seer bequame werk-tuygen seer wel zijn voorsien: Want nog Lugt-pompen (Antliæ Paeumaticæ,) of Vergroot glasen (Microscopia,) of Schey-ovens (Furni Chymici,) nog al de rommelsso van ware of ingebeelde Natuur-kundige of wiskonstige (Physicæ & Mathematicæ) Stoffen (Mater.) Stellingen (Hypothes.) Proeven (Experiment.) of Werktuigen (Instrument.) (de sogenaamde fyne Mathesis of Algebra niet uitgesloten) komen hier te pas/ daar men echter inde hedens daagse Genees konst so van op geeft: Nemine tamen idem sentiente, ne videatur accessio alterius, en den Leerling/ als of 'er het seker gaan en geheele Wel sijn der gansche Medicyne van af hing/ het hooft mede breekt/ hoewel daar door och laci! niet een eenig Siek Mens/ of nu of opt een aas is verligt; so dat alle dese/ ten minsten uit de Genees oeffening/ en boven al ex Arte Obstetricia, tanquam Chimæræ Lunæ ad incolas difflari mereantur. Hier kan en moet een wel versogte ervaren hand gepaart met een beproeft en geoeffent verstand het werk eeniglijk en alleen goet maken/ en de verlegene en door pyn en smert ge-

foolde en afgemartelde Lijdsters verlossen en helpen.

Gelijk de slegtste Timmerlieden gemeenlijk de meeste Spaanders maken/ even so gaat het met die Helpers en Helpsters/ die wel boek-wijs en naam-rijk nogtans onervaren/ de handen aande ploeg slaan. Quis non illos in horum numerum referat, qui Gentianæ, qui Enulæ Campanæ, Scordii, Hyssopi, Pulegii vires se nosse jactitant, idque ex Libris tantum, & commonstrare non possint, etiamsi stirpi astiterint, quid sit quod ea potestate polleat; & cujus vires tantopere prædicant? Maar de Vrouwen daar latende; so gering somtijds geen siekte of fluks overvalt men de verlegene Lyders met benden van Heelmeesters en Kruid-mengers gewapent met Instrumenten en Medicamenten; so dat by voorbeeld/ somtijds een enkel Bien Venu of Wel komst van een korte dog onbetaamlijke Zijdgang uit het verkeerd Kanaal/ met Vlijm of Mes en Quijl-pot/ en met geheele dragten en kruiwagens met Pleisters en Pappen/ daar by met Brouwketels vol onguure Dranken werd opgeschikt/ en dus den Prijstrekker in plaats van acht per Cento, na den gemenen Cours, van sijn lot/ in dit ongeoorloft spel getrokken/ te missen/ in ver na met Cent pour Cent, of een Alterum Tantum niet bestaan kan. Ik heb menigte van dese soort van Lijders sint meer als dertig jaren uit dese Stad of van buiten genesen/ en daar onder die niet weinig ont-reddert en gequetst waren/ sonder dat ymand als sy seld en wy het wisten/ nog dat sulken ophef en onbenoode sware onkosten/ als d'onversogte Genesers/ op het voorligten van hare Leydsterren/ of liever Dwaal-sterren/ dat is op het

voorschrift van hare Boeken (hebbende noyt andere Meesters gehad / die nogtans om dese Siekten volkomen en seker te genesen absoluit nootsakelijk zijn / en sonder welkers voorgang / voordoen en onderwijs niemand / hy onderneem het die wil / en al pronkte hy met den naam van Doctor of nog meer / van Mond-gaauw en Boek-geleert / de Venus-qualen wel en als 't behoort sal genesen) komen te maken / nodig waren.

Ik vermeyne ook sekere Hulp-middel te hebben uitgevonden / het welk nog suur nog scherp / maar geheel smaakloos zijnde / nogtans Stenen en Keyen kan ontdoen en smelten / waar mede ik onder den zegen des Almagtigen / voortaan inde Steen / so wel vande Nieren als vande Blaas / goede dingen hoop uit te regten / niet twijffelende / dat so men door eenige buigsame of andere gemaklijke Catheter dese vogt inde Blaas brengt / d'ontdoening / smelting en losing van den Steen / sonder het minste ongemak vande Blaas / of eenig ander deel / daar door te weeg soude werden gebragt. Dit is onder anderen / niet lang geleden versogt in een Persoon van hoge jaren / die wegens een groten Steen inde Blaas / onhelplijk geoordeelt / voornemens was sig te laten snyden / maar hier door / onder Gods zegen / sijn groote en swaren Steen inde Blaas tot slijm gebragt en geloost zijnde / t'eenemaal is herstelt / en van langduurige en onlijdelijke smerten verlost. De tijd en d'uitkomst sullen de verdere successen leren en tonen. Dit alles toont ons sonne klaar / dat de Plaats-middelen Topica de alderseker ste zijn / en even darom ook de Heel-konst door de bank vaster gaat als de Genees-konst; warom geensins die gene zijn t'ontschuldigen / die sint eenige jaren /

als met handen en voeten/ vele/ en dat wel de voornaamste en genereuste Remedien der Ouden hebben verworpen / en darentegen een party geringe leuren en nietige vodden in de plaats versonnen: en op dat ik niet te ver buiten myn bestek ga/ maar byde Stoffe van dit Boekje blyve: wat hebben Hippocrates Galen. Oribas. Ætius, Trallian. met alle d'overige Stigters en Wetgevers der Genees-konst / inde siekten en gebreken vande Lyd-moer cum annexis. niet opgehad/ en ook verrigt en uitgevoert / met hare Moer-pillen P ssi, Pessaria, en dan met hare Moer-spuiten of Moer-tregters Metrenchytæ, en diergelyke? Daar al de middelen voor deselfde qualen door den mond genomen wyt voor moeten swigten / gelyk als de voorbeelden dier gene / welke voor de Remedien door den mond in te nemen incurabel / door de Pessos & Metrenchytas van hare langduyrige Ongemakken / Vloeden of Opgestopte Stonden / &c. in 't kort sijn genesen geweest / nu nog overvloedig betonen en betuigen. Dit in 't voor by gaan: maar op dat ik weer tot de Vroed vrouwen kome/ so blykt uyt al het voorgestelde klaarlyk/ hoe nut en nodig het Vroedvrouws-Ampt in een wel gestelde Stad en Gemeente is / en dat het dieshalven opmerking en verwond'ring verdient / dat de Regenten van alle / niet na het voorbeeld van sommige groote Steden / bequame Scholen of Oeffen-plaatsen aanstellen / om de Vroedvrouwen derselve / en die van 't omgelegen platte Land gedurig daar in te doen onderwyssen / also sy gemeenlyk als de Papegaijen pas so veel van buyten leeren om haar Examen te konnen doorstaan/ en voorts daar na nog na Onderwys of eenig

goet

goet Boek of Schrift meer om sien/ en wetende haar tot het Ampt bevoorregt / haar inbeelden nu over vroed en wijs genoeg te wesen / om dit voornaam en wigtig werk te konnen verrigten: niet tegenstaande dat haar onbequaamheyt meest by gebreek of versuym van behoorlijk onderwijs niet selden Moeder en Kind / of een van beyden ontijdig en ellendig om een lugtje helpt. Niet minder vreemd is het / en in een wel-geschikte Staat en Stad niet weinig nadelig / dat geen meer Genees- of Heel-meesters dit werk byderhand vatten / en dien last op de Schouderen van so weinige / en dan somtijds tot al de nodige vereissen van dit werk nok wel onvoorsiene Oeffenaren Embryulcos laten / die daarom gelijk de Steen en Breuksnyders / mits haar kleyn getal/ met haar dienst en werk seer duur en kostelijk zijn / en dieshalven het Gemeen al te lastig vallen / 't welk nog so seer niet om de schaamte / als om de hoge beloning / liever daar heen sterft / als so veel gelt te konnen of te willen geven en opbrengen. De redenen welkmen tegens dit laatste gemeenlijk pleegt in te brengen zijn mijn niet onbekent / en meest op consideratien en swarigheden; of van het aansien en waardigheyt van een Doctor; of van zijn beschroomtheyt en schaamte in desen; of van desselfs vrees en kleynhertigheyt genomen / uytkomende / welke onse Genees-Oeffenaars hebben weerhouden / en tot geen groot ongenoegen van onse Operateurs en Vroed-Meesters (Embryulci), als nog de meeste wederhoud/ om dit groote werk het swakkere Mensdom ten besten aan te vaarden. Deselfde beweegredenen hebben my ook dus lang altijd van dese so nodige en voorname oeffening te rug gehouden / niet te-

genstaande ik al overlange seer goede occasie heb gehad / en ook nog kan hebben / om my daar in so wel als ymand te konnen oeffenen / behalvens dat de goede gestalte van Handen en Vingers ruym het halve werk uytmaakt / en ymand te vergeefs alles kan en weet / so (in een konst / daar nevens verstand en overleg / lange / sterke / besnoepde en dunne armen / handen en vingers het voornaamste ver-eys van zyn /) syn korte / dikke / styve / jigtige / harde / magtelose / of met geswellen / wratten / littekens &c. besette klubbens van handen en vingeren / hem syn verstand en weten verbieden in't werk te stellen.

Een Leeuwen hart en een Juffershand moet 'er wesen / om de verlegene Vrouwtjens te helpen / welke hier mede nog een bescheiden en vrind'-lyken Mond ; een verstandig en opmerkend Hooft; een onverdrietige werksaamheit ; boven al een prysslyke Matigheyt. (Nam, ut inquit Horat. Corpus onustum Hesternis Vitiis, animum quoque prægravat ipsum, Atque affigit humi divinæ particulam auræ.) wil samen paren / sal myns oordeels het regte pourtrait van een bequaam Man / om de Vrouwtjens in een Moejelijke Baring te helpen / konnen opmaken. Die hier van onversien zyn / zyn onbequaam om kinderen ter wereld te halen: de vermaarde Fabric. Hildanus, en Cornelis Solingen , die ik / als doen inden Haag wonende / gekent heb / en meer andere / waren hier mede begaaft / en ik weet / dat van so vele deftige en geleerde Geneesheeren / als door geheel Vrankrijk, en wel bysonder inde groote Stad van Parys (alwaar ik 'er ook verscheyde gekent heb) sig in dese konst dagelyks oeffenen / en laten gebruyken / geen of weinige sullen ontbreken van

dese

dese nootwendige hoedanigheden ontbloot; te meer mids door af het oeffenen deser konst aan haar toe te laten, sy nevens een proeve van haar kennis, door alle dingen de bequaamheyt van hare armen, handen en vingeren aande daar toe gestelde Ondersoekers moeten vertonen.

So een Poeet, Schilder en Sanger, na men segt, geboren en niet gemaakt wert, veel meer een Embriulcus, alſo konst en oeffening aan de voorgemelde nog eenigsins kan geven, dat haar de Natuur heeft geweygert, maar misstallige en wanschappen Leden zijn onhelpelijk, ten minsten tot dese konst onnut en onbequaam.

Dese dingen Opmerkende Lesers en Leesters! werden van my niet samen gehaalt of alhier opgebragt, als of ik best oordeelde, dat het gewone Vroedvrouws-Ampt het alderbequaamst door een Mans hand soude werden uytgevoert; geensins, en ik houde het tegendeel staande, seer onbetaamlijk oordelende, dat in een Goede en Gemaklijke Geboorte een Man tot hulp geroepen werd; ook datse d'eerbare schaamte niet weinig hebben uytgeschut, die daar roemen durven, gelijk ik meer als eens van mijn leven heb aangehoort, datse ook indien gevalle liever door een Man als door een Vrouw van Kind verlost wierden. Maar gelijk van d'eene Zijde dit Ampt en werk in alle tijden en selfs by d'onbeschaafste en woeste, so wel als by de beschaafde en gemanierde Volkeren, in gewone, natuurlijke, of voorspoedige Verlossingen door de hand der vrouwen is verrigt geworden: so mag men aan d'andere zijde uyt de Vaders, Princen en Voor-ligters der Genees- en Heel-konst van al oude, en uyt niet min deftige Schrijvers van later tijden genoegsaam

ſaam af-nemen : dat in een Swaren Arbeyd/ Quade Weerſels/ of in onverwagt ſterk Vloejen/ en daar aangeſchakelde Moeylijke Baring / de hand en't verſtand van een verſogt en bequaam Genees of Heel-Meeſter zijn van doen / en ook gebruykt geweeſt / om d'ellendige Lijdſters / nevens haar Kind of Kinderen vande vaſt aan-naderende dood te redden. Gelijk dan de voorgemelde Harthuydige en Onbeſchaamde onder het Vrouw-volk de wel verdiende beſpotting toekomt ; ſo zijn de al te Kleynmoedige / Beſchroomde / en Schaamagtige met heete tranen te beſchreyen / als dewelke niet door verſtandige Vroedvrouwen / (die beter weten / en anders doen /) maar veel eer door Onkundige / Gierige en Onbarmhertige Verhoetel en Brodmoers geſtijft en aangeſet / en dat veeltijds nog wel met verkeerdelijk toepaſte trooſtredenen uyt de Heylige Schrift / quanswijs om haar tot gedult te vermanen/maar die inden grond meer om God te verſoeken zijn ſtrekkende / liever haar ſelfs en haar Vrugt inde Waagſchaal / als ſig inde Handen van een eerbaar en Godvreſend/ en niet min verſtandig / en in dit werk ervaren Genees- of Heel-meeſter willen ſtellen. Dus ſietmen de kragt van eygenbaat ſig in des naaſten verderf veſtigen / want om de hardnekkigheyt vande Vrouw / niet willende haar werk aan een Man overgeven / raakt menige Kraamvrouw met haar kind om den hals / of ſo ſy de dood nog komen t'ontvlieden / en onſe Vroedvrouw haar nog verloſt / blijft door het geſtadig knuffelen / douwen en kneuſen / van en op den hals der Blaas de Vrouw ondigt en lek : het ſlimſt is/ als ſy nu dit fraaje werk door haar uytſtel en mishand'ling hebben verrigt / daar van dan nog

de

de schuld/niet op de Slang/als door desen Moeder Eva, maar op den Genees- of Heel-meester/ die in haar nu bedorven werk getreden is / durven schuyven.

Nu meen ik genoeg bewesen te hebben / datmen sig van het uyterste in beyde gevallen moet hoeden en wagten / en alleen en altyd de Vroedvrouw / als alles natuurlyk / wel en voorspoedig/ en den Genees- of Heel-Meester maar alleenlyk/ als alles tegens wind en stroom / dat is qualyk en verkeert gaat / (nogtans daar mede niet tot dat het te laat is wagtende) moet ontbieden en tot hulp roepen.

Multa jam adhuc forent dicenda, quorum nomina solum tanquam in transitu referam; Videlicet primò de Notis Virginitatis, in quibus multi, non secus ac *Ixion in fabula, nubem pro Junone complectuntur*, quoniam præter Vaginæ Orificii coarctationem naturaliter nullum reperiatur Virginitatis claustrum atque munimentum, hanc autem ob defluentium humorum copiam vel à fluxu menstruo humectari & relaxari certissimum est, quapropter ex hisce dumtaxat Notis Virginum pudicitiæ nemo sit infensior. Secundò, cur pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obesis magis salaces sint, magisque Viri desiderio pruriant, omnesque in genere fæminæ æstate concubitum appetant avidius? Tertio, Cur Mares ex morbo convalescentes, si maturius quam par est, se Veneri dedant, lethaliter affliguntur, cujus contrarium fit in Mulieribus, quæ concubitu minus, quam viri delassantur, imò vires ex eo concipiunt, ita ut nonnullæ impendio salaces, hujus rei causa aliquando morbum simulent, quo Maritos ad amplexus invitent atque aliciant. Quartò de Mulie-

ribus

ribus Galliæ Narbonensis Ὑδροπόταις, atque hanc ob causam castissimis, quod probatur, quia ejusdem Regionis Masculi qui quotidie vina potant sunt salacissimi, sicut etiam Femellæ Οἰνοπόταις valde in Venerem sunt effusæ: hinc forsan petenda ratio, quod in Regionibus frigidissimis Poloque Arctico Vicinis V. G. *Muscovia, Russia* &c. sequior sexus vulgò sit lascivior (ut à peregrinantibus fide dignis sæpe audivi) quam in Regionibus magis temperatis, scilicet ob Potus Spirituosos & inebriantes, Mulsa, Hydromellita, Zythum nimis generosum, ipsumque Vini, Frumenti, sive Mellis Spiritum. Dilutior igitur potus: ut Cerevisia tenuis, Ptisana, Serum Lactis, Vinum aqua dilutum &c. Mulierculis, quæ castè & integrè vivere conantur, est convenientissimus: nam *Pallada ne rigidus Mavors, Satyrive petulci, Corrumpant, puram Najada Bacchus amet.* Quintò de Gravidis, quæ nunquam anteà fuerant Menstrua passæ, quod valdè rarum est & inter insolita numerandum, quoniam hic fluxus solet esse præcedaneum generationis: Sed sicut una hirundo non facit ver, sic insueta ejusmodi exempla, circà illa quæ semper & quotidie in omnibus omniumque Regionum Mulieribus fiunt, nil quicquam mutare valent. Sextò de quarta luna natis, *Tegens de Maan gepist*: cum erumpentibus mensibus mulieri vir commiscetur: An corpora morbosa, mutilata, ulceribus scabieque defœdata, & inauspicata vitæ principia habeant? Quod præter naturæ ordinem ac modum generationis primordia sint consequuti. Septimò qui luna nova aut plena parturire incipiunt, plerumque placidum facilemque partum habent. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit, laboriosus fere esse consuevit, magnoque conatu ac molimine

ne elidi. Octavò & ultimò, inter illa quæ maximum miseris Mulierculis terrorem incutere queunt, & quorum causa haud paucæ in Libitinæ rationes veniunt, non infimum locum tenet *Embryulcia & Partus Cæsareus*: hæc igitur vivis suis coloribus lingua vulgari adumbrare, infirmoque Sexui ob oculos ponere, minime consultum erat. Ad *Embryulciam* quod attinet, hæc me judice absque ullis instrumentis, si Fascias lineas excipias, & quibus ipsis adhuc carere possemus, solum Manu Digitisque omnium optimè efficitur; nec Uncis, Cochlearibus, Dilatoriis, Cultellis, à quibusvis quovisve modo fabrefacta sint, multo minus terribili inutilissimoque illo instrumento, quod Speculum Matricis baptizarunt, & procul dubio Diis iratis tanquam horrendum Femellarum terriculamentum in usum Medicum fuit introductum, opus habet: inermi sed ingeniosa manu omnia facilè peraguntur, hâc si Fœtus jam denatus integer educi nequeat, ejus Viscera ac Membra ipsumque *Hydrocephalum* discerpuntur & frustillatim è Matris sinu in lucem protrahuntur, & hoc modo jam decedentes Puerperæ ultimi Vitæ Spiritus revocantur.

Partus Cæsareus, (quia Scipionem Africanum primò ex utero sectum adhuc superstite Matre testatur Antiquitas; idem de Manlio aliisque creditur; hinc verissima Romanorum Cæsarum appellationis incunabula hic reperiunda esse multi putant) est periculosæ plenum opus aleæ, & licet multa & apud varios Scriptores hujus Operationis prostent exempla authentica, præsertim apud *Henricum à Roonhuyse* in suis Observationibus Medico-Practicis Belgico idiomate editis, ex *Rousseto*, *Hildano*, *à Castro*, &c. licet insuper exemplo Rusticæ uterum ferentis Serdammensis, cui à ra-

bido

bido tauro abdomen adeò fuit dilaceratum, ut Fœtus ſanus & vivax violenter utero excuſſus, ad aliquot paſſus à Matre in humum fuerit proſtratus; cujuſmodi nihilominus infantulus, à die 29. Augusti Anni 1647. uſque ad 23. Mayi 1648 vixit; ſimilibuſque aliis exemplis, Partus Cæſarei utilitatem & neceſſitatem probare conentur, ſicut etiam ipſius cujuſdam Medici Brugenſis, qui ſepties & ſemper optimo cum ſucceſſu, id eſt ſalva Matris Infantiſque vita, ſuam uxorem Partu ſeu Sectione Cæſarea mortis periculo eripuerat. Sunt hæc tamen omnia, quantacunque & quam ſpecioſa etiam videantur, Democriteo digna cachinno, quia ſolummodò exemplis, quæ mihi ſubleſtæ ſunt fidei, è longinquo petitis, ut vulgaris Mendacii eſt character, nituntur, & noſtratibus non minus dextris quam Exterorum Medicis Chirurgiſque, omnibus licet rectiſſimè perpenſis, accuratiſſimèque factis, hæc Operatio ſemper peſſimè funeſtiſſimoque cum eventu ſucceſſit. Præterea quia inter ipſos extraneos quoque inveniuntur: uti *Paræus*, *Guillemeau*, & alii, qui Partum Cæſareum, utpotè ab ipſis aliiſque ſemper infauſta Lucina peractum, damnent & adverſentur. Si quid igitur veritatis in iſtis ſit, hoc crebris contradictionibus diſtrahunt poſtea ipſi, ſaltem nobis indè nil concludendum eſt. Quantum ad Ruſticam Serdammenſem, quæ obſtetricante Tauro peperit, hæc non diu ſupervixit, ſed poſt 40. horas vitam cum morte commutavit, & non facilè crediderim ullam femellam pro tam brevi vitæ ſpatio, tam ingens hujus Sectionis periculum ſubituram: quinetiam nimis crudelis & inhumana eſt hæc Operatio, quam nemo mentis compos in ſe vel in ſuas admittere vellet, & ſi nihilò ſecius ta-

les

les darentur, nec deficerent Actores, seu Anatomici seu Chirurgi, unicâ hâc Operatione, utut ritè & secundum artem institutâ, per totum eorum vitæ cursum, de fama & existimatione illorum actum foret. Absit igitur; ut spirantibus mulierculis incidamus præcordia; & Herophili more, vel Erasistratis salutis humanæ præsidem Artem, non solum pestem alicui, sed hanc pestilentissimam inferamus.

Sed ut propius accedam: vel Mater vivit jam mortuo Fœtu, vel vice versa, vel Mater vivit cum Fœtu: Fœtui mortuo subvenit Embryulcia, viventemque Matrem à molesto hoc onere liberat: defuncta Matre, paulò post imò citius momento Fœtus quoque animam Creatori reddit; ut testantur plurimi optimique Observationum Medicarum & Chirurgicarum Scriptores: quamobrem valde hic hallucinatus est Clariss. Pitcairnius, qui in suis Dissertationibus Medicis Pag. m. 39. conscripsit, & tanquam sui ibidem Argumenti basin assumpsit sequentia, licet multò falsissima: *in Sectione Cæsarea fœtus horis compluſculis post Matris obitum eximitur, vitalis tamen reperitur &c.* Ex quibus liquet, in rebus Medicis nunquam huic illive Scriptori singulari licet optimo esse fidendum, sed tantummodo Plurimis Probatis & de eodem negotio seu facto non semel sed semper convenientibus, præterea, quam ridicula sint illa omnia, quæ de Vita & Respiratione Fœtus, quasi verò nil cum Matre commune habentis, tanto cum apparatu & conamine aliquando in Scholis disputantur & conscribuntur. Tandem si uterque, tam Fœtus quam Fœta adhuc vivant, non dum penitus spes decollavit, peritusque forsan Embryulcus juvante Numine brevi duos servabit, integramque Familiam gaudio

dio perfundet. Denique hæc ad profcribendum femper è Foro Medico Partum Cæfareum fufficiunt.

De Diæta & Morbis tam Prægnantum quam Puerperarum faltem verbo dicam: nunquam gestationis tempore illis Purgantia multo minus Cathartica effe præfcribenda, fed folum Laxantia & hæc folummodò cum neceffitas urget: minus nocent blandè Diaphoretica & Anodyna. Quidam putant Clyfterem Emollientem femel in hebdomade per fex ante Partum feptimanas injectum futurum Partum admodum levare. Ab aliis Infufio Rorismarini vel Salviæ cum lacte dulci quotidie forpta ad hoc commendatur: hifce ipfum Coitum paulò ante Partum celebratum quidam præferunt. Lochiorum poft Partum fluxus in quibufdam Puerperis feptem vel octo diebus terminatur: in aliis ad duas vel tres feptimanas continuatur; ea primis poft partum diebus cum fluore ventris fuppreffa, propter Contra-Indicantia haud parum Medenti faceffunt negotii, res enim femellæ tum in cardine eft, ejufque vita in fummum devenit difcrimen.

Enixo partu fit prolis fuæ nutrix Puerpera. Cogitet Mater infanti nihil gratius quam fanguis feu chylus, quo concretus & coalitus eft. Patimurne infantem noftrum pernicofo Meretricis, temulentæ, fatuæ aut fordidæ lacte ali, aut infici contagio? Spiritumque ducere in corpus & animum ex corpore & animo deterrimo? Id, Hercule, ipfum eft quod fæpenumero miramur, quofdam præftantiffimarum Mulierum Liberos neque corporibus neque animis parentum fuorum fimiles exiftere. Præterea quæ partus fuos deferunt ablegantque à fefe & aliis nutriendos dedunt, vinculum illud coagulumque

lumque animi & amoris quo natura parentes cum filiis consociat, interscindunt aut certè quidem diluunt deteruntque. Summè igitur optandum foret, quod Medici & Obstetrices semper de hisce monerent Puerperas, ne illæ quæ rectè se habent, optimisque gaudent Mammis & Papillis, ob frivolas adeò, ut jam passim apud opulentiores fieri consuevit, causas, Pusionem suum proprio lacte nutrire detrectarent.

Memoriæ fermè exciderat, quod nuperrimus quis Scriptor in suo De Arte Obstetricandi Volumine adeò multum & sollicitè agat de Prava Pelvis Conformatione & de multifariis Uteri Posituris, tam Rectis quam Obliquis, tanquam causa principali Partus Difficilis, de quibus secundum ipsum apud omnes hujus negotii Scriptores altum est silentium, ita ut ille primus hic glaciem fregerit omnibusque aliis in hisce rebus facem prætulerit, quamvis (ut plurimos alios, tam Veteres quam Neotericos, prætercam) Regner. de Graaf de Mulier. Organ. Pag. m. 232. & Solingius ante plurima annorum lustra in sua Embryulcia ex Schenkio Pag. m. sexta, & ex Hollerio Pag. septima Uterum Obliquum & Distortum, & Pag. 76. Pelvim malè formatam & nimis angustam coarctatamque expressè inter Partus Remoras ponat. Ex quibus liquet Scriptorem imaginarii hujus Novi Inventi supercilio elatum, hominem esse, & humani ab ipso nihil alienum fuisse.

Condonet nobis æquus Lector, si materiæ nobilitas & utilitas protractiores nos voluerint: nunquam impius lucri ardor nec famæ aucupandæ animus, neque compertus huc usque ullus Mæcenatum favor, propitiaque nobis fortuna; sed unica Salus Publica & studium utile dulci miscendi me

incitarunt, insumptosque hos labores levavere. Ex opinione multa, ex veritate pauca judicare, ut sæpius fit, imò cum studio & labore insanire penitus reformido. Si hæc utut levidensia vobis arrideant eodemque candore quo offeruntur acceptentur mihi instar stimuli erunt, ut (si Deo ulterius nobis sanam mentem in corpore sano largiri placuerit) quædam alia curiosa nec minus utilia & grata, quibus cudendis jam manum admovere incepi, cùm Orbe Literato communicem, & præsertim Medentium Cyclo offeram. Plurima ulterius, etiam de hâc nostra, quam tractavimus Materia restant curiosiora & novissimè Detecta atque Inventa infatigabili labore indefessisque studiis multò Celeberrimi nec unquam intermorituri *Ruischii* Professoris Amstelodamensis: sed quoniam me inter Enchiridii seu Breviarii terminos continere decrevi, istis jam supersedebo, nostrisque prorsus proximo inserviendi studio conscriptis his Lucubratiunculis imponam.

FINEM.

BLAD-

BLADWYSER

Der Voornaamste Saken.

A.

B.

C.

D.

K.

L.

Lyv-

N.

Ont-

O.

P.

Q.

R.

S.

Swan-

T.

V.

W.

Z.

EYNDE.

